

**FATİH SULTAN MEHMET VAKIF ÜNİVERSİTESİ
LİSANSÜSTÜ EĞİTİM ENSTİTÜSÜ
GELENEKSEL TÜRK SANATLARI ANASANAT DALI
GELENEKSEL TÜRK SANATLARI PROGRAMI**

İSTANBUL'DA HATTAT MEZAR TAŞLARI

YÜKSEK LİSANS TEZİ

ELİF MAİDE BARUT

İSTANBUL, 2025

**FATİH SULTAN MEHMET VAKIF ÜNİVERSİTESİ
LİSANSÜSTÜ EĞİTİM ENSTİTÜSÜ
GELENEKSEL TÜRK SANATLARI ANASANAT DALI
GELENEKSEL TÜRK SANATLARI PROGRAMI**

İSTANBUL'DA HATTAT MEZAR TAŞLARI

YÜKSEK LİSANS TEZİ

**ELİF MAİDE BARUT
(220301008)**

**Danışman
Prof. Dr. M. Hüsrev Subaşı**

DÜZELTİLMİŞ TEZ

İSTANBUL, 2025

FATİH
SULTAN
MEHMET
ÜNİVERSİTESİ

FATİH SULTAN MEHMET VAKIF ÜNİVERSİTESİ
TEZ ONAY FORMU

30/04/20225

LİSANSÜSTÜ EĞİTİM ENSTİTÜSÜ MÜDÜRLÜĞÜNE

Geleneksel Türk Sanatları Anasanat Dalı Geleneksel Türk Sanatları Tezli Yüksek Lisans programı öğrencisi 220301008 numaralı Elif Maide BARUT'un hazırladığı İstanbul'da Hattat Mezar Taşları" konulu Yüksek Lisans tezi ile ilgili Tez Savunma Sınavı, 30/04/2025 Çarşamba günü saat 14.00'de yapılmış, sorulara alınan cevaplar sonunda adayın tezinin **Kabulüne Oy Çokluğu/Oy Birliği** ile karar verilmiştir.

Tez adı değişikliği yapılması halinde: Tez adının
.....
şeklinde değiştirilmesi uygundur.

Jüri Üyesi

Karar

1. (Danışman) Prof. Dr. Mehmet Hüsrev SUBAŞI	... KABUL
2. Prof. Dr. Muhittin SERİN	... Kabul
3. Dr. Öğr. Üyesi Hamide Nur ÖZSOY	... Kabul
4.
5.
6. (İkinci Danışman)*.....

*2. Danışman varsa doldurulması gerekmektedir.

ETİK BİLDİRİM

Bu tezin yazılmasında bilimsel ahlak kurallarına uyulduğunu, başkalarının eserlerinden yararlanılması durumunda bilimsel normlara uygun olarak atıfta bulunulduğunu, kullanılan verilerde herhangi bir tahrifat yapılmadığını, tezin herhangi bir kısmının bağlı olduğum üniversite veya bir başka üniversitedeki başka bir çalışma olarak sunulmadığını beyan ederim.

Elif Maide Barut

DÜZELTME METNİ

- Fazıl İsmail Ayanoğlu'nun "Târihî Mezar Taşları" kitabı esas alınarak tüm kitâbelerin okuması yeniden düzenlenmiştir.
- Hasan Çelebi, Sadi Belger, Osman Rebiî Önel ve Ali Selçuk Erkurt'un kabirleri teze dahil edilmiştir.
- İstanbul'da medfun olup tezin ilk nüshasında olmayan tüm hattat Osmanlı pâdişahları (Sultan Abdülaziz (1830–1876), Sultan I. Süleyman (Kânunî / 1494-1566), Sultan II. Bayezid (1448-1512), Sultan II. Mustafa (1664-1703), Sultan III. Murad (1546-1596), Sultan III. Mustafa (1717-1774), Sultan III. Selim (1761-1808), Sultan IV. Murad (1612-1640) teze dahil edilmiştir.
- Tezdeki hattat sayısı 229'dan 241'e çıkarılmıştır.
- "Ulaşamadıklarımız" altında ek bir başlık açılarak meşhur hattatlardan kabirleri günümüzde var olmayanlar teze ismen dahil edilmiştir.
- Süleymâniye Kütüphânesi Süheyl Ünver arşivi taranarak konuyla ilgili literatürlerden yararlanılmış, kaynakçaya eklenmiştir.
- Taş işçiliğinin incelendiği kısma hakkâklık hakkında yeni bilgiler eklenmiştir.

İSTANBUL'DA HATTAT MEZAR TAŞLARI

Elif Maide Barut

ÖZET

Osmanlı öncesi Türklerden sonraki asırlara intikal eden mezarlara içinde yatana dair bir işaret koyma geleneği özellikle Osmanlı Türk kültüründe yeni bir sanat ve medeniyet alanı ortaya çıkarmıştır denilebilir. Bu bağlamda mezar taşları yazıları, tezyîni unsurları ve taş işçiliğiyle geçmişin sanat ve medeniyet anlayışını günümüze taşıyan, belgesel yönüyle de ayrıca önemli birer kültür varlığı durumundadırlar.

Bununla birlikte mezarlıklar, târihi açıdan taşıdığı değere rağmen zaman içinde çeşitli sebeplerle korunamamış, hatta zaman zaman imar değişiklikleri çerçevesinde yok edilmiştir.

Mezar taşları bizlere pek çok açıdan geçmiş yüzyıllara dair birinci dereceden belge hüviyetiyle ışık tutarken, aynı zamanda önemli birer târihi ve kültürel miras durumundadır. Osmanlı dönemine ait camilerin hazîrelerinde ve kabristanlarda karşılaştığımız mezar taşları serpuşu, hattı, tezyînatı vb. sanat yönleriyle âdeta bir açık hava müzesi görünümündedirler.

Osmanlı'nın sanat, ilim, hayat ve estetik anlayışıyla şekillenen Türk hattatlığı, İstanbul'un fethinden sonra kentin kültür ve sanat şehri konumuna gelmesiyle bir yükseliş sürecine girmiştir. Kitap sanatlarında olduğu kadar mimârî yapılarda da çok nâdide eserler meydana getirilmiş ve İstanbul'un mezarlıklarında her biri bir sanat şaheseri durumunda şâhideler şehrin dört bir yanına yayılmıştır. İstanbul'da farklı semtlere dağılmış bulunan hattat mezar taşları da sanatkâr biyografileri açısından târihi bir değere sahip olmasının yanı sıra hat sanatının asırlar içindeki gelişim sürecini gözlemleyebilmek açısından da önemli birer kaynak durumundadır. Bazı mezar taşları günümüze sağlıklı ulaşabilmişken bazıları da zamanın yıpratıcılığına yenik düşmüş ve üzücü bir şekilde görünür ve ulaşılabilir olmaktan çıkmıştır.

İstanbul'da hattat mezar taşlarının konu alındığı bu çalışmada şâhidelerin (kitâbeli taşların) yerleri tespit edilerek fotoğraflanmış, konumu alınmış, kitâbeleri

okunmuş, yer yer kalıbı alınmış, bazıları da estetik açıdan değerlendirilmeye çalışılmıştır. Bu sayede hattat mezar taşlarının günümüzdeki durumunu pek çok açıdan belgelemek ve bir nebze de olsa hat sanatkârlarına vefâ borcumuzun gereğini yerine getirmek amaçlanmıştır.

Anahtar Kelimeler: Hat Sanatı, Hattat, Mezarlık, Mezar Taşı, Defin

CALLIGRAPHER TOMBSTONES IN ISTANBUL

Elif Maide Barut

ABSTRACT

The tradition of placing identifying markers on graves—continuing from the post-pre-Islamic Turkish periods—evolved into a distinct domain of art and cultural expression within Ottoman Turkish civilization. In this context, gravestones stand as important cultural artifacts, not only conveying the artistic and civilizational sensibilities of the past through their inscriptions, decorative elements, and stone craftsmanship, but also serving as invaluable historical documents.

Despite their historical significance, many cemeteries have not been preserved over time. Due to various factors—most notably urban redevelopment—some were even eradicated entirely.

Gravestones illuminate earlier centuries as primary historical sources, while also embodying significant elements of cultural heritage. The gravestones found in the courtyards and cemeteries (*hazîres*) of Ottoman-era mosques—with their distinctive headgear, calligraphy, and ornamental styles—resemble open-air museums, showcasing the artistic sophistication of their time.

Following the conquest of Istanbul, Ottoman calligraphy—shaped by the Empire’s broader aesthetic, intellectual, and cultural values—entered a period of remarkable flourishing. Alongside the development of manuscript arts, exceptional calligraphic works adorned architectural structures, and gravestones—each a singular work of art—were disseminated across the city’s many cemeteries. These gravestones of calligraphers, dispersed throughout different neighborhoods in Istanbul, not only provide invaluable biographical insights into the lives of these artists, but also offer a unique lens through which to trace the stylistic evolution of Islamic calligraphy over the centuries. While some gravestones have survived in relatively good condition, others have tragically deteriorated due to the ravages of time and are no longer visible or accessible.

This study focuses on the gravestones of calligraphers in Istanbul. Each inscribed stone (shāhida) was located, photographed, geo-referenced, its inscription deciphered, and in some cases molded. Select examples were also examined from an aesthetic perspective. By doing so, this project aims to document the current condition of these gravestones in a comprehensive manner and, in a modest way, to fulfill a debt of gratitude owed to the masters of the calligraphic tradition.

Keywords: Calligraphy, Calligrapher, Cemetery, Gravestone, Burial

ÖN SÖZ

Milletimizin kültür ve medeniyetini şekillendiren unsurlarla beraber tüm geçmişimiz mezarlıklarda yatmaktadır denilebilir. Ölümü ebedî hayata geçiş olarak kabul eden medeniyetimizde zaman içerisinde definlerle mezarlıklar oluşmuştur. Bu alanlar toplumun dini, târihi, kültürel ve siyâsî geçmişi hakkında farklı bilgiler taşıyan, estetik ve sanatsal değerleri apaçık görülebilen, geçmiş yüzyıllara dair birinci dereceden belgeler sunan yerlerdir. Bu mirası muhafaza etmek bilim, târih, sanat ve çevre boyutuyla geleceğe taşımak son derece önem teşkil etmektedir.

Osmanlı'nın sanat ve estetik değerleriyle hayat bulmuş mezar taşları aynı zamanda kabirde yatan kişinin kimliği hakkında bizlere bilgiler vermektedir. Bu sayede mezar taşlarındaki kitâbelerde ölenin ve nisbet edildiği yakınının adı, mesleği, tasavvufî şahsiyeti, hangi hastalıktan ne zaman vefât ettiği gibi bilgilerle beraber kimsenin bu dünyada kalıcı olmadığı ve bâkî olanın sadece Allah olduğu inancını işleyen manzum veya mensur ifadeler görülmektedir. Böyle bir içerik yanında tezyinat ve taş işçiliği açısından fevkalâde sanatlı şâhidelerin arasında hattat mezar taşları da önemli bir yekün tutmaktadır. Meşhur Türk hattatlarının elinden çıkmış bu kitâbeli taşlar üzerinden Türk celf hattatlığının gelişim seyrini takip edebilmekteyiz.

Tüm bu özellikleri ile mezar taşları birer arşiv belgesi niteliğinde iken herhangi bir sebeple tek bir taşın tahribi ya da yok edilmesi bile Türk târihine ve medeniyetine yapılmış bir saldırı gibidir. Dolayısıyla mezar taşları alanında çalışmak, taşların yerlerinin tespiti, envanterlenmesi, okunması ve mezar taşlarına sahip çıkılması istikametinde yapılan bütün çalışmalar saygıdeğerdir.

Bu çerçevede ayrı bir öneme sahip olduğunu düşündüğümüz İstanbul'daki hattat mezar taşlarına gelince, 88 hattat kabrini içine alan bir çalışma 2004 yılında M. Şinasi Acar tarafından yapılmıştır. M. Şinasi Acar imzasıyla yayınlanmış, te'lifinin üzerinden uzun zaman (çeyrek asır) geçmesi sebebiyle söz konusu mezar taşlarının günümüze kadar sağlıklı bir şekilde ulaşım ulaşılamadığının tespiti ve gayret edilebilirse daha fazla sayıda hattat kabrine ulaşılabileceği düşüncesi bu tez çalışmasına gerekçe olmuştur denilebilir. Bu arada tez çalışmasının sonuna yaklaşırken 2023 yılında söz konusu eserin ikinci baskısı (215 hattat) yayınlanmıştır. Tez çalışmaları doğrultusunda Acar'ın ulaşabildiği hattatlara ilâveten yeni bulduğumuz kabirlerle birlikte İstanbul'da medfun 241 hattatın mezar taşına ulaşılmış ve bunlar 2023-2025 yılları arasında taşların yerinde görselleri tarafımızdan alınarak fiziksel durumları hakkında bilgiler verilmiş, kitâbeleri okunmuş ve ilk kez bu tezde harita konumları karekodlandırılmıştır. Bunun yanında 8 hattatın mezar taşı kalıbı yine tarafımızdan alınarak tez ilave edilmiştir. Sayın Acar ile yaptığımız mülâkât tezin son kısmına eklenmiştir. Kaynak belirtilmeyen tüm fotoğrafların çekimi şahsıma aittir.

Hattatlar hakkında bilgi verilirken tüm kaynaklar taranmış, eğer bir bilgi bulunamadıysa mezar taşı bilgileriyle yetinilmeye çalışılmıştır. Kitâbelerin

okunuşlarında taşa kısaltma biçimindeki aylar tezin içerisinde tam olarak verilmiştir. Tez içerisinde tüm hattatların konumlarına yer verilmekle beraber bunlar içerisinde Abdullah Efendi (Yedikuleli / 1670/71 – 1731), İbrahim Efendi (Türbedar / ö. 1787/88), Mustafa Efendi (Aşçıbaşızâde / ö. 1819), Süleyman Efendi (Şeyhzâde / ö. 1819), Ebûbekir Râşid (ö. 1858), Mehmed Râsim (Sikkeken / ö. 1884)'in konumları taşları kayıp olduğundan belirtilememiştir. Bizim de tezimizde kullandığımız numaralı taşlar, çoğunluğu Karacaahmet Mezarlığı'nda olmak üzere, İBB-BİMTAŞ'ın 2008-2009 yılları arasında yürütmüş olduğu mezar taşları projesi kapsamında envanterlenmiştir.

Tez üç bölümden oluşmaktadır. Birinci bölümde, “Türk Kültüründe Mezarlık ve Mezar Taşları” adı altında mezar kelimesinin etimolojisi, Osmanlı öncesi Türklerde defin geleneği ve Osmanlı kültüründe mezar taşları, taşların çeşitleri, kitâbelerin dil ve içerik yönü ile İstanbul mezarlıkları hakkında bilgiler verilmiştir. “İstanbul’da Hattat Mezarları” başlığı altındaki ikinci bölümde hattatların kabirleri alfabetik sıra ile toplanmış, kabri günümüzde kayıp İstanbul hattatları da “Ulaşamadıklarımız” başlığı ile verilmiştir. “Hattat Mezar Taşı Kitâbelerinde Estetik” adını taşıyan üçüncü bölümde ise bazı seçilmiş örnekler hat, tezyînât ve taş işçiliği bakımından ele alınmaya, incelenmeye ve değerlendirilmeye çalışılmıştır.

Araştırma sürecim boyunca bana yol gösteren, kıymetli katkılarıyla desteğini ve yardımlarını esirgemeyen değerli danışman hocam Prof. Dr. M. Hüsrev Subaşı'na teşekkür ederim. Hat çalışmalarında bana yeni bir bakış açısı kazandıran kıymetli hocam Davut Bektaş'a, Karacaahmet'teki hattat mezar taşlarının yerlerinin bulunması ve görüntülenmesinde emeği geçen güvenlik görevlisi Osman Yılmaz Bey'e, ayrıca İBB Mezarlıklar Dairesi Başkanlığı şefi Recep Dede Bey'e ve destekleriyle her zaman yanımda olan nişanlım Mustafa Yıldırım'a ve sevgili aileme minnetlerimi sunarım.

Nisan 2025

Elif Maide Barut

İÇİNDEKİLER

ÖZET.....	iv
ABSTRACT	vi
ÖNSÖZ.....	viii
RESİM LİSTESİ.....	xix
KISALTMALAR.....	xxix
GİRİŞ	1
1. TÜRK KÜLTÜRÜNDE MEZARLIK VE MEZAR TAŞLARI	3
1.1. “MEZAR” KELİMESİNİN ETİMOLOJİSİ	3
1.2. OSMANLI ÖNCESİNDE TÜRKLERDE DEFİN GELENEĞİ.....	3
1.3. OSMANLI KÜLTÜRÜNDE MEZAR TAŞI	13
1.4. MEZAR TAŞI ÇEŞİTLERİ.....	18
1.4.1. Erkek Mezar Taşları ve Başlıklar	20
1.4.2. Kadın Mezar Taşları	31
1.4.3. Çocuk Mezar Taşları.....	35
1.5. MEZAR TAŞI KİTÂBELERİNDE DİL VE İÇERİK.....	37
1.5.1. Serlevha.....	41
1.5.2. Kimlik.....	42
1.5.3. Dua.....	43
1.5.4. Târih.....	44
1.6. İSTANBUL MEZARLIKLARI.....	49
2. İSTANBUL’DA HATTAT MEZARLARI	64
2.1. ABDULLAH EFENDİ (MUHSİNZÂDE / 1832/33 - 1899)	69
2.2. ABDULLAH EFENDİ (CERRAHZÂDE / ö. 1756/57)	71
2.3. ABDULLAH EFENDİ (RODOSÎZÂDE / ö. 1770/71).....	72
2.4. ABDULLAH EFENDİ (SEYYİD / ö. 1768/69)	74
2.5. ABDULLAH EFENDİ (YEDİKULELİ / 1670/71 - 1731).....	75
2.6. ABDULLAH KİRİMÎ (ö. 1591)	78
2.7. ABDURRAHMAN BEY (ö. 1735).....	79
2.8. ABDURRAHMAN HİLMÎ (AYASOFYALI / ö. 1805).....	80
2.9. ABDÜLAZİZ (SULTAN / 1830 - 1876)	83
2.10. ABDÜLBÂKÎ ÂRİF (ö. 1713).....	85
2.11. ABDÜLFETTAH EFENDİ (1815 - 1897)	87

2.12. ABDÜLKÂDİR BELHÎ (1839 - 1923).....	89
2.13. ABDÜLKÂDİR HAMDÎ (ö. 1795).....	90
2.14. ABDÜLKÂDİR SAYNAÇ (1881 - 1967).....	91
2.15. ABDÜLMECİD (SULTAN / 1823 - 1861)	93
2.16. AFÎF İBRAHİM (HOCAPAŞALI / ö. 1767).....	95
2.17. AHMED III (SULTAN / 1673 - 1736)	97
2.18. AHMED AĞA (KOLYOZLUZÂDE / ö. 1730).....	98
2.19. AHMED ÂRİF (EBEZÂDE / ö. 1790)	99
2.20. AHMED EFENDİ (ö. 1755/56).....	100
2.21. AHMED EFENDİ (ÇİVİCİZÂDE, PİR / ö. 1726/27)	102
2.22. AHMED EFENDİ (HACI / ö. 1847).....	104
2.23. AHMED EFENDİ (HIRSOVALI / ö. 1858).....	106
2.24. AHMED EFENDİ (MESTCİZÂDE / ö. 1760/61)	107
2.25. AHMED EFENDİ (NAKŞİBENDÎ / ö. 1778)	108
2.26. AHMED FERİDÛN BEY (ö. 1583).....	109
2.27. AHMED HULÛSİ EFENDİ (ö. 1873)	111
2.28. AHMED MECDÎ DEDE (ö. 1884)	112
2.29. AHMED RÂKİM (KÜÇÜK RÂKİM, İKİNCİ RÂKİM / ö. 1862/63).....	113
2.30. AHMED RESÂ (ö. 1815/16).....	115
2.31. ALİ AĞA (ŞİRİN / ö. 1812 veya 1822).....	116
2.32. ALİ ALPARSLAN (1925 - 2006).....	117
2.33. ALİ EFENDİ (KONEVÎ / ö. 1752/53)	119
2.34. ALİ EFENDİ (SEYYİD / ö. 1800/01).....	120
2.35. ALİ FUAD BEY (ö. 1885)	121
2.36. ALİ HAYDAR (MELEKPAŞA TORUNU / 1802 - 1870).....	123
2.37. ALİ RÂSİM EFENDİ (ö. 1895)	125
2.38. ALİ RÜŞTÜ ORAN (1925 - 1998)	127
2.39. ALİ VASFÎ (ö. 1765/66).....	129
2.40. ALİ VASFÎ (İKİNCİ / ö. 1837)	130
2.41. ALİ VEHBÎ (ö. 1803?)	131
2.42. ALİ SELÇUK ERKURT (1941 – 2020).....	132
2.43. ÂRİF EFENDİ (BAKKAL / 1839 - 1909)	133
2.44. AZİZ MAHMUD (HATİB EFENDİ / ö. 1887).....	135

2.45. BAHA DOĞRAMACI (ö. 2015).....	136
2.46. BAYEZİD II (SULTAN / 1448 - 1512).....	137
2.47. BEKİR PEKTEN (1913 - 1998).....	140
2.48. CAFER ÇELEBİ (TÂCÎZÂDE / ö. 1514)	141
2.49. DEMİRCİKULU YUSUF (ö. 1611).....	143
2.50. DERVİŞ ALİ (ö. 1809).....	144
2.51. DERVİŞ ALİ (ÜÇÜNCÜ / ö. 1778).....	145
2.52. EBÛBEKİR NÂSİH (1814 - 1885).....	147
2.53. EBÛBEKİR RÂŞİD (ö. 1858)	149
2.54. EMİN BARIN (1913 - 1987)	150
2.55. ES'AD EFENDİ (HOCAZÂDE / 1570 - 1625).....	153
2.56. FATMA TÛTÎ (ö. 1740/41)	161
2.57. FERHAD PAŞA (ö. 1575).....	162
2.58. FEYHAMAN DURAN (1886 - 1970)	165
2.59. HABİBE HANIM (HÂFİZE / ö. 1873).....	166
2.60. HABİBE HATUN (ö. 1767).....	169
2.61. HÂLİD EFENDİ (1866 - 1892)	170
2.62. HALÎL EFENDİ (ö. 1760)	171
2.63. HÂMİD AYTAÇ (1891 - 1982).....	172
2.64. HASAN ÇELEBİ (1937 - 2025)	174
2.65. HASAN EFENDİ (ö. 1827)	177
2.66. HASAN EFENDİ (TAŞÇIBAŞI AĞAZÂDE / ö. 1751/52).....	178
2.67. HASAN EFENDİ (MOLLA / ö. 1762)	179
2.68. HASAN EFENDİ (MOLLA / ö. 1826)	180
2.69. HASAN EFENDİ (NALBUR / ö. 1752).....	181
2.70. HASAN RÂŞİD (KARAHİSÂRÎ / ö. 1856).....	182
2.71. HASAN RİZÂ (1849 - 1920).....	183
2.72. HATİCE HANIM (SEYYÎDE / ö. 1881)	185
2.73. HULÛSÎ MEHMED EMİN (ö. ?).....	186
2.74. HÜSEYİN CÂRULLAH (ö. 1767).....	187
2.75. HÜSEYİN EFENDİ (TABÎB / ö. 1735).....	188
2.76. HÜSEYİN HÂMİD (HÂFİZ / ö. 1901)	189
2.77. HÜSNÎ EFENDİ (1820 - 1849).....	190

2.78. İBRAHİM AFÎF (HÂFİZ / ö. 1816).....	193
2.79. İBRAHİM EFENDİ (HÂFİZ / ö. 1804/05).....	195
2.80. İBRAHİM EFENDİ (HÂFİZ / ö. 1813).....	196
2.81. İBRAHİM EFENDİ (KAVAFZÂDE / ö. 1787)	197
2.82. İBRAHİM EFENDİ (KÜÇÜK EMİR EFENDİ / ö. 1528/29).....	198
2.83. İBRAHİM EFENDİ (TÜRBEDÂR / ö. 1787/88).....	199
2.84. İBRAHİM NAMİK (HACI / ö. 1801).....	200
2.85. İBRAHİM RODOSÎ (ö. 1787)	201
2.86. İBRAHİM RÜŞDÎ EFENDİ (ö. 1851).....	202
2.87. İBRAHİM SÜKÛTÎ (ö. 1834)	203
2.88. İŞHAK CEMÂLEDDİN (1400'ler - 1527).....	204
2.89. İSMAİL EFENDİ (BOSNALI / ö. 1748).....	205
2.90. İSMAİL EFENDİ (İSHAKZÂDE / ö. 1738/39)	207
2.91. İSMAİL HAKKI ALTUNBEZER (1873 - 1946).....	208
2.92. İSMAİL HAKKI (KIBRISÎZÂDE / 1785 - 1862)	210
2.93. İSMAİL HAKKI SALİH (ö. ?)	212
2.94. İSMAİL HAKKI (SEYYİD / ö. 1812).....	213
2.95. İSMAİL SAİD (MİMAR ŞEYHİ / ö. 1741).....	214
2.96. İSMAİL ZÜHDÎ (ö. 1851)	215
2.97. İSMAİL ZÜHDÎ (ESKİ / ö. 1731)	216
2.98. İSMAİL ZÜHDÎ (YENİ, İKİNCİ / ö. 1806)	218
2.99. KÂMİL AKDİK (1861 - 1941)	222
2.100. KAZASKER MUSTAFA İZZET (1801 - 1876)	224
2.101. KEMAL BATANAY (1893 - 1981).....	227
2.102. MÂCİD AYRAL (1891 - 1961).....	228
2.103. MAHMUD II (SULTAN / 1785 - 1839)	230
2.104. MAHMUD BEDREDDİN YAZIR (1895 - 1952).....	234
2.105. MAHMUD CELÂLEDDİN (ö. 1829)	236
2.106. MAHMUD EFENDİ (ö. 1812)	238
2.107. MAHMUD HİLMİ (ö. 1877)	239
2.108. MAHMUD ÖNCÜ (1913 - 1994).....	240
2.109. MAHMUD RAHMİ (ö. 1854)	242
2.110. MEHMED ABDÛLHALÎM (ö. 1857)	243

2.111. MEHMED AĞA (BALIKÇIZÂDE / ö. 1755/56).....	245
2.112. MEHMED ÂRİF EFENDİ (ö. 1889)	246
2.113. MEHMED AZİZ RİFÂÎ (ŞEYH / 1872 - 1934).....	248
2.114. MEHMED BAHAEDDİN ERSİN (1878 - 1959).....	251
2.115. MEHMED BÂHİR (1790 - 1865).....	252
2.116. MEHMED BEHÇET EFENDİ (ö. 1813).....	254
2.117. MEHMED CELÂLÎ (ö. 1847/48)	255
2.118. MEHMED EFENDİ (ö. 1767/68)	256
2.119. MEHMED EFENDİ (BAYIRLI / ö. 1795/96)	257
2.120. MEHMED EFENDİ (HÂFİZ / ö. 1760)	258
2.121. MEHMED EFENDİ (KÜÇÜK ÇELEBİ / ö. 1706).....	259
2.122. MEHMED EFENDİ (MUHARREMZÂDE / ö. 1847/48).....	261
2.123. MEHMED EFENDİ (ŞEKERZÂDE / ö. 1753).....	262
2.124. MEHMED ELİF EFENDİ (1850 - 1927).....	264
2.125. MEHMED EMİN ÂLİ PAŞA (1814 - 1871).....	265
2.126. MEHMED EMİN EFENDİ (HÂFİZ / ö. 1806)	268
2.127. MEHMED EMİN EFENDİ (KÂŞİF / ö. 1767)	270
2.128. MEHMED EMİN RECÂÎ (ö. 1780)	272
2.129. MEHMED EMİN (TOPHÂNELİ / ö. 1759).....	273
2.130. MEHMED EMİN (TUĞRAKEŞ / ö. 1775/76).....	275
2.131. MEHMED EMİN YAZICI (NEYZEN / 1883 - 1945).....	276
2.132. MEHMED ES'AD YESÂRÎ (1730? - 1798)	279
2.133. MEHMED HÂŞİM (ö. 1845).....	281
2.134. MEHMED HİLMÎ (ö. 1746)	283
2.135. MEHMED HULÛSÎ (ö. 1874).....	284
2.136. MEHMED İLMÎ (1839 - 1924).....	285
2.137. MEHMED İZZET (1841 - 1904)	286
2.138. MEHMED PAŞA (KÜÇÜK ÇAVUŞ / ö. 1650).....	288
2.139. MEHMED RÂSİM (ö. 1866).....	289
2.140. MEHMED RÂSİM (EĞRİKAPILI / 1688 - 1756).....	290
2.141. MEHMED RÂSİM (SİKKEKEN / ö. 1884).....	291
2.142. MEHMED RÂŞİD (ö. 1824).....	292
2.143. MEHMED RÂŞİD (DÜRRİZÂDE / ö. 1790)	293

2.144. MEHMED REŞÎD (ö. 1813).....	295
2.145. MEHMED RIF'AT (ö. 1871).....	296
2.146. MEHMED RIF'AT KÂMİL (ö. 1835).....	297
2.147. MEHMED SADULLAH (ö. 1845).....	298
2.148. MEHMED SADULLAH (ARAPZÂDE / 1766 - 1843).....	299
2.149. MEHMED SAÎD (ö. 1781).....	300
2.150. MEHMED SAÎD (AHMED EFENDİZÂDE / 1704 - 1722).....	301
2.151. MEHMED SAÎD (EBEZÂDE / ö. 1782/83).....	304
2.152. MEHMED SAÎD RÂŞİH (ö. 1776).....	305
2.153. MEHMED SAÎD (b. ŞEVKÎ / 1867 - 1924).....	306
2.154. MEHMED SELİM (ö. 1797).....	307
2.155. MEHMED ŞÂKİR RECÂÎ (1804 - 1874).....	308
2.156. MEHMED ŞEVKET VAHDETÎ (1833 - 1871).....	310
2.157. MEHMED ŞEVKÎ (1783 - 1864).....	312
2.158. MEHMED ŞEVKÎ (İKİNCİ / 1829 – 1887/88).....	315
2.159. MEHMED ŞÜKRÜ (ö. 1854).....	317
2.160. MEHMED TÂHİR EFENDÎ (ö. 1847).....	318
2.161. MEHMED TEVFİK (ŞEYH / ö. 1884).....	319
2.162. MEHMED VASFÎ (ö. 1838).....	321
2.163. MEHMED ZİHNÎ (ö. 1866).....	322
2.164. MEHMED ZÜHDÎ (ö. 1848).....	323
2.165. MÎR İSMÂİL (ö. 1751).....	324
2.166. MÎR MUSTAFA (ö. 1613).....	325
2.167. MUHAMMED HAMDÎ YAZIR (ELMALILI / 1878 - 1942).....	327
2.168. MURAD III (SULTAN / 1546 - 1595).....	331
2.169. MURAD IV (SULTAN / 1612 - 1640).....	332
2.170. MURTEZA EFENDÎ (ö. 1747).....	334
2.171. MUSTAFA II (SULTAN / 1664 - 1703).....	335
2.172. MUSTAFA III (SULTAN / 1717 - 1774).....	338
2.173. MUSTAFA AĞA (TOZKONDURMAZ / ö. 1744/45).....	340
2.174. MUSTAFA EFENDÎ (ö. 1803/04).....	342
2.175. MUSTAFA EFENDÎ (AŞÇIBAŞIZÂDE / ö. 1819).....	343
2.176. MUSTAFA EFENDÎ (CELÂLZÂDE / 1490/91 - 1567).....	344

2.177. MUSTAFA EFENDİ (SEYYİD, HÂFİZ / ö. 1836/37).....	348
2.178. MUSTAFA EYYÛBÎ (SUYOLCUZÂDE / 1619? – 1685/86).....	349
2.179. MUSTAFA FEVZÎ (HÂFİZ / ö. 1865).....	351
2.180. MUSTAFA FEYZÎ (ö. 1738).....	352
2.181. MUSTAFA HALÎM ÖZYZICI (1898 - 1964).....	353
2.182. MUSTAFA İZZET EFENDİ (YESÂRÎZÂDE / 1770'ler - 1849).....	355
2.183. MUSTAFA NÛRÎ (SEYYİD / ö. 1817).....	357
2.184. MUSTAFA SIDKÎ (HÂFİZ / ö. 1872/73).....	358
2.185. MUSTAFA RÂKİM (1758 - 1826).....	359
2.186. MUSTAFA RÂKİM (TAŞMEKTEPLÎ / ö. 1767).....	362
2.187. MUSTAFA RÂSİH BEY (ö. 1755/56).....	363
2.188. MUSTAFA SÂNÎ (ö. 1824).....	364
2.189. MUSTAFA VASFÎ (SEYYİD / ö. 1853).....	365
2.190. MUSTAFA VÂSİF (ÇÖMEZ / ö. 1852).....	366
2.191. MUSTAFA ZEYNÎ EFENDİ (ö. 1779).....	368
2.192. NAMIK İBRAHİM (ö. 1776).....	370
2.193. NECMEDDİN OKYAY (1883 - 1976).....	371
2.194. NÛRÎ EFENDİ (SEYYİD / ö. 1818).....	373
2.195. NÛRÎ KORMAN (1868 - 1951).....	374
2.196. NÛRÎ MEHMED (ö. 1737/38).....	376
2.197. OSMAN EFENDİ (ö. 1815).....	377
2.198. OSMAN EFENDİ (BOSNALI / ö. 1767).....	378
2.199. OSMAN EFENDİ (HÂCE-İ BOSTANCIYÂN / ö. 1829).....	379
2.200. OSMAN EFENDİ (HÂFİZ / 1642 - 1698).....	380
2.201. OSMAN EFENDİ (İKİNCİ / ö. 1830).....	382
2.202. OSMAN EFENDİ (SEYYİD HACI / ö. 1751).....	383
2.203. OSMAN FEVZÎ OLCAY (1887 - 1973).....	384
2.204. OSMAN NÛRÎ (KAYIŞZÂDE / ö. 1894).....	385
2.205. OSMAN REBÎİ ÖNOL (1915 - 2000).....	387
2.206. OSMAN ZEKÎ BEY (HÂFİZ / ö. 1891).....	388
2.207. ÖMER BİN NUH (ö. 1699).....	390
2.208. ÖMER EFENDİ (DİLÂVERAĞAZÂDE / ö. 1758).....	391
2.209. ÖMER NÛRÎ (HÂFİZ / ö. 1843).....	392

2.210. ÖMER VASFÎ (HATİP / 1880 - 1928)	393
2.211. ÖMER VASFÎ (LAZ / ö. 1825)	395
2.212. RÂSİH HALÎL (ö. 1803).....	397
2.213. RECEP BERK (1914 - 1978)	397
2.214. RECEP EFENDÎ (ö. 1694/95).....	399
2.215. REMÎ ALÎ (ö. 1756).....	400
2.216. RIZA ALÎ (ö. 1751/52).....	401
2.217. SA'DEDDİN EFENDÎ (HOCA / 1536/37 - 1599)	402
2.218. SADIK EFENDÎ (ES'AD AĞAZÂDE / ö. 1813).....	404
2.219. SADÎ BELGER (1916 - 1976)	405
2.220. SÂLİH ÇELEBÎ (CELÂLZÂDE / 1494/95 - 1565)	407
2.221. SÂMÎ EFENDÎ (İSMAİL HAKKI SÂMÎ / 1838 - 1912).....	411
2.222. SELİM III (SULTAN / 1761 - 1808).....	413
2.223. SELİM SIRRI PAŞA (1884 - 1895)	415
2.224. SIRRÎ EFENDÎ (ŞEYH / 1853 - 1904).....	417
2.225. SUÛD YAVSÎ EBUSSUÛDOĞLU (1882 - 1948).....	418
2.226. SÜLEYMAN I (KÂNUNÎ / 1494 - 1566).....	420
2.227. SÜLEYMAN EFENDÎ (ŞEYHZÂDE / ö. 1819).....	423
2.228. SÜLEYMAN RÂİB (ö. 1858).....	425
2.229. SÜLEYMAN SA'DEDDİN (MÜSTAKÎMZÂDE / 1718 - 1788)	426
2.230. ŞEFİK BEY (1819 - 1880)	428
2.231. ŞEREF AKDİK (1899 - 1972)	429
2.232. ŞERÎFE AYŞE SİDDİKA (ö. 1826)	431
2.233. ŞERÎFE FATMA FİTNAT (ö. 1834)	432
2.234. ŞERÎFE FATMA MEVHİBE (ö. 1856).....	433
2.235. ŞEVKET MEHMED SAÎD (SİYÂMÎZÂDE / ö. 1764).....	436
2.236. ŞEVKET PAŞA (ö. 1860)	437
2.237. ŞEYH HAMDULLAH (1426-36 / 1520).....	438
2.238. VELİYÜDDİN EFENDÎ (ö. 1768)	441
2.239. YUSUF ZİYA (ö. 1854).....	442
2.240. ZÂHİDE SELMA HANIM (1857 - 1895)	443
2.241. ZEKÎ DEDE (1821 - 1881)	445
2.242. ULAŞAMADIKLARIMIZ	448

3. HATTAT MEZAR TAŞI KİTÂBELERİNDE ESTETİK.....	451
3.1. HATLARI BAKIMINDAN.....	451
3.1.1. Abdullah Bey (Muhsinzâde / 1832/33 – 1899).....	451
3.1.2. Ahmed Efendi (Hacı / ö. 1847)	453
3.1.3. Ali Haydar (Melekpaşa Torunu / 1802 - 1870).....	459
3.1.4. Ârif Efendi (Bakkal / 1839 - 1909)	463
3.1.5. Hâmid Aytaç (1891 - 1982).....	468
3.1.6. Kâmil Akdik (1861 - 1941).....	471
3.1.7. Kazasker Mustafa İzzet (1801 - 1876)	475
3.1.8. Mehmed Tâhir Efendi (ö. 1847)	480
3.1.9. Mehmed Zihnî (ö. 1866).....	485
3.1.10. Ömer Vasfî (Hatip / 1880 - 1928)	490
3.1.11. Sâmi Efendi (İsmail Hakkı Sâmi / 1838 - 1912).....	494
3.1.12. Şevket Paşa (ö. 1860)	498
3.2. TEZYİNÂTI BAKIMINDAN	503
3.2.1. Mustafa Halîm Özyazıcı (1898 - 1964)	503
3.2.2. Mustafa Vasıf (Çömez / ö. 1852).....	504
3.2.3. Sâmi Efendi (İsmail Hakkı Sâmi / 1838 - 1912).....	506
3.2.4. Şerîfe Fatma Mevhibe (ö. 1856)	507
3.3. TAŞ İŞÇİLİĞİ BAKIMINDAN	509
3.3.1. Hüsnî Efendi (1820 - 1849)	510
3.3.2. Mehmed Şevket Vahdetî (1833 - 1871)	511
3.3.3. Mehmed Zihnî (ö. 1866).....	512
3.3.4. Ömer Vasfî (Hatip / ö. 1928).....	513
DEĞERLENDİRME VE SONUÇ	514
KAYNAKÇA.....	518
EKLER.....	528
ESER RAPORU	553

RESİM LİSTESİ

Resim 1: Kurganların bulunduğu alana ulaşmak için aşılan dağ geçitleri	5
Resim 2: Eyüp Mezarlığı'ndan bakış.....	6
Resim 3: Mezar çukuru ve mezar odasının rekonstrüksiyon çizimi (Samashev, 2011a)	7
Resim 4: Bir kurganın çevresine dikilen balballar, Güney Sibirya (Rodlov).....	10
Resim 5: Heykel biçimli dikili taş.....	10
Resim 6: Divriği Sitte Melik Kümbeti.....	12
Resim 7: Ahlat Mezar Taşları.....	13
Resim 8: Eretna Beyliği Dönemi'ne ait M. 1356 târihli bir sanduka.....	15
Resim 9: Karamanoğlu Beyliği Dönemi'ne ait mezar taşı.....	16
Resim 10: Karamanoğlu Beyliği Dönemi'ne ait mezar taşının çizimi.....	16
Resim 11: Âhi Ahmet Şah'a ait mezar taşı	17
Resim 12: Âhi Ahmet Şah'a ait mezar taşının çizimi	17
Resim 13: Erkek ve kadın mezar taşı kalıpları	19
Resim 14: Kallâvi kavuk.....	21
Resim 15: Mücevveze kavuk	21
Resim 16: Kafesî sarık tipi başlık	22
Resim 17: Çubuklu kâtibi kavuk.....	22
Resim 18: Baklava dilimli, yıldız desenli kâtibi kavuk	23
Resim 19: Örfî destarlı kavuk	23
Resim 20: Yeniçeri başlığı örneği	24
Resim 21: Mahmudî fes	25
Resim 22: Azîzî fes	26
Resim 23: Hamîdî fes.....	26
Resim 24: Mevlevî tâcı	27
Resim 25: Kâdirî tâcı	28
Resim 26: Nakşî tâcı	29
Resim 27: Bektâşî tâcı	30
Resim 28: Halvetî tâcı.....	30
Resim 29: Vazoda çiçekler formlu kadın mezar taşı başlığı	32
Resim 30: Boyun formlu kadın mezar taşı başlığı	33
Resim 31: Mezar taşında gül motifi örneği.....	35
Resim 32: Eyüpsultan Camii hazîresinden iki çocuk mezar taşı	36
Resim 33: Yesârî hattı ile “Kullü nefsin zâikatü'l-mevt”	37
Resim 34: Kâmil Akdik Efendi'nin mezar taşı kalıbının alınması	39
Resim 35: Mezar taşında “Hüve'l-Hâllâku'l-Bâkî” (sol) ve “Hüve'l-Bâkî” (sağ)	42
Resim 36: “Hattat es-Seyyîd Hâfız”	43
Resim 37: Yesârî'nin mezar taşından “Rûhi-çün el-Fâtiha.”	43
Resim 38: Târih kaydı: “fî, sene 1125”	44
Resim 39: Hicrî yılda bulunan ayların isimleri, rumuzları ve gün sayıları	46
Resim 40: Rûmî yılda bulunan ayların isimleri, rumuzları ve gün sayıları	48
Resim 41: Edirnekapı Şehitliği içerisinde düzenli bir hazîre.....	52
Resim 42: Edirnekapı Mezarlığı'nın en eski kısımlarından biri	53
Resim 43: 19. yüzyılda Karacaahmed Mezarlığı'nı tasvir eden gravür.....	55

Resim 44: Karacaahmed Mezarlığı'nda selvi ağaçları.....	56
Resim 45: Mihrişah Vâlide Sultan Külliyesi	58
Resim 46: Eyüp Mezarlığı (Fotoğraf: M. Iranian, 1980).....	60
Resim 47: Yahya Efendi Türbesi hazîresi	61
Resim 48: Süleymâniye Camii hazîresi	62
Resim 49: Kayışzâde Hâfız Osman'ın mezar taşı.....	67
Resim 50: Şevkî Efendi ile Hulûsi Efendi'nin mezar taşı.....	68
Resim 51: Şeyh Hamdullah'ın mezar taşı.....	68
Resim 52: Muhsinzâde Abdullah'ın mezar taşı (26.10.2023).....	70
Resim 53: Abdullah Efendi'nin mezar taşı (21.11.2023).....	71
Resim 54: Rodosîzâde Abdullah'ın mezar taşı (09.05.2024).....	73
Resim 55: Seyyid Abdullah'ın mezar taşı (21.11.2023)	74
Resim 56: Yedikuleli Seyyid Abdullah'ın 90'lı yıllara ait mezar taşı fotoğrafı.....	76
Resim 57: Yedikuleli Seyyid Abdullah'ın geçmiş mezar taşı fotoğrafı	77
Resim 58: Abdullah Kırîmi'nin mezar taşı	79
Resim 59: Abdurrahman Bey'in mezar taşı (29.06.2024).....	80
Resim 60: Abdurrahman Hilmî Efendi'nin mezar taşı (15.09.2023).....	81
Resim 61: Abdurrahman Hilmî Efendi'nin geçmiş mezar taşı fotoğrafı	82
Resim 62: Sultan Abdülaziz'in sandukası (10.10.2024)	84
Resim 63: Abdülbâkî Ârif'in mezar taşı (26.10.2023)	86
Resim 64: Abdülfettah Efendi'nin mezar taşı (08.11.2023).....	88
Resim 65: Abdülkâdir Efendi ve babasının medfun oldukları alan (02.03.2024).....	89
Resim 66: Abdülkâdir Hamdî'nin mezar taşı (15.09.2023)	90
Resim 67: Abdülkâdir Saynaç'ın mezar taşı (24.10.2023)	92
Resim 68: Sultan Abdülmecid'in geçmiş sanduka fotoğrafı.....	94
Resim 69: Afif İbrahim'in geçmiş mezar taşı fotoğrafı	96
Resim 70: Sultan III. Ahmed'in geçmiş sanduka fotoğrafı.....	98
Resim 71: Kolyozluzâde Ahmed Ağa'nın mezar taşı (28.07.2024).....	99
Resim 72: Ahmed Ârif'in mezar taşı (02.10.2024)	100
Resim 73: Ahmed Efendi'nin mezar taşı (16.07.2024).....	101
Resim 74: Çivicizâde Pîr Ahmed'in mezar taşı (16.07.2024).....	103
Resim 75: Hacı Ahmed Efendi'nin mezar taşı (29.02.2024)	105
Resim 76: Ahmed Efendi'nin mezar taşı (01.07.2024).....	106
Resim 77: Mestcizâde Ahmed'in mezar taşı (02.10.2024)	107
Resim 78: Nakşibendî Ahmed Efendi'nin mezar taşı (15.09.2023).....	108
Resim 79: Ferîdûn Paşa Türbesi'nin kapı üstü kitabesi (08.09.2023)	110
Resim 80: Ahmed Hulûsî Efendi'nin mezar taşı (10.06.2024)	111
Resim 81: Ahmed Mecdî Dede'nin mezar taşı (10.07.2024).....	112
Resim 82: Ahmed Râkım Efendi'nin mezar taşı (01.07.2024)	114
Resim 83: Ahmed Resâ Efendi'nin mezar taşı (13.06.2024).....	115
Resim 84: Şirin Ali Ağa'nın mezar taşı (25.07.2024).....	116
Resim 85: Ali Alparslan'ın mezar taşının arka yüzü (25.10.2023)	118
Resim 86: Ali Alparslan'ın mezar taşının ön yüzü (21.11.2023)	118
Resim 87: Konevî Ali Efendi'nin mezar taşı (13.06.2024).....	119
Resim 88: Seyyid Alî'nin mezar taşı (25.02.2024).....	120
Resim 89: Ali Fuad Bey'in mezarı (10.11.2023)	122
Resim 90: Ali Haydar'ın mezar taşı (29.02.2024)	124
Resim 91: Ali Râsim Efendi'nin mezar taşı (10.06.2024)	126

Resim 92: Ali Rüştü Oran'ın mezar taşı (06.07.2024).....	127
Resim 93: Ali Vasfi'nin geçmiş mezar taşı fotoğrafı	129
Resim 94: Ali Vasfi'nin mezar taşı (25.10.2023).....	130
Resim 95: Ali Vehbî Efendi'nin mezar taşı (12.06.2024).....	131
Resim 96: Ali Selçuk Erkurt'un mezar taşı (07.03.2025).....	132
Resim 97: Bakkal Ârif Efendi'nin mezar taşı (24.10.2023).....	134
Resim 98: Hâfız Aziz Mahmud'un mezar taşı (08.06.2024).....	135
Resim 99: Baha Doğramacı'nın mezar taşı (20.07.2024).....	136
Resim 100: Sultan II. Bayezid'in geçmiş sanduka fotoğrafı.....	139
Resim 101: Bekir Pekten'in mezar taşı (06.07.2024).....	140
Resim 102: Tâcizâde Câfer Çelebi'nin mezarı (16.07.2024).....	142
Resim 103: Demircikulu Yusuf'un mezar taşı (28.07.2024).....	144
Resim 104: Derviş Ali'nin mezar taşı (13.06.2024).....	145
Resim 105: Üçüncü Derviş Ali'nin mezar taşı (28.07.2024).....	146
Resim 106: Ebûbekir Nâsîh'in mezar taşı (10.07.2024).....	148
Resim 107: Ebûbekir Râşid'in geçmiş mezar taşı fotoğrafı.....	149
Resim 108: Emin Barın'ın mezar taşı (07.07.2024).....	151
Resim 109: “Bismillahirrahmanirrahim”.....	152
Resim 110: Lafzatullah (üst) ve İsm-i Nebî (alt).....	152
Resim 111: Hoca Sa'deddin ve Hocazâde Es'ad efendilerin kabri (26.10.2023).....	154
Resim 112: Baş taşının iç yüzü-1.....	155
Resim 113: Baş taşının iç yüzü-2.....	155
Resim 114: Baş taşının dış ön yüzü-1.....	156
Resim 115: Baş taşının dış ön yüzü-2.....	157
Resim 116: Ayak taşı-1.....	158
Resim 117: Ayak taşı-2.....	159
Resim 118: Fatma Tûtî'nin mezar taşı (21.11.2023).....	161
Resim 119: Ferhad Paşa'nın lahiti (21.07.2024).....	163
Resim 120: Beybaba Sokağı'nın köşesindeki ta'lik giriş kapısı kitâbesi.....	163
Resim 121: Ferhad Paşa'nın lahit kitâbesi.....	164
Resim 122: Feyhaman Duran'ın mezar taşı (24.10.2023).....	166
Resim 123: Habîbe Hanım'ın baş taşı (02.03.2024).....	167
Resim 124: Habîbe Hanım'ın ayak taşı.....	168
Resim 125: Habîbe Hatun'un mezar taşı (21.07.2024).....	169
Resim 126: Hâlid Efendi'nin mezar taşı (24.02.2024).....	170
Resim 127: Halîl Efendi'nin mezar taşı (21.11.2023).....	171
Resim 128: Hâmid Aytaç'ın mezar taşının arka yüzü.....	173
Resim 129: Hâmid Aytaç'ın mezar taşının ön yüzü (15.09.2023).....	174
Resim 130: Hasan Çelebi'nin mezarı (16. 03. 2025).....	176
Resim 131: Hasan Efendi'nin mezar taşı (10.06.2024).....	177
Resim 132: Ağazâde Hasan'ın mezar taşı (21.11.2023).....	178
Resim 133: Molla Hasan'ın mezar taşı (10.06.2024).....	179
Resim 134: Molla Hasan'ın mezar taşı (10.06.2024).....	180
Resim 135: Nalbur Hasan Efendi'nin mezar taşı (21.11.2023).....	181
Resim 136: Hasan Râşid'in mezar taşı (10.06.2024).....	182
Resim 137: Hasan Rızâ ve oğlu Süreyya Saltuk'un mezar taşları (07.07.2024).....	184
Resim 138: Hatice Hanım'ın mezar taşı (10.06.2024).....	185
Resim 139: Hulûsî Mehmed Emîn'in mezar taşı (08.10.2024).....	186

Resim 140: Hüseyin Cârullah'ın mezar taşı (21.11.2023)	187
Resim 141: Hüseyin Efendi'nin mezar taşı (01.07.2024)	188
Resim 142: Hüseyin Hâmid'in mezar taşı (13.06.2024)	189
Resim 143: “ <i>Sene 1265. Ketebehû Mâlik</i> ”	190
Resim 144: Hüsnî Efendi'nin mezar taşı (26.10.2023)	191
Resim 145: Hüsnî Efendi'nin mezar taşının yan yüzü	192
Resim 146: Hâfız İbrahim Afif'in mezar taşı (10.06.2024)	194
Resim 147: Hâfız İbrahim Efendi'nin mezar taşı (29.06.2024)	195
Resim 148: Hâfız İbrahim Efendi'nin mezar taşı (10.06.2024)	196
Resim 149: Kavafzâde İbrahim Efendi'nin mezar taşı (01.07.2024)	197
Resim 150: Seyyid İbrahim'in mezar taşı (06.10.2023)	198
Resim 151: İbrahim Efendi'nin geçmiş mezar taşı fotoğrafı	199
Resim 152: İbrahim Namık'ın mezar taşı (06.07.2024)	200
Resim 153: İbrahim Rodosî'nin mezar taşı (09.05.2024)	201
Resim 154: İbrahim Rüşdî Efendi'nin mezar taşı (05.10.2023)	202
Resim 155: İbrahim Sükûtî'nin mezar taşı (09.05.2024)	203
Resim 156: Karamânî İshak Cemâleddîn'in mezar taşı (10.07.2024)	205
Resim 157: Bosnalı İsmail Efendi'nin mezar taşı (29.06.2024)	206
Resim 158: İshakzâde İsmail Efendi'nin mezar taşı (06.10.2024)	207
Resim 159: Târih ve ketebe “ <i>Nemekahû Necmüddîn</i> ”	209
Resim 160: Mehmed İlmî ve İsmail Hakkı Altunbezer'in mezar taşı (21.11.2023)	210
Resim 161: Kıbrısîzâde İsmail Hakkı'nın mezar taşı (08.06.2024)	211
Resim 162: İsmail Hakkı Salih'in mezar taşı (10.06.2024)	212
Resim 163: Seyyid İsmail Hakkı'nın mezar taşı (10.06.2024)	213
Resim 164: Şeyh İsmail Saîd'in mezar taşı (12.06.2024)	214
Resim 165: İsmail Zühdi'nin kabri (06.10.2024)	216
Resim 166: Zühdi İsmail Efendi'nin mezar taşı (13.06.2024)	217
Resim 167: İsmail Zühdi'nin kabri (24.10.2023)	219
Resim 168: İsmail Zühdi'nin baş taşı	220
Resim 169: “ <i>1221. Ketebehû Râkım el-ma'rûf bi ahîhi'l-merhûm</i> ”	220
Resim 170: İsmail Zühdi'nin ayak taşı	221
Resim 171: “ <i>Ketebehû Râkım el-müderriş gufıra lehû ve li ahîhi'l-merhûm</i> ”	221
Resim 172: Kâmil Akdik'in mezar taşı (08.09.2023)	223
Resim 173: “ <i>Şeref bin Kâmil</i> ”	223
Resim 174: Şeref Akdik'e ait “ <i>Rahmetullâhi Aleyh</i> ” istifi	224
Resim 175: Kazasker Mustafa İzzet Efendi'nin kabri (30.07.2024)	225
Resim 176: Kazasker Mustafa İzzet Efendi'nin mezar taşı	226
Resim 177: Kemal Batanay'ın mezar taşı (07.07.2024)	227
Resim 178: Mâcit Ayrıl'ın mezar taşı (13.06.2024)	229
Resim 179: Sultan II. Mahmud'un sandukası (10.10.2024)	231
Resim 180: “ <i>Allah, Hüve'l-Bâkî</i> ”	232
Resim 181: Sandukanın baş kitâbesi (1. Satır)	232
Resim 182: Sandukanın baş kitâbesi (2.-3. Satır)	232
Resim 183: Mahmud Bedreddin Yazır'ın mezar taşı (20.07.2024)	235
Resim 184: Mahmud Celâleddin'in mezar taşı (02.03.2024)	237
Resim 185: Mahmud Efendi'nin mezar taşı (21.11.2023)	238
Resim 186: Mahmud Hilmi'nin mezar taşı (29.02.2024)	239
Resim 187: Târih ve ketebe kaydı: “ <i>fi 12 Recep, sene 1294 Mustafa el-Vasfî</i> ”	240

Resim 188: Mahmud Öncü'nün mezar taşı (07.07.2024).....	241
Resim 189: Mahmud Rahmi'nin mezar taşı (20.07.2024).....	242
Resim 190: Mehmed Abdülhalîm'in iki parça hâlinde mezar taşı (25.02.2024)	243
Resim 191: Kırık mezar taşının üst kısmı.....	244
Resim 192: Kırık mezar taşının alt kısmı.....	244
Resim 193: Balıkçızâde Mehmed Ağa'nın mezar taşı (25.10.2023).....	245
Resim 194: Mehmed Ârif'in kırık mezar taşının üst kısmı (10.06.2024).....	246
Resim 195: Mehmed Ârif'in kırık mezar taşının alt kısmı	247
Resim 196: Mehmed Ârif'in geçmiş mezar taşı fotoğrafı	248
Resim 197: Mehmed Aziz Rifâî'nin mezar taşı (24.10.2023)	249
Resim 198: Mehmed Aziz Rifâî'nin yeni mezar taşı (13.06.2025).....	250
Resim 199: “ <i>Bahaeddin Ersin Aile Kabristanı</i> ” (13.06.2024).....	251
Resim 200: Bahaeddin Ersin'in Latin alfabesi ile yazılmış mezar taşı.....	252
Resim 201: Mehmed Bâhir'in mezar taşı (08.09.2023).....	253
Resim 202: Mehmed Behçet'in mezar taşı (25.07.2024).....	254
Resim 203: Mehmed Celâlî'nin mezar taşı (10.06.2024)	255
Resim 204: Mehmed Efendi'nin mezar taşı (20.07.2024)	256
Resim 205: Bayırlı Mehmed Efendi'nin mezar taşı (21.11.2023)	257
Resim 206: Hâfız Mehmed Efendi'nin mezar taşı (07.07.2024)	258
Resim 207: Küçük Çelebi Mehmed Efendi'nin mezar taşı (25.07.2024).....	260
Resim 208: Muharremzâde Mehmed'in mezar taşı (16.07.2024).....	261
Resim 209: Muharremzâde Mehmed'in geçmiş mezar taşı fotoğrafı.....	262
Resim 210: Şekerzâde Mehmed Efendi'nin mezar taşı (15.09.2023).....	263
Resim 211: Mehmed Elif Efendi'nin mezar taşı (02.10.2024)	264
Resim 212: Mehmed Emin Âli Paşa'nın mezar taşı (08.06.2024).....	267
Resim 213: “ <i>es-Seyyid Mehmed Emin Âli Paşa'nın</i> ”	268
Resim 214: Hâfız Mehmed Emin'in mezar taşı (29.06.2024)	269
Resim 215: Kâşif Efendi'nin mezar taşı (06.10.2023).....	271
Resim 216: Mehmed Emin Recâî'nin mezar taşı (29.06.2024)	272
Resim 217: Mehmed Emin'in geçmiş mezar taşı fotoğrafı	274
Resim 218: Tuğrakeş Mehmed Emin'in mezar taşı (21.11.2023).....	275
Resim 219: Mehmed Emin Yazıcı'nın mezar taşı (24.02.2024)	277
Resim 220: Mehmed Emin Yazıcı'nın mezar taşı (arka yüzü).....	278
Resim 221: Târih ve imza kaydı: “ <i>Cemâziyelevvel 1300 / Safer 1364</i> ” “ <i>14 Hüseyin 22</i> ” .	278
Resim 222: Es'ad Yesârî ve Yesârîzâde'nin kabri (10.11.2023)	280
Resim 223: Es'ad Yesârî ve Yesârîzâde'nin mezar taşları	281
Resim 224: Mehmed Hâşim'in mezar taşı (08.10.2024)	282
Resim 225: Mehmed Hilmî'nin mezar taşı (16.07.2024)	283
Resim 226: Mehmed Hulûsî'nin mezar taşı (25.02.2024)	284
Resim 227: Târih ve ketebe kaydı: “ <i>Fî gurre-i, sene 1291 Rebûulevvel. Ketebehû Şevkî</i> ” .	285
Resim 228: Mehmed İlmî ve İsmail Hakkı Altunbezer'in mezarı (21.11.2023).....	286
Resim 229: Mehmed İzzet'in mezar taşı (28.07.2024).....	287
Resim 230: Mehmed Paşa (Küçük Çavuş)'un mezar taşı (26.10.2023)	288
Resim 231: Mehmed Râsim'in mezar taşı (13.06.2024).....	289
Resim 232: Eğrikapılı Mehmed Râsim'in mezar taşı (09.05.2024).....	291
Resim 233: Mehmed Râsim'in geçmiş mezar taşı fotoğrafı.....	292
Resim 234: Mehmed Râşid'in mezar taşı (12.06.2024).....	293
Resim 235: Dürrîzâde Râşid Efendi'nin mezar taşı (24.10.2023)	294

Resim 236: Mehmed Reşîd'in mezar taşı (09.05.2024).....	295
Resim 237: Mehmed Rıf'at'ın mezar taşı (21.11.2023)	296
Resim 238: Mehmed Rıf'at Kâmil'in mezar taşı (13.06.2024)	297
Resim 239: Mehmed Sadullah'ın mezar taşı (02.03.2024).....	298
Resim 240: Arapzâde Mehmed Sadullah'ın mezar taşı (25.07.2024).....	299
Resim 241: Mehmed Saîd'in mezar taşı (10.06.2024).....	300
Resim 242: Mehmed Saîd'in geçmiş mezar taşı fotoğrafı	301
Resim 243: Ahmed Efendizâde'nin mezar taşı (06.10.2024)	303
Resim 244: Mehmed Saîd Ebezâde'nin mezar taşı (02.10.2024)	304
Resim 245: Mehmed Saîd Râşih'in mezar taşı (29.06.2024).....	305
Resim 246: Mehmed Saîd'in mezar taşı (25.02.2024).....	306
Resim 247: Mehmed Selim'in mezar taşı (29.06.2024)	307
Resim 248: Mehmed Recâî (sol) ve babasının (sağ) mezar taşı (02.03.2024).....	309
Resim 249: Şevket Vahdetî'nin mezarı (21.07.2024)	311
Resim 250: Mehmed Şevkî'nin mezar taşı (06.10.2023).....	313
Resim 251: Târih ve ketebe kaydı: “14 Şa'bânü'l-mu'azzam, sene 1304. Ketebehü Saîd”	315
Resim 252: Mehmed Şevkî'nin mezar taşı (25.02.2024).....	316
Resim 253: Mehmed Şükrü'nün mezar taşı (21.11.2023)	317
Resim 254: Mehmed Tâhir'in mezar taşı (29.02.2024)	318
Resim 255: Şeyh Mehmed Tevfik'in geçmiş mezar taşı fotoğrafı.....	319
Resim 256: Mehmed Vasfi'nin mezar taşı (21.07.2024).....	321
Resim 257: Mehmed Zihni'nin mezar taşı (25.02.2024)	322
Resim 258: Mehmed Zühdi'nin mezar taşı (10.06.2024)	323
Resim 259: Mîr İsmail'in geçmiş sanduka fotoğrafı.....	324
Resim 260: Mîr Mustafa'nın mezarı (29.06.2024)	325
Resim 261: Mîr Mustafa'nın mezar taşı kitâbesi	326
Resim 262: Elmalılı Hamdi Yazır'ın kabri (20.07.2024).....	328
Resim 263: Elmalılı Hamdi Yazır'ın baş taşı.....	328
Resim 264: Elmalılı Hamdi Yazır'ın ayak taşı.....	329
Resim 265: Sultan III. Murad Türbesi iç mekânı.....	332
Resim 266: Sultan IV. Murad Türbesi iç mekânı.....	334
Resim 267: Murteza Efendi'nin mezar taşı (08.09.2023)	335
Resim 268: Hatice Turhan Sultan Türbesi'nin iç mekânı	337
Resim 269: Sultan III. Mustafa ve III. Selim'in sandukaları (10.03.2023).....	339
Resim 270: Mustafa Ağa (Tozkondurmaz)'nın mezar taşı (16.07.2024).....	341
Resim 271: Mustafa Efendi'nin mezar taşı (12.06.2024)	342
Resim 272: Hâfız Mustafa'nın geçmiş mezar taşı fotoğrafı	343
Resim 273: Hâfız Mustafa'nın geçmiş mezar taşı fotoğrafı-2	344
Resim 274: Celâlzâde Mustafa'nın kabri (02.03.2024)	345
Resim 275: Celâlzâde Mustafa'nın baş taşı	346
Resim 276: Celâlzâde Mustafa'nın ayak taşı	347
Resim 277: Seyyid Hâfız Mustafa'nın mezar taşı (21.11.2023)	348
Resim 278: Suyolcuzâde Mustafa Eyyûbi'nin mezar taşı.....	350
Resim 279: Mustafa Fevzi Efendi'nin mezar taşı (08.06.2024)	351
Resim 280: Mustafa Feyzi'nin mezar taşı (06.10.2023).....	352
Resim 281: Mustafa Halîm Özyazıcı'nın mezar taşı (25.02.2024).....	354
Resim 282: Yesârîzâde'nin mezar taşı (10.11.2023).....	356
Resim 283: Seyyid Mustafa Nuri'nin mezar taşı (10.06.2024)	357

Resim 284: Mustafa Sıdkî Efendi'nin mezar taşı (08.06.2024).....	358
Resim 285: Mustafa Râkım Efendi türbe kitâbesi (08.10.2024).....	359
Resim 286: Mustafa Râkım Efendi'nin sandukası (08.10.2024).....	360
Resim 287: Mustafa Râkım Efendi türbesi (08.10.2024).....	361
Resim 288: Mustafa Râkım Efendi türbesi (Süheyl Ünver arşivi / 24.9.1981 perşembe) ...	361
Resim 289: Mustafa Râkım (Taşmektepli)'in mezar taşı (25.02.2024).....	362
Resim 290: Mustafa Râsîh Bey'in mezar taşı (02.10.2024).....	363
Resim 291: Mustafa Sâni'nin mezar taşı (10.06.2024).....	364
Resim 292: Seyyid Mustafa Vasfî'nin mezar taşı (10.06.2024).....	365
Resim 293: Çömez Mustafa Vâsîf'in mezar taşı (26.10.2023).....	367
Resim 294: Mustafa Zeynî'nin geçmiş mezar taşı fotoğrafı.....	369
Resim 295: Namık İbrahim'in mezar taşı (29.06.2024).....	370
Resim 296: Necmeddin Okyay'ın mezar taşı (05.10.2023).....	372
Resim 297: Seyyid Nûri'nin mezar taşı (08.06.2024).....	373
Resim 298: Nûri Korman'ın mezar taşı (29.02.2024).....	374
Resim 299: Nûri Mehmed'in mezar taşı (21.11.2023).....	376
Resim 300: Osman Efendi'nin mezar taşı (01.07.2024).....	377
Resim 301: Bosnalı Osman Efendi'nin mezar taşı (06.10.2024).....	378
Resim 302: Osman Efendi'nin mezar taşı (09.05.2024).....	379
Resim 303: Hâfız Osman'ın mezar taşı (08.06.2024).....	381
Resim 304: Osman Efendi'nin mezar taşı (16.07.2024).....	382
Resim 305: Seyyid Osman'ın mezar taşı (13.06.2024).....	383
Resim 306: Osman Fevzi Olcay'ın mezar taşı (13.06.2024).....	384
Resim 307: Kayışzâde Hâfız Osman'ın mezar taşı (25.02.2024).....	386
Resim 308: Osman Rebii Önel'un mezar taşı (16.03.2025).....	387
Resim 309: Hâfız Osman Zeki Bey'in mezarı (08.11.2023).....	388
Resim 310: Osman Zeki Bey'in mezar taşı (02.10.2024).....	389
Resim 311: Ömer Efendi'nin lahiti (08.06.2024).....	390
Resim 312: Ömer Efendi'nin mezar taşı (08.06.2024).....	391
Resim 313: Hâfız Ömer Nuri'nin mezar taşı (20.07.2024).....	392
Resim 314: Hatip Ömer Vasfî'nin mezar taşı (24.02.2024).....	394
Resim 315: “Şeyhü'l-Hattâtîn”.....	395
Resim 316: Ketebe kaydı: “Nemekahû Mustafa Hilmî çerâğü'l-merhûm”.....	395
Resim 317: Laz Ömer Vasfî'nin mezar taşı (05.10.2023).....	396
Resim 318: Râsîh Halil'in mezar taşı (16.07.2024).....	397
Resim 319: Recep Berk'nin mezar taşı (06.07.2024).....	398
Resim 320: Recep Efendi'nin mezar taşı (21.11.2023).....	399
Resim 321: Remî Ali'nin mezar taşı (21.11.2023).....	400
Resim 322: Rıza Ali'nin mezar taşı (25.07.2024).....	401
Resim 323: Hoca Sa'deddin ve Hoca zâde Es'ad efendilerin kabri (26.10.2023).....	403
Resim 324: Es'ad Ağazâde Sadık'ın mezar taşı (01.07.2024).....	404
Resim 325: Sadi Belger'in kabri (07.03.2025).....	406
Resim 326: Celâl zâde Sâlih'in kabri (02.03.2024).....	407
Resim 327: Celâl zâde Sâlih'in baş taşı.....	408
Resim 328: Celâl zâde Sâlih'in ayak taşının sağdan görünümü.....	409
Resim 329: Celâl zâde Sâlih'in ayak taşının soldan görünümü.....	410
Resim 330: Sâmi Efendi'nin mezar taşı (10.11.2023).....	412
Resim 331: Sultan III. Selim'in sandukası (10.03.2023).....	414

Resim 332: Selim Sırrı Paşa'nın mezar taşı (08.11.2023)	416
Resim 333: Şeyh Sırrı Efendi'nin mezarı (21.11.2023).....	417
Resim 334: Ketebe kaydı: “ <i>Ketebehü'l-fakîr Mehmed Nûrî sene 1322 ve 1320</i> ”.....	418
Resim 335: Suûd Yavsi Bey'in mezar taşı (21.07.2024)	419
Resim 336: Kânunî Sultan Süleyman'ın sandukası	422
Resim 337: Şeyhzâde Süleyman'ın geçmiş mezar taşı görseli	424
Resim 338: Süleyman Râib'in mezar taşı (10.06.2024)	425
Resim 339: Müstakîmzâde Süleyman Sa'deddin'in mezar taşı (10.07.2024)	427
Resim 340: Şefik Bey'in mezar taşı (28.07.2024).....	429
Resim 341: Şeref Akdik'in mezar taşı (13.06.2024).....	430
Resim 342: Şerîfe Ayşe Sıddıka'nın mezar taşı (10.06.2024).....	431
Resim 343: Şerîfe Fatma Fitnat'ın mezar taşı (28.07.2024)	432
Resim 344: Şerîfe Fatma Mevhibe'nin lahiti (26.10.2023)	433
Resim 345: Şerîfe Fatma Mevhibe'nin baş taşı	434
Resim 346: Siyâmîzâde Şevket Mehmed Saîd'in mezar taşı (01.07.2024)	436
Resim 347: Şevket Paşa'nın mezar taşı (06.10.2023).....	437
Resim 348: Şeyh Hamdullah'ın mezarı (15.09.2023).....	439
Resim 349: Şeyh Hamdullah'ın baş taşı	440
Resim 350: Velîyüddîn Efendi'nin mezar taşı (02.03.2024).....	441
Resim 351: Yusuf Ziya'nın mezar taşı (21.11.2023).....	442
Resim 352: Ketebe: “ <i>sevvedehu Vasfî</i> ”	443
Resim 353: Selma Hanım'ın mezar taşı (10.11.2023)	444
Resim 354: Zeki Dede'nin sandukasının genel görünümü (06.10.2024).....	446
Resim 355: Zeki Dede'nin sandukası (06.10.2024).....	447
Resim 356: Muhsinzâde Abdullah'ın mezar taşı kalıbı	451
Resim 357: “ <i>Reîsü'l-Hattâtîn Muhsinzâde</i> ”	452
Resim 358: Mezar taşının alt bölümündeki bezeme	452
Resim 359: Hacı Ahmed Efendi'nin mezar taşı kalıbı.....	454
Resim 360: Hacı Ahmed'in mezar taşı başlığı ve “ <i>Hüve'l-Hayyü'l-Bâkî</i> ”	455
Resim 361: “ <i>Tarikât-i aliyye-i Nakşibendîyeden</i> ”	456
Resim 362: “ <i>eş-şeyh es-Seyyid el-Hâc Mehmed</i> ”	456
Resim 363: “ <i>Nûrî Şemsüddîn Efendi, hulefâsından merhûm ve mağfûr</i> ”	457
Resim 364: “ <i>es-Seyyid Hattat el-Hâc Ahmed, Efendi'nin rûhi-çün Fâtîha</i> ”	457
Resim 365: “ <i>fî 27 Recep, sene 1263</i> ” ve imza	458
Resim 366: Ali Haydar Bey'in mezar taşı başlığı ve “ <i>Hüve'l-Bâkî</i> ”	459
Resim 367: “ <i>Vâsıl-ı rahmeti Hakk, sadr-ı esbâk Melek</i> ”	460
Resim 368: “ <i>Mehmed Paşazâde, Abdülkâdir Bey</i> ”	461
Resim 369: “ <i>efendinin necl-i mükerrerî, ve esbâk Dârü'l-Hilâfetü'l-Aliyye</i> ”	461
Resim 370: “ <i>kadırsı Reîsü'l-hattâtîn, Ali Haydar Beyefendi</i> ”	462
Resim 371: “ <i>rûhi-çün Fâtîha, 1287</i> ”	462
Resim 372: Bakkal Ârif Efendi'nin mezar taşı kalıbı.....	463
Resim 373: Mezar taşı başlığı ve “ <i>Kullü men aleyhâ fân</i> ”	464
Resim 374: “ <i>Allâhu sübhânehu ve te'âlâ, meşâhîr-i hattâtînden</i> ”	465
Resim 375: “ <i>Filibevî el-Hâc, Ârif Efendi kuluna</i> ”	466
Resim 376: “ <i>rahmet ve mağfîret eyleye</i> ”	467
Resim 377: “ <i>el-Fâtîha</i> ”, târih ve ketebe	467
Resim 378: Müsenna tarzda “ <i>Hâmid</i> ” istifi ve “ <i>Hüve'l-Bâkî</i> ”.....	468
Resim 379: “ <i>Kibâr-ı hattâtînden merhûm ve mağfûr el-muhtâc</i> ”	468

Resim 380: “ <i>Îlâ rahmet’i Rabbihi’l-Gafûr hattât-ı şehîr fi’l-âlem</i> ”	469
Resim 381: “ <i>Hâmidü’l Âmidî rûhi-çün el-Fâtîha.</i> ”	469
Resim 382: “ <i>vilâdeti 1309</i> ”	469
Resim 383: “ <i>vefâtı 1402</i> ”	470
Resim 384: “ <i>Ketebe tilmîzihû Çelebi</i> ”	470
Resim 385: Kâmil Akdik’in mezar taşı kalıbı.....	471
Resim 386: “ <i>Hüve’l-Hallâku’l-Bâkî</i> ”.....	472
Resim 387: “ <i>Haza kabrü’l-merhûm</i> ”	472
Resim 388: “ <i>Ahmed Kâmil el-ma’rûf</i> ”	473
Resim 389: “ <i>Bi Reîsi’l-Hattâtîn</i> ”	473
Resim 390: Târih ve ketebe	473
Resim 391: “ <i>Rahmetullâhi aleyh</i> ” istifi	474
Resim 392: İmza: “ <i>Şeref bin Kâmil</i> ”	474
Resim 393: Mezar taşı başlığı ve “ <i>Hüve’l-Hayyü’l-Kadîm</i> ”	475
Resim 394: Mezar taşında 2 ve 3. satırlar	476
Resim 395: Mezar taşında 4 ve 5. Satırlar	476
Resim 396: Mezar taşında 6 ve 7. satırlar	477
Resim 397: Mezar taşında 8 ve 9. satırlar	477
Resim 398: Mezar taşında 10 ve 11. satırlar	478
Resim 399: “ <i>Ketebehû Muhsinzâde Abdullah</i> ”	478
Resim 400: “ <i>Min telâmîz-i müşârünileyh</i> ”	479
Resim 401: Mehmed Tâhir Efendi’nin mezar taşı kalıbı	480
Resim 402: Mehmed Tâhir’in mezar taşı başlığı ve “ <i>Hüve’l-Hayyü’l-Bâkî</i> ”	481
Resim 403: “ <i>Tarikât-i aliyye-i Nakşibendîyeden</i> ”	482
Resim 404: “ <i>eş-şeyh es-Seyyid el-Hâc Mehmed</i> ”	482
Resim 405: “ <i>Nûrî Şemsüddîn Efendi, hulefâsından merhûm ve mağfûr</i> ”	483
Resim 406: “ <i>es-Seyyid Hattat Mehmed Tâhir, Efendi’nin rûhi-çün Fâtîha</i> ”	484
Resim 407: “ <i>16 Cumâdelâhira 1263</i> ” ve imza	484
Resim 408: Mehmed Zihnî’nin mezar taşı kalıbı.....	485
Resim 409: Zihnî Efendi’nin mezar taşından 1. ve 2. satırlar	486
Resim 410: Zihnî Efendi’nin mezar taşından 3. ve 4. satırlar	487
Resim 411: Zihnî Efendi’nin mezar taşından 5. ve 6. Satırlar	488
Resim 412: Târih ve imza	488
Resim 413: “ <i>Ketebehû Sâmi</i> ”	489
Resim 414: Hatip Ömer Vasfi Efendi’nin mezar taşı kalıbı.....	490
Resim 415: Mezar taşı başlığı ve “ <i>Haza kabri’l-merhûm el-Hâc Ömer Vasfi</i> ”	491
Resim 416: Hatip Ömer Vasfi Efendi’in mezar taşından 2. 3. ve 4. satırlar	492
Resim 417: Hatip Ömer Vasfi Efendi’in mezar taşından 5. ve 6. satırlar	492
Resim 418: Hatip Ömer Vasfi Efendi’in mezar taşından 7. ve 8. Satırlar	493
Resim 419: 9. satır, duâ, târih ve ketebe	493
Resim 420: Sâmi Efendi’nin mezar taşı başlığı ve “ <i>Hüve’l-Hallâku’l-Bâkî</i> ”	494
Resim 421: Mezar taşında 2. ve 3. satırlar	495
Resim 422: Mezar taşında 4. ve 5. satırlar	495
Resim 423: Mezar taşında 6. ve 7. satırlar	495
Resim 424: “ <i>Mevlânâ İsmâil Hakkı Sâmi Efendi rûh-ı, şerîfine el-Fâtîha. 1330</i> ”	496
Resim 425: “ <i>Ketebehû tilmîzi’l-merhûm el-Hâc Kâmil</i> ”	496
Resim 426: “ <i>1330. Ketebehû tilmîzi’l-merhûm el-Hâc Kâmil</i> ”	497
Resim 427: Şevket Paşa’nın mezar taşı kalıbı	498

Resim 428: Mezar taşı başlığı.....	499
Resim 429: Oval formda “ <i>Hüve'l-Hayy</i> ” istifi.....	500
Resim 430: Etrafı bezemeli “ <i>Rahmetullâhi te'âlâ aleyh</i> ” istifi.....	501
Resim 431: Şevket Paşa'nın mezar taşından 2. ve 3. satırlar.....	501
Resim 432: Şevket Paşa'nın mezar taşından 4. ve 5. satırlar.....	502
Resim 433: “ <i>rûhi-çün Fâtiha</i> ” istifi.....	502
Resim 434: “ <i>fi 22 Şa'bân, sene 1276, leyletü'l-cum'a</i> ”.....	503
Resim 435: Halîm Özyazıcı'nın mezar taşından detay.....	503
Resim 436: Çömez Mustafa Vâsıf'ın baş taşından detay.....	504
Resim 437: Çömez Mustafa Vâsıf'ın ayak taşından detay.....	505
Resim 438: Sâmi Efendi'nin ayak taşı.....	506
Resim 439: Fatma Mevhîbe Hanım'ın ayak taşı.....	507
Resim 440: Fatma Mevhîbe Hanım'ın lahitinden detay.....	508
Resim 441: Fatma Mevhîbe Hanım'ın lahitinin yan yüzeyi.....	508
Resim 442: Hüsnî Efendi'nin taşından detay.....	510
Resim 443: Şevket Vahdetî Efendi'nin taşından detay.....	511
Resim 444: Mehmed Zihnî Efendi'nin taşından detay.....	512
Resim 445: Hatip Ömer Vasfi Efendi'nin taşından detay.....	513

KISALTMALAR

age.	adı geçen eser
agm.	adı geçen makale
bkz.	bakınız
c.	cilt
d.	doğumu
DİA	Diyanet İslam Ansiklopedisi
F.	fotoğraf
H.	hicrî
H.z.	Hazreti
IRCICA	İslâm Tarih, Sanat ve Kültür Araştırma Merkezi
İBB	İstanbul Büyükşehir Belediyesi
İÜ	İstanbul Üniversitesi
M.	milâdî
mad.	madde
nr.	numara
ö.	ölümü
s.	sayfa
sy.	sayı
TDV	Türkiye Diyânet Vakfı
TİEM	Türk İslam Eserleri Müzesi
TSMK	Topkapı Sarayı Müzesi Kütüphânesi
Yay.	yayımları
yy.	yüzy

GİRİŞ

Asırlardır süregelen defin geleneğinin bir neticesi olarak oluşan mezarlıklar konumu itibâriyle şehircilik târihi açısından önemliyken aynı zamanda mimari bakımdan ve tek başına bir eser sayılabilen mezar taşlarına ev sahipliği yapması ile son derece zengin örnekler sunmaktadır.

İslâmiyet'in ortaya çıkışıyla "Kur'ân-ı Kerîm'i en güzel şekilde yazma, koruma ve yayma" düşüncesi ile yazı kutsiyet kazanmış, zaman içerisinde Arap coğrafyasında sistematik biçimde güzele evrilen yazı 16. yy.'da Osmanlı'da tam anlamıyla sanat hâline gelerek zirveye ulaşmıştır. Yazının estetik gelişim süreci bu yönüyle çiniler ve taş kitâbeler üzerinden takip edilebilmektedir. Mimari yapılar üzerindeki kitâbeler kadar mezar taşı kitâbeleri de bu estetik yansımanın alanları içerisinde görülmektedir. Tezimiz hat sanatını estetik seviyeye taşıyan sanatkârların mezar taşlarına ulaşmayı ve onlardaki sözel ve sanatsal içeriği ele almayı amaçlamaktadır.

Çalışmaya başlanıldığında hattatların biyografileri ve mezar yerleri hakkında bilgi edinmek için pek çok kaynaktan yararlanılmıştır. Gelibolulu Mustafa Âlî - Menakıb-ı Hünerverân (2012), Nefeszâde İbrahim - Gülzâr-ı Savab (1938), Suyolcuzâde Mehmed Necib - Devhatü'l-Küttâb (1942), Müstakimzâde Süleyman Sâdeddin - Tuhfe-i Hattâtîn (2011), Habib Efendi – Hat ve Hattâtan (1888), İbnülemin Mahmud Kemal İnal - Son Hattatlar (1955), Şevket Rado - Türk Hattatları (1984), TDV İslam Ansiklopedisi (1988-2016), M. Şinasi Acar - Gelimli Gidimli Dünya (2004 ve 2023), Fazıl İsmail Ayanoğlu - Târihi Mezar Taşları-İstanbul (2022) ve daha birçok literatür taranarak kapsamlı bir araştırma yapılmıştır. Hattat kabirlerinin bulunduğu kent mezarlıklarına, cami ve tekke hazîrelerine girilebilmesi amacıyla T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı Vakıflar Genel Müdürlüğü'nden, İBB Mezarlıklar Dairesi Başkanlığı'ndan, T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı Türbeler ve Müze Müdürlüğü'nden gerekli izinler alınmış, güvenlik görevlileri eşliğinde mezarlıklar taranmış, ulaşılan kabirler görüntülenerek harita konumları tespit edilmiş ve ilk kez bu tez çalışmasında

söz konusu yerler karekodlandırılmıştır. İBB Mezarlıklar Müdürlüğü'ne gidilerek yer etüdü esnasında bulunamayan bazı taşların nerede oldukları sistem üzerinden araştırılmış, kaybolduğu anlaşılan şahideler not edilmiş ve bunların konumu doğal olarak verilememiştir.

Mezar taşı fotoğraflarının kenarında bulunan târih fotoğrafın çekim târihidir. Taşların okunmasında Fazıl İsmail Ayanoğlu'ndan (*Târihi Mezar Taşları*, İstanbul 2022) yararlanılmıştır. Diğerlerine nazaran günümüze daha sağlıklı ulaşan sanat değeri yüksek taşlardan bazıları tez içerisinde estetik açıdan detaylı biçimde ele alınmıştır.

BİRİNCİ BÖLÜM

1. TÜRK KÜLTÜRÜNDE MEZARLIK VE MEZAR TAŞLARI

1.1. “MEZAR” KELİMESİNİN ETİMOLOJİSİ

“Mezarlık”, Arapça “ziyâret” anlamına gelen “*mezâr*” kelimesinden Türkçe ekle türetilmiş bir yer adıdır. Arapça’da “ölünün gömüldüğü yer” anlamında “*kabir (kabr)*” ve “*medfen*” kelimeleri kullanılırken Farsça’da ve Türkçe’de mezar kelimesi daha yaygın yer edinmiştir. Mezarlığın eş anlamlısı olarak Arapça’da “kabirlerin bulunduğu yer” anlamına gelen “*makber/makbere*”, “sahra” anlamına gelen “*cebbân/cebbâne*”; Farsça’da ise “*mezârat, kabristân, gûristân*” kelimeleri kullanılmaktadır. Türkçe’de, önemli kişilerin mezarlarına veya mezarlarının bulunduğu yere “*ravza, meşhed, kubbe, türbe ve kümbet*”; cami, tekke, türbe gibi yapıların bitişiğinde yer alan küçük mezarlıklara ise etrafı çalı, çit veya taştan duvarla çevrili mekân anlamına gelen “*hazîre*” denilmiştir. Ayrıca tekke ve zâviyelerin mezarlık/hazîrelerine “sessizler vadisi” anlamında “*vâdî-i hâmûşân*” adı verilmiştir. Eski Türkçe’de ise kabre “*sın*”, mezarlığa da “*sınlağ*” denildiği bilinmektedir.¹

Defin geleneğinin neticesi olarak mezarlıklar oluşmuştur. Bu geleneği başlatan ise Kur’ân-ı Kerîm’e göre Hz. Âdem’in oğlu Kâbil’dir.²

Yerleşik toplumlarda ölüleri gömmek için özel bir alanı tahsis anlayışı göçebe toplumlara göre daha fazladır. Ancak göçebe toplumlarda, göçebeler her ne kadar geçici süreliğine bir arazide kalsalar da ölülerini gömmek için yine belirli bir alanı kullandıkları görülmüştür.³

1.2. OSMANLI ÖNCESİNDE TÜRKLERDE DEFİN GELENEĞİ

Çoğunlukla bulunduğu inanç içerisinde şekillenen defin, yas, anma töreni gibi ölüm merâsimleri hemen hemen her toplumda önemle karşılanmış, ölüye verilen değer anlayışıyla merâsimlerin her aşaması itinâ ile gerçekleştirilmiştir.

¹ Nebi Bozkurt, “Mezarlık” mad, **DİA**, TDV Yay., Ankara 2004, c.29, s.519.

² Bkz: Ömer Faruk Harman, “Hâbil ve Kâbil” mad. **DİA**, TDV Yay., İstanbul 1996, c.14, s.376-378.

³ Nebi Bozkurt, **agm**, TDV Yay., Ankara 2004.

İslâmiyet öncesi Türklerde defin merâsimlerinde pek çok farklı uygulama biçimine rastlanılmaktadır. Bunun sebebi Türklerin târih boyunca geniş coğrafyalara yayılarak çeşitli uygarlıklarla ve inançlarla etkileşimde bulunmasıdır. Türklerin böylesine zengin gelenekleri binlerce yıllık bir kültür birikiminin ürünüdür.

Eski Türklerde ölüm de tıpkı yaşam gibi tabiatın doğal bir gerekliliği olarak karşılanıyordu. Onlar için her ikisi de bir bütünün iki yarısıydı. Öteki dünyadaki yaşama olan inançlarıyla ölüm kaçınılmaz bir gereklilik kabul ediliyordu. Türklerle göre ruhun bedeni terk etmesiyle vuku' bulan ölüm neticesinde ölü'nün dünya hayatında nasıl bir insan olduğuna paralel olarak, ruh tanrı katına veyâhut yer altı dünyasına doğru ilerlerdi. Hun, Göktürk, Uygur gibi eski Türk topluluklarında da bu inanç son derece kuvvetliydi.

Eski Türkler, can ve ruh kavramlarını, genel olarak tın kelimesiyle ifade etmişlerdir. Çağdaş Şamanist Türk boylarından Yâkütler ruh-can mefhûmunu tın, kut ve sür kelimeleriyle ifade etmişlerdir. Tın kelimesi aynı zamanda esinti, rüzgâr, nefes anlamlarına da gelmektedir. Onlara göre tın vücuttan ayrılırsa ölüm meydana gelmektedir. Kut vücuttan ayrılırsa ölüm olmamaktadır. Sür ise özellikle ruhî hâlleri ifade etmektedir.⁴

Eski Türklerde ölüm anlayışı ve ölümden sonraki yazgıya ilişkin çeşitli inanç kültlerine ilâveten, defin yöntemlerinin belirlenmesinde başka nedenler de bulunmaktadır. Bunlar: Ölüm şekli, ölüm sebebi, ölen kişinin toplumsal statüsü, ölümün gerçekleştiği yer ve zaman, ölen kişinin vasiyeti olarak sıralanabilir. Bunlar hâricinde binlerce yıllık kültür ve inanç etkileşimlerinin de etkisi vardır. Türk toplumlarında üç farklı defin yönteminden bahsedilmiştir. Bunlar: cesedin toprağa gömülmesi, cesedin yakılması ve cesedin teşhiri veya terkidir.⁵

Kurgan tipi mezarlıklar İslâmiyet öncesi Türk toplumunda yer edinmiş olup defin öncesinde kurganın yapılacağı alanın tespiti oldukça mühimdi. Kurganlar genellikle toplum tarafından kutsal sayılan yerler olduğundan her türlü saldırı ve

⁴ Abdülkâdir İnan, **Târihte ve Bugün Şamanizm | Materyaller ve Araştırmalar**, TTK Yay., Ankara 1986, s. 176.

⁵ Ziya Sünbüllü, "Eski Türklerde Defin Şekilleri Üzerine Bir İnceleme", **Atatürk Üni., Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi**, Erzurum 2004, c. 4, sy. 2. s. 63.

tahrîbâtta korumak için ulaşılması zor yerlere yapılıyordu. Bu tür yerler, dağ tepeleri ve etekleri, yaylalar, ormanlık alanlar, ırnak yatakları ve göl kenarları olabilmekteydi.⁶ Dik duruğu, derin ormanları ve göğe uzanışıyla daha ziyâde dağlar bu inançta önemli bir yerdeydi. Gök Tanrı ve şamanizm inancında statüsü yüksek kişilerin, gökte bulunan tanrıya en yakında olabilmesi ve ruhu bedeni terkedip göğe doğru yükselirken yolculuğun kolay olabilmesi için yeryüzünde göğe en yakın nokta olduğunu düşündükleri dağ başlarına definlerini gerçekleştirmişlerdir.⁷ Hatta önemli kişilerin ölümü söz konusu olduğu zaman “öldü” yerine “şunkar boldu” yani “şahin oldu” demişlerdir.⁸ Bazen de sadece “uçtu” demişlerdir. Uçmak kelimesini “cennet” anlamında da kullanmışlardır. Buna örnek olarak Dede Korkut, dualarında “Ađ sakallı baban yeri uçmağ olsun” demektedir.⁹

Resim 1: Kurganların bulunduğu alana ulaşmak için aşılan dağ geçitleri¹⁰

⁶ Oktay Belli, **Kırgızistan’da Taş Balbal ve İnsan Biçimli Heykeller**, Arkeoloji ve Sanat Yay., İstanbul 2003, s. 13.

⁷ Bahaeddin Ögel, **Dünden Bugüne Türk Kültürünün Gelişme Çağları**, Türk Dünyası Arş. Vakfı Yay, İstanbul 1988, s. 763.

⁸ V.V. Barthold, **Orta Asya Türk Târîhi Hakkında Dersler**, Kültür Yay, Ankara 1975, s. 23.

⁹ Orhan şaik Gökay, **Dedem Korkutun Kitabı**, Başbakanlık Kültür Müsteşarlığı Yay., İstanbul 1973, s. 15.

¹⁰ Oktay Belli, **Kırgızistan’da Taş Balbal ve İnsan Biçimli Heykeller**, Arkeoloji ve Sanat Yay., İstanbul 2003, s. 81.

Mezarların yüksek yerlere yapılması durumuna bir başka yorum ise: Osmanlı mezar taşları da şehre nâzır noktalarda yer alarak tevhit sembolü oluşturmuşlardır. Taşlar şehrin manzarasına hâkim güzel tepe noktalardan bakarken “Ebedî olan Allah’tır” düşüncesini ve ölümün son değil ancak bir başlangıç olabileceğini yansıtmışlardır.¹¹

Resim 2: Eyüp Mezarlığı’ndan bakış

Define geçildiğinde, cesedin toprağa gömülmesi geleneği defin şekilleri içerisinde en yaygın olanıdır. Türkler ölülerini üzerlerinde giysileri, silahları ve yanlarında diğer şahsî eşyalarıyla birlikte gömüyorlardı. Ev şeklinde genişçe açılan bir mezara ölü oturtuluyor, önüne yiyecek ve kıymız olduğu düşünülen içecek dolu bir kap konuluyordu daha sonra mezarın tavanı yapılıp üzerine çamurdan kubbeye benzer bir kısım ekleniyordu.¹² Âdeta evi andıran bu kurganlar ölümden sonraki yaşama olan

¹¹ Onur Çetin, “Eski Türk İnanç Sistemi ile Osmanlı Mezar Taşlarının Etkileşimi”, **Ankara Yıldırım Beyazıt Üniversitesi Türk Ekini Dergisi**, sy. 8, s. 90-91.

¹² Faruk Sümer, **Oğuzlar (Türkmenler) Târihleri – Boy Teşkilatı – Destanları**, Ana. Yay., İstanbul 1980, s. 45.

inançlarını apaçık yansıtan oluşumlardı. Ancak İslâmiyet'te de var olan öteki dünya görüşünden farklı olarak bu inançta eski Türkler, ölümden sonra tıpkı bu dünyadaki gibi bir hayat süreceğine, yiyip-içeceğine, eğleneceğine, savaşacağına inanmaktaydılar. Aslında cesedin tüm bunları yapabilmesi için muhafazasının önemli olduğuna inandıklarından en korunaklı yöntem olan toprağa gömme şekli tercih ediliyordu.

Resim 3: Mezar çukuru ve mezar odasının rekonstrüksiyon çizimi (Samashev, 2011a)¹³

Eski Türk toplumlarında ruhlar iyi ruh ve kötü ruh olarak ikiye ayrılmaktadır. İnanca göre iyi ruhlar tanrı katına yükselip geride kalan akrabaları için de bir yüceltme sebebi olabilirken kötü ruhlar yer altı katına gidip geride kalan insanlar için kötülük sebebi olabilmektedir. Ölüm her ne kadar eski Türkler tarafından yaşam kadar doğal karşılanırsa da yine onlara göre ölüme sebep olan şey kötü ruhlardır. Ölüm olayına sebep

¹³ Mehmed Kutlu, Leila Kutlu, “Berel’deki 11. Kurgan ve Pazırık Kültürü”, **Pamukkale Üniversitesi Sanat Târîhi Dergisi**, Denizli 2020, sy. 29/1, s. 182.

olan kötü ruhlar sadece ölen kişiyi değil çevresini de etkisi altına almaktadır. İşte bu kötü ruhtan korunabilme düşüncesiyle bir arınma gereklidir. Kutsal sayılan şeylerden birisi olan ateş ise inanca göre iyi bir temizleme, arınma yolu olmuştur. Bu sebeple daha az karşılaşılsa da diğer bir defin şekli olan cesedin yakılması mâkûl görülmüştür. Yakma geleneğinin özellikle Budizm'in etkisiyle gelmiş olabileceği düşünülmektedir. Çin kaynaklarına göre, ölümlerin yakılması âdetine Türklerde VII. yüzyılın başından önce çok sık rastlanılmamıştır. Ama ölümler yakılrsa da gömülse de cenâze törenleri pek değişmemektedir.¹⁴

Bir diğer defin şekli ise cesedin terk edilmesi veya teşhir edilmesidir. Az tercih edilen bir yöntem olsa da ölüme neden olan kötü ruhtan uzaklaşma inancıyla ceset tabiatında bir yerde ağacın ya da bir kazığın üzerinde terk edilir, çürüdüktan sonra bazı Türk topluluklarında öteki dünyada tekrar dirilebilmesi için kemikler gömülür veya yakılırdı.¹⁵

Bazı kaynaklarda söylendiği üzere 40 sayısı Altay, Uygur gibi Türk toplumlarında ölüm ve yaşam kavramları arasında özel bir yere sahiptir. Çin kaynaklarında bu 40 sayısından bahsedilmese de ölüm ve defin arasında bir süre olduğu söylenmiştir. Bu süre içinde cesedin muhafazası düşüncesiyle mumyalama yöntemine de başvurulmuştur. Pek çok Hun kurganından çıkarılan cesetlerde mumyalamaya rastlanılmıştır.¹⁶ Anadolu Selçuklularında II. Kılıçarslan, I. Keyhüsrev, II. Süleyman Şah, III. Kılıçarslan ve daha birçokları mumyalanmıştır. İlk Osmanlılarda da hânedân mensubları ile bazı büyük devlet adamlarının da İslâm ananesinde olmadığı hâlde mumyalanmak sûretiyle defnedilmeleri eski Türk anane ve müesseselerinin devamını göstermektedir.¹⁷

Türkler şan kazanarak ya da savaşarak ölmeyi şeref sayıyorlar, hastalıktan veya yaşlılıktan ölmeyi ise pek makbûl görmüyorlardı. Ölüm şekline göre cenâze

¹⁴ Jean Paul Roux, **Orta Asya Târih ve Uygarlık**, Kabalcı Yay., s. 64.

¹⁵ Ziya Sünbüllü, "Eski Türklerde Defin Şekilleri Üzerine Bir İnceleme", **Atatürk Üni. Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi**, Erzurum 2004, c. 4, sy. 2. s. 70.

¹⁶ Ünver Günay – Harun Güngör, **Başlangıçlarından Günümüze Türklerin Dinî Târihi**, Rağbet Yay., İstanbul 2003, s. 110.

¹⁷ İbrahim Onay, "İslâmiyetten Önce Türklerde Ölüm Anlayışı ve Defin Yöntemleri", **Gümüşhane Üni Sosyal Bilimler Elektronik Dergisi**, Gümüşhane 2013, sy. 7, s. 241.

merâsiminin sade ve basit mi yoksa gösterişli mi olacağı değişiklik gösteriyordu. Türkler için savaşta iyi güçleri temsilen gâlip olmak önemliydi.¹⁸ Buna bir örnek olarak definin ne şekilde yapılması gerektiği anlatılan, Kırgızlar'ın Manas Destanı'ndan Han Köketay'ın ölüm merâsimine bakılabilir: “Ey benim ulusum, gözlerim yumulduğu zaman, vücûdumu kımızla yıkayınız, sonra etimi kılıçla kemiklerimden sıyrınız. Kemiklerime zırhımı giydiriniz, deri ile sarınız. Ak kefenimi başımın altına bırakınız, başımı doğuya yöneltiniz. Kızıl çuhayı kızıl deveye, kara kadifeyi kara deveye yükleyiniz. Kırk deve yüklü kervan ile benim mezarıma geliniz. Defin törenine gelen kadınlara çuhayı parçalayıp dağıtınız. Kervanbaşı kara sert keçi yağlarını karıştırıp, türbenin tuğlalarını hazırlasın. Kavşaklardaki türbem aya ve göğe benzer bir yapı olsun.”¹⁹ Tasvir edilen bu defin töreni, içerisinde barındırdığı zengin kültür ve inanç göstergelerine ilâveten, defin şeklinin belirlenmesinde ölecek olan kişinin vasiyetinin önemini vurgulamaktadır²⁰ Ayrıca bu örnek, yapılacak merâsimin gösteriş derecesinin kişinin statüsüne bağlılığına da dikkat çekmiştir.

Kurganların üstüne, bazılarının üzerinde kitâbeler bulunan birtakım taşlar dikilirdi. Özellikle Hunlar'da ve Göktürkler'de, önemli şahısların mezarları üzerine “öldürdükleri düşmanları” temsilen taş diktikleri, taş bulamazlarsa ağaçtan yapılmış kazıkları yine bu amaçla kullandıkları, bunlara “balbal” ismi verildiği söylenegelmiştir. Araştırmacılar arasında mezarların üzerine dikilen taş ve heykelin her ikisine de “balbal” denilmesi hususunda birtakım münâkaşalar olmuştur. Netice itibriyle balbal, öldürülen kişiler adına dikilen taşlar iken, resim içerikli heykeller yalnızca mezarda yatan kişiyi temsil etmektedir.²¹

¹⁸ Ziya Sünbüllü, **agm**, s. 62.

¹⁹ Abdülkâdir İnan, **Târihte ve Bugün Şamanizm | Materyaller ve Araştırmalar**, TTK Yay., Ankara 1986, s. 181.

²⁰ Ziya Sünbüllü, **agm**, Erzurum 2004, c. 4, sy. 2, s. 64-65.

²¹ Bkz: Hikmet Tanyu, **Türklerde Taşla İlgili İnançlar**, AÜ İlahiyat Fakültesi Yay., 1968, s. 91-92.

Resim 4: Bir kurganın çevresine dikilen balballar, Güney Sibirya (Rodlov)²²

Resim 5: Heykel biçimli dikili taş²³

²² Oktay Belli, **Kırgızistan'da Taş Balbal ve İnsan Biçimli Heykeller**, Arkeoloji ve Sanat Yay., İstanbul 2003, s. 40.

²³ Eyüp Polat, "Kırgızistan Devlet Tarih Müzesi Bahçesinde Yer Alan Balballar", **Erciyes Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü Uluslararası Beşerî Bilimler ve Eğitim Dergisi**, Kayseri 2019, sy. 5 (12), s. 1066), s. 1064-1081.

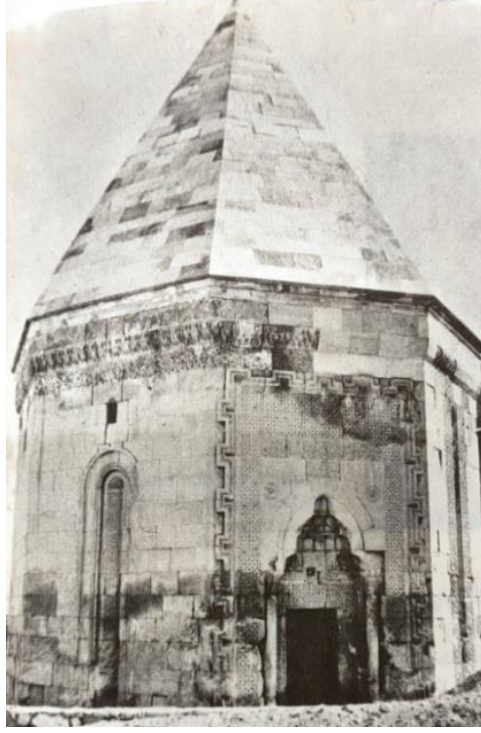
Türkler Anadolu'ya geldiklerinde çeşitli biçimlerde mezar taşı örnekleri ortaya koymuşlardır. Bu örnekler en başta Türklerin benimsedikleri Şamanizm, Budizm ve Mani dinlerinin etkisinde şekillenmiştir. Sonrasında, biçimce kimi zaman gösterişli anıtsal yapılar şeklinde, kimi zaman insan veya bir hayvanın betimlemesi şeklinde, kimi zamansa ölen kişinin yaşamına, inancına ait simge ve yazıların yer aldığı dikili taşlar olarak târih boyunca karşımıza çıkmışlardır. Orta Asya'ya uzanan bu geleneklerine ilk örnek olarak Yenisei Bölgesi'ndeki ve Orhun Vadisi'ndeki dikili taş formunda mezar taşları olan "Orhun Anıtları" gösterilmiştir.²⁴

Son olarak Türkler'in İslâmiyet'i kabulüyle²⁵ birlikte çadır ve balbal geleneklerinin yerini, kümbet ve büyük mezar taşları almıştır. Kümbetler Anadolu'da oldukça çeşitli şekillerde yer alırken bir o kadar da mütevazı görünümdeydi. Bu yapılar ilk yapıldıkları zamanda malzeme olarak tuğla veya taş tercih edilirken, zaman ilerledikçe yalnızca taş kullanılmıştır. İlk yapıldıklarında tek başlarına birer mimâri eserken târih içerisinde medrese ve cami yapıları içinde, bu yapıların planına bağlı şekilde görülmeye başlanmıştır.²⁶

²⁴ Nilgün Ustura, Refet Yalçın Balata, **Bergama Müzesi Osmanlı Dönemi Mezar Taşları**, Kültür ve Turizm Bakanlığı Yay. Ankara 2009, s. 10-11.

²⁵ Türklerin İslâmiyeti kabulünde M. 751'de gerçekleşen Talas Savaşı mîlad kabul edilmektedir.

²⁶ Oktay Aslanapa, **Türk Sanatı**, İstanbul 1984, s. 153.

Resim 6: Divriği Sitteler Melik Kümbeti²⁷

Mezarlar genel itibâriyle, yerinin ve ait olduğu kişinin bilinebilmesi için toprak üzerinde kalan bir yapıya sahiptir ve mezarı belirten bir işaret bulunması gerekmektedir. Bu sebeple geçmişten beri, dayanıklı olması için genellikle taş kullanılmıştır. Bu geleneğin ne zaman başladığı hakkında kesin bir bilgi yoktur. İslâm'ı ilk dönemlerinden beri mezarların baş ve ayak ucuna “şâhide” veya “mezar taşı”, halk arasında ise “hece taşı” denilen taşlar dikilmiştir. Hz. Peygamber'in, tanınması için sahâbilerden Osman b. Maz'ûn'un (ö. 624) kabrinin başına taş diktiği bilinmekle birlikte, onun vefâtından sonra bazı sahâbî ve tâbi'in mezarlarının üzerine kubbe adı verilen çadır kurulduğu bilinmektedir. Bunlardan biri Hz. Hasan'ın oğlu Hasan'ın kabrinin üstüne yapılmıştır. İmam Şâfiî'nin verdiği, Mekke valilerinin kabir üzerine inşa edilen yapıları yıktırdıkları yolundaki bilgiden İslâm'da kabir ve türbe yapımının yine erken târihlerde başladığı anlaşılmaktadır.²⁸

²⁷ Oktay Aslanapa, *age*, s. 155.

²⁸ Nebi Bozkurt, “Mezarlık” mad, *DİA*, TDV Yay., Ankara 2004, c.29.

İlk târihi belli İslâm mezar yapılarının ortaya çıkışı, Türk ve Budist gelenekleri etkileşimi ortamında oluşmuştur. Selçuklu döneminden önce ise bu yapıların üzerine konularak büyük bir mezar geleneği başlamıştır.²⁹

İslâm şehirlerinde mezarlıklar genellikle şehrin dışına doğru yapılmıştır. Ancak zamanla şehirlerin genişlemesiyle birlikte mezarlıklar şehrin içinde kalmıştır.

Resim 7: Ahlat Mezar Taşları³⁰

1.3. OSMANLI KÜLTÜRÜNDE MEZAR TAŞI

Diğer İslâm ülkelerinde benzeri görülmeyen Anadolu'nun târihi kabristanlarındaki mezar taşları, sanatsal ve bilimsel açılarından bizlere geçmiş yüzyıllara dair birinci dereceden belge hüviyetiyle pek çok konuda ışık tutarken, aynı zamanda önemli birer târihi ve kültürel miras durumundadırlar. Biçimi, tezyînâtı ve hat sanatıyla Osmanlı'nın kuruluşu ve büyümesi gibi geçirdiği evreleri açıkça

²⁹ Doğan Kuban, *Selçuklu Çağında Anadolu Sanatı*, Yapı Kredi Yay., İstanbul 2002, s. 213.

³⁰ Emin Dalmış, *Orta Çağda Ahlat*, Doktora Tezi, T.C. Adıyaman Üniversitesi Lisansüstü Eğitim Enstitüsü Tarih Anabilim Dalı, Adıyaman 2021, s. 326.

yansıtmaktadırlar. Mezarlıklar ise konumu itibâriyle şehircilik târihi açısından önemliyken aynı zamanda mimârî bakımdan ve tek başına bir eser sayılabilen mezar taşlarına ev sahipliği yapması bakımından son derece zengin örnekler sunmaktadırlar.

Selçuklular'ın Anadolu'ya gelmesiyle başlayan mimârî yapılanma ve onu destekleyen mezar taşları zaman içerisinde farklı farklı üslûplar kazanmıştır. Anadolu'da Selçuklu, Beylikler ve Osmanlı dönemine ait mezar taşı kullanımı daha ziyâde bir sanduka-lahit formunda mezarın baş ve ayak ucuna dikey bir şâhidenin yerleştirilmesi sûretiyle olmuştur. Tek bir taşın kaide üzerine konularak sanduka oluşturulması gibi bazen de birkaç taş üst üste konularak sanduka formu oluşturulmuştur. Beylikler döneminde ve Erken Osmanlı döneminde de Selçuklular'ın mezar taşı anlayışının etkisi hissedilmeye devam etmiştir.³¹ Anadolu Selçuklu dönemine (M. 1040-1308) ait sanat anlayışının güzel bir göstergesi olarak Van, Tiflis, Erzurum ve Diyarbakır'da Karakoyunlu ve Akkoyunlu dönemlerinden kalma koç, koyun ve at biçiminde mezar taşları bulunmaktadır. Tabut âdetinin bir yansıması olan sanduka tarzı ise Sivas, Kayseri, Bursa ve Edirne'de 15. yüzyıl ortalarına kadar görülmüştür. Konya'daki Selçuklu ve Karamanoğulları dönemlerine ait mezar taşları da bunlara benzer özellikler taşımaktadır.

³¹ Nilgün Ustura, Refet Yalçın Balata, **Bergama Müzesi Osmanlı Dönemi Mezar Taşları**, Kültür ve Turizm Bakanlığı Yay. Ankara 2009, s. 12.

Resim 8: Eretna Beyliği Dönemi'ne ait M. 1356 târihli bir sanduka³²

Osmanlı Devleti'nin 14. yy'da Anadolu'ya hâkim olmasıyla başlık anlayışı mezar taşlarında yerini almaya başlamış, gövdesi kitâbeli, alt kısmı ince tarzdeki mezar taşları yaygınlaşmıştır.³³ 16. yy'dan yatay bir taşın baş ve ayak kısımlarına geçerek üç ayrı taştan oluşturulan sanduka formları Selçuklu anlayışının yerini almıştır.³⁴

³² Aslı Sağıroğlu Arslan, **Seyyid Burhaneddin Hz. Mezarlığı'ndaki Mezarlar ve Mezar Taşları Anadolu Selçuklu Dönemi ve Beylikler Devri**, Kayseri 2018, s. 102.

³³ Nebi Bozkurt, "Mezarlık" mad, **DİA**, TDV Yay., Ankara 2004, c.29.

³⁴ Mehmed Önder, "Konya Mezar Taşlarında Şekil ve Süsler", **Türk Etnografya Dergisi**, TTK, Ankara 1970, s. 6.

Resim 9: Karamanoğlu Beyliği Dönemi'ne ait mezar taşı³⁵

Resim 10: Karamanoğlu Beyliği Dönemi'ne ait mezar taşının çizimi

³⁵ Konya Karatay Medresesi, H. 714, M. 1314.

Resim 11: Âhi Ahmet Şah'a ait mezar taşı³⁶

Resim 12: Âhi Ahmet Şah'a ait mezar taşının çizimi

³⁶ Konya Karatay Medresesi, Anadolu Selçuklu Dönemi, 13. yy.

18-19. Yüzyıllarda Osmanlı döneminde her alanda kendisini hissettiren batı anlayışı bir sanat eseri olan mezar taşlarına da yansımış, Barok ve Rokoko'nun etkisi görülmeye başlanmıştır. İslâm inancındaki “ölüm, daha güzel bir hayata geçişin basamağıdır” düşüncesi Batı'nın etkisiyle yerini “geride kalanların üzüntüsünü ve ayrılığın acısını dile getirme” hâline bırakarak mezar taşlarında “âh mine'l-mevt, âh mine'l-firâk” gibi ifâdelere yer verilmiştir.³⁷ Bir başka yenilik ise o zamana kadar dikdörtgen prizma şeklinde köşeli formlarda görülen mezar taşları yerine silindirik formların görülmeye başlanması olmuştur. Ayrıca mezar taşlarının baş kısımlarında ölen kişinin sosyal durumunu, dinini temsilen, Farsça başı örten anlamına gelen “serpuş” yani başlık kullanımı ortaya çıkmıştır.³⁸ Başlıklar, görülen yoğun sanatsal özelliklerle birlikte kişi hakkında bilgi verebilecek özelliklere sahip olmuşlardır.

19. Yüzyılın sonlarına kadar Osmanlı mezar taşlarının büyük bir çoğunluğu henüz iyi durumdaydı ve sayıları hayli fazlaydı. Şehrin dışını çevreleyen mezarlıklar olduğu gibi yerleşim bölgelerinde de bugünkü gibi çok fazla mezarlık mevcuttu. Zamanla şehir merkezinin dışındaki mezarlıklar yok olmaya yüz tutmuş ancak çok küçük bir kısmı ayakta kalabilmiştir. Ayrıca günden güne artan şehirleşme faaliyetleri neticesinde şehirde yer alan mezarlıkların ve hazîrelerin bir kısmı yok edilmiş ya da daraltılmış; mezar taşlarının bir kısmı ortadan kaldırılmıştır.³⁹

Artık son dönemde mezarlıklarda, Osmanlı devri mezarlıklarındaki mâneviyat, sanat ruhu ve estetik hissedilememekte; sadece ölünün yattığı yeri işaretleyen, sanat değeri taşımayan mermer mezar taşlarıyla dolu mezarlıklara rastlanılmaktadır.

1.4. MEZAR TAŞI ÇEŞİTLERİ

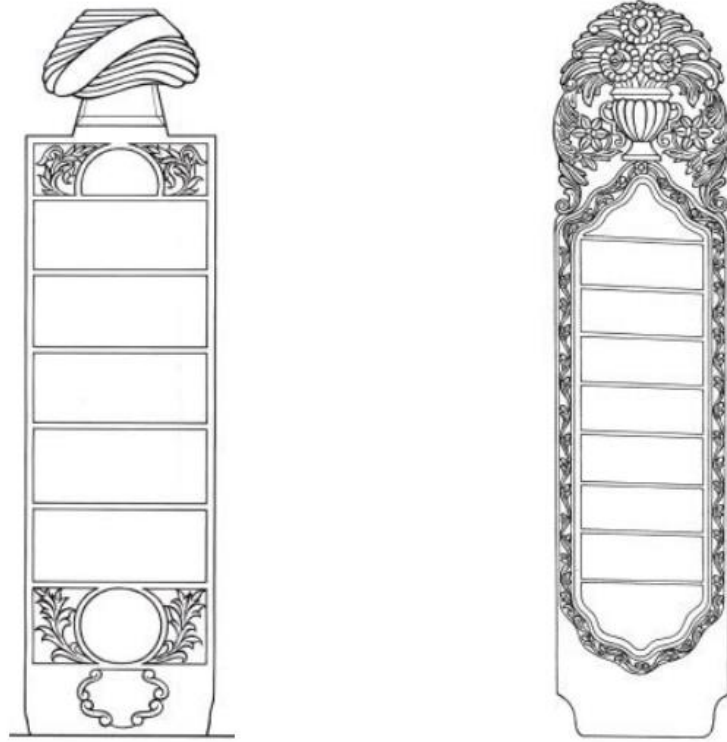
Mezar taşları, biçimleriyle, tezyînatıyla ve yazı sanatıyla bizlere orada medfun kişi hakkında pek çok şey anlatmaktadır. 16. yüzyılın ikinci yarısına kadar mezar taşlarının tepelerinde genellikle başlık yoktur, olanlar da sâde birer sarıktan ibârettir. Daha sonra meslek sınıflarının başlık şekline bakılarak ayırt edilmesiyle, başlıklar

³⁷ Nebi Bozkurt, “Mezarlık” mad, **DİA**, TDV Yay., Ankara 2004, c.29.

³⁸ Barış Sipahi, Ayten Çetin, “1697-1910 Yılları Arasında Osmanlı Kültüründe Muhasebecilerin Mezar Taşlarının Karakteristik Özellikleri”, **Muhasebe ve Finansman Dergisi**, sy. 48, s. 233.

³⁹ Hans-Peter Laqueur, **Hüve'l-Bâkî | İstanbul'da Osmanlı Mezarlıkları ve Mezar Taşları**, İstanbul 1993, s. 169.

ölünün meslek grubunu; sosyal statüsünü hatta bir Tarikâta bağlı ise o Tarikâtı temsil edecek biçimde yapılmıştır.⁴⁰ Baş taşının kişiyi temsili yalnızca bunlarla sınırlı kalmayıp aynı zamanda kişinin cinsiyetine ve çocuk olup olmamasına göre de biçimlendirilmiştir. Ayak taşı ise kimi zaman sade ve boş olurken kimi zamansa tezyînî unsurlar görülebilmektedir.

Resim 13: Erkek ve kadın mezar taşı kalıpları⁴¹

Herhâlde dünya üzerinde çok az toplum mezar taşlarını böylesine ustalıkla, çeşitli bezemelerle ince ince işleyip mezarlıklarını âdeta orada yatanların kendi hâllerini ifade edebildikleri şenlikli bir yer hâline getirebilmiştir.⁴²

⁴⁰ Nebi Bozkurt, **agm**, s.521.

⁴¹ Onur Muhammet Atay, “**Eyüpsultan’daki Osmanlı Mezarlıkları ve Mezar Taşları**”, T.C Eyüp Sultan Belediyesi Şehir ve Medeniyet Okulu Şehir Estetiği Atölyesi, İstanbul 2018, s. 6.

⁴² Süleyman Berk, **Zamanı Aşan Taşlar, | Zeytinburnu’nun Târihi Mezar Taşları**, Zeytinburnu Belediyesi Kültür Yay., İstanbul 2016, c. 1, s. 30.

1.4.1. Erkek Mezar Taşları ve Başlıklar

Erkek mezar taşlarında, kişinin sosyal hayattaki statüsünü yansıtan çok çeşitli başlıklara ve sembollere rastlanılmaktadır. Şüphesiz serpuş adı verilen bu başlıklar erkek mezar taşlarının en dikkat çekici kısımlarıdır. Başlıklar üç ana kısma ayrılabilirler:⁴³

1. Kavuk: Türkçe’de “içi boş şey” anlamına gelen kavuğun Arapça karşılığı “kalensüve (kalsüve, kulensiye, kalensiye, kalensât)”, Farsça karşılığı ise “kelûta” kelimeleridir. Osmanlılarda daha çok üzerine sarık sarılmış kalensüveye kavuk denirdi.⁴⁴ Daha çok ulemâ sınıfı tarafından giyilen bu başlık türünün mezar taşlarında görülen en eski örneklerine 16. yy.’da rastlanılmıştır. Ancak bu başlığın bulunduğu mezar taşlarına bakıldığında orada yatan kişinin farklı sınıftan kişiler de olabildiği tespit edilmiştir.⁴⁵ Mezar taşlarında görülen kavuk çeşitleri şunlardır:

Kallâvi Kavuk: Osmanlı yönetiminde sadrazam, kubbealtı vezirleri ve kaptan-ı deryâlar tarafından kullanılan bu kavuk türü yalnızca orduyla birlikte sefere çıktıklarında ve arefe günlerinde giyilirdi. Görünümü boyluca ve aşağıdan yukarıya doğru daralan biçimdeydi.

⁴³ Süleyman Berk, **Zamanı Aşan Taşlar**, | Zeytinburnu’nun Târihi Mezar Taşları, Zeytinburnu Belediyesi Kültür Yay., İstanbul 2016, c. 1, s. 29-30.

⁴⁴ Nebi Bozkurt, “Kavuk” mad. **DİA**, TDV Yay., Ankara 2022, c. 25, s. 71.

⁴⁵ Emine Güzel, **Taşlarda Saklı Medeniyet | Osmanlı Erkek Mezar Taşlarında Serpuş Biçimleri**, Çizgi Kitâbevi Yay., İstanbul 2019, s. 44.

Resim 14: Kallâvi kavuk⁴⁶

Mücevveze Kavuk: 15. yy.'dan sonra kullanılmaya başlanılan, pamuk sargılı, üste doğru daralan, silindir prizma şeklindeki bu kavuğun tepe kısmında ceviz gibi kırmızı kumaştan bir ilave yapıldı ki adı da buradan gelmektedir.⁴⁷ Pâdişah, sadrazam, devlet erkânı gibi üst rütbeliler mücevveze kavukları kullanırlardı. 17. yy.'dan sonra yapı itibâriyle biraz daha ince uzun bir görünüme kavuşmuştur.

Resim 15: Mücevveze kavuk

⁴⁶ Onur Muhammet Atay, “Eyüpsultan’daki Osmanlı Mezarlıkları ve Mezar Taşları”, T.C Eyüp Sultan Belediyesi Şehir ve Medeniyet Okulu Şehir Estetiği Atölyesi, İstanbul 2018, s. 6.

⁴⁷ Nebi Bozkurt, “Kavuk” mad. **DİA**, TDV Yay., Ankara 2022, c. 25, s. 71.

Kafesî Sarıklı Kavuk: Kavuk sarılma biçiminden dolayı kafese benzetildiğinden bu adı almıştır. Hartavî, Horasanî gibi birkaç türü mevcuttur.

Resim 16: Kafesî sarık tipi başlık

Kâtibî Kavuk: Sözlükte “kâtibe has ve devlet memurlarının giydiği bir çeşit kavuk” şeklinde geçmektedir.⁴⁸ Aynı zamanda baş kapı kethüdâları, kapıkulu görevlileri ve üst düzey yeniçeriler tarafından kullanılmıştır.⁴⁹

Resim 17: Çubuklu kâtibî kavuk

⁴⁸ Fatih Çavuş, **Osmanlı Mezar Taşlarının Sırları**, Bilge Yay., İstanbul 2018, s. 115.

⁴⁹ Barış Sipahi, Ayten Çetin, “1697-1910 Yılları Arasında Osmanlı Kültüründe Muhasebecilerin Mezar Taşlarının Karakteristik Özellikleri”, **Muhasebe ve Finansman Dergisi**, sy. 48, s. 233.

Resim 18: Baklava dilimli, yıldız desenli kâtibî kavuk

Örfî Kavuk: Daha ziyâde şeyhülislâm, kazasker gibi üst mertebeden ulemâyâ ait bir başlık türüdür. Ayrıca selâtin camiler ve dini kurumlarda görev yapan kişilerce de kullanılmıştır. Kavuğun boyutuna ve sarılma biçimine göre makâmın değiştiği gözlemlenmiştir. Hayatta iken bu serpuşu kullanmayan kimi kişilerin de mezarlarında rastlanılabilmektedir. Bu durum, bu kişilerle üst düzey ulemâ arasında bir akrabalık ilişkisi olabileceğini akla getirir.⁵⁰

Resim 19: Örfî destarlı kavuk

⁵⁰ Emine Güzel, **Taşlarda Saklı Medeniyet | Osmanlı Erkek Mezar Taşlarında Serpuş Biçimleri**, Çizgi Kitâbevi Yay., İstanbul 2019, s. 44.

Yeniçeri Başlıkları: Yeniçeri mezar taşları, üzerlerindeki simge ve başlıklarla, Osmanlı mezar taşları içerisinde ayrı bir yere sahiptir. 61 Yeniçeri bölüğünün damgaları birer simge olarak taşlar üzerine işlenmiştir. "Nalıncı keseri, ters kılıç, çizme, çark-ı felek, çifte makas, nalın, fener, süpürge, merdiven, dama, üç balık, üç bayrak, zurna" gibi isimler alan bu simgeleri yeniçeriler kol ve bacaklarına da işletiyordu. Yeniçeriler'in Sultan Mahmud devrinde ortadan kaldırılmasıyla izleri mezarlıklardan da silinmiştir.⁵¹

Resim 20: Yeniçeri başlığı örneği

2. **Fes:** II. Mahmud döneminde Yeniçeri Ocağı ortadan kaldırılınca (1826) yeniçerileri anımsatan her şeyin ortadan kaldırılması esnasında yeni bir başlığa ihtiyaç duyulmasıyla ortaya çıkarılmıştır. Hâlen Mısır, Endonezya, Malezya ve Kuzey Afrika

⁵¹ Barış Sipahi, Ayten Çetin, "1697-1910 Yılları Arasında Osmanlı Kültüründe Muhasebecilerin Mezar Taşlarının Karakteristik Özellikleri", **Muhasebe ve Finansman Dergisi**, sy. 48, s. 233.

gibi bazı İslâm ülkelerinde kullanılan fesin Fas şehrinde ortaya çıktığı için bu adı aldığı söylenilmektedir. Tepeye doğru hafif daralan, tepesi düz, silindirik bir görünüme sahip fes, kırmızı çuhadan yapılmaktadır ve tepesinden sarkan bir püskülü mevcuttur.⁵² Değişik meslek gruplarından, bazı Tarikatların mensublarına kadar çok zengin bir kullanıcı grubuna sahip olan fes, 1829'da çıkan kânun ile çeşitli devlet kurumlarının da resmî başlığı hâline gelmişti. Ayrıca kapıkulu diye tâbir olunan sipahi ve yeniçeri ocaklarının çorbacı, çavuş vb. ileri gelenleri tarafından da kullanıldığı anlaşılmıştır. Kullanıldığı zaman zarfı boyunca farklı şekiller alarak süregelen bu başlığın üç ayrı çeşidi görülmektedir:

Mahmudî Fes: II. Mahmud zamanında 1826'da fesin kabulüyle hemen o süreçte ortaya çıkmıştır. Fesler genellikle alt kısmı geniş, üst kısmı darken; Mahmudî fes alt kısmı dar üst kısmının ise geniş olması özelliğiyle diğerlerinden ayrılmıştır.

Resim 21: Mahmudî fes⁵³

Azîzî Fes: II. Mahmud'un oğlu Abdülazîz döneminde üst kısmı normale göre daha dar olan küçük boyutlu fesler ortaya çıkmıştır. Daha çok askerler ve memurlar tarafından kullanılan bu fes Abdülazîz'in adını almıştır.

⁵² Hülya Tezcan, "Fes" mad. **DİA**, TDV Yay., İstanbul 1995, c. 12, s. 415-416.

⁵³ Onur Muhammet Atay, "**Eyüpsultan'daki Osmanlı Mezarlıkları ve Mezar Taşları**", T.C Eyüp Sultan Belediyesi Şehir ve Medeniyet Okulu Şehir Estetiği Atölyesi, İstanbul 2018, s. 6.

Resim 22: Azîzî fes

Hamîdî Fes: II. Abdülhamid döneminde ortaya çıkmış ve pâdişahın adını almıştır. Azîzî fese göre boyu daha yüksektir dolayısıyla yukarıdan aşağıya doğru eğimi daha azdır. Bu fes yine askerle, memurlar gibi üst kademedeki kişilerce kullanılırken aynı zamanda zengin iş adamları, tüccarlar ve günlük işlerle uğraşan kişilerce de kullanılmıştır.

Resim 23: Hamîdî fes

3. Tarikât Tâcları: Türkiye coğrafyasında târih içinde, Tarikâtların teşkilâtlanması ve giyim kuşamlarının birbirinden farklılaşarak gelişmesi 16. yy.'dan sonra görülmeye başlanmıştır. Tarikâtları birbirinden ayıran net özellikler ise zaman içerisinde kendi içlerindeki kurallara bağlı olarak gelişmiştir. 18. yy.'dan sonra tam

yerleşmeye başlayan giyim şekilleri 19. yy. sonlarında ve 20. yy. başlarında nihaî görünümlerine kavuşmuşlardır.⁵⁴

Mevlevî Tâci: Mevlânâ Celâleddîn-i Rûmî (ö. 1273)'ye nisbet edilen Mevlevîlik Osmanlı topraklarına II. Murad tarafından 1426'da Edirne'de açılan mevlevîhâne ile girmiştir.⁵⁵ 16. yy.'ın ilk yarısında Mevlevîlik yayılmıştır. Zaman içerisinde giyim kuşamı düzene giren Mevlevîlikte başa giyilen tâca "damga" veya "alâmet" anlamına gelen "sikke" adı verilmiştir. Sikkeyi diğer tâclardan ayıran esas fark destar kısmıdır. Destarlar yeşil veya beyaz renkte olabilmektedir. Beyaz, bal rengi, kahverengi keçelerin kat kat yapılıp dövülmesiyle yapılan sikke, yukarı doğru hafifçe daralırken tepesi yuvarlak veya düz formda olmaktadır. Destar sarılmamış sikkelere "dal sikke" denilmektedir.⁵⁶

Resim 24: Mevlevî tâci

Kâdirî Tâci: Abdülkâdir Geylânî (ö. 1166), Kâdiriyye Tarikâtının pîri ve kurucusudur.⁵⁷ Kâdirilerin taçlarının dört terkli, yedi terkli, sekiz terkli, on iki terkli;

⁵⁴ Nurhan Atasoy, **Derviş Çeyizi | Türkiye'de Tarikat Giyim-Kuşam Târîhi**, T.C Kültür Bakanlığı Yay., İstanbul 2000, s. 29.

⁵⁵ Ş. Barihüda Tanrıkorur, "Mevleviyye" mad. **DİA**, TDV Yay., Ankara 2004, c. 29, s. 468-475.

⁵⁶ Nurhan Atasoy, **Derviş Çeyizi | Türkiye'de Tarikat Giyim-Kuşam Târîhi**, T.C Kültür Bakanlığı Yay., İstanbul 2000, s. 108.

⁵⁷ Nurhan Atasoy, **age**, s. 90.

tepesi düğmeli/düğmesiz; yuvarlak veya daha sivrice kubbeli; işlemeli/işlemesiz olabildiğine rastlanılmıştır.

Resim 25: Kādirî tâcı⁵⁸

Nakşî Tâcı: Bahâeddin Nakşîbend (ö. 1389) tarafından kurulan Nakşîbendiyye İslâm dünyasında Kādiriyye'den sonra en yaygın Tarikât olarak nitelendirilmiştir.⁵⁹ Kaynaklarda tâcı hakkında verilen bilgiler araştırılırken ikisinin de işlemeli olması ve hemen hemen aynı özellikleri taşımasından dolayı genellikle Kādiriyye Tarikâtının tâcıyla birlikte ele alınmıştır.⁶⁰

⁵⁸ <https://www.tarihincinden.com/2020/11/osmanli-donemi-mezar-tasi-baslik.html>.

⁵⁹ Hâmid Algar, "Nakşîbendîyye" mad. **DİA**, TDV Yay., İstanbul 2006, c. 32, s. 342-343.

⁶⁰ Nurhan Atasoy, **Derviş Çeyizi | Türkiye'de Tarikat Giyim-Kuşam Târîhi**, T.C Kültür Bakanlığı Yay., İstanbul 2000, s. 129.

Resim 26: Nakşî tâc⁶¹

Bektaşî Tâcî: 13. yy.'da Kalenderîlik içinde teşekküle başlayan⁶², Hacı Bektâş-ı Velî etrafında oluşan Bektaşîlik, 15. yy.'da Anadolu'da gelişerek esas hâlini almıştır. Osmanlı'da önemli bir yer tutan Bektâşîlik'te tâc, hırka, sancak, çerağ, sofrâ pîr emâneti kabul edilmektedir. Mezar taşlarında da gözlemlenebildiği üzere Bektaşî taşlarında on iki terk görülmektedir. Bu taşlar siyah destarlı, beyaz destarlı, destarsız; kubbesi yassı, kubbesi sivri şeklinde olabilmektedir. Bir de bazen yine Bektaşîlerin giydiği dört terklı Horasanî veya Edhemî tâc örnekleri mevcuttur.⁶³

⁶¹ Fatih Çavuş, **Osmanlı Mezar Taşlarının Sırları**, Bilge Yay., İstanbul 2018, s. 159.

⁶² Ahmet Yaşar Ocak, "Bektaşîlik" mad. **DİA**, TDV Yay., İstanbul 1992, c. 5, s. 373-379.

⁶³ Nurhan Atasoy, **age**, s. 58-59.

Resim 27: Bektâşî tâcı⁶⁴

Halvetî Tâcı: Ömer el-Halvetî'ye (ö. 1397-98) nisbet edenlerce kurulan⁶⁵ bu Tarikât diğer Tarikâtlara nazaran Cerrâhî, Nasûhî, Sünbülî gibi pek çok kola ayrılmıştır. Bu kolların her birinin giyim kuşamında az da olsa farklılıklar görülebilmektedir. Ancak genel itibâriyle Halvetî taçları dört terk üzerine kırk dal işlenmesiyle bilinmektedir.

Resim 28: Halvetî tâcı⁶⁶

⁶⁴ Fatih Çavuş, **Osmanlı Mezar Taşlarının Sırları**, Bilge Yay., İstanbul 2018, s. 161.

⁶⁵ Süleyman Uludağ, "Hâlvetiyye" mad., **DİA**, TDV Yay., İstanbul 1997, c. 15, s. 393-395.

⁶⁶ Fatih Çavuş, **age**, s. 169.

1.4.2. Kadın Mezar Taşları

Mezar taşlarının kitâbe kısmından kişinin kimin kızı veya kimin hareminden olduğu, yaşı, vefât nedeni, sosyal durumu, dini, var ise bağlı bulunduğu Tarikâtın ne olduğu gibi hakkında birtakım bilgilere ulaşılabilmektedir.

Hanımlara ait şâhideleri erkeklerden ayıran en belirgin özellik herhangi bir başlık bulunmamasıdır. Osmanlı'da kadın mezar taşlarında başlıktan ziyâde hemen hepsinde inceliği, nahifliği, güzelliği tasvir eden çiçekler, demetler, buketler, vazolar; bereketi temsil eden meyveler ve meyve tabakları bulunmaktadır.⁶⁷ Ayrıca başlık kısımları bazen bir başörtüsü şeklinde olabilirken bazen de sade bir kavis ya da üçgenimsi sivri bir uç formunda da olabilmektedir. Ayrıca erkeklere ait mezar taşlarına benzeyen kadın mezar taşlarına da rastlanılabilmektedir.⁶⁸ Ancak bu taşlar kitâbesi okunduktan sonra anlaşılmaktadır ki, bu kişi rütbeli veya makâm sahibi bir erkeğin eşi veyâhut yakını olduğundan mezar taşına benzer simgeler işlenmiştir.⁶⁹

⁶⁷ Mehmed Samsakçı, **Ölüme Açılan Estetik Kapı | Türk Mezar Taşı Edebiyatı**, Kitâbevi Yay, İstanbul 2015, s. 113.

⁶⁸ Hans-Peter Laqueur, **Hüve'l-Bâkî | İstanbul'da Osmanlı Mezarlıkları ve Mezar Taşları**, İstanbul 1993, s. 159.

⁶⁹ Azer Araslı, **“İstanbul Osmanlı Mezar Taşları Başı ve Başlıkları”**, Lisansüstü Araştırma Tezi, İstanbul Devlet Mühendislik ve Mimarlık Akademisi Mimarlık Fakültesi Mimarlık Târihi ve Restorasyon Kürsüsü, İstanbul 1980, s. 65.

Resim 29: Vazoda çiçekler formlu kadın mezar taşı başlığı

Başlık bölümü kısa ve geniş olan taşlarda genellikle bir boyun bölümü mevcuttur. Hatta bu boyun bölümünde kimi zaman birtakım boyunluk, gerdanlık gibi takı figürleri dikkat çekmektedir. Bunun yanında bir mezar taşında, taşın arkasında başlıktan dışarıya uzanan uzun saç demetine rastlanıldığı da kaynaklarda belirtilmiştir.⁷⁰

⁷⁰ Bkz: Hans-Peter Laqueur, age.

Resim 30: Boyun formlu kadın mezar taşı başlığı

Osmanlı'da muradına eremedi genç yaşta vefât eden hanımefendilerin mezar taşlarının genellikle bir duvağı anımsatacak şekilde yapılması da dikkat çekmiştir. Hatta bazılarının ayak taşında boynu bükülmüş bir gül goncasına da yer verilmiştir.⁷¹

Eski kavimlerde ve dinlerin hemen hepsinde ağacın kutsallaştırılması inancına rastlanılmaktadır. Ağacın belli aralıklarla kendisini yenilemesi, özellikle bahar mevsiminde ağacın yeniden canlanması olayının ölüme karşı koyma şeklinde yorumlanmasının bu kutsallaştırmada payı olsa gerek. Bu doğrultuda farklı inançlarda ağaçlar hakkında farklı, mistik, efsanevî inanışlar da mevcuttur. İslâm dininde ise Hz. Âdem ve Hz. Havva ile başlayarak ağaca atfedilen kutsal anlamlar insanlık târihi boyunca süregelmiştir. Yine İslâm inancında Hurma ağacının cennete özgü bir ağaç kabul edilişi önem arz etmektedir. Bunlar gibi daha pek çok örnek verilebilmektedir. Kur'ân-ı Kerîm'de ağaç ve bitki anlamına gelen “şecer” veya “şecere” kelimesi yirmi altı yerde geçmektedir.⁷² Ağaç anlamındaki bu kullanılış hadîs-i şerîflerde de görülmektedir.

⁷¹ İsmail Yücedağ, **Osmanlı Epigrafisi | Kitâbeler ve Mezar Taşları**, İdeal Kültür Yay., İstanbul 2017, s. 47.

⁷² Bekir Topaloğlu, “Ağaç” mad, **DİA**, TDV Yay., İstanbul 1988, c.1, s.457-458.

Ağaca kutsallık izâfe edilmesi zamanla bazı ağaçlara özel nitelikler yüklenmesine yol açmıştır. Dolayısıyla tüm bu kullanılan çiçek ve meyve çeşitleri ise birtakım sembolik anlamlar barındırmaktadırlar. Meselâ selvi hayat ağacını, nar da ebediyeti ve cenneti temsil etmektedir. Ağacın sadece kendisi değil dalları da çeşitli bakımlardan sembol kabul edilmiştir. Eski Romalılar'da defne dalı zaferin, zeytin dalı barış ve mutluluğun, meşe yaprakları ise gücün sembolü olmuştur. Kutsal görülen ağaçlar semavî ağaç, insanlık ağacı, hayat ağacı, bilgi ağacı gibi çeşitli isimlerle anılmışlardır.⁷³

Türk sanatında Osmanlı dönemi ve sonrasında genellikle bitkisel motiflerin kullanıldığı görülmüştür. Mezarlıklarda bugün de olduğu gibi selvi ağacı çokça tercih edilen bir ağaç olmuştur. Hatta halk arasında “mezarlık ağacı” olarak bilinmektedir.⁷⁴ Yukarıda denildiği üzere bu ağaca atfedilen “yaşam” özelliğinden dolayı olduğu söylenilebilir. Selvi motifi tek başına kullanılabildiği gibi başka motiflerle de kullanılabilmektedir. Ayrıca yapısında barındırdığı reçine ile havaya hoş koku yayması, şekil bakımından estetik durması, her mevsim yeşil kalması ve uzun ömürlü olması sebebiyle de tercih edilmiştir. Selvi ağacının dışında, Allah'ın birliğini sembolize eden lale; Peygamberimiz ile ilişkilendirilen gül; cenneti hatırlatan hurma ağacı; bolluğu, bereketi, doğurganlığı sembolize etmesiyle bilinen asma ve sarmaşıklar gibi daha pek çok ağaç, çiçek ve meyve motifi mezar taşlarında yerlerini almıştır.

⁷³ Hikmet Tanyu, “Ağaç” mad, **DİA**, TDV Yay., İstanbul 1988, c.1, s.456-457.

⁷⁴ Ertan Daş, **İzmir'de Taş Çiçekler**, İzmir Büyükşehir Belediyesi Yay., İzmir 2012, s. 155.

Resim 31: Mezar taşında gül motifi örneği

1.4.3. Çocuk Mezar Taşları

Elbette her ölüm erkendir. Bununla berâber, ihtiyâr, tâkâttен kesilmiş, dünya hayatına dair ihtirâsı kalmamış kimselerin vefâtları az-çok normal karşılanabilirken, henüz annesinin karnında vefât eden, doğduktan kısa süre sonra vefât eden veya çocukların/gençlerin vefâtı anneden başlayarak herkesi dil-hûn etmiştir.⁷⁵ Tabii Osmanlı döneminde yaş ortalamasının düşük olmasına bakıldığında bugünkü ölçütlerden yola çıkarak gençler için bir yaş aralığı belirlemenin çok da sağlıklı olmadığı düşünülmektedir. Ancak genele bakıldığında yirmi yaşından önce ölenlerin çocuk ya da genç olarak nitelendirildiğini söylemek mümkün olmaktadır.⁷⁶

İstanbul'da bulunan mezarlık ve hazîreler Osmanlı döneminde hastalık gibi türlü sebeplerle çeşitli yaşlarda ölmüş bebek ve çocuklara ait mezar taşlarıyla doludur. Bu taşlara bakıldığında boyutlarının normalden daha ufak, belki yarısı kadar olduğunu görebiliyoruz. Erkek çocukları için yapılan taşlar bazen tıpkı erkek mezar taşları gibi başlıklı olabilirken, kız çocukları için yapılan taşlar da hanımların mezar taşlarına benzerlik gösterebilmekte, onlarınki gibi boyunlu, gerdanlık ya da çeşitli nebâti

⁷⁵ Mehmed Samsakçı, **Ölüme Açılan Estetik Kapı | Türk Mezar Taşı Edebiyatı**, Kitâbevi Yay, İstanbul 2015, s. 145.

⁷⁶ Hans-Peter Laqueur, **Hüve'l-Bâkî | İstanbul'da Osmanlı Mezarlıkları ve Mezar Taşları**, İstanbul 1993, s. 106.

süslemeli olabilmektedir.⁷⁷ Anne-babasına ait Sâimî, bazen sanat içermeyen yürek yakıcı, duygunun yoğun hissedildiği ifadeler içeren bu kitâbeler mezar taşı edebiyâtının en acıklı örneklerini taşırlar.

Osmanlı döneminde şairler çoğu kez pâdişahların çocuklarının doğumlarına ve vefâtlarına târihler düşürmüşler, dolayısıyla edebiyâtta çocuk ölümlerini kalıp ifadelerle de olsa şiire taşımışlardır. Bu belki de geride kalanların ıstıraplarını biraz olsun bastırmaları için yapılan hoş bir eylemdi.⁷⁸

Resim 32: Eyüpsultan Camii hazîresinden iki çocuk mezar taşı⁷⁹

⁷⁷ İsmail Yücedağ, **Osmanlı Epigrafisi | Kitâbeler ve Mezar Taşları**, İdeal Kültür Yay., İstanbul 2017, s. 49.

⁷⁸ Mehmed Samsakçı, **Ölüme Açılan Estetik Kapı | Türk Mezar Taşı Edebiyatı**, Kitâbevi Yay, İstanbul 2015, s. 133.

⁷⁹ Örcün Barışta, “Eyüpsultan’dan Bazı Çocuk Mezar Taşları”, **1. Eyüpsultan Sempozyumu**, Eyüpsultan Belediyesi Kültür Yay. İstanbul 1997, s. 174.

1.5. MEZAR TAŞI KİTÂBELERİNDE DİL VE İÇERİK

Hüsn-i hat sanatında 0,5-2,5 mm. ölçülerinde ağza sahip kalemlerle yazılan yazılar (nesih, sülüs, ta'lik, dîvânî, rikâ''... vb.) daha yakından okumayı gerektiren kitap, murakkâ' gibi eserlerin yazımında tercih edilmişlerdir. Uzak mesâfeden okunabilecek bir mimârideki ya da mezar taşlarındaki yazılar ise daha iri ağızlı kalemler kullanılarak yazılmış olup bunlara celî yazılar denilmektedir. Türk celî hattatlığının gelişim seyrini en iyi seyredebileceğimiz mekânlar, camiler, medrese, han, hamam ve çeşme kitâbelerinin yanında eski mezar taşlarıdır.⁸⁰

Resim 33: Yesârî hattı ile “Kullü nefsin zâikatü'l-mevt”⁸¹

Asırlardır süregelmekte olan celî yazılar diğer hafî (ince) yazıların aksine daha yavaş gelişmiş, 18. yy. sonlarında en mükemmel seviyesine ulaşmıştır. Bu tekâmül celî sülüste Mustafa Râkım (ö. 1826), celî ta'likte Yesârî Es'ad (ö. 1798) Efendilerle

⁸⁰ M. Hüsrev Subaşı, “Bir Tarihi Kimlik Belgesi Olarak Eriyip Giden Mezarlıklarımız”, **Dergâh / Aylık Edebiyat Sanat ve Kültür Dergisi**, İstanbul 1996, sy. 80, s. 20-22.

⁸¹ Fatih Camii Hazîresi'nde yer alan Yesârî Es'ad ve Yesârîzâde efendilerin mezar taşları arkasındaki pencere kitâbesi.

başlamış, sonrasında yetişen hat üstadları hep bu tarzı yürütmüş ve geliştirmişlerdir. Bu sebeple aralarında mezar kitâbelerinin de bulunduğu en güzel celî örneklerin 19. asırdan itibaren görüldüğü, daha eski asırlara ait mezar taşlarının ise bilhassa serpuşları ve bezemeleri bakımından ehemmiyet taşıdığı söylenilmiştir.⁸² Eski mezar taşları özellikle sülüs ve ta'lik yazı türlerinde satır ve istif uygulamaları ile son derece paha biçilmezdirler. İmzalı kitâbeler ise hattatlar târihi açısından ayrıca bir değer taşımaktadırlar.⁸³

Osmanlı dönemine ait her mezar taşı kitâbesi Hüsn-i Hat ile yazılmış değildir. Tarîhî şahsiyeti olan kimilerinin mezar taşında son derece sanatlı yazılara rastlanılırken bazen de yine meşhur sayılan kimilerinin mezar taşının alelâde yazıldığı gözlemlenmiştir. Ayrıca tarîhî şahsiyeti bulunmayan kimselerin mezar taşlarında da sanatlı ve alelâde olmak üzere her iki türden yazılar göze çarpmaktadır. Böyle kimselerin kitâbesinde Hüsn-i Hat sanatı görülünce yazıyı yazan hattat ile merhûmun bir yakınlığının olabileceği akla gelmektedir. Bu yakınlık eş, dost, akraba...vb. olabildiği gibi hat sanatının geleneğinde var olan hoca-talebe ilişkisi de olabilmektedir. Yani hat üstadları, hocalarının veya onların yakınlarının kabir kitâbelerini yazmayı kendilerine bir borç bilmişlerdir.

Mezar taşlarındaki kitâbelerin nasıl yazıldığı hep merak konusu olmuştur. Öncelikle bir hattat tarafından yazı yazıldıktan sonra en mükemmel hâline ulaşması için tashîh edilir, pürüzleri giderilir. Sonrasında siyah kâğıdın altına beyaz bir kâğıt konularak yazının ana kısmı ve hareketleri, hattatın yazısı muhafaza edilmeye özen gösterilerek kenarlarından sıkça iğnelenir. Üstteki kâğıt kaldırılınca görülür ki iğne deliklerinin altından beyaz kâğıda bir kalıp geçmiştir. İşte bu kalıp alınarak yazının oyulacağı mermerin üzerine kapatılır ve içerisinde kömür tozu bulunan bir bez kâğıdın üzerinde dolaştırılır. Kömür tozunun siyahlığı iğne deliklerinden geçer ve yazı korunarak mermere aktarılmış olur.

Yazının hatlarını daha da belirginleştirmek için kenarlarından kurşun kalemlerle hafifçe geçilebilir. Bundan sonrasında iş taş ustasına kalmıştır. Usta gerekli

⁸² Uğur Derman, **Ömrümün Bereketi**: 3, Kubbealtı Yay., İstanbul 2019, s. 161, 162.

⁸³ M. Hüsrev Subaşı, "Bir Tarihi Kimlik Belgesi Olarak Eriyip Giden Mezarlıklarımız", **Dergâh / Aylık Edebiyat Sanat ve Kültür Dergisi**, İstanbul 1996, sy. 80, s. 20-22.

malzemelerle yazıya ve harekelere dokunmadan dışarıda kalan kısımları birkaç mm. oyar. Böylece yazı kabartma hâline gelir. Bu işlemin tam tersi olarak yazılı kısmı oyup, boşluk kısımları yüksekte bırakmak yolu ise pek makbul sayılmamıştır, eski taşlarda da rastlanılmamıştır.

Bu işlemin zıttı olarak yazılı bir mezar taşının kalıbını almak içinse bu sefer kağıt iğnelenmeden kalıbı alınacak bir mezar taşı üzerine taşa zarar vermeyecek şekilde bantlandıktan sonra yine içerisinde kömür tozu bulunan bir bez veyâhut karbon kağıdı bantlanan kağıdın üzerinde dolaştırılır. Böylece taştaki kabartma yazı kağıda aktarılmış olur.

Resim 34: Kâmil Akdik Efendi'nin mezar taşı kalıbının alınması

Bazen mezar taşları olduğu gibi bırakılmayarak, yazı ve hareketler dışında kalan kısımlarının ördek başı yeşili, vişne çürüğü, koyu mavi gibi renklerde boyandığını, yazılı kısımların ise varak altın ile kaplandığını görüyoruz. Ancak bu işlem her 20-30 senede bir tekrarlanmazsa altının yok olması ve taşın eski rengine dönmesi beklenen bir durumdur.⁸⁴

Elbet yazının hattatının yanında, yazılanı hakkıyla kitâbeye işleyecek taş ustası da mühimdir. Taşlar zaman içerisinde çevresel faktörlerin de etkisiyle aşınıp, kabartma kısımları düzleşmeye başlar. Bunun için kullanılan mermer çok önemlidir ki üzerinden yüzyıllar geçse bile yazı korunabilsin. Osmanlı dönemi mezar taşlarında bugünkü adıyla Marmara Adası'ndan getirilip yaygın olarak kullanılan mermer cinsi “Marmara mermeri”dir. Bununla birlikte kireç taşından yapılmış sayısız mezar taşına da rastlanılmaktadır. Târihimizdeki hattatların nâmı bilinmekle berâber ne yazık ki iyi malzemelerle çalışan taş ustalarının kimler olduğu tam olarak bilinmemektedir. Necmeddin Okyay Efendi'nin anlattığına göre⁸⁵ Mustafa Râkım Efendi ismi belli olmayan bir Ermeni ustasına kitâbe taşlarını hâkk ettirmiş fakat istediği gibi olmadığından epey uğraştırmıştır. Bir de Sâmi Efendi yazdığı kitâbelerin yalnız “Süslü Ali” nâmında bir usta tarafından işlenmesini ister, hatta Ali ustanın yapıp yapmayacağını yazıyı isteyen kişiye sorarak teyit edermiş. 20. yy'ın ikinci yarısında yaşamış olan iyi taş ustalarından Yusuf Küçükçavuş (ö. 1996) da rahmetle anılmıştır.

Mezar taşı kitâbelerinin metinleri 16. yy'a kadar çoğunlukla Arapça yazılmakta iken zamanla Türkçe metinler benimsenmiştir. Kimi zaman manzum metinler yazılırken kimi zaman da mensur metinler veya her ikisi birden tertib edilmiştir. Hanım mezar taşlarında bulunan manzum kitâbeler tıpkı bu hanımlar gibi ince, zarif, nahif, latîf ve dramatik şekilde kaleme alınmışlardır. Henüz gencecik yaşta vefât eden genç hanımlar için ise kullanılan dil daha acıklı olmuştur.⁸⁶ Bununla berâber insanın hiçliğini, fâniliğini ifade eden başlıklara veya ölümü hatırlatan âyetlere daima yer verilmiştir. Esâsen eski zamanlarda insanlara ölümü hatırlatmak ve onları doğru yola

⁸⁴ Uğur Derman, **Ömrümün Bereketi: 3**, Kubbealti Yay., İstanbul 2019, s. 165, 169.

⁸⁵ Prof. Uğur Derman “Ömrümün Bereketi: 3, s. 177”de bu hâdiseden bahsetmiştir.

⁸⁶ Mehmed Samsakçı, **Ölüme Açılan Estetik Kapı | Türk Mezar Taşı Edebiyatı**, Kitâbevi Yay, İstanbul 2015, s. 113.

dâvet etmek amacıyla mahalle mescitlerine varana kadar hazîre tesîs ederek buralara definler yapılmıştır.

Taş işçiliği, yazı sanatı, tezyînatı ve barındırdığı dînî ve edebî ifadelerle bir sanat eseri kabul edilen Osmanlı mezar taşlarının kitâbelerinin yapısı genel olarak şu bölümlere ayrılabilir:

1. Başlık ve Sembol
2. Serlevha
3. Kimlik
4. Duâ
5. Târih

1.5.1. Serlevha

Mezar taşlarının en üst kısmını oluşturan, bazen bir çerçeve ile ana metinden ayrılan serlevha kısmında insanlara onların yalnızca fâni olduğunu, esas Bâkî olanın Allah olduğunu hatırlatan dualar, ibâreler, şiirler ve birtakım sözler yazılmaktadır. Nasıl gündelik hayatta bir işe Allah'ın adı anılarak besmele ile başlanılıyorsa bir mezar taşını okumaya başlarken de yine Allah'ın isimlerinden oluşan ifadelerle yer verilmiştir. Yalnız Allah'ın ebedî, her zaman diri ve yaratıcı olduğuna işaret eden “Hû, Hüve'l-Bâkî, Hüve'l-Hayyü'l-Bâkî, Hüve'l-Hâllâku'l-Bâkî” gibi ibâreler tercih edilirken bazen besmele de yazılmıştır.⁸⁷ Bunların yanında her şeyin fâni olduğunu belirten Rahmân Sûresi 26. âyet (كُلُّ مَنْ عَلَيْهَا فَانٌّ / Yeryüzünde bulunan her şey fânidir.); Allah'tan başka her şeyin yok olacağını anlatan Kasas Sûresi 88. Âyet (وَلَا تَدْعُ مَعَ اللَّهِ إِلَهًا آخَرَ لَا إِلَهَ إِلَّا هُوَ كُلُّ شَيْءٍ هَالِكٌ إِلَّا وَجْهَهُ لَهُ الْحُكْمُ وَإِلَيْهِ تُرْجَعُونَ / Allah ile berâber başka bir ilaha yalvarma! Çünkü O'ndan başka ilah yoktur. O'nun zâtından başka her şey yok olacaktır. Hüküm O'nundur ve siz ancak O'na döndürüleceksiniz.) ve her canlının ölümü tadacağını söyleyen Âl-i İmrân Sûresi 185. Âyet (كُلُّ نَفْسٍ ذَائِقَةُ الْمَوْتِ / Her nefis ölümü tadacaktır); Ankebût Sûresi 57. Âyet (كُلُّ نَفْسٍ ذَائِقَةُ الْمَوْتِ ثُمَّ إِلَيْنَا تُرْجَعُونَ / Her nefis ölümü mutlaka tadacaktır. Sonunda bize döndürüleceksiniz.) mezar taşlarına işlenmiştir.

⁸⁷ Nebi Bozkurt, “Mezarlık” mad, **DİA**, TDV Yay., Ankara 2004, c. 29, s. 521.

Resim 35: Mezar taşında “Hüve’l-Hâllâku’l-Bâkî” (sol) ve “Hüve’l-Bâkî” (sağ)⁸⁸

1.5.2. Kimlik

Ölünün kimliğinin yazıldığı bu bölümde kişinin sosyal statüsü, lakabı, mesleği görülebilmektedir. Bunun yanında dinî bakımdan değer taşıyan “seyyid, şerif, hacı, hâfiz, şehid” gibi nitelermeler ya da soyadı varsa da hangi aileye mensub olduğunu anlaşılabilmektedir. Bu gibi kimlik bilgileri yanında vefât sebebinin de yazıldığı bazı mezar taşları bulunmaktadır. Kişinin kimlik bilgilerinden önce genellikle erkekler için kullanılan merhûm, mağfûr, el-muhtâc, el-muhtâc ilâ Rabbihi’l-Gafûr veya kadınlar için kullanılan merhûme, mağfûre, el-muhtâce, el-muhtâce ilâ rahmeti Rabbihi’l-Gafûr ifadeleriyle ölen kişinin Allah’ın af ve rahmetine muhtaç olduğu ve affedilenler sınıfına dahil edilmeleri temennisi dile getirilir.⁸⁹

⁸⁸ Mehmed Recâî Efendi (sol) ve babasının (sağ) mezar taşlarıdır. Eyüp’te Mihrişah Sultan Türbesi karşısındaki hazîrede medfunlardır.

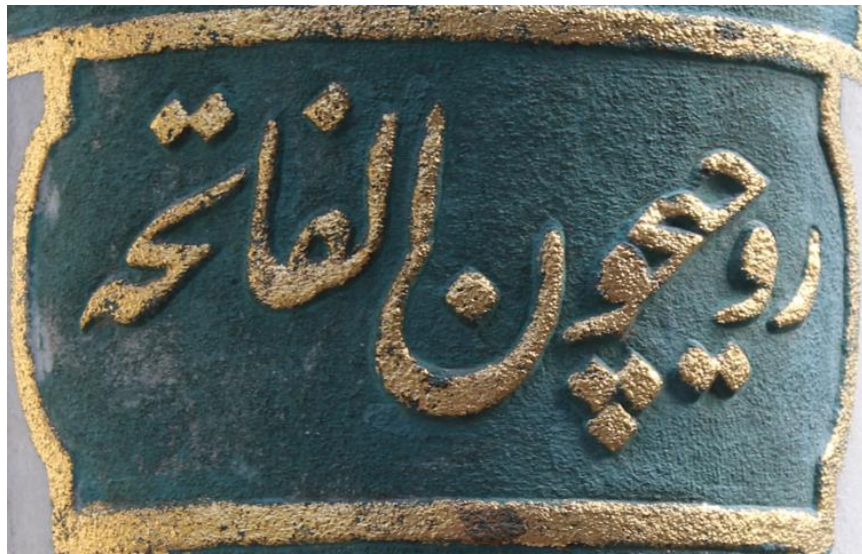
⁸⁹ İsmail Yücedağ, **Osmanlı Epigrafisi | Kitâbeler ve Mezar Taşları**, İdeal Kültür Yay, İstanbul 2017, s. 67.

Resim 36: “*Hattat es-Seyyid Hâfiz*”

1.5.3. Dua

Mezar taşının son kısmına doğru ilerlerken vefât târihi verilmeden önce mutlaka ölenin rûhuna Fâtiha okunması dileği yer alır. Dua isteme kısmında İhlâs Sûresi'nin okunmasının talep edildiği kitâbelere de rastlanılmıştır. Ölen kişiyi tanıyan ya da tanımayan herkesten beklenen bu dualar ile orada yatan kişiye Allah'ın rahmetiyle muamele etmesi arzu edilmektedir.

Resim 37: Yesârî'nin mezar taşından “*Rûhi-çün el-Fâtiha.*”

1.5.4. Târih

Mezar taşlarının genellikle en sonunda ise kişinin ölüm târihi verilmektedir. Târih bazen doğrudan kaydedildiği gibi bazen ebced⁹⁰ hesabıyla târih düşürüldüğü de görülmektedir. Hesaplandığında vefât târihini veren, sade birer kelimedenden, terkip, satır, beyit veya kıt'adan oluşurken bazen de edebî sanatlar bakımından büyük değer taşıyan ibârelere kadar değişiklik gösterebilmektedir.⁹¹ Bir târih en geniş şekliyle beş bölüm hâlinde yer alır.⁹² Bu bölümlerin bazıları kimi kitâbelerde yer alırken kimilerinde bulunmayabilir.

1. Fî (-de, -da anlamında, zamana âidiyet eki)
2. Gün
3. Ay⁹³ ismi veya ayın rumuzu
4. “Sene” kelimesi
5. Târih

Resim 38: Târih kaydı: “fî, sene 1125”

⁹⁰ Bkz: Mustafa İsmet Uzun, “Ebced” mad, **DİA**, TDV Yay., İstanbul 1994, c. 10, s. 68-70.

⁹¹ Nebi Bozkurt, “Mezarlık” mad, **DİA**, TDV Yay., Ankara 2004, c. 29, s. 519-522.

⁹² İsmail Yücedağ, **Osmanlı Epigrafisi | Kitâbeler ve Mezar Taşları**, İdeal Kültür Yay, İstanbul 2017, s. 76.

⁹³ Ayın ilk günü anlamına gelen “gurre”, son günü anlamına gelen “selh” kelimeleri kitâbelerde mevcut olabilmektedir.

Kitâbelerde bazen sadece hicrî târih veya sadece rûmi târih yazanlar olduğu gibi hicrî ve rûmi vefât târihinin ayrı ayrı belirtildiği kitâbeler de mevcuttur. Bunun yanında bazılarında biliniyor ise doğum târihi de yer alabilmektedir.

Bazı mezar taşları dönemin hattatları tarafından yazılmıştır. Bu tarz mezar kitâbelerine imzâ koyma âdeti 18. yy. sonlarında Yesârî Es'ad Efendi ile başlamıştır. Ancak kimi kitâbelere hattatının hürmeten imza atmadığı durumlar da olmuştur. Yesârî Efendi'nin imzaladığı taş, hâlen Üsküdar Vâlîde Camii hazîresinde görülebilmektedir.⁹⁴

Kimlik, dua, târih şeklinde ayrılan bu sınıflandırma ana başlıkları itibâriyle yapılmıştır. Bölümler çoğu zaman yer değiştirebildiği gibi birbiri içerisine geçmiş vaziyette de bulunabilmektedir. Bazı mezar taşlarında manzum ifadeler yer almakta, bazılarında ölüm târihi bulunmadığı gibi bazı taşlarda da ayrıntılıca ölüm târihi, günü hatta saatinin belirtildiği görülmüştür.⁹⁵

Hicrî, Arapçada, hicrete ait, hicretle ilgili anlamına gelir. Hicret ise bir yer den başka bir yere çıkmak demektir.⁹⁶ Hicret, kendi memleketini terkle başka bir yere gitme, göçme, memleket değiştirme anlamlarına da gelir. Peygamber Efendimiz'in Mekke'den Medine'ye göç edip vatanını nakletmesi hâdisesi İslâm târihinin başlangıcı sayılır.⁹⁷ Bu olay Milâdî 622 senesine tekabül eder. Hicrî târih, Hz. Muhammed'in Mekke'den Medine'ye hicretinin başlangıç sayılmak sûretiyle tertip olunan târih için kullanılan tabirdir. Ayın hareketi esas tutulduğu için "hicrî-i kamerî" denildiği gibi buna "sene-i kameriyye" de denir. Hicrî senede Milâdî ve Rûmî senelerde olduğu gibi 12 ay vardır. Kameri aylar yirmi dokuz ile otuz gün arasında değiştiği için Hicrî târih ile Milâdî târih arasında on günden biraz fazla fark vardır.⁹⁸ Bu takvim günümüzde pek çok Müslüman ülkesinde kullanılmaya devam etmektedir. Türkiye'de günümüzde Milâdî takvim kullanılmaktadır. Hicrî takvim ise önemli dini günlerin ve dini

⁹⁴ Uğur Derman, **Ömrümün Bereketi: 3**, Kubbealtı Yay., İstanbul 2019, s. 171.

⁹⁵ Süleyman Berk, **Zamanı Aşan Taşlar, | Zeytinburnu'nun Târihi Mezar Taşları**, Zeytinburnu Belediyesi Kültür Yay., İstanbul 2016, c. 1, s. 29-30.

⁹⁶ Luvis Ma'luf el-Yesûî, **el-Müncid, Daru'l-Maşrık**, Beyrut 2012, s. 855.

⁹⁷ Şemseddin Sâmi, **Kâmûs-ı Türkî**, Dersaadet 1317, s. 1506.

⁹⁸ M. Zeki Pakalın, **Osmanlı Târih Deyimleri ve Terimleri Sözlüğü**, MEB Yay., İstanbul 1983, c. 1, s. 812.

bayramların belirlenmesinde kullanılmaktadır. Osmanlı Devleti'nde de esas olarak Hicrî târih ilk zamanlardan son zamana kadar hep kullanılmıştır. Bununla birlikte Hicrî 09 Muharrem 1256 / Rûmî 01 Mart 1256 / Milâdî 13 Mart 1840 târihinden itibaren ise Hicrî ve Rûmî takvim birlikte kullanılmaya başlanmıştır. Bu kullanım uluslararası takvimin kabulü olan 26 Kânûn-i Evvel 1341 (31 Aralık 1925) târihinde Büyük Millet Meclisinin kabul ettiği 698 sayılı kanunla son bulmuştur.⁹⁹

Sıra no	Hicrî Ayların İsimleri	Hicrî Ayların Arap Harfleri ile Rumuzları	Hicrî Ayların Latin Harfleri ile Rumuzları	Hicrî Ayların Gün Sayıları
01.	Muharrem	م	M.	30
02.	Safer	ص	S.	29
03.	Rebûlevvel	را	Ra.	30
04.	Rebûlâhir	ر	R.	29
05.	Cemâziyelevvel	جا	Ca.	30
06.	Cemâziyelâhir	ح	C.	29
07.	Receb	ب	B.	30
08.	Şa'bân	ش	Ş.	29
09.	Ramazân	ن	N.	30
10.	Şevvâl	ل	L.	29
11.	Zilka'de	ذ	Za.	30
12.	Zilhicce	ذ	Z.	29-30

Resim 39: Hicrî yılda bulunan ayların isimleri, rumuzları ve gün sayıları¹⁰⁰

Fî: De, da

Sene: Yıl

Tahriren: Yazıldı

Hurrire: Yazıldı

Gurre: Kameri ayın ilk günü

Selh/Gâye: Kameri ayın son günü

⁹⁹ Mustafa Özsaray, "Osmanlı Belgelerinde Kullanılan Târih Türleri", **Hazine-i Evrak Arşiv ve Târih Araştırmaları Dergisi**, sy. 1, İstanbul 2019, s. 28-41.

¹⁰⁰ Mustafa Özsaray, "Osmanlı Belgelerinde Kullanılan Târih Türleri", **Hazine-i Evrak Arşiv ve Târih Araştırmaları Dergisi**, sy. 1, İstanbul 2019, s. 34.

Evâil: Kameri ayın birinci günü ile onuncu günü arası

Evâsıt: Kameri ayın on birinci günü ile yirminci günü arası

Evâhir: Kameri ayın yirmi birinci günü ile otuzuncu günü arası

Müntasıf: Kameri ayın ortasındaki gün

Rûmî, lügatte “eskiden Rum denilen Anadolu ve Rumeli’ye ait veya bu yerlerin ahâlisinden olan” demektir. Osmanlı’da Rûmî târihin bir diğer adı “Mâlî târih”tir. Mâlî-Rûmî takvim, Osmanlı Devleti’nin malî konularda kullandığı güneş sistemine dayalı takvimdir. Bu takvim mâlî işlemlerde Cumhuriyet devrinde de 1983 yılına kadar kullanılmıştır. Rûmî târihle Milâdî târihin başlangıcı arasında 584 senelik bir fark olduğu için bir Rûmî seneye bu fark ilâve edildiğinde Milâdî sene veya Milâdî târihten bu fark çıkarıldığında Rûmî sene bulunur. Rûmî takvim Osmanlılarca Hicrî 1205 (1790) senesinden itibaren kullanılmaya başlanmıştır. Resmi vesikalarda “Sene-i Mâlîye” sûretinde geçmektedir. Bu takvimin kullanımı sırasında bazı karışıklıklar da olmuştur. Hicrî 09 Muharrem 1256 ve Rûmî (Malî) 01 Mart 1256, Milâdî 13 Mart 1840 günü başlangıç sayılmak üzere hazırlanan yeni takvim esas alınmıştır. Bu târihten itibaren Osmanlı’da Rûmî takvimle Hicrî takvim birlikte kullanılmıştır.¹⁰¹

¹⁰¹ Mustafa Özsaray, “Osmanlı Belgelerinde Kullanılan Târih Türleri”, **Hazine-i Evrak Arşiv ve Târih Araştırmaları Dergisi**, sy. 1, İstanbul 2019, s. 35-36.

Sıra no	Rûmî Ayların İsimleri	Rûmî Ayların Rumuzları	Rûmî Ayların Gün Sayısı	1334 Yılındaki Değişiklik Sonrası Rûmî Ayların Sırası
01.	Mart	Ma.	31	Kânûn-i Sâni
02.	Nisan	Ni.	30	Şubat
03.	Mayıs	My.	31	Mart
04.	Haziran	H.	30	Nisan
05.	Temmuz	T.	31	Mayıs
06.	Ağustos	A.	31	Haziran
07.	Eylül	E.	30	Temmuz
08.	Teşrin-i Evvel	Te.	31	Ağustos
09.	Teşrin-i Sâni	Ts.	30	Eylül
10.	Kânûn-i Evvel	Ke.	31	Teşrin-i Evvel
11.	Kânûn-i Sâni	Ks.	31	Teşrin-i Sâni
12.	Şubat	Şu.	28-29	Kânûn-i Evvel

Resim 40: Rûmî yılda bulunan ayların isimleri, rumuzları ve gün sayıları¹⁰²

Milâd, Arapça “velâdet” ten gelip, sözlükte bir zâtın doğduğu zaman veya gün anlamına gelmektedir. Milâd, özellikle Hz. İsa’nın doğduğu sene olarak kabul edilmektedir ve bu sene başlangıç yılı olarak belirlenmiştir. Milâdî ise “Hz. İsa’nın doğum senesi itibariyle olan” anlamına gelir. Milâdî takvim, Güneş sistemine dayalı olan Gregoryen takvimini esas almaktadır. Cumhuriyet Dönemi’nde 26 Aralık 1925 târihli kanunla resmi takvim olmuştur.¹⁰³

Yukarıda anlatılan üç takvim de göz önüne alındığında Osmanlı’nın önemli arşiv belgelerinden olan mezar taşlarında da dolayısıyla Milâdî takvimin kabul edildiği 1925 yılına kadar Hicrî takvim türü kullanılmıştır. 1925 Yılından sonra vefât edenlerin mezar taşlarında ise ölüm târihleri Milâdî takvim ile yazılmıştır. Bu anlatılan takvim değişikliklerinden dolayı 1925-1940’a kadar olan mezar taşlarının Mezarlıklar Müdürlükleri sistemlerinden aranarak bulunması zorlaşmıştır. Ancak merhûmun ismi söylenilerek arama yapıldığında daha iyi sonuç alınabilmektedir.

¹⁰² Mustafa Özsaray, **agm**, s. 37.

¹⁰³ Mustafa Özsaray, **agm.**, s. 37-38.

1.6. İSTANBUL MEZARLIKLARI

Eskiden Türklerde mezarlıklar kentin dışına kurulurdu. Bu gelenek sadece Müslümanlarda değil Rumlarda, Ermenilerde, Süryânilerde, Yahudilerde vs. mevcuttu. Ancak zaman içinde nüfusun artması ve yerleşim yerinin çoğalmasıyla mezarlıklar kent içinde kalmıştır. İstanbul'da da durum bu şekildeydi. Surlardan şehrin dışına taşan Yedikule'den Ayvansaray'a, Hâliç'ten Eyüp'e kadar uzanan mezarlıklar mevcuttu. Elbet her bölgesinde sur olmadığından oralar için keskin hatlarla böylesine sınırlama yapılamamaktadır. Şehir içindeki pek çok mezarlık zamanla yerleşim yerinin çoğaltılması amacıyla tahrip edilmiştir. Örneğin Beyoğlu ve Galata'nın çevresindeki birçok mezarlık kaldırılmıştır. Günümüzde mezarlıkların çoğu aynı kaderi paylaşmaktadır. Tamamı kaldırılmasa da mezarlıklar daraltılmış, etrafları evlerle dolmuştur. Milli Mücadele sonrası birtakım toprakların bizde kalmasını da sağlayan mezarlıklarımız maalesef bir zaman devletin en üst düzeylerine varıncaya kadar ilgisizliğe terk edilmiş, bazen de kasıtlı ihmallerle karşılaşmıştır.¹⁰⁴

İstanbul'un içinde ve dışında bulunan ufak ve büyük bu birçok mezarlığın pek azı mamurdur, birçoğu haraptır. Şehir içindekilerin birçoğu da hiçbir iz bırakılmayarak yok edilmiştir. Bunları nakletmek düşünülmemiş, taşlar bazen bir gecede kırılarak bazen de harabeyle terkedilerek ortadan kaldırılmıştır. Üsküdar'da Doğancılar'dan Ayazma Camii'ne giden ve 16. Asırdan kalan mezarlığı yol genişletmek amacıyla bir gecede yok etmişlerdir. Elbet yol genişletilebilirdi fakat taşları kırarak târihi kıymetini yok etmeye hakkımız yoktu. Bazı taşlar da lahitlerinden ve yerlerinden oynatılarak sıraya dizilmiş, kötü bir hale sokulmuştur. Bu örnekler saymakla tükenmez. Böylece mezaristanlarımız zaman içerisinde harap olmuştur. Bunların yanında bazıları da vardır ki bunları hâdiseler bile ortadan kadıramamıştır. Eyüpsultan çevresindeki mezarlık halen ayakta durmaya çalışmaktadır. Eğrikapı dışında tepelerdeki kim olduğunu bilmediğimiz Tokmaktepe mezarlığı bile tamamen terk olunmuş olduğu halde, İstanbul'un en eski mezarlığıym demektedir.¹⁰⁵

Pek çok millete ve dine ev sahipliği yapan İstanbul'da farklı dinlere ait mezarlıklar şehrin içinde bizleri karşılamaktadır. Karacaahmed Mezarlığı'nın

¹⁰⁴ M. Hüsrev Subaşı, "Mezar Taşları Üzerine", **Bülten Dergisi**, İstanbul 1994, sy. 5, s. 10.

¹⁰⁵ A. Süheyl Ünver, İstanbul'un En Eski Mezarlığı Hakkında Tokmaktepe, Süleymaniye Kütüphanesi, İstanbul 1950, s. 3

kuzeyinde Bağlarbaşı Rum ve Ermeni mezarlığı, Kuzguncuk tarafında Yahudi mezarlığı sanki bir bütünün parçaları gibidir. Üsküdar'da Haydarpaşa ile Kalamış Koyu arasındaki bölümün yok olmasına karşılık, Beyoğlu'ndaki mezarlık neredeyse iz bırakmadan kaybolmuştur. Tepebaşı yamaçlarından Azapkapı'daki tersane ve İngiliz Elçiliği arazisine kadar uzanan bölgede yer alan Petit Champs'dan bugün geriye kalan yalnızca Şişhâne'deki Evliya Çelebi Caddesi'nin sonundaki bir mezardır. Taksim yakınlarındaki Grand Champs'da ise büyük Müslüman mezarlığından başka, biri Ermenilere, biri de Frenklere yani Katolik ve Protestan Avrupalılarla Levantenlere ait mezarlıklar vardı. Bu mezarlık İstanbul'da oturan Batılılara üç yüz yıldan fazla ebedî istirahatgâh olarak hizmet vermişti. Batılılar bu mezarlığa 16. yy'da vebadan ölenleri gömmüşlerdi. 17. yy'dan beri bu mezarlığa diğer nedenlerle ölenler de gömülmüştür. Mezarlık 1859'da Feriköy'e taşınmıştır. Ve 1882 târihli planda Grand Champs'da yalnızca iki mezarlık görülmektedir: Bunlardan birisi Taksim Meydanı'nın doğusunda kalan Küçük Çiftlik vadisinden Gümüşsuyu'ndaki askeri hastaneye kadar uzanan Müslüman mezarlığıdır, diğeri de Taksim Parkı'nın kuzeyinde kalan ve Harbiye'ye kadar olan yerdeki Ermeni mezarlığıdır. Tüm bunlardan günümüzde arta kalan ise Alman Konsoloslugu'nun bahçesindeki küçük bir grup Osmanlı mezar taşıdır.¹⁰⁶

Mezarlık alanları idâri bakımdan iki sınıfa ayrılmaktadır: İlki hazîreler olup Vakıflar Genel Müdürlüğü'ne bağlı bulunmaktadır. Buralara yeni defin yapılması ilgili yasa gereği, Bakanlar kurulu kararı ve Cumhurbaşkanı'nın onayına bağlı bulunmaktadır. Buraların bu denli korunaklı tutulması neticesinde mezar taşlarında görülen tahribat biraz daha azdır. İkincisi ise İstanbul'daki hazîreler harici mezarlıklar olup İBB'ye bağlıdırlar ve sıklıkla yeni gömü yapılması sebebiyle buralar büyük tahribatlara maruz kalmışlardır.¹⁰⁷ Bunların yanında hazîrelerin bir kısmı ilgili müftülüğe bağlı olabilmektedir.

¹⁰⁶ Hans-Peter Laqueur, *Hüve'l-Bâkî | İstanbul'da Osmanlı Mezarlıkları ve Mezar Taşları*, İstanbul 1993, s. 8-9.

¹⁰⁷ Süleyman Berk, *Zamanı Aşan Taşlar, | Zeytinburnu'nun Târihi Mezar Taşları*, Zeytinburnu Belediyesi Kültür Yay., İstanbul 2016, c. 1, s. 24.

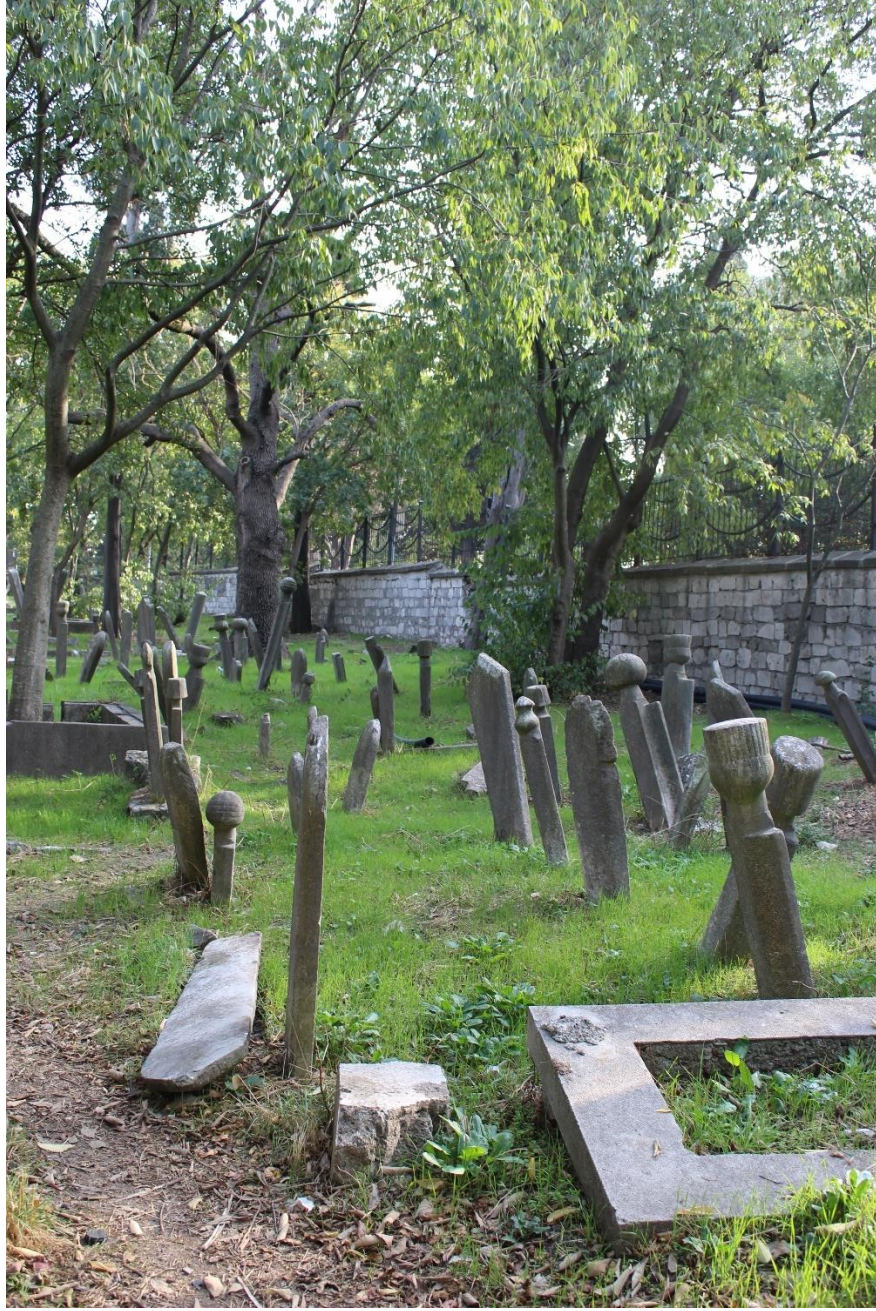
İstanbul'un fethinden sonra şehre yerleşen müslümanların defnedilmesiyle oluşmaya başlayan sur dışında kalan mezarlıklardan Edirnekapı Mezarlığı bugün altı adaya ayrılmıştır. II. Bayezid devrinden (1481-1512) kalan mezar taşlarının dikkat çektiği bu yerde Kānūnī Sultan Süleyman dönemine (1520-1566) ait, pek çok önemli şahsiyetin başta İbn Kemal (ö. 1534) olmak üzere şeyhüislâm, vezir ve paşanın mezar veya türbesi yer alıyordu. Edirnekapı Mezarlığı'nın 1850-1940 yılları arasında, İmparatorluğun toprak kaybetmesiyle Balkanlar'dan İstanbul'a göç eden Türk-İslâm halkı tarafından en çok tercih edilen mezarlık olduğu söylenilebilir.¹⁰⁸ 1926'da kurulan Şehitlikleri İmar Cemiyeti kontrolündeki Şehitlik bölümü Edirnekapı'nın en bakımlı kısmıdır. Mezarlığın diğer yerlerine göre daha yeni durumdadır. Mezarların çoğunun kitâbesi ise Latin harfleriyle yazılmıştır.¹⁰⁹

¹⁰⁸ Hans-Peter Laqueur, **Hüve'l-Bâkî | İstanbul'da Osmanlı Mezarlıkları ve Mezar Taşları**, İstanbul 1993, s. 26.

¹⁰⁹ Necdet İşli, "Edirnekapı Mezarlığı" mad., **DİA**, TDV Yay., İstanbul 1994, c. 10, s. 448-449.

Resim 41: Edirnekapı Şehitliği içerisinde düzenli bir hazîre

Resim 42: Edirnekapı Mezarlığı'nın en eski kısımlarından biri

Sur dışındaki diğer bir mezarlık ise Davudağa Mezarlığı olup Edirnekapı'dan sonra Osmanlı mezar taşları bakımından en zengin ikinci mezarlık olduğu söylenmiştir. Ancak buradaki bir kısım mezar taşları mezarlığın genelinde sıralı hâlde bulunduğu için olacak ki çevreden sonradan getirilip konulmuş olabileceği düşünülmüştür. Bir başka mezarlık ise Tokmaktepe Mezarlığı olup Eğrikapı'dan

Hâliç'e doğru olan alanı kaplamakta ve şehrin en eski mezarlıklarından sayılmaktaydı. Zincir hâlinde birbirini takip eden sur dışı mezarlıklarından Silivrikapı ve Merkezefendi mezarlıklarındaki eski taşlar ise, yenilerine yer açma gerekçesiyle hayli azaltılmıştır.

Hâliç'in kuzeyinde üç ayrı büyük mezarlık tipine rastlanılmaktadır: Hâliç boyundaki yamaçların üstünde büyük oranda korunabilmiş olanlar, Galata ve Pera/Beyoğlu çevresindeki tamamen yok olmuş olanlar bir de Feriköy, Şişli/Mecidiyeköy ve Zincirlikuyu'daki yeni mezarlıklar. 1583'ten itibaren büyük bir Yahudi yerleşim bölgesi olan Hasköy'de oturanların, onlardan sonra da Galata ve Pera'da oturanların kullandıkları geniş bir Yahudi mezarlığı vardır. Buranın güneyinde ise Osmanlı döneminde ok atış yeri olarak kullanılan Okmeydanı mevcuttur. Okmeydanı'nın güneyinde sınırları Okmeydanı ve Okçular Tekkesi olan Kulaksız Mezarlığı vardır. Galata, Pera/Beyoğlu semtlerindeki târihi mezarlıklar 19. ve 20. yy.'ın ilk yarısında buraların nüfusunun artmasıyla kaldırılmıştır. Bu mezarlıklar, Taksim yakınlarındaki "Büyük Mezarlık" (Grand Champs, Büyük Mezaristan, Taksim Mezarlığı) ile Tepebaşı'ndaki "Küçük Mezarlık" (Petit Champs, Küçük Mezaristan, Tozkoparan ya da Beyoğlu Mezarlığı)'lardır.¹¹⁰

İstanbul'un sur içinde bulunan hazîrelerin yanında oldukça geniş alanları kaplayan Eyüp Sultan ve Karacaahmed mezarlıklarının târihi mezarlıklar içerisinde en eski ve büyük olanları olduğu söylenilmektedir.¹¹¹ 1352 Yılında Orhan Gazi tarafından Üsküdar fethedildikten sonra I. Murad devrinde (1362-1389) orada bir Müslüman mezarlığı oluşmaya başlamıştı. Bu mezarlık Karacaahmed Mezarlığı olup adını Anadolu'nun İslâmlaşması'nda önemli katkıları olan Karacaahmed'den almıştır. Karacaahmed'in türbesi de mezarlığın içindedir.

Şehircilik târihi açısından da önem taşıyan Karacaahmed Mezarlığı'nın başlangıç noktası Menzilhâne Yokuşu'nun (günümüzde Gündoğumu caddesi) başı idi. Cumhuriyet döneminde yapılan imar faaliyetleri sonucunda kuzeydeki Tunusbağı caddesinin bitişi ve burada hâlen mevcut olan 1092 (1681) tâirli Hacı Fâik Bey

¹¹⁰ Hans-Peter Laqueur, **Hüve'l-Bâkî | İstanbul'da Osmanlı Mezarlıkları ve Mezar Taşları**, İstanbul 1993, s. 42-44.

¹¹¹ Karacaahmed mezarlığı hakkında daha farklı bir görüş için Bkz: Laqueur - Hüve'l-Bâkî s. 9-15.

Çeşmesi mezarlığın başlangıcı olmuştur. Karacaahmed Mezarlığı'nı, Menzilhâne Yokuşu başından başlamak üzere hepsi eski birer yerleşim yeri olan İnadiye, Tunusbağı, Çiçekçi, Talimhane, Haydarpaşa, İbrahimağa, Seyitahmet deresi, Harmanlık, Nuhkuyusu ve Aşçıbaşı mahalleleri ve semtleri çevreler.

Resim 43: 19. yüzyılda Karacaahmed Mezarlığı'nı tasvir eden gravür¹¹²

Günümüzde içinde bulunan yollarla birlikte yaklaşık 750.000 m²'lik bir araziyi kaplayan mezarlık Miskinler, Saraçlar Çeşmesi, Şehitlik, Musalla ve Duvardibi adlı beş büyük bölgeye ayrılır. Mezarlık kuzeyde Tunusbağı'ndan güneyde İbrahimağa çayırına doğru eğimli bir arazi yapısına sahiptir. Seyitahmet deresi vadisi mezarlığın en çukur kısmını teşkil eder. Güneyinde İbrahimağa çayırının devamında Karacaahmed Mezarlığı'ndan ayrı kabul edilen Ayrılık Çeşmesi Mezarlığı yer almaktadır.¹¹³

¹¹² Necdet İşli, "Karacaahmed Mezarlığı" mad., **DİA**, TDV Yay., İstanbul 2001, c. 24, s. 375-377.

¹¹³ Necdet İşli, **agm**, s. 375-377.

Karacaahmed Mezarlığı etkileyici görünümü ve mimârisiyle Türkleri olduğu kadar yabancı seyyahları da büyülemiş, seyahat ve anı defterlerinde yer etmiştir. İçinde birçok kuş ve ağaç türünün bulunduğu Karacaahmed âdeta bir orman görünümüyle insanlar için sükût, dinlenme ve gezinti yeri olmuştur.

Resim 44: Karacaahmed Mezarlığı'nda selvi ağaçları

Târihte önemli kişilerin defnedildiği yerlerin etrafına başka kişiler defnedilerek küçük veya büyük mezarlıklar oluşturulmuştur. Özellikle İslâm'da sahâbelere duyulan sevgiyle onların yakınında olabilmek arzusuyla kabirleri çevresinde oluşmuş

mezarlıklar dikkat çekmektedir. Hz. Peygamber'in mihmandarı olan büyük sahâbe Hz. Hâlid b. Zeyd Ebu Eyyûb el-Ensârî'nin kabri etrafında oluşan dünyanın en büyük mezarlıklarından birisi olan ve fetihten sonra her müslümanın ebedî istirahatgâhı olarak kalmak istediği yer hâline gelen İstanbul'daki Eyüp Mezarlığı bu duruma güzel bir örnektir. Mezar taşlarındaki sanatlı yazılarıyla, edebî metinleriyle ve incelikle işlenmiş tezyînatlarıyla âdeta açık hava müzesi niteliğindedir.

Fatih Sultan Mehmed'in fethinden sonra gelenek hâline gelen sembolik merâsim için büyük hazırlıklar yapılır, pâdişahlar göreve başladıktan kısa süre sonra bazen deniz yoluyla bazen kara yoluyla Bostan İskeleyi'nden gelip cülûs yolunu takip ederek Eyüp Sultan'a gelirlerdi. Çoğunlukla cuma günleri düzenlenen bu merâsimde, cuma namazını müteakip Hz. Hâlid Türbesi'nde dualarla mukaddes emanetlerden olan kılıçlardan biri en yüksek ulemâ veya Nakibüleşraf eliyle kuşandırılırdı. Hazîneden çıkan Sancak-ı Şerîf de hazır bulundurulurdu. Tören sonrasında Sultan, cülûs yoluna gelir, buradan Mihrişah Valide Sultan Türbesi'nin önünde bugün de var olan binek taşının üzerine çıkarak atına biner ve cedleri Sultan Fatih, Bayezid (ö. 1512), Yavuz Sultan Selim (ö. 1520)'in kabirlerini ziyâret ederek saraya dönerlerdi. İşte binek taşının da bulunduğu bu yola tahta çıkma anlamında "cülûs yolu" denilmekte idi.¹¹⁴

Yakınlarında daha birçok sahabe mezarının olduğuna inanılan Eyüp Sultan Hazretleri'nin yanına gömülme arzusu zaman içinde kabristanın deniz tarafına doğru epey genişlemesine yol açmıştır. Caminin yakınlarında, Beybaba Sokağı'nın batı ve güneybatısındaki daha küçük olan bölümde en eski ve önemli mezarlar bulunmaktadır. Devlet hizmetinde bulunmuş önemli kimseler ve aile fertlerinin daha ziyâde türbe, mektep, sebîl ve imaretten oluşan Mihrişah Valide Sultan Külliyesi etrafında yoğunlaşmakta olduğu gözlemlenmiştir. Mihrişah Valide Sultan'ın türbesi Eyüp Sultan'daki saray mensublarına ait tek türbe değildir: Bostaniskelesi Sokak ile Boyacı Sokağın köşesinde, II. Mahmud'un kızı Adile'nin ve kocasının türbesi vardır. Bu türbenin güneyinde, Boyacı Sokak'taki Hasan Hüsnü Paşa Türbesi'nin tam karşısında Eyüp'teki tek pâdişah mezarı olan V. Mehmed Reşad'ın türbesi yer almaktadır. Bunlar haricinde, Sokullu Mehmed Paşa, Ferhad Paşa gibi birçok önemli kişinin türbeleri

¹¹⁴ Ömer Faruk Dere, **Eyüp Sultan'da Taşa İşlenen Medeniyet**, İBB Kültür A.Ş. Yay., İstanbul 2011, s. 17.

Eyüp Sultan'da bulunmaktadır.¹¹⁵ Tüm bunlardan dolayı buradaki mezarların hazırlanmasında en iyi hattatlar, nakkaşlar, âdetâ birer heykeltıraş gibi çalışmış, taş ustaları emek vermişlerdir.¹¹⁶

Resim 45: Mihrîşah Vâlide Sultan Külliyesi

¹¹⁵ Hans-Peter Laqueur, **Hüve'l-Bâkî | İstanbul'da Osmanlı Mezarlıkları ve Mezar Taşları**, İstanbul 1993, s. 30-33.

¹¹⁶ M. Hüsrev Subaşı, "Eyüpsultan ve Civarındaki Mezar Taşı Kitâbelerinin Hat Sanatı ve Târihi Açısından Önemi", **1. Eyüpsultan Sempozyumu**, Eyüpsultan Belediyesi Kültür Yay., İstanbul 1997, s. 184.

Eyüp Camii'nin arkasında, Pierre Loti'ye çıkan yamaçta yer alan mezarlık, diğer büyük mezarlıklarla aynı özellikleri göstermektedir. Bu mezarlığı caminin çevresindeki mezarlık ve hazîrelerden ayıran özellik ise yakınlarında ve iç kısımlarında bulunan cami, tekke, türbe gibi birçok dini yapıdır. Pierre Loti kahvesine giden yokuşta soldaki Kaşgâri Dergâhı bu yapıların en bilinenlerindedir. Ayrıca Eyüp'teki birçok anıt mezar kent merkezine giden caddeler üzerinde yer almaktadır.¹¹⁷

Cumhuriyet döneminde Eyüp sırtlarındaki bu büyük mezarlığa gömülen ünlü kişiler arasında ünlü Necip Fazıl Kısakürek (ö. 1983) ve Mareşal Fevzi Çakmak (ö. 1950) da vardır. Yol boyunca Mareşal'in mezarının yeri tabelalarla işaret edilmiştir. Yokuşu çıkarken Kaşgari Dergâhı'na gelmeden yolun solunda Mareşal'in mezarına çıkan merdivenleri tırmanırken, hemen oraya varmadan merhûm hattat Kâmil Akdik (ö. 1941)'in kardeşi ressam Şeref Akdik (ö. 1972) tarafından yazılmış mezar taşına rastlarız. Yine Pierre Loti'ye çıkan yokuşta 19. yy. klasik Türk müziği bestecisi, aynı zamanda Mevlevî dervişi olan Zekai Mehmed Dede Efendi (ö. 1897)'nin mezarı vardır. Kaşgâri Dergâhı'nı geçerken solda bir çeşme, sağda da mezarlar devam etmektedir. İşte o çeşmenin karşısında da 19. yy.'ın ta'lik hattatlarından Mehmed Bâhir Bey (ö. 1865)'in mezar taşı yokuşu çıkanları selamlamaktadır. Dergâhı geçtikten sonra devam ederken yol ikiye ayrılmaktadır. Sağdaki yokuş Pierre Loti kahvesinin önünden geçerek Karyagdı Tekkesi'ne gider.

¹¹⁷ Bkz: Fuat Günel, "Hicr" mad, **DİA**, TDV Yay., İstanbul 1998, c.17, s.455-456.

Resim 46: Eyüp Mezarlığı (Fotoğraf: M. Iranian, 1980)¹¹⁸

Osmanlı kültüründe önemli bir yer kaplayan “hazîre”, cami, tekke, türbe gibi yapıların bitişiğindeki küçük mezarlıklara verilen isimdir. Diğer mezarlıklar gibi çoğunun doğrudan halka açık olmadığı bu küçük mezarlıklar, bulunduğu yapının kurucusunun, bir tekkede ise oranın şeyhinin ya da önemli bir kişinin defniyle başlayıp başkalarının defniyle genişlemiş ve son şekillerini almışlardır. Görülen bu “mâbedin yanına defin” anlayışını Hz. İsmâil’e kadar götürmek mümkündür. Rivayete göre Hz. İsmâil, annesi Hâcer’i vefâtı üzerine bugün Kâbe tarafında yer alan kutsal mekâna gömmüş, daha sonra kendisi de onun yanına gömülmüştür.

Hazîre anlayışıyla yapılmış fakat daha sonra genel mezarlığa dönüşmüş Merdivenköy, Yahya Efendi gibi mezarlıklar da vardır. Oluştukları dönemde yerleşim alanının dışında yer alan bu tarz mezarlıklara gömülmek için orada yatan önemli zâtnın bir yakını, belli bir aile ya da topluluğa mensub olmak gerekmiyordu. İçerisinde cami,

¹¹⁸ Engin Özendes, **Osmanlı’nın Son Başkenti İstanbul**, Yapı Yay. İstanbul 1999, s. 146.

türbe gibi dini mekânlar bulunan bu mezarlıklarda yatanların söz konusu mekânlarla da doğrudan bir alâkasının olması gerekmiyordu. Fakat bu durum Beyoğlu ve Üsküdar sınırları içerisinde mevcut dini yapıların etrafındaki hazîrelerde farklıydı. Birçoğunda hazîreyi yaptıran kişi caminin yanında yatmaktaydı.

Resim 47: Yahya Efendi Türbesi hazîresi

Hazîrelerin büyüklükleri birbirinden farklıdır. Kimisinde on-yirmi mezar taşı bulunurken kimisinde bu sayı iki-üç yüzü bulabilmektedir.

Resim 48: Süleymâniye Camii hazîresi

Hazîrelerin ortak noktaları, içerisinde kimin medfun olduğunun bilinmesidir. Çünkü hazîrelere öncelikle yanındaki dini yapıyı yaptıranlar ile aile üyeleri defnedilmektedir. Sonrasında defnedilen ikinci grup vakıf görevlisi, mütevelli heyeti gibi yapıyı yaptıranların akrabalarıdır. Üçüncü grup ise örneğin ilgili yapı camiye imam, müezzin; dergâh ise şeyh ve dervişlerden oluşmaktadır. Ancak yapıyla doğrudan ilişkisi olmayan kişilerin mezarlarına da rastlanılabilmektedir.

Dini yapıyla ilişkisi olanların medfun olduğu hazîrelerin yanı sıra bir de dinde belirli bir mertebede olan zâtların yattığı, etrafına ise yüksek statüdeki Osmanlıların defnedildiği hazîreler vardır.

19. yy.'ın ikinci yarısından bu yana hazîrelere bazı istisnalar dışında defin yapılmamaktadır. 1868 Yılında çıkarılan bir yasa gereğince Eyüp hariç, cami ve kiliselerin hazîrelerine defin yapılması yasaklanmıştır.

Hazîreler bitişğinde olduğu yapıya bazı ölçütler doğrultusunda konumlandırılmıştır. Mezarlığın kible duvarının önünde olması ve yoldan geçenler tarafından görülebilmesi bu ölçütlerdendir. Kible duvarının önünde olması, ölünün yüzünün Kabe'ye dönük olması bakımından; yoldan geçenler tarafından hazîrenin görülebilmesi de ölülerin rûhuna Fâtiha okunabilmesi açısından önemli detaylardır.¹¹⁹

¹¹⁹ Hans-Peter Laqueur, **Hüve'l-Bâki | İstanbul'da Osmanlı Mezarlıkları ve Mezar Taşları**, İstanbul 1993, s. 63-65.

İKİNCİ BÖLÜM

2. İSTANBUL'DA HATTAT MEZARLARI

İslâmiyet'in ortaya çıkışıyla “Kur'ân-ı Kerîm'i en güzel şekilde yazma, koruma ve yayma” düşüncesi oluşmuş, İslâm dîninde ilk “oku” ilâhi emri, âyetler ve hadisler ile yazıya verilen önem bildirilmiş, yazı kutsallık kazanmıştır. İslâmiyet ile yeni ve aydınlık bir safhaya geçen yazı 7. ve 8. yy.'da şekil ve imlâ gibi sistemsel¹²⁰ açılardan ıslâh olmuş, güzelleştirilmiştir.

Emevîler Dönemi'nde (7-8. yy.) Kutbetü'l-Muharrir (771) dört kalem ihdâs etmiş, Abbâsiler dönemi'nde Bağdatlı İbn Mukle (ö. 940) ile mevzûn hatların yerini mensûb hatlar (nisbetli yazı) almış böylece aklâm-ı sitte belirmeye başlamıştır.¹²¹ 10-11. yy.'larda Bağdatlı İbn Bevvâb (ö. 1022) ise İbn Mukle'nin aklâm-ı sittede tesbît ettiği bu estetik kâideleri daha ince geometrik nisbetlere bağlayarak üslûbu geliştirmiştir.¹²² 13. yy.'da Yâkût her yazı çeşidine göre kalem ağzı meylini yeniden belirleyerek İbn Mukle ile belirmeye başlayan altı çeşit yazının kesin klasik ölçülerini ortaya koymuş ve Yâkût ekolünü oluşturmuştur. Bu gelişmeleri içerisinde barındıran Bağdad o zamanlarda kültür ve sanat şehri iken Fatih Sultan Mehmed (ö. 1481)'in İstanbul'u fethini (1453) müteakip Türk İslâm kültür ve medeniyetinin intişarında yepyeni bir misyonu yüklenen İstanbul, kısa süre zarfında pek çok alanda olduğu gibi hat sanatının da merkezi olmuştur. İstanbul'da 15-16.yy.'da Şeyh Hamdullah (ö. 1520), o zamana kadar sistemsel olarak noksanlıklarını tamamlayan yazıyı Osmanlı'nın zarif estetik anlayışı ile birleştirip tam anlamıyla bir sanat seviyesine taşıyarak Türk İslâm yazı sanatını meydana getirmiştir. Bu on dört-on beş asırlık târihi içinde hat sanatının her zamankinden daha yoğun, daha sanatlı icra edildiği dönem

¹²⁰ Nihad M. Çetin, **İslâm Kültür Mirâsında Hat Sanatı**, IRCICA, İstanbul 1992, s. 19.

¹²¹ Muhittin Serin, **Hat Sanatı ve Meşhur Hattatlar**, Kubbealtı Yay., İstanbul 2003, s. 73.

¹²² Muhittin Serin, *age*, s. 77.

Osmanlı dönemidir. Hâlen de hat sanatı söz konusu olduğunda tüm sanat dünyasında en çok İstanbul'un adı anılmaktadır.¹²³

Şeyh Hamdullah hat ekolü tüm ihtişamıyla takip edilirken zaman içerisinde yazı hattatların elinde her an daha da gelişip güzelleşmiş, daha başka ekoller de meydana gelmiştir. Aklâm-ı sittede Ahmed Karahisârî Ekolü, Hâfız Osman Ekolü; celî sülûste Mustafa Râkım Ekolü, Mahmud Celâleddîn Ekolü, Kazasker Mustafa İzzet şivesi; Ta'lik'te Yesârîzâde Mustafa İzzet'in Türk Ta'lik Ekolü yazı târihimizde yerlerini almış ve yazı bu kıymetli hattatların ekolleri üzerinden tekâmülüne devam etmiştir. Bunların yanında yine dîvânî, celî dîvânî, rik'a gibi Türkler tarafından icâd edilen yazılar olmuştur. Türkiye coğrafyası Osmanlı'nın sanat, zerâfet ve estetik anlayışı ile yoğrulmuş hattatları ve eserleri bakımından oldukça zengindir. Bu zengin birikim pek farklı alanlara dağılmış muhtelif bir görüntü arz etmektedir. Müzeler, camiler, kütüphaneler ve özel koleksiyonlar bu sanatın nâdîde örneklerini içinde barındırmaktadır. Mimari eserler üzerindeki kitâbeler, mermer, metal, ahşap ve kumaş üzerine yapılmış muhtelif tarzdaki uygulamalar, mezar taşlarını süsleyen yazılar hat sanatının örneklerini teşkil ederler.¹²⁴

İstanbul'un mezarlıklarında sanatıyla şâheser niteliği taşıyan pek değerli mezar taşlarının bir kısmı ömürlerini yazıya adayan işte bu hattatlara aittir. Hattatlara ait mezar taşlarından bir kısmının kitâbesi sanatsal açıdan o dönemin kâtipleri tarafından vasat seviyede, diğer bir kısmı ise usta hattatlar tarafından iyi derecede hat ile yazılmıştır. Cumhuriyet döneminde vefât eden hattatların mezar taşları ise her ne kadar ömürlerini bu sanata adanmış olsalar da harf inkılâbı ve çağın getirdiği birtakım değişikliklerin etkisiyle Latin harfleri kullanılarak kısaca yazılmıştır. Ayrıca her kitâbenin altında yer alan şahsa ait ölüm târihi, genelde yaklaşık olarak üzerindeki manzum ve mensur satırların da, hattın da, uygulanan taş işçiliğinin de târihi olmaktadır. Bu sebeple mezar taşları ve üzerindeki kitâbeler bu sanatların gelişim seyrini izleme imkânını vermektedir.

¹²³ M. Hüsrev Subaşı, "Eyüpsultan ve Civarındaki Mezar Taşı Kitâbelerinin Hat Sanatı ve Târihi Açısından Önemi", **1. Eyüpsultan Sempozyumu**, Eyüpsultan Belediyesi Kültür Yay. İstanbul 1997, s. 181-182.

¹²⁴ M. Hüsrev Subaşı, **agm.**, s. 181-182.

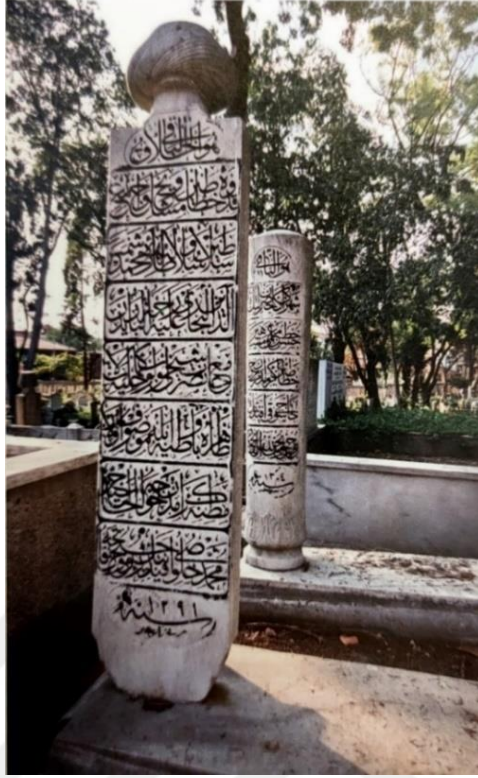
Kitâbeler üzerinde ancak Allah'ın kalıcı olduğuna atıfla ilk satırda yer verilen "Hüve'l Bakî" ve benzeri ifadeler, genelde müstakil birer kompozisyon olarak ele alınmış ve birbirinden güzel istifler meydana getirilmiştir. Diğer kısımlar ise muhtelif biçimde kartuşlar içinde bazen açık, bazense pek girift biçimlerde istiflenerek satırlar halinde sıralanmıştır. Açık istiflerde okunaklılık, girift istiflerde ise sanat yapma arzusu gözetilmiştir. Bazı girift istifler ise mahdud sayıda satıra hayli kalabalık sözlerin sığdırılması zorunluluğuyla oluşmuş gibidir. Hâsılı, mezartaşı kitâbeleri hat muhtevalarıyla, hat sanatı ve târihinin önemli kaynaklarından birini teşkil etmektedir. Ve bu kaynaklar çoğu yerde günden güne ne yazık ki eriyip gitmektedir.¹²⁵

¹²⁵ M. Hüsrev Subaşı, **agm.**, s. 184.

Resim 49: Kayışzâde Hâfız Osman'ın mezar taşı¹²⁶

¹²⁶ İbnülemin Mahmud Kemal İnal, **Son Hattatlar**, Ketebe Yay, İstanbul 2021, s. 211.

Resim 50: Şevkî Efendi ile Hulûsi Efendi'nin mezar taşı¹²⁷

Resim 51: Şeyh Hamdullah'ın mezar taşı¹²⁸

¹²⁷ İbnülemin Mahmud Kemal İnal, **Son Hattatlar**, Ketebe Yay, İstanbul 2021, s. 317.

¹²⁸ Ekrem Hakkı Ayverdi, **Fatih Devri Hattatları ve Hat Sanatı**, İstanbul Matbaası, İstanbul 1953.

2.1. ABDULLAH EFENDİ (MUHSİNZÂDE / 1832/33 - 1899)

İstanbuldur. 1832/33 yılında Kuruçeşme’de dünyaya gelmiştir. Babası Muhsinzâde soyundan Mehmed Bey’dir. Henüz ortaokul çağında iken Beşiktaş Kapuağası Mektebi’nde hocası Hâfız Mehmed Efendi’den sülüs-nesih meşketmiştir. Sonrasında Kazasker Mustafa İzzet Efendi’ye devam ederek yazının daha da inceliklerini öğrenmiştir.

1887 yılında Şevkî Efendi’nin vefâtı sonrası Bayezid’de Menşe-i Küttâb-ı Askerî’ye Şevkî Efendi’nin yerine tâyîn olunarak Sultan II. Abdülhamid tarafından “Reîsü’l-Hattâtîn” unvânı verilmiştir. Hattatlığının yanında aynı zamanda mûsikîşinastır. 20 Ağustos 1899 (12 Rebûlâhir 1317)’da vefât etmiştir.¹²⁹ Eyüpsultan Türbesi hazîresine defnedilmiştir. Mezar taşı ayaklı ve dikdörtgen formdadır. Kitâbesi celî sülüs ile yazılı olup Hamidî Fes başlıklıdır.

¹²⁹ Muhittin Serin, **Hat Sanatı Târîhi Ekoller ve Tâkipçileri-1**, Kubbealtı Yay., İstanbul 2019, s. 439.

Resim 52: Muhsinzâde Abdullah'ın mezar taşı (26.10.2023)

*Tarikâ't-i aliyye-i Kâdiriye'den Reîsü'l-hattâtîn Muhsinzâde
es-Seyyid Abdullah Bey'in rûh-i şerîfi-çün rızaen lillâh-i Fâtiha.*

1317

2.2. ABDULLAH EFENDİ (CERRAHZÂDE / ö. 1756/57)

İstanbulu olup Üsküdar'da dünyaya gelmiştir. “Cerrahzâde” nâmıyla da tanınmaktadır. Sülüs ve nesih yazıyı Hâfız Yusuf Efendi'den meşk ederek icâzetini almıştır. Maktûl Süleymân'ın hazînedârlığını yapmıştır.¹³⁰ H. 1170 (M. 1756/57 yılında) vefât etmiş olup kabri Karacaahmed Mezarlığı'nda bulunmaktadır. 10636 Numaralı celî sülüs yazılı mezar taşında başlık yoktur.

Maktûl Süleyman 'ın

etbâ'ından merhûm

Hattat Abdullah

Efendi rûhi-çün

el-Fâtiha.

Sene 1170

Resim 53: Abdullah Efendi'nin mezar taşı (21.11.2023)

¹³⁰ Müstakimzâde Süleyman Sâdeddin, **Tuhfe-i Hattâtîn**, Klasik Yay., İstanbul 2011, s. 252.

2.3. ABDULLAH EFENDİ (RODOSİZÂDE / ö. 1770/71)

Mezar taşı verilen hattat Rodosîzâde Abdullah'ın vefât târihi aslında H. 1184 (M. 1770/71)'tür ancak taşı sonradan boyayan kişiler bu târihi 1182 olarak yazmışlardır.¹³¹ Ayrıca kaynaklarda araştırılırken Rodosîzâde Abdullah adıyla vefât târihi H. 1116 olan bir başka hattat olduğuna rastlanılmıştır. İkisi aynı kişiler değildir fakat isimlerinin aynı olması bir karışıklığa sebebiyet verebilmektedir.¹³² Celî sülûs yazılı ve çubuklu başlıklı taşkın sarıklı kavuklu mezar taşı Edirnekapı Mezarlığı'nda Necatibey Mezarlığı 2. Ada'da bulunmaktadır.

¹³¹ M. Şinasi Acar, **İstanbul'un Hattat Mezar Taşları | Gelimli Gidimli Dünya**, Ofset Yapımevi Yay., İstanbul 2023, s. 225.

¹³² Müstakimzâde, age, s. 247'de vefât târihi H. 1116 olan Rodosîzâde Abdullah hakkında bilgi verilmektedir.

Resim 54: Rodosîzâde Abdullah'ın mezar taşı (09.05.2024)

Hüve'l-Hallâku'l-Bâkî

*Hattat Rodosîzâde
merhûm ve mağfûr*

Hattat Abdullah

Efendi rûhuna rızaen

lillâhi te'âlâ el-Fâtîha.

Sene 1184

2.4. ABDULLAH EFENDİ (SEYYİD / ö. 1768/69)

İstanbul'da Kızıl Musluk civârından, sarayın müteferrikalarından olan hattat Seyyid Abdullah Efendi H. 1182 (M. 1768/69 yılında) vefât ederek Karacaahmed Mezarlığı'na defnedilmiştir. 15005 numaralı yeşil renge boyanmış mezar taşı celî sülüs yazılı olup çapraz kafes dilimli yıldız desenli taşkın sarıklı kavuk türü mevcuttur.

*İstanbul'da Kızıl Musluk
kurbünde sâkin hâne-i hassadan
çıkma dergâh-ı âlî
müteferrikâlarından
merhûm ve mağfûr ilâ rahmeti
Rabbihi'l- Gafûr
Hattat es-Seyyid Abdullah
Efendi rûhi-çün el-Fâtiha.
Sene 1182, fî 26...*

Resim 55: Seyyid Abdullah'ın mezar taşı (21.11.2023)

2.5. ABDULLAH EFENDİ (YEDİKULELİ / 1670/71 - 1731)

Seyyid Abdullah Efendi İstanbulludur. 1670/71 yılında Yedikule’de doğduğundan dolayı “Yedikuleli” diye tanınmıştır. Babası hattat Hasan Hâşimî olup soyu Hz. Fâtıma’ya dayanmaktadır. Annesinin soyu da Hz. Muhammed (sav.)’e ulaşmaktadır.

Yazı talimine babası ile başlamış olup 1686 yılında Hâfız Osman’a devam ederek 1690 yılında icâzetini almıştır. Kısa sürede gayretiyle ve üstün yeteneğiyle Şeyh Hamdullah ekolünde görülmemiş bir mükemmeliğe erişmiştir.

10 Eylül 1731 yılında vefât etmiştir. Eyüp’te Bahâriye Şah Sultan Dergâhı karşısına defnedilmiştir. Ancak imar çalışmaları nedeniyle mezar taşı 1980 yılında Lagarî Tekkesi hazîresine atılmıştır. Mezar taşı kitâbesinin talebelerinden Şeyh İbrahim Dede tarafından yazıldığı bilinmektedir.¹³³ 1997 yılında ilk mezar yerindeki çevre duvarlarının yapımı sırasında toprak altından ikinci bir taş daha çıkarılmıştır. Bu taş ise daha sonra yakındaki Keçi Mehmed Efendi Türbesi’ne konulmuştur. İlk taşın baş taşı, sonradan bulunan taşın ise ayak taşı olduğu düşünülmektedir.¹³⁴

¹³³ Muhittin Serin, **Hat Sanatı Târihi Ekoller ve Tâkipçileri-1**, Kubbealtı Yay., İstanbul 2019, s. 310-312.

¹³⁴ M. Şinasi Acar, **İstanbul’un Hattat Mezar Taşları | Gelimli Gidimli Dünya**, Ofset Yapımevi Yay., İstanbul 2023, s. 268.

Resim 56: Yedikuleli Seyyid Abdullah'ın 90'lı yıllara ait mezar taşı fotoğrafı¹³⁵

¹³⁵ Muhittin Serin arşivi.

Baş Taşı:

Hüve 'l-Hayyü 'l-Bâkî
Allâhü sübhânehu ve te 'âlâ
Mîrahur Camii imamu
Hattat es-Seyyid Abdullah
kuluna ve bi 'l-cümle
mü 'minîn ve
mü 'minâte rahmet eyleye
bi hürmeti Sûreti 'l-Fâtiha.
Sene 1144, fi 8 Rebîulevvel

Ayak taşı:

Hüve 'l-Hayyü 'l-Bâkî
Şeyhü 'l-Hattâtîn
Yedikuleli
merhûmun kabr-i
şerîfidir.
Sene 1144, fi 8 Rebîulevvel

Resim 57: Yedikuleli Seyyid Abdullah'ın geçmiş mezar taşı fotoğrafı¹³⁶

¹³⁶ M. Şinasi Acar, *İstanbul'un Hattat Mezar Taşları | Gelimli Gidimli Dünya*, Ofset Yapımevi Yay., İstanbul 2023, s. 267.

2.6. ABDULLAH KİRİMÎ (ö. 1591)

Kırımlı olup “Tatar” diye tanınmıştır. Nesih kalemi Şeyh Hamdullah’ın torunu Mustafa Dede’den, sülüs, reyhânî ve diğer çeşit yazıları eski Yedi Kalemler’in kıt’alarından öğrenmiştir.¹³⁷ Kānûnî Sultan Süleyman, II. Selim ve Sultan Murad’ın önde gelen kâtiplerindedir.

Bir gün rüyasında ölümün kendisine yaklaştığının bildirildiğini söylemesi üzerine Edirnekapı Mezarlığı’nda Emir Buhâr civârında kabir yaptırıp mezar taşını celi sülüs ile kendisi yazmıştır. Vefât târihini 99 yazıp bırakmış, üçüncü rakamı soranlara “elbet talebelerim arasından bir 9 yazacak kimse bulunur” diye cevap vermiştir. Hakîkaten dediği gibi 999 yılında vefât etmiştir.¹³⁸

Mezar taşı kitâbesinin günümüz Türkçesine çevirisini Şinasi Acar “Ünlü Hattatların Mezarları | Gelimli Gidimli Dünya” kitabında şu şekilde ele almıştır:

“Muhakkak ki (alna) yazılanlar (bir gün) biter ve (kişinin) amel defteri kapanır. Allah’ın izniyle yayılmış (bulunan) çalışmaları zihinlerin derinliklerinde (düşüncelerde) yer etmiş olan, güzel yazılarını (araştırıp inceleyerek titizlikle ve) hakkıyla yazan, büyük usta, saygın ve yüceltilmiş hattat ki, ulu Allah’ın inâyetine (yardım ve iyiliğine) muhtaçtır; Kâtip Kırımlı Abdullah’ı, vaat ettiğini mutlaka yerine getiren (vaadinde emîn olan) ulu Allah, açık ve gizli lütufları ve cömertliğiyle bağışlasın, sene 999 (M. 1591)”¹³⁹

Mezar taşı TIEM’de olup 114x57x5 cm ölçülerindedir.¹⁴⁰ Taşın sol üst köşesi kırıktır.¹⁴¹ Ayrıca başlık bulunmamaktadır.

¹³⁷ Gelibolulu Mustafa Âlî, Menâkıb-ı Hünerverân, Büyüyen Ay Yay., İstanbul 2012.

¹³⁸ Muhittin Serin, **Hat Sanatı Târîhi Ekoller ve Tâkipçileri-1**, Kubbealtı Yay., İstanbul 2019, s. 265.

¹³⁹ M. Şinasi Acar, **İstanbul’un Hattat Mezar Taşları | Gelimli Gidimli Dünya**, Ofset Yapımevi Yay., İstanbul 2023, s. 25.

¹⁴⁰ M. Şinasi Acar, age, s. 23.

¹⁴¹ Taşın kırık olan kısmı M. Şinasi Acar, age., s. 22’de tamamlanarak verilmiştir.

*Kadd neseha esâtîrî 'l-âmâl ve tava
tavâmîrî 'l-âmâl
el-üstâdü 'l-ecel ve 'l-hattâtü 'l-
mükerremü 'l-mübeccel
el-muhakkık hüsnü tahrîruhu fî
kaari-i 'l-ukûli 'l-mahallî, menşurun
ameluhu bî tevkî-i 'l-kabûl, el-
muhtâc ile 'l-fazli 'l-Kerîmî, el-kâtib
Abdullahü 'l-Kırîmî afâllahu anhü
bi keremihi 'l-vefi ve lutfihi 'l-celî
ve 'l-hafî.*

Sene 999

Resim 58: Abdullah Kırîmî'nin mezar taşı¹⁴²

2.7. ABDURRAHMAN BEY (ö. 1735)

Abdurrahman Bey, Kaptan Hacı İbrahim Paşa'nın oğludur. Hakkında kaynaklarda bilgiye ulaşılammıştır. 1735 yılında vefât etmiş olup mezarı Süleymâniye'de Sadrazam Kaptan-ı Derya Basmacızâde İbrahim Paşa Camii Hazîresindedir. Celî sülûs hatlı mezar taşının başlığı bir tür kâtibi başlık türü olan çapraz kafes dilimli yıldız desenli taşkın sarıklı kavuktur.

¹⁴² F: Mustafa Murat Bozcu, **TİEM Taş Eserler Koleksiyonu**, Doktora Tezi, MSGSÜ Sosyal Bilimler Enstitüsü Sanat Târîhi ABD, İstanbul 2017, c.1., s. 392.

Resim 59: Abdurrahman Bey'in mezar taşı (29.06.2024)

Merhûm ve mağfûr

Kaptan el-Hâc

İbrahim Paşa'nın oğlu

Hattat Abdurrahman

Bey rûhi-çün el-Fâtîha.

Sene 1148 Recep

2.8. ABDURRAHMAN HİLMÎ (AYASOFYALI / ö. 1805)

İstanbul'dur. "Ayasofyalı" namıyla da tanınmaktadır. Yazıyı Eğrikapılı Hoca Mehmed Râsim'den öğrenmiştir.¹⁴³ Mezar taşı kitâbesinden Ayasofya-i Kebîr Medresesi'nde hocalık yaptığı anlaşılmaktadır. 1805 Yılında vefât etmiş olup mezar taşı Karacaahmed'te Şeyh Hamdullah'ın hemen arka çaprazına doğru duvarın üstünde kırık vaziyette bulunmaktadır. Taş silindirik yapıdadır ve başlık bulunmamaktadır.

¹⁴³ M. Şinasi Acar, *İstanbul'un Hattat Mezar Taşları | Gelimli Gidimli Dünya*, Ofset Yapımevi Yay., İstanbul 2023, s. 29.

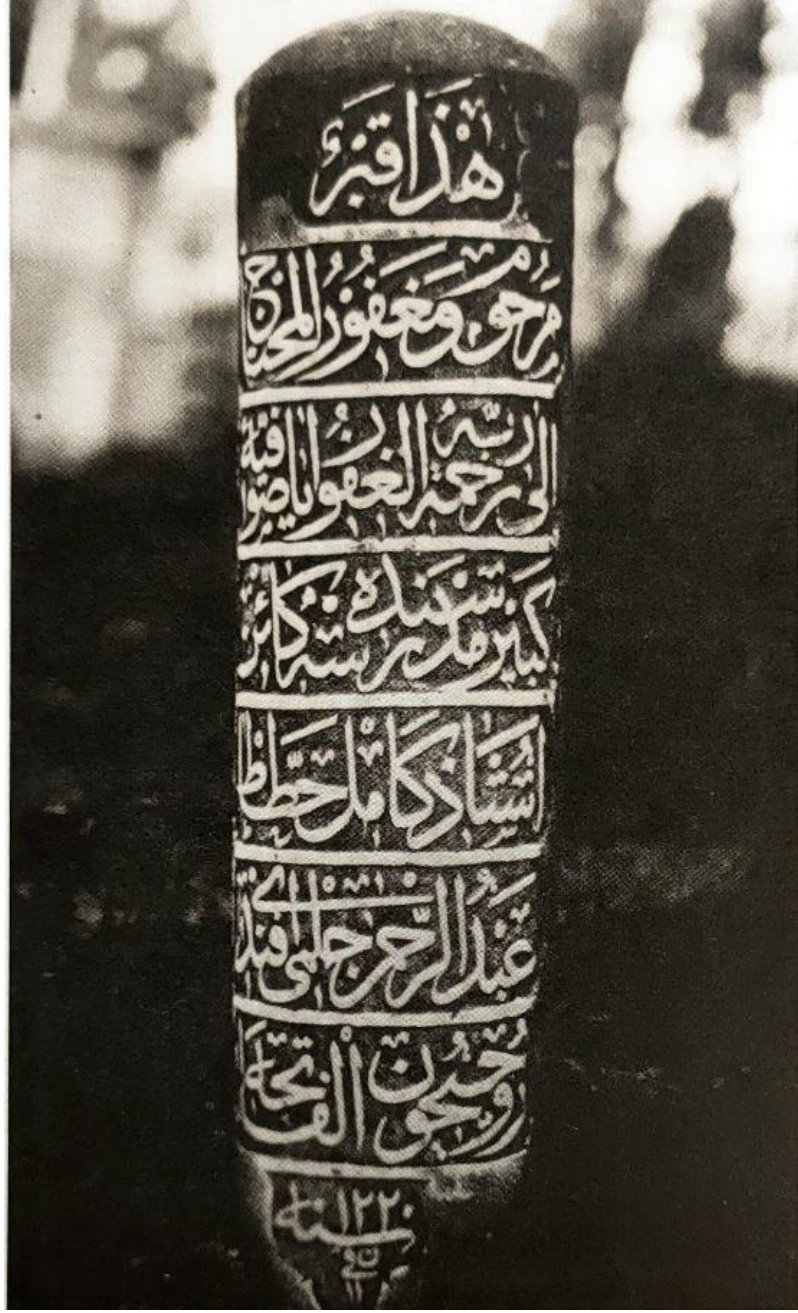

Haza kabrün
Merhûm ve mağfûr el-muhtâc
ilâ rahmeti Rabbihi 'l-Gafûr Ayasofya-i
Kebîr Medresesi 'nde kâ'in
üstâd-ı kâmil Hattat
Abdurrahman Hilmî Efendi
rûhi-çün el-Fâtiha.
Fî 11 Ramazan sene 1220¹⁴⁴

Resim 60: Abdurrahman Hilmî Efendi'nin mezar taşı (15.09.2023)

¹⁴⁴ Taşın eksik kısmı, Fazıl İsmail Ayanoğlu'nun "Târihi Mezar Taşları İstanbul-2" kitabından tamamlanmıştır.

Resim 61: Abdurrahman Hilmî Efendi'nin geçmiş mezar taşı fotoğrafı¹⁴⁵

¹⁴⁵ Fazıl İsmail Ayanoğlu, *Târihî Mezar Taşları İstanbul-2*, İBB Yay., İstanbul 2022, s. 64

2.9. ABDÜLAZİZ (SULTAN / 1830 - 1876)

Sultan Abdülaziz, Sultan II. Mahmud'un oğludur ve Tanzimat Fermanı'nı ilan eden Sultan Abdülmecid'in kardeşidir. 1861 yılında tahta çıkmış ve 1876 yılına kadar tahtta kalmıştır. Bu esnada donanmayı güçlendirmiş, Osmanlı donanması onun döneminde dünyanın en büyük üçüncü filosu hâline gelmiştir. Osmanlı târihinde yabancı ülkelere seyahate çıkan yegâne pâdişah ve hıristiyan dünyasına dost olarak giden ilk halife Abdülaziz, 1867 yılında Fransa, İngiltere ve Avusturya'yı ziyaret etmiştir. Bu ziyaretler Osmanlı'nın Batı ile ilişkilerinde sembolik bir dönüm noktasıdır.

Sultan Abdülaziz mimariye de meraklıydı; Beylerbeyi Sarayı ve Dolmabahçe Sarayı'ndaki birçok düzenleme onun döneminde yapılmıştır. Ancak ekonomik anlamda ülke büyük borçlar altına girmiş, bu da halkın ve devlet adamlarının memnuniyetsizliğine neden olmuştur.

Sultan Abdülaziz, sanata ve özellikle hat sanatına büyük ilgi duyan pâdişahlardandır. Kendisinin çok iyi bir hattat olduğu bilinmektedir. Sülüs ve celi yazılarda levhalar yazmıştır.¹⁴⁶ Kimden meşk ettiği kesin olarak bilinmemekle beraber elimizde onun imzasını taşıyan 6 eser bulunmaktadır. Bunların 3'ü TSMK'da, 2'si Aksaray Valide Camii'nde, 1'i de Kahire'de Menyel Sarayı Müzesi'nde teşhir edilmektedir. Bu celi sülüs eserlerde kullanılan imza bile, tek başına istif anlayışı açısından fevkalâde güzel bir örnektir.¹⁴⁷ Yazdığı bazı hat levhaları günümüzde Topkapı Sarayı, Dolmabahçe Sarayı ve çeşitli camilerde hâlen görülebilir.

Ayrıca resim sanatıyla da ilgilenmiş, yağlı boya tablolar yapmıştır. Batı tarzı resme yönelen ilk Osmanlı pâdişahı olarak kabul edilmektedir. Kendi yaptığı bazı tablolar da günümüze ulaşmıştır.

Sultan Abdülaziz döneminde, mezar taşları da dahil olmak üzere mimari eserlerde barok ve ampir tarzlarının etkisi artmıştır. Onun döneminde yapılan ya da restore edilen türbelerde bu süsleme anlayışını görmek mümkündür.

1876 yılında bir darbe ile tahttan indirilmiş ve kısa süre sonra, şüpheli bir şekilde hayatını kaybetmiştir. II. Mahmud Türbesi içerisinde, babasının yanına

¹⁴⁶ Cevdet Küçük, "Abdülaziz" mad., **DİA**, TDV Yay., İstanbul 1988, c. 1, s. 179-185.

¹⁴⁷ M. Hüsrev Subaşı, "Hattat Osmanlı Pâdişahları", **Osmanlı**, Yeni Türkiye Yayınları, Ankara 1999, c. 11, s. 608.

defnedilmiştir. Sandukası da dönemin klasik Osmanlı tarzından ziyâde daha süslü ve Batı etkili detaylar taşımakta, üzerinde celfî sülüsle yazılmış kitâbe yer almaktadır.¹⁴⁸

Resim 62: Sultan Abdülaziz'in sandukası (10.10.2024)

¹⁴⁸ Cevdet Küçük, agm, s. 179-185.

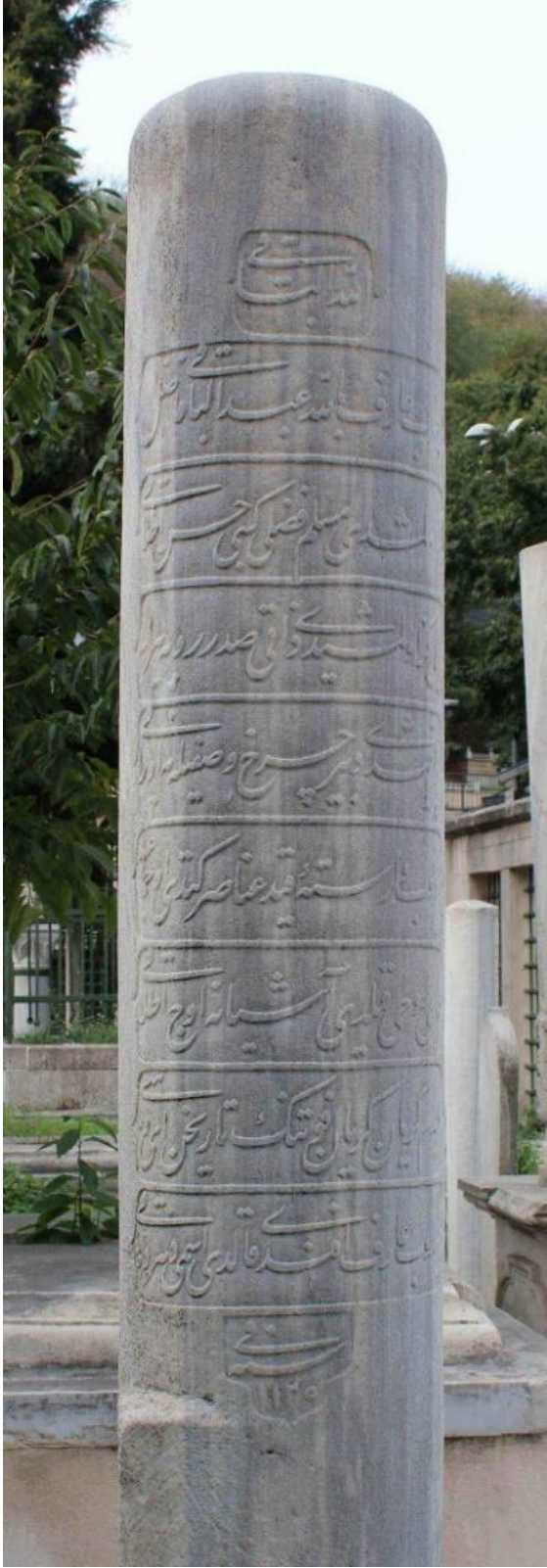
2.10. ABDÜLBÂKÎ ÂRÎF (ö. 1713)

Abdülbâkî Ârif Efendi İstanbulludur. Doğum târihi net olarak bilinmemekle birlikte Kasımpaşa'da dünyaya gelmiştir. Babası Ammizâde Mehmed Efendi'dir. Meslek hayatında birçok medresede müderris olarak görev yapmıştır. Medrese görevlerinden sonra 1681 yılında Selânik kadılığına tâyîn olmuştur. Bu görevi esnasında hakkında söylenen bir şikâyet üzerine 1683 yılında görevinden alınarak sürgüne gönderilmiştir. Sürgüneyken geçimini sağlayabilmek adına hattatlık yapmıştır. Hakkında çıkan aftan sonra Bursa'ya atanmıştır. Ardından 1692 yılında Kahire, 1698 yılında ise İstanbul kadılığına getirilmiştir. Vefâtına az bir süre kalıncaya kadar Anadolu ve Rumeli kazaskerliği yapmıştır.

Mehmed Tebrîzî'den yazı meşketmiştir.¹⁴⁹ Oldukça iyi bir ta'lik hattatıdır. Hattatlığı yanında edebiyât ve şiir alanlarında da nâmı duyulmuştur.

28 Ekim 1713 yılında seksen yaşını geçkinen vefât etmiştir. Mezarı Eyüpsultan Türbesi hazîresindedir. Caminin "C" kapısından çıkınca hemen solda türbe hazîresinin demir parmaklıkları ardında görülebilmektedir. Ta'lik yazılı mezar taşı kitâbesinin son mısrası ebced hesabıyla hicrî 1125 târihini vermektedir. Mezar taşı başlıksızdır.

¹⁴⁹ Mustafa İsmet Uzun, "AbdülBâkî Ârif Efendi" mad., **DİA**, TDV Yay., İstanbul 1988, c. 1, s. 195-198.

Resim 63: Abdülbâkî Ârif'in mezar taşı (26.10.2023)

Allahü 'l-Bâkî

Cenâb-ı Ârif-i Billah Abdülbâkî-i fâzıl

*ki olmuşdu müsellemler fazlı gibi hüsn-i
ahlâkı*

*iki kez olmuş idi zâtı, sadr-ı rûma
pirâyeye*

*pür etmişdi debîr-i çarh vasfıyla ne
evrâkı*

*olup vâreste-i kayd-ı anâsır gitdi
uçmağa*

hümâ-yı rûhu kıldı âşiyâne evc-i itlâkı

dedim giryân giryân fevtinin târihin ey

Vehbî

*gidip Ârif Efendi kaldı ismi dehrde
bâkî..*

Fî sene 1125

2.11. ABDÜLFETTAH EFENDİ (1815 - 1897)

Abdülfettah Efendi Rum asıllı olup 1815 yılında Sakız Adası'nda doğmuştur. Henüz çocukken Serasker Hüsrev Paşa tarafından satın alınarak İstanbul'a getirilmiş ve devrin ilimlerini öğrenmek üzere iyi bir eğitim görmüştür. Sonrasında Hâfız Mustafa Şâkir Efendi'den sülûs ve nesih meşkederek 1832 yılında icâzetini almıştır. Ayrıca Yesârizâde Mustafa İzzet Efendi'den ta'lik yazıyı meşkederek 1847 yılında icâzet almıştır. Diğer yazı çeşitlerini kimden öğrendiği belli değildir.¹⁵⁰ Osmanlı Devleti'nde üst düzeyde idârî görevlerde yer alan Abdülfettah Efendi 1855 yılında Bursa'da gerçekleşen deprem sonrasında Şefik Bey ile birlikte Bursa Ulu Camii'nin yazılarını onarmışlardır.¹⁵¹ 16 Ekim 1897 yılında Vaniköy'deki yalısında vefât etmiştir. Mezarı Çemberlitaş'ta Sultan II. Mahmud Türbesi hazîresindedir. Ta'lik yazılı mezar taşında başlık yoktur.

¹⁵⁰ M. Uğur Derman, "Abdülfettah Efendi" mad., **DİA**, TDV Yay., İstanbul 1988, c. 1, s. 203.

¹⁵¹ Muhittin Serin, **Hat Sanatı Târîhi Ekoller ve Tâkipçileri-1**, Kubbealtı Yay., İstanbul 2019, s. 433.

Hüve'l-Bâkî
Kudemâ-yı ricâl-i
devlet-i aliyyeden
ve rütbe-i bâlâ-yı ashâbdan
ser-sikkeken-i cenâb-ı
şehriyârî el-Hâc
Abdülfettah Efendi
merhûmun rûh-i
şerîflerine el-Fâtiha. Sene 1314,
8 Ramazân

Resim 64: Abdülfettah Efendi'nin mezar taşı (08.11.2023)

2.12. ABDÜLKÂDİR BELHÎ (1839 - 1923)

Şeyh Abdülkâdir Efendi, 1839 yılında Afganistan'ın Belh şehrinde dünyaya gelmiştir. Henüz dört yaşındayken sırasıyla İran ve Irak'a ardından Türkiye'de Konya, Bursa ve en son İstanbul'a gelmişlerdir. Babası Şeyh Murad Buhârî Dergâhı şeyhi Süleyman Efendi'dir. Bir zamanlar güzel ta'lîk yazdığı daha sonradan yazıyı bıraktığı söylenmektedir.¹⁵² 1923 (27 Recep 1341) Senesinde vefât etmiştir. Şeyh Murad Buhârî Dergâhı hazîresinde babasının yanına defnedilmiştir. Defnedildiği konum olarak Velîyüddîn Efendi (ö. 1768)'nin mezarı için ayrılan bölümün önündeki demir parmaklıklarla çevrili boş alan tarif edilmiştir. Mezar taşı dikilmemiştir. Medfun oldukları konum fotoğraflanmıştır.

Resim 65: Abdülkâdir Efendi ve babasının medfun oldukları alan (02.03.2024)

¹⁵² İbnülemin Mahmud Kemal İnal, **Son Hattatlar**, Ketebe Yay, İstanbul 2021, s. 384.

2.13. ABDÜLKÂDİR HAMDÎ (ö. 1795)

Nakşibendî Tarikâtına mensub Abdülkâdir Hamdî Bey'in hayatına dair pek bilgi olmamakla birlikte, yazıyı Eğrikapılı Mehmed Rasim Efendi'den öğrenmiştir.¹⁵³ 1795 yılında vefât etmiş olup 15780 numaralı kabri Karacaahmed Mezarlığı'nda Hattatlar Sofası'ndadır. Celî sülüs yazılı mezar taşının başlık kısmı epey aşındığından motifler pek seçilememektedir. Başlık tiplerinden baklava dilimli, yıldız desenli kısa sarıklı kavuk kullanıldığı düşünülmektedir.

Resim 66: Abdülkâdir Hamdî'nin mezar taşı (15.09.2023)

¹⁵³ İbnülemin Mahmud Kemal İnal, **Son Hattatlar**, Ketebe Yay, İstanbul 2021, s. 44.

2.14. ABDÜLKÂDİR SAYNAÇ (1881 - 1967)

Abdülkâdir Bey 1881 yılında Kayseri'nin Tavlusun ilçesinde dünyaya gelmiştir. Tahsilini tamamladıktan sonra 1898'de İstanbul'a yerleşmiştir. Birtakım dinî eğitimlerden sonra 1903 senesinde Daire-i Meşihat'e bağlı Mektubî Kalemî'ne tâyin olmuş, ardından İstanbul Müftülüğü Evrak Kalemî'nde memuriyetine devam etmiştir.

Memuriyetinin yanı sıra İstanbul'a geldiği sırada yazı öğrenme hevesi ile Filibeli Hacı Ârif Efendi'den sülüs-nesih meşk etmiş, sonradan Kâmil Akdik Efendi'den de icâzetini almıştır. 1909 yılında Maarif Meclisi'nde hutut-ı mütenevvia yarışmasında birinci olduktan sonra Dârü'l-muallimde Hüsn-i Hat hocalığı yapmıştır. Ardından çeşitli yerlerde görevine devam etmiştir.¹⁵⁴

Abdülkâdir Saynaç 1967 yılında vefât etmiştir. Kabri Edirnekapı Mezarlığı'ndadır. Mezar taşının tamamı yaldızlı rûmî motiflerle bezenmiştir. Taşta yer alan "Hüve'l-Bâkî" ifadesi müsenna ile yazılmış olup alt kısmında Latin alfabesiyle kitâbesi yazılmıştır. Bu kitâbenin içinde ise hicrî olarak doğum ve ölüm târihleri bir arada verilmiştir.

¹⁵⁴ İbnülemin Mahmud Kemal İnal, **Son Hattatlar**, Ketebe Yay, İstanbul 2021, s. 47.

Hüve'l-Bâkî

Hattat

Abdülkadir

Saynaç.

1299-1386

Resim 67: Abdülkadir Saynaç'ın mezar taşı (24.10.2023)

2.15. ABDÜLMECİD (SULTAN / 1823 - 1861)

Sultan Abdülmecid, Sultan II. Mahmud ile Bezmiâlem Vâlide Sultan'ın oğlu olarak 25 Nisan 1823'te İstanbul'da dünyaya gelmiştir. Henüz yetişme çağında iken tahsil ve terbiyesine hayli özen gösterilmiştir. İyi derecede Fransızca öğrenerek Avrupa'yı yakından takip etmiştir. Batı mûsikisine ve hayat tarzına hayranlık duymuştur.

Hüsn-i hat sanatına Mahmud Celâleddîn'in talebesi olan Mehmed Tâhir Efendi ile başlayarak kendisinden sülüs ve celî yazıyı öğrenmiştir. 1843 senesinde Kazasker Mustafa İzzet Efendi'den ise icâzetini almıştır. Güzel yazdığından dolayı kendisine "Üçüncü Celâleddin" denilmiştir; "İkinci Celaleddin" ise hocası Mehmed Tâhir Efendi olarak zikredilmektedir.

1 Temmuz 1839 yılında babası II. Mahmud'un vefâtı üzerine on yedi yaşındayken tahta çıkmıştır. Yaşı itibâriyle de devlet işlerinde tecrübesiz olan Abdülmecid, büyüklerinin sözünü dinleyerek adım atacağına söz vermiştir. Ayrıca babasının başlatmış olduğu yenileşme hareketlerinin de aynı şekilde devam edilmesi kararını vermiştir. Saltanatı esnasında Mısır meselesinin ikinci safhası olan Nizip mağlubiyeti (1839) olayı ile Osmanlı Devleti bir bakıma Avrupa'nın vesayeti altına girmişti. Bu sıralarda Mustafa Reşit Paşa (ö. 1858), Londra ve Paris'te Osmanlı Devleti'nde ıslahatlar hakkında görüşmelerde bulunuyordu. Pâdişahı da ıslahatlar yapılması gerektiğine inandırmıştı. Neticede bir reform hareketi olarak Gülhane "Hatt-ı Hümayunu" öteki adıyla "Tanzimat Fermanı" 3 Kasım 1839 târihinde okunmuştur. Tanzimat fermanıyla birlikte uzun zamandır süregelen Mısır sorunu da çözüm yoluna girmişti. 1841 yılında imzalanan Boğazlar Sözleşmesi ile de Osmanlı Devleti'nin boğazlar üzerindeki hakimiyeti tanınmıştır. Devlet kendi içerisinde bu denli ıslahat işleri ile meşgulken Suriye ve Lübnan olayları (1845) çıkmış, sonrasında yatıştırılmıştır. 1853'te Rusya ile girilen Kırım Savaşı da kazanılmıştır.

1856 yılında Tanzimat Fermanı'nı destekleyen "Islahat Fermanı" ilân edilerek yabancı devletlere Osmanlı Devleti'nin iç işlerine karışabilmeleri hakkı verilmiştir. Abdülmecid her ne kadar şeriate uymak gerektiğini savunsa da devrin şartlarına uygun davranmak gerektiğini düşündüğünden her türlü ıslahatı destekliyordu. Bu doğrultuda Sultan Abdülmecid mâliye, eğitim, teşkilat sistemi gibi devletin her alanında olumlu veya olumsuz pek çok yenilik gerçekleştirmiştir. Ancak zaman içinde gayrimüslimlere

tanınan geniş ayrıcalıklar, Avrupa'nın kendi çıkarları doğrultusunda Osmanlı Devleti'ni bu kadar yönlendirmesi ve ülkenin ağır mâli borç yükü altına girmesi Osmanlı'nın Tanzimat Fermanı'na olan karşıtlığını daha da arttırarak ülkede olumsuz bir havaya sebep olmuştur.

25 Haziran 1861 yılında Sultan Abdülmecid babası gibi tüberküloz hastalığına yakalanarak genç yaşta vefât etmiştir. Fatih'te Yavuz Sultan Selim Camii yanında Abdülmecid Han Türbesi'nde medfundur.¹⁵⁵ Türbedeki uzun süren restorasyon sebebiyle İstanbul Türbeler ve Müzeler Müdürlüğü Abdülmecid Han Türbesi'ne girişe izin vermediğinden Sultan Abdülmecid'in sandukasının fotoğrafı çekilememiştir.

Resim 68: Sultan Abdülmecid'in geçmiş sanduka fotoğrafı¹⁵⁶

¹⁵⁵ Cevdet Küçük, "Abdülmecid" mad., *DİA*, TDV Yay., İstanbul 1988, c. 1, s. 259-263.

¹⁵⁶ M. Şinasi Acar, *İstanbul'un Hattat Mezar Taşları | Gelimli Gidimli Dünya*, Ofset Yapımevi Yay., İstanbul 2023, s. 239.

Kullü men aleyhâ fân

Mümeħhid-i kavânîn-i devlet, hüdâvendigâr-ı illiyin menzilet es-sultânü 'l-gazî Abdülmecid Han

ibni-s sultani 'l-gazî Mahmûd Han eskenehullâhu te'âlâ ferâdisü 'l-cinân hazretleri.

Fî sene 1238, 11 Şabân vilâdet-i bâ-se'âdetleri

Fî sene 1255, 19 Rebûlâhir cülûs-i hümâyûnları

Yevm 28, mâh 7, sene 22 müddet-i saltanatları

Fî sene 1277, 17 Zilhicce irtihâlleri.

2.16. AFÎF İBRAHİM (HOCAPAŞALI / ö. 1767)

Defterhâne kâtiplerinden olan Hocapaşalı İbrahim Afif Efendi İstanbullu olup sülûs-nesihi Hüseyin Hablî (ö. 1744)¹⁵⁷, den meşk ederek icâzetini almıştır.¹⁵⁸ Aynı zamanda kitâbesinden anlaşılmaktadır ki, Osmanlı döneminde süvari sınıfına mensub olanların katıldığı görev ya da törensel karşılaşma gibi olaylarda vekillik görevinde bulunmuştur.

Afif İbrahim Efendi 1767 yılında vefât etmiş olup kabri Karacaahmed Mezarlığı'nda Şeyh Hamdullah'ın civarındadır. Ancak yapılan araştırmalar neticesinde mezar taşının kayıp olduğu tespit edilmiştir.¹⁵⁹ Kitâbe metninde parantez

¹⁵⁷ Bkz: M. Uğur Derman, "Hüseyin Hablî" mad., **DİA**, TDV Yay., İstanbul 1998, c. 18, s. 547-548.

¹⁵⁸ Müstakimzâde Süleyman Sâdeddin, **Tuhfe-i Hattâtin**, Klasik Yay., İstanbul 2011, s. 50.

¹⁵⁹ M. Şinasi Acar ile 18.10.2024 târihinde yapılan röportajda kendisi taşın kayıp olduğunu doğrulamıştır.

içinde belirtilen yer taş henüz kaybolmadan önce iki duvar arasında olduğundan okunamamış, kaynaklardan¹⁶⁰ tamamlanmıştır.

Hüve'l-Hallâku'l-Bâkî
Allahu sübhânehu ve te'âlâ
merhûm ve mağfûr el-muhtâc ilâ
rahmeti Rabbihi'l-Gafûr mukâbele-i
süvârî hulefâlarından Hoca
Paşalı Hattat Afif
İbrahim Efendi kuluna ve bi'l-cümle
mü'minîn ve mü'minâte rahmet
eyleye. Bi-hürmeti Sûreti'l-Fâtîha.

Sene 1181

Resim 69: Afif İbrahim'in geçmiş mezar taşı fotoğrafı¹⁶¹

¹⁶⁰ M. Şinasi Acar, **İstanbul'un Hattat Mezar Taşları | Gelimli Gidimli Dünya**, Ofset Yapımevi Yay., İstanbul 2023, s. 35.

¹⁶¹ M. Şinasi Acar, **age.**, s. 35.

2.17. AHMED III (SULTAN / 1673 - 1736)

Sultan III. Ahmed, IV. Mehmed'in ve Râbia Emetullah Gülnûş Sultan'ın oğlu olarak 31 Aralık 1673 yılında dünyaya gelmiştir. 1703 târihinde otuz yaşında iken Edirne'de tahta çıkmıştır. Prut Savaşı (1710-11), Osmanlı-Avusturya-Venedik Savaşı ve Pasarofça Antlaşması (1715-1718), Lâle Devri (1718-1730), Osmanlı-İran Savaşı (1723-1727), Patrona Halil İsyanı (1730) saltanatı süresince yaşanan önemli siyâsî olaylardır. Yirmi yedi yıllık saltanatı süresince iktisâdî ve sosyal meselelerde yenileşmeye önem veren Sultan III. Ahmed ile Türkiye'de batılılaşma hareketleri fiilen başlamış, İstanbul'da hayat tarzında birtakım değişiklikler görülmüştü. Çiçeği seven bir pâdişah olmasından dolayı "şükûfecilik" adıyla bir çiçekçilik türü ortaya çıkmıştır. Sultan III. Ahmed'in dönemine pâdişahlık ettiği Lâle Devri de adını laleden almış hatta çeşitleri ve yetiştirilme usulleri hakkında kitaplar yazılmıştır.

Sultan III. Ahmed sanata oldukça meraklı, sanatkârları destekleyen bir pâdişahı. Hüsn-i Hatta olan ilgisi ve kâbiliyeti sayesinde devrin meşhur hattatı Hâfız Osman'dan sülüs-nesih, Veliyüddîn Efendi'den ta'lik yazılarını meşketmiştir. Birçok yapıda celî yazıları mevcuttur. Hüsn-i Hattın yanı sıra şiire olan sevgisiyle "Necib" mahlası ile şiirler yazmıştır. Ayrıca mûsikî ile de yakından ilgileniyordu.¹⁶²

1736 yılında vefât eden Sultan III. Ahmed, Hatice Turhan Vâlide Sultan Türbesi'nde medfundur. Türbedeki uzun süren restorasyon sebebiyle İstanbul Türbeler ve Müzeler Müdürlüğü Hatice Turhan Vâlide Sultan Türbesi'ne girişe izin vermediğinden Sultan III. Ahmed'in sandukasının fotoğrafı çekilememiştir.

¹⁶² M. Münir Aktepe, "Ahmed III" mad., **DİA**, TDV Yay., İstanbul 1989, c. 2, s. 34-38.

Resim 70: Sultan III. Ahmed'in geçmiş sanduka fotoğrafı¹⁶³

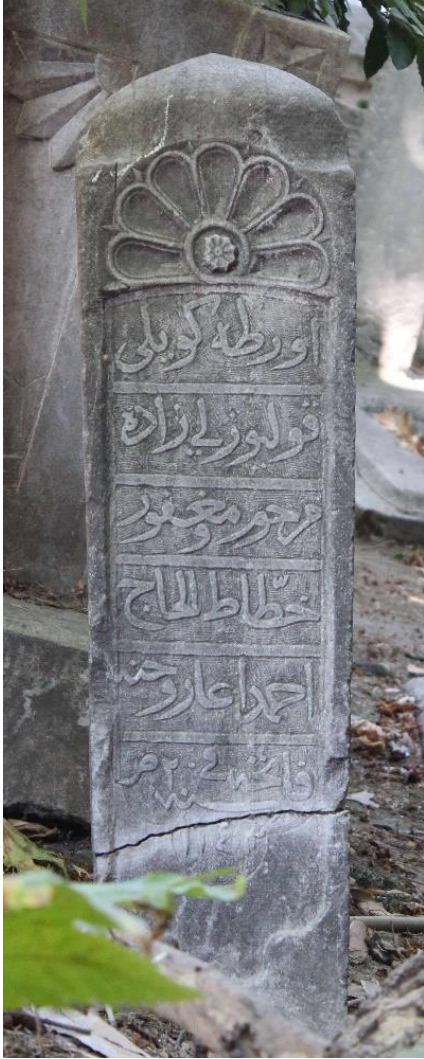
2.18. AHMED AĞA (KOLYOZLUZÂDE / ö. 1730)

İstanbul Ortaköylü olan Ahmed Efendi “Kolyozluzâde” nâmıyla tanınmaktadır. Hüsn-i Hattâ sülûs ve nesih yazıları Karakız Hâcezâde Mehmed Efendi merhûmdan meşkederek icâzetini almıştır.¹⁶⁴ 1730 yılında vefât ederek Beşiktaş

¹⁶³ M. Şinasi Acar, **İstanbul'un Hattat Mezar Taşları | Gelimli Gidimli Dünya**, Ofset Yapımevi Yay., İstanbul 2023, s. 243.

¹⁶⁴ Müstakimzâde Süleyman Saadettin, **Tuhfe-i Hattâtin**, Klasik Yay., İstanbul 2014, s. 97.

Sinanpaşa Camii hazîresine defnedilmiştir. Mezar taşı celî sülüs yazılı olup başlığı yoktur. Taşının alt kısmı kırıktır.

*Ortaköylü
Kolyozluzâde
merhûm ve mağfûr
Hattat el-Hâc
Ahmed Ağa rûhuna.
Fâtîha. Fî 2 Safer, sene 1143*

Resim 71: Kolyozluzâde Ahmed Ağa'nın mezar taşı (28.07.2024)

2.19. AHMED ÂRİF (EBEZÂDE / ö. 1790)

Hattat Seyyid Ahmed Ârif Efendi, cihân pâdişahının ebe soyundan olan hattat Mehmed Saîd Efendi'nin oğludur. Aynı zamanda müderristir. 1790 Yılında vefât ederek Fatih'te Mahmut Paşa Camii hazîresine defnedilmiştir. Celî sülüsle yazılan mezar taşında yine o dönemin molla, müderris, zağarcıbaşı ve kaptanlarında görülen örfî destarlı kavuk kullanılmıştır.

Resim 72: Ahmed Ârif'in mezar taşı (02.10.2024)

Hüve 'l-Hayyü 'l-Bâkî
Merhûm ve mağfûr müderrisîn-i
kirâmdan Ebezâde-i hazret-i
cihândârî
Hattat Mehmed Saîd Efendizâde
merhûm ve mağfûrîn leh el-muhtâc
ilâ rahmeti Rabbihi 'l-Gafûr
müderrisîn-i
kirâmdan Hattat es-Seyyid Ahmed
Ârif Efendi'nin rûhi şerîfleri-
çün rızaen lillah Fâtiha. Sene 1204,
8 Cemaziyelâhir

2.20. AHMED EFENDİ (ö. 1755/56)

Hattat Ahmed Efendi'nin hayatı hakkında bir bilgiye ulaşılamamıştır. H. 1169 (M. 1755/56 yılında) vefât ettiği bilinmekte olup mezar taşı başlığı taşkın sarıklı kavuk tipindedir. Kabri Ayvansaray Tokludedede Türbesi hazîresinde bulunmaktadır. Kitâbesi celî sülûs ile yazılmıştır.

Resim 73: Ahmed Efendi'nin mezar taşı (16.07.2024)

Merhûm ve mağfûr

Hattat Ahmed

Efendi rûhi-çün

el-Fâtiha. Sene 1169

2.21. AHMED EFENDİ (ÇİVİCİZÂDE, PÎR / ö. 1726/27)

Ahmed Efendi İstanbullu olup Eyüp'te Kâsım Çavuş Mahallesi'nde "Çivizâde" lakabıyla tanınmaktadır. Yazıda sülüs-nesihi Suyolcuzâde Mustafa Eyyûbî'den meşk ederek icâzetini almıştır. Pek çok alanda kâbiliyeti olduğu bilinmiştir.

H. 1139 (M. 1726/27 yılında) vefât etmiştir. Kabri Eyüp'te Zal Mahmud Paşa Türbesi'nin etrafındaki hazîrededir.¹⁶⁵ Her ne kadar lakabı kaynaklarda "Çivizâde" olarak geçse de mezar taşına "Çivicizâde" yazıldığı dikkat çekmiştir. Mezar taşında kafesî destarlı başlık kullanılmıştır. Kitâbesi celî sülüs yazılıdır.

¹⁶⁵ Müstakimzâde Süleyman Sâdeddin, **Tuhfe-i Hattâtîn**, Klasik Yay., İstanbul 2011, s. 94.

Hüve'l-Bâkî

Allah sübhânehu ve te'âlâ

Hattat Çivicizâde

eş-Şeyh Pîr Ahmed Efendi

kuluna

ve cemî'i mü'minîn ve

mü'minâte

rahmet eyleye bi-hürmeti'l-

Fâtiha.

Sene 1139.

Resim 74: Çivicizâde Pîr Ahmed'in mezar taşı (16.07.2024)

2.22. AHMED EFENDİ (HACI / ö. 1847)

Nakşibendî Tarikâtından, Şeyh Seyyid Hacı Mehmed Nûrî Şemsüddîn Efendi'nin halîfelerinden Seyyid Hattat Hacı Ahmed Efendi 1847 yılında vefât etmiştir. Mezar taşı Damad Sükûfî tarafından yazılmıştır. Mezarı Yahya Efendi Dergâhı hazîresinde bulunmaktadır. Şadırvan yolunu çıkarken sağ tarafta 1687 numaralı, celî sülüs hatlı, çapraz sarıklı başlığı bulunan mezar taşı görölmektedir. Hemen yanında ise kendisinininkiyle tıpatıp aynı, Mehmed Tâhir Efendi (ö. 1847)'nin 1688 numaralı mezar taşı mevcuttur.

Resim 75: Hacı Ahmed Efendi'nin mezar taşı (29.02.2024)

Hüve'l-Hayyü'l-Bâkî

Tarikât-i aliyye-i

Nakşibendîyye'den

eş-Şeyh es-Seyyid el-Hâc Mehmed

Nûrî Şemseddîn Efendi

hulefâsından merhûm ve mağfûr

es-Seyyid Hattat el-Hâc Ahmed

Efendi'nin rûhi-çün Fâtiha.

Fî 27 Recep, sene 1263

2.23. AHMED EFENDİ (HIRSOVALI / ö. 1858)

Kādîri Tarikâtına mensub Ahmed Efendi Romanya'da Tuna Nehri kıyısında yer alan küçük bir kasaba olan Hırsovalıdır. Osmanlı döneminde “Hırsova”, bugünkü adıyla ise “Hârşova” olarak bilinen bu yer Osmanlı döneminde önemli bir yerleşim yeri ve askeri karakol olmuştur. Stratejik konumu nedeniyle Osmanlı-Rus savaşları sırasında önemli bir yer edinmiştir. 1858 yılında vefât ederek İstanbul Fatih’te Hasan Ünsî Aydınoglu Tekkesi hazîresine defnedilmiştir. Mezar taşında çapraz sarıklı başlık mevcuttur. Kitâbesi celî sülüs yazılıdır ancak taş aşınmaya başladığından yazılar net okunamamaktadır.

Hüve'l-Bâkî

*Çün ecel geldi ana olmaz amân
cürmünü afv eyle yâ Rabb el-Mennân
mağfiret kıl olmasın hâli yamân
mazhar-ı nûr-i şefâat kıl her zamân
tarik-i Kâdiriyye'den Hırsovalı
merhûm es-Seyyid el-Hâc Hattat
Ahmed Efendi'nin rûhuna Fâtiha.
Fî 15 Cemâziyelâhir, sene 1274*

Resim 76: Ahmed Efendi'nin mezar taşı (01.07.2024)

2.24. AHMED EFENDİ (MESTCİZÂDE / ö. 1760/61)

İstanbuldur. Mahmud Paşa Camii civârında oturan Abdullah Efendi'nin oğludur. Mehmed Râsim Efendi'den meşkederek 1731/32 senesinde icâzetini almıştır. Galata Sarayı'nda ve Topkapı Sarayı'nda hat hocalığı yapmıştır. H. 1174 (M. 1760/61 yılında) vefât etmiştir. Hocası Mehmed Râsim'in kendi mezar taşına yazdığı ibâredeki ad kısmı değiştirilerek Mestcizâde'nin mezar taşına hakkedilmiştir. Kitâbesi celî sülüs yazılıdır. Mahmud Paşa Türbesi hazîresinde Tophâneli Mehmed Emin Efendi (ö. 1759)'nin mezarı civârına defnedilmiştir.¹⁶⁶

Hüve 'l-Hayyü 'l-Bâkî
Allahu sübhânehu ve te'âlâ
Merhûm ve mağfûr el-muhtâc
ilâ rahmeti Rabbihi 'l-Gafûr
Mestcizâde Ahmed Efendi
kuluna ve cemî'-i mü'minîn ve
mü'minâte
rahmet eyleye. Bi-hürmeti 'l-Fâtîha.
Sene 1174 Ramazan

Resim 77: Mestcizâde Ahmed'in mezar taşı (02.10.2024)

¹⁶⁶ Muhittin Serin, **Hat Sanatı ve Meşhur Hattatlar**, Kubbealtı Yay., İstanbul 2003, s. 179.

2.25. AHMED EFENDİ (NAKŞİBENDİ / ö. 1778)

Nakşibendî olan hattat Ahmed Efendi 1778 yılında vefât etmiştir. Mezarı ise Üsküdar'da Karacaahmed Mezarlığı'nda bulunmaktadır. Celî sülüs yazılı mezar taşının başlığı baklava dilimli, yıldız desenli kısa sarıklı kavuktur.

Merhûm ve mağfûrîn leh

Nakşibendî Hattat

el-Hâc Ahmed Efendi

rûhuna el-Fâtîha.

Sene 1192

Resim 78: Nakşibendî Ahmed Efendi'nin mezar taşı (15.09.2023)

2.26. AHMED FERİDÛN BEY (ö. 1583)

Ferîdûn Bey'in doğum yeri ve târihi bilinmemektedir. Devşirme olduğu düşünülmektedir. Defterdâr Çivizâde Abdi Çelebi'nin himâyesinde yetişmiştir. Daha sonra 1553 yılında Sokullu Mehmed Paşa'nın hizmetine girmiştir. 1554'te Kânûnî Sultan Süleyman'ın Nahcivan seferine katılmıştır. 1565'te Dîvân-ı Hümâyûn kâtibi olarak göreve başlamış aynı zamanda Sokullu Mehmed Paşa'nın sır kâtibi olmuştur. Görevinin ilerleyen safhalarında 12 Haziran 1570 senesinde reîsü'l-küttâblığa, üç buçuk sene sonra ise nişancılığa getirilmiştir.

Ferîdûn Paşa Sultan III. Murad'ın cülûsuna “şemşîr-i İslâm” terkihiyle târih düşürmüştür. Sonrasında “Münşeâtü's-Selâtîn (Sultanların yazıları)” isimli büyük bir eser ortaya çıkararak III. Murad'a takdîm etmiştir. Fakat bunlar neticesinde takdîr görmediği gibi nişancı görevinden alınarak 1576 yılında Semendire Sancak Beyliği görevi verilerek İstanbul'dan gönderilmiştir. Ardından Köstendil Beyliği'ne getirilmiştir. Sokullu Mehmed Paşa'nın vefâtı üzerine yeniden nişancılık verilerek İstanbul'a çağırılan Ferîdûn Bey 1582 senesinde Mihrimah Sultan ve Rüstem Paşa'nın kızları Ayşe Sultan'la evlendirilmiştir.¹⁶⁷

16 Mart 1583 yılında vefât eden Ferîdûn Bey Eyüp'te Beybaba Sokağı'nda bulunan türbesine defnedilmiştir. Türbesine giriş kapısının üzerinde celî sülûs kitâbesi bulunmaktadır. Vefâtına Şair Emânî tarafından “Nişânın kaldı dünyâda Ferîdûn” mısrasıyla târih düşürülmüştür.

¹⁶⁷ Abdülkâdir Özcan, “Feridun Ahmed Bey” mad., **DİA**, TDV Yay., İstanbul 1995, c. 12, s. 396-397.

Resim 79: Ferîdûn Paşa Türbesi'nin kapı üstü kitâbesi (08.09.2023)

Geçdi cihândan dâr-ı bekâya

Ferîdûn Paşa rûh-i revânı

Nâmı Siyâvuş mütevellisi

Bevvâb-ı sultân yazdıran ânı

Dokuz yüz doksan birinde târih:

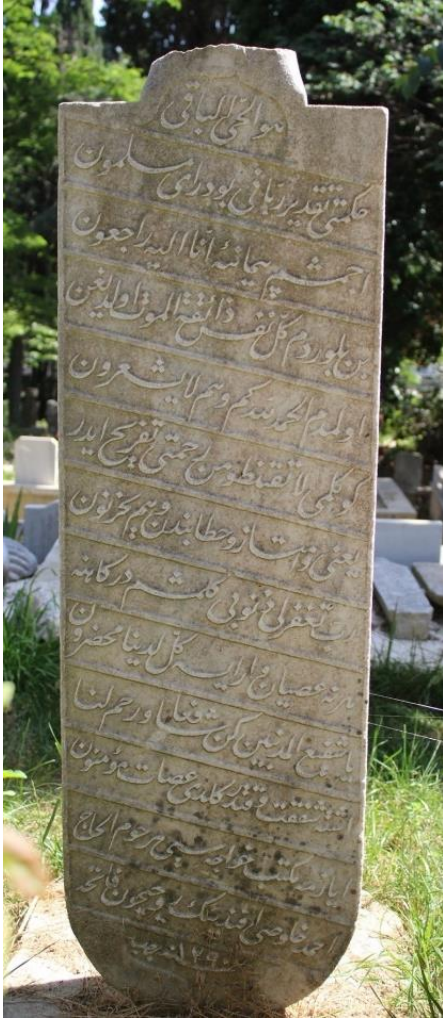
Cennetde kılsın en'âm mekânı

Rûhi-çün Fâtîha.

2.27. AHMED HULÛSÎ EFENDİ (ö. 1873)

Ahmed Hulûsî Efendi Ayazma Mektebi hocası iken 1873 târihinde vefât etmiştir. Mezarı Karacaahmed Mezarlığı'nda Hattatlar Sofası'ndadır. Mezar taşı başlığı kırılarak kaybolmuştur ve kitâbesi ta'lik yazılıdır.

Resim 80: Ahmed Hulûsî Efendi'nin mezar taşı (10.06.2024)

Hüve'l-Hayyü'l-Bâkî

Hikmet-i takdir-i Rabbânî budur ey müslümîn

içmişim peymâne-i innâ ileyhi râciûn

*ben bilirdim kullü nefsin zâikatü'l-mevt
olduğun*

*olmadım elhamdülillah kim ve hüim lâ
yeş'urûn*

*gönlümü lâ taknetü min rahmeti tefrîh eder
yanî ve 'mtâzû hitâbından ve hüim yahzenûn*

*Rabb-i tagfirlî zünûbî gelmişim dergâhına
her ne isyân var ise kullü ledeynâ muhdarûn*

*yâ Şefî'î-l müznibîn kün şâfiân ve 'r-hâmlenâ
işte şefkat vaktidir geldi usât-i mü'minûn*

Ayazma Mektep hocası merhûm el-Hâc

Ahmed Hulûsî Efendi'nin rûhi-çün Fâtîha.

Fî sene 1290

2.28. AHMED MECDÎ DEDE (ö. 1884)

Sünbül Efendi Tekkesi dervişlerinden hattat Ahmed Mecdî Dede aynı zamanda mezar taşı kitâbesinden anlaşılabilirdiği üzere hakkâktır. Mezar taşı “Hâşim” imzalıdır. Ancak hangi Hâşim efendi olduğu konusunda net bir bilgi edinilememiştir. 1884 yılında vefât edip Kocamustafapaşa Ramazan Efendi Türbesi hazîresine defnedilmiştir. Sünbül Efendi Tarikâtı’na mensub kişilerin kullandığı Sünbülî taçlı mezar taşı celî sülüs yazılıdır.

Hû

*Hankâh-ı âlî-yi Hazret-i Sünbül'ün
hücre-nişîn zâkirânından ve hakkâk
esnafî serâmedânından iken
târik-i câme-i cennât-ı müste'âr olan
es-Seyyid Hattat Hâfız Ahmed Mecdî
Dede'nin rûhuna Fâtîha.
Fî 26 Şa'ban, sene 1301.*

Ketebehû Hâşim

Resim 81: Ahmed Mecdî Dede'nin mezar taşı (10.07.2024)

2.29. AHMED RÂKİM (KÜÇÜK RÂKİM, İKİNCİ RÂKİM / ö. 1862/63)

Ahmed Râkım Efendi, “Küçük Râkım” diye meşhurdur. Hâşim Efendi’nin şâkirdânındandır.¹⁶⁸ 1840 yılında icâzetini almıştır.¹⁶⁹ Hayatı hakkında kaynaklarda yeterli bilgi yoktur. H. 1279 (M. 1862/63 yılında)¹⁷⁰ vefât etmiştir. Kabri Fatih’te Şeyh Ebu’l-Vefa Türbesi hazîresindedir.

126 Numaralı, Hamidî Fes başlıklı mezar taşında ta’lik hattı ile bir mersiye yazılmıştır ki anlamı şöyledir:

“Hattat Râkım’ın kim olduğunu bilen, onun varlığını güzel yazı ile ölümsüzleştirdiğini de bilir. Onun yazı tarzı benzersizdir. Celî hattı emsalsizdir, nesih yazısı ise dolunayın çevresindeki ışık halkası gibidir. Eğer Yâkût’un ruhu, onun celî yazısının ve hattının feyzini bilseydi, ona hayran olurdu. Ahlakı da yazısı gibi güzeldi. Henüz elli yaşını tamamlamamıştı. “Dön (Rabbine)” emrini duyunca aniden selâmet yoluna doğru yola çıktı. Kerem sahibi Allah, onun ruhunu Firdevs cennetinin okulunda önde gelen bir öğretmen eylesin. Ölümünün tam târihini yazan kalem şöyle dedi: “Râkım’a yüce cennet oldu makâm.”

¹⁶⁸ Habîb Efendi, Hat ve Hattâtân, s. 179

¹⁶⁹ M. Uğur Derman, “Ahmed Râkım Efendi” mad., **DİA**, TDV Yay., İstanbul 1989, c. 2, s. 117.

¹⁷⁰ Vefât târihi hat kaynaklarında “Habîb Efendi’nin belirttiğine göre 1282 (1865-66) veya 1283 (1866-67)” yılları olarak kaydedilmiştir. Ancak mezar taşında H. 1279 olarak yazılmıştır. Bundan dolayı bu çalışmada vefâtı için 1862/63 yılı yazılmıştır.

Resim 82: Ahmed Râkım Efendi'nin mezar taşı (01.07.2024)

*Hüve'l-Hayy-i lâ yemût
Râkım-ı Hattat kim Hak eylemiş
zâtını hüsn-i kitâbetle bekâm
şive-i hatt-ı celîsi bî misâl
hüsn-i neshi hâle-i bedr-i temâm
bilse ger feyz-i celî ve hattını
rûh-i Yâkûtî olur ana gulâm
hulku da hattı gibi ahsen idi
etmemişdi sinni elliyi temâm
“irci'î” emrin duyunca eyledi
fücceten azm-i rehdâr-ı selâm
eylesün zâtın hudâvend-i kerîm
mekteb-i Firdevs'e üstâd-ı benâm
yazdı hâme-i fevtine târîh-i tâm:
Râkım'a huld-i berîn oldu makam.*

Fî Receb, sene 1279

2.30. AHMED RESÂ (ö. 1815/16)

Çarkacızâde Seyyid Ahmed Resâ Efendi Hazîne-i Hümâyûn ağalarındandır. Yirmi bir yaşında H. 1231 (M. 1815/16 yılında) vebâ hastalığından şehit olmuştur. İstanbul Üsküdar'da Karacaahmed Mezarlığı'nda medfundur. Celî sülüs kitâbeli mezar taşının başlığı kırılmıştır.

Resim 83: Ahmed Resâ Efendi'nin mezar taşı (13.06.2024)

Hüve'l-Hayyü'l-Bâkî

*Lütûf eyle meskenim kıl yâ Hudâ bağı cinân
râzıyım emrine yâ Rabb eyledim teslîm-i cân
âh nâ-murâd gitdim cihândan ben bugün
vîre cennetde murâdım bana hallâk-ı cihân
fânî dünyâda dururken gül gibi nâzik tenim
nâgehân erdi ecel vermedi bir dem amân
ey benim dertli vâlideynim ağlayup etme figân
rûz-i şeb hayr du'âdan unutma hemân
yirmi bir yaşında mat'ûnen şehîd olan
Hazîne-i Hümâyûn ağalarından Çarkacızâde
Hattat es-Seyyid Ahmed Resâ rûhuna el-
Fâtîha.*

Sene 1231

2.31. ALİ AĞA (ŞİRİN / ö. 1812 veya 1822)

Şirin Ali Ağa hakkında kaynaklarda bir bilgiye rastlanılamamıştır. Mezarı Küçükayasofya Camii hazîresinde duvara dayalı hâlde bulunmaktadır. Mezar taşındaki yazılar epey aşınmaya ve düzleşmeye başlamıştır. Bundandır ki vefât târihi, “H. 1227 (M. 1812)” veyâhut “H. 1237 (M. 1822)” olmak üzere iki şekilde okunabilmektedir. Şirin Ali Ağa bu iki târihten birinde vefât etmiştir. Mezar taşı celî sülûs ile yazılıdır ve başlık kısmı kırılmıştır.

Hüve'l-Bâkî
bakmayın çeşm-i basîretle bu mezârım
taşına, bir Fâtiha okuyan
olsun Resûle âşinâ
merhûm ve mağfûrûn leh
Hattat Şirin Ali Ağa
be-Hulûsî an ağayân-ı
Harem-i Hümâyûn, el-Fâtiha.

1227 veya 1237

Resim 84: Şirin Ali Ağa'nın mezar taşı (25.07.2024)

2.32. ALİ ALPARSLAN (1925 - 2006)

Tekirdağ Çorlu'da dünyaya gelen Ali Alparslan'ın doğum târihi kaynaklarda 1925-26 olarak geçmekteyse de nüfus kayıtlarında 1922 (Rûmî 1338) yazmaktadır. Ancak kendisi sohbetlerinde nüfus kayıtlarında doğumunun üç yaş büyük olduğunu söylemiş. Babasının vefâtı üzerine küçük yaşta ailesiyle birlikte İstanbul'a yerleşmiştir. 1943 yılında Haydarpaşa Lisesi'ni bitirip İ.Ü. Edebiyât Fakültesi'ne başlamıştır. 1948-1951 yılları arasında İran'da Tahran Üniversitesi İran Edebiyâtı Bölümü'nde doktora yaptıktan sonra yeniden Türkiye'ye dönmüştür.

Ali Alparslan İstanbul'a döndüğünde henüz okul çağında iken hat sanatına merak salıp aynı semtte oturan Necmeddin Okyay ile tanışarak kendisinden ta'lik yazı öğrenmeye başlamıştır. Aynı zamanda Mustafa Halîm Özyazıcı'dan divanî, celî divanî ve rikâ'yazılarını meşketmiş, 1948 yılında ise ta'lik'ten icâzetini almıştır. Hocasının da içerisinde bulunduğu sanat camiasında bulunarak Eşref Efendi, Mustafa Düzgünman, Abdülbaki Gölpınarlı gibi kişilerin sohbetlerinde bulunmuş olup tüm bunlar onun gelişmesinde önemli rol oynamıştır. Ayrıca İran'da bulunduğu sırada İran ta'lik üslûbunu da öğrenmiştir.

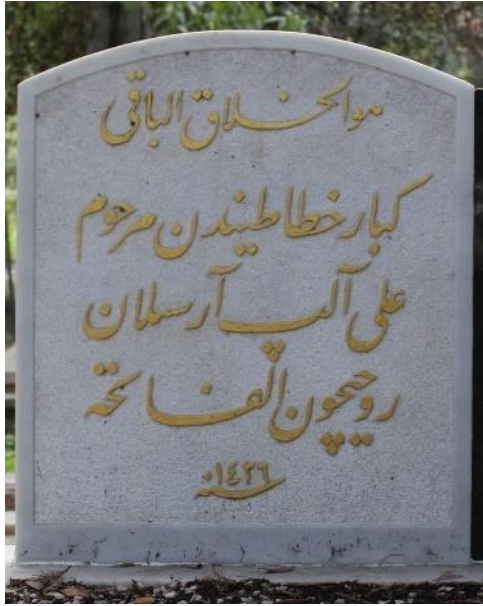
Mesleğe başladığında çeşitli idârî görevlerde memurluk yaptıktan sonra 1957 yılında Ankara İlahiyat Fakültesi İslâm Târîhi Bölümü'nde asistan olarak akademik görevine başlamıştır. Ardından kısa süre sonra İ.Ü. Eski Türk Edebiyâtı Kürsüsü'ne asistan olmuştur. “Âşık Paşa'da Tasavvuf” isimli teziyle 1961'de doktorasını tamamlamıştır. 1963'ten 1966'ya kadar İngiltere'de Londra Üniversitesi'ne bağlı School of Oriental and African Studies'te Türk dili ve edebiyâtı dersi okutmanı olarak görev yapması için davet edilmiştir. İ.Ü.'deki görevine döndükten sonra ABD Chicago Üniversitesi'nde asistan-profesör olarak çalışıp “Câvidan-nâme'nin Nesîmî'ye Tesiri” isimli çalışmasıyla doçent ünvanını almıştır. 1971 senesinden itibaren Boğaziçi Üniversitesi'nde de Türk edebiyâtı dersleri vermiş olan Ali Alparslan 1980'de profesörlük ünvanını almış, 1989 yılında ise emekliye ayrılmıştır. Emekliye ayrıldıktan sonra Atatürk İlkeleri ve İnkılâp Târîhi Enstitüsü ile MSGSÜ Geleneksel Türk El Sanatları Bölümü'nde hocalık yapmaya devam etmiştir.¹⁷¹

¹⁷¹ Muhittin Serin, “Alparslan, Ali” mad., **DİA**, TDV Yay., Ankara 2020, c. Ek-1, s. 85-87.

Ali Alparıslan rahatsızlığı sebebiyle 24 Ocak 2006 yılında vefât etmiştir. Kabri Karacaahmed mezarlığında bulunmaktadır. Mezar taşının bir yüzü Latin alfabesi ile diğer yüzü ta'lik hattı ile yazılmıştır.

Resim 85: Ali Alparıslan'ın mezar taşının arka yüzü (25.10.2023)

Resim 86: Ali Alparıslan'ın mezar taşının ön yüzü (21.11.2023)

Hüve'l-Bâkî

İ.Ü. Edebiyât Fakültesi

Hocalarından

Hattat, Prof. Dr.

Ali Alparıslan

rûhuna Fâtîha.

1922-2006

Hüve'l-Hallâku'l-Bâkî

kibâr-ı hattâtinden merhûm

Ali Alparıslan

rûhi-çün el-Fâtîha.

Sene 1426

2.33. ALİ EFENDİ (KONEVÎ / ö. 1752/53)

Ali Efendi Konyalı olup eski sadrazam Çorlulu Alî Paşa dârü'l-hadîsinde oturmuştur. Emîr Efendi'den meşk etmiştir. Sonradan İstanbul'a gelip Şemsüddîn Efendi'den icâzetini almıştır. H. 1166 (M. 1752/53 yılında) vefât etmiştir.¹⁷² Karacaahmed Mezarlığı'nda medfundur. Mezar taşı 860 numaralıdır. Çapraz sarıklı başlık tipi mevcuttur ve kitâbesi celî sülûs yazılıdır.

Resim 87: Konevî Ali Efendi'nin mezar taşı (13.06.2024)

*Mürg-i rûhu devha-i
Tûbâ'da dâim lâne-ger
hem ruhu câriye-i mevkut
ilâ yevmi'l-kıyâm, merhûm*

Konevî Hattat Ali

Efendi rûhuna el-Fâtiha.

Sene 1166

¹⁷² Tuhfe-i Hattâfîn'de vefât târihi H. 1170 olarak verilmiş olup mezar taşında 1166 yazmaktadır.

2.34. ALİ EFENDİ (SEYYİD / ö. 1800/01)

Seyyid Ali Efendi hakkında kaynaklarda herhangi bir bilgiye rastlanılmamıştır. H. 1215 (M. 1800/01 senesinde) vefât ederek Zeytinburnu Eski Kozlu Mezarlığı'na defnedilmiştir. Celî sülüs kitâbeli, baklava dilimli, yıldız desenli kâtibî kavuklu mezar taşı fotoğrafın çekildiği târihte ne yazık ki yüz üstü şekilde toprağa gömülü vaziyette bulunarak yeniden ayağa kaldırılmıştır.

Hüve'l-Hayyü'l-Bâkî

Merhûm ve mağfûr

Hattat Seyyid

Ali Efendi rûhuna

rızaen Lillah-

i'l-Fâtiha.

Sene 1215

Resim 88: Seyyid Ali'nin mezar taşı (25.02.2024)

2.35. ALİ FUAD BEY (ö. 1885)

Ali Fuad Bey, sadr-ı esbāk Mehmed Emin Âli Paşa (ö. 1871)'nın büyük oğlu olarak İstanbul'da dünyaya gelmiştir. Zamanın değerli üstadlarından olan Hoca Mecid Efendi'den ve çeşitli muallimlerden Arabî, Fârisî, Fransızca ve edebiyât tahsili etmiştir. Fransızca'yı pek iyi anlayıp tercüme edermiş. Mütercim-i evvelik, Hariciye mektupçuluğu ve başkâtiplikte bulunmuştur. Bunların yanında başka memuriyetlerde de bulunmuştur. Yazıda ve kitâbette babasını taklit eder, yazısı babasının yazısından zor ayrılırmış.

1885 yılında veremden vefât ederek Süleymâniye Camii hazîresinde babasının yanına defnedilmiştir.¹⁷³ 2 Numaralı mezar taşı silindirik formda ve celî sülüs yazılı olup başlığı yoktur.

¹⁷³ Ayrıntılı bilgi için bkz: İbnülemin Mahmud Kemal İnal, **Son Hattatlar**, Ketebe Yay, İstanbul 2021, s. 503-505.

Resim 89: Ali Fuad Bey'in mezarı (10.11.2023)

Hüve'l-Bâkî

Sadr-ı esbâk merhûm

es-Seyyid Mehmed Emin Âli

Paşa'nın necl-i kebîri

olup vergi emîni

iken irtihâl-i dâr-ı bekâ eyleyen

es-Seyyid Ali Fuad Bey

Efendi'nin rûh-i şerîfi-çün

rızaen lillâh el-Fâtîha.

16 Şevval sene 1302

2.36. ALİ HAYDAR (MELEKPAŞA TORUNU / 1802 - 1870)

1802 senesinde İstanbul'da dünyaya gelen Ali Haydar Bey'in babası sudûrdan Abdülkâdir Bey'dir. Dedesi Sultan III. Selim devri sadrazamlarından Melek Mehmed Paşa'dır. Bu sebeple "Melek Paşa Torunu" diye bilinmektedir. Yesârîzâde'den ta'lîk yazı meşkederek icâzetini almıştır. Bazı imzalarını "Hafid-i Melek Paşa" olarak attığına rastlanılmıştır.

Müderres, Galata kadısı ve Filibe mollası hizmetlerinde bulunmuş olup sırasıyla Mekke ve İstanbul pâyelerini almıştır. Ardından 1868 yılında fiilen İstanbul kadılığına getirilmiştir.¹⁷⁴

28 Haziran 1870 (28 Rebûlevvel 1287)'de vefât etmiştir. Mezarı Yahya Efendi Dergâhı hazîresindedir. Mezar taşı talebesi Sâmi Efendi tarafından ta'lîk ile yazılmıştır. Başlığında örfî destarlı kavuk mevcuttur.

¹⁷⁴ M. Uğur Derman, "Ali Haydar Bey" mad., **DİA**, TDV Yay., İstanbul 1989, c. 2, s. 395-396.

Resim 90: Ali Haydar'ın mezar taşı (29.02.2024)

Hüve'l-Bâkî

Vâsıl-ı rahmeti Hakk

sadr-ı esbâk Melek

Mehmed Paşazâde

Abdülkâdir Bey

*Efendi'nin necl-i mükerreremi
ve esbâk Dârü'l-hilâfetü'l-aliyye*

kadısı Reîsü'l-hattâtîn

Ali Haydar Beyefendi

rûhi-çün Fâtîha. 1287

2.37. ALİ RÂSİM EFENDİ (ö. 1895)

Enderûn-i Hümâyûn yazı hocası Ali Râsim Efendi için babası Firuzağalı Mehmed Rüşdî Efendi'den icâzet aldığı söylenmiştir. Hayatı hakkında pek fazla bilgi yoktur ancak mezar taşında hattı ve hocalığı hakkında pek güzel şeyler söylenmiştir. Yazısının ruhu okşadığı, bir sanat ehli zâtın oğlu olduğu, öyle kâmil bir insan olduğu ki felek bin yıl dönse Râsim Efendi gibi dâhi bir insanın gelmeyeceği yazılmıştır. 1895 yılında vefât etmiş olup İstanbul Üsküdar'da Karacaahmed Mezarlığı'na defnedilmiştir. 8375 Numaralı taşında örfî destarlı kavuk bulunmaktadır ve kitâbesi celî sülûs yazılıdır.

Hüve 'l-Hallâku 'l-Bâkî

*Müftehir-i ehl-i hüner, ya'ni havâce-zâd
kim*

*terk edip dâr-ı fenâyı, eyledi azm-i bekâ
gitdi elden öyle bir kâmil vücudun dâmeni
etmesin hattât-ı âlem yok yere hiç iddiâ
misli gelmez bir dahî bin yıl felek
devreylese*

*Hüsn-i Hattı bî-bedel, her kıt 'ası ruh-âşinâ
çekdi el dünyâ ve mâfihâdan ol zât-ı şerîf
oldu târîh-i memâtı bu iki mısra-ı duâ
merkadin Firdevs-i âlâ eyleye Mevlâ senin
hem enîsin ola mahşerde Muhammed
Mustafâ*

*Enderûn-i Hümâyûn yazı hocası mevâlî-yi
kirâmdan*

*Ali Râsim Efendi'nin rûh-i şerîfine el-
Fâtiha. 24 Zilkâde 1312*

Resim 91: Ali Râsim Efendi'nin mezar taşı (10.06.2024)

2.38. ALİ RÜŞTÜ ORAN (1925 - 1998)

Ali Rüştü Oran, 1925 yılında Çanakkale Biga’da dünyaya gelmiştir. İlk tahsilini burada tamamladıktan sonra ailecek Bursa’ya göçmüşlerdir. Lise tahsilini Bursa’da tamamlayıp memuriyete başlamıştır. Sonrasında görev için İstanbul’a taşınmıştır. Hâmid Aytaç, Ali Rüştü Bey’in hüsn-i hatta merak duymaya başlamasında büyük rol oynamıştır. Ardından Halîm Özyazıcı ile sülûs-nesih derslerine başlamıştır. Dersleri devam ederken Halîm Efendi elim bir kaza sonucu vefât etmiştir. Ali Rüştü Bey Hâmid Bey’e devam ile icâzetini almıştır. 1975 senesinde emekliye ayrılmış, Fatih’teki İskender Paşa ve İsmail Ağa camilerinde hat dersleri vermeye başlamıştır. 16 Şubat 1998 târihinde vefât ederek Zeytinburnu Kazlıçeşme Mezarlığı’na defnedilmiştir.¹⁷⁵ Mezar taşı Latin alfabesi ile yazılıdır.

Resim 92: Ali Rüştü Oran’ın mezar taşı (06.07.2024)

¹⁷⁵ <https://www.ketebe.org/en/artist/ali-rustu-oran-129> .

Bismillahirrahmanirrahim

Oran Ailesi

Hattat

Fahrünisa | Ali Rüştü

Oran | Oran

D. 1932 , Ö. 2010 | D. 1925 Ö. 1998

Ruhlarına Fâtiha.

2.39. ALİ VASFÎ (ö. 1765/66)

Babası Çubukçu Halîl Efendi olup yazıyı Şeyh Mehmed-i Tâ'ib'den meşkederek mezun olmuştur. H. 1179 (M. 1765/66 yılında) vefât etmiştir.¹⁷⁶ Mezarı Zeytinburnu semtinde Yeni Kozlu mezarlığındadır. 2023-2024 senesinde yapılan araştırmalara göre İBB Mezarlıklar Müdürlüğü sisteminden adına erişilemeyen Ali Vasfi Efendi'nin mezar taşı da bulunamamıştır. Bundan dolayı taşın konumu da belirtilememiştir.

Hüve 'l-Hayyü 'l-Bâkî
Allahu sübhânehu ve te'âlâ
merhûm ve mağfûr
Hattat Aliyü 'l-Vasfi
kuluna ve bi 'l-cümle
mü'minîn ve mü'minâte
rahmet eyleye bi hürme-
ti 'l-Fâtiha.
Sene 1179

Resim 93: Ali Vasfi'nin geçmiş mezar taşı fotoğrafı¹⁷⁷

¹⁷⁶ Müstakimzâde Süleyman Sâdeddin, **Tuhfe-i Hattâtin**, Klasik Yay., İstanbul 2011, s. 286.

¹⁷⁷ M. Şinasi Acar, **İstanbul'un Hattat Mezar Taşları | Gelimli Gidimli Dünya**, Ofset Yapımevi Yay., İstanbul 2023, s. 49.

2.40. ALİ VASFÎ (İKİNCİ / ö. 1837)

Ali Vafî Efendi, “Laz” lakabıyla tanınan hattat Ömer Vafî Efendi’nin seçkin talebelerinden olup aynı zamanda Galatasaray’da hat muallimliği yapmıştır.¹⁷⁸ 1837 yılında vefât etmiştir. Kabri Karacaahmed Mezarlığı’nda Şeyh Hamdullah Efendi’nin hemen yakınındadır. Mezar taşı 15802 numaralı olup celî sülûs yazılıdır. Başlığında çapraz sarıklı örfî kavuk mevcuttur.

Resim 94: Ali Vafî’nin mezar taşı (25.10.2023)

Hüve ’l-Hayyü ’l-Bâkî
Enderûn-i Hümayûn hocası
merhûm ve mağfûrîn leh el-muhtâc
ilâ rahmeti Rabbihi ’l Gafûr
hattat Alîyyü ’l-Vasfî
Efendi ’nin rûhi-çün ve kâffe-i
ehl-i îmânın ervahları-çün
rızaen lillah-i te ’âlâ Fâtiha.

Sene 1253

¹⁷⁸ İbnülemin Mahmud Kemal İnal, **Son Hattatlar**, Ketebe Yay, İstanbul 2021, s. 58.

2.41. ALİ VEHBÎ (ö. 1803?)

Hattat Ali Vehbî Efendi, önceki sekbanbaşılardan Tokatlı Seyyid Hafız Hacı İbrahim Ağa'nın azatlılarından. Kabri Fatih'te Muratpaşa Camii hazîresindedir. Celî sülüs mezar taşının ilk satırları biraz okunabilir durumdadır ancak sonrası epey aşınmış ve okunamayacak duruma gelmiştir. Târih ise kitâbeden tamamen silinmiştir. Okunabildiği kadarıyla vefât târihi, şüpheli olmakla birlikte, H. 1218 (M. 1803)'dir. Başlık tipi baklava dilimli, yıldız desenli kısa sarıklı kavuktur.

Hüve'l-Hallâku'l-Bâkî
Sâbıkâ Sekbânbaşı
Tokadî es-Seyyid Hâfız
el-Hâc İbrahim Ağa merhûmun
mu'taklarından merhûm
ve mağfûrîn leh Hattat
Alî Vehbî Efendi'nin
(silinmiştir) el-Fâtiha.
Sene 1218 (?)¹⁷⁹

Resim 95: Ali Vehbî Efendi'nin mezar taşı (12.06.2024)

¹⁷⁹ Fazıl İsmail Ayanoğlu, **Târihî Mezar Taşları İstanbul-2**, İBB Yay., İstanbul 2022, s. 57

2.42. ALİ SELÇUK ERKURT (1941 – 2020)

Ali Selçuk Bey 28 Haziran 1941 târihinde Draman'daki Kadı Sa'di Tekkesi'nde doğmuştur. Orada 16. Mektep'te başladığı eğitimine Karagümrük Ortaokulu'nda devam etmiştir. Ailesi Ankara'ya yerleştiğinden son sınıfı Kızılay Namık Kemal Ortaokulu'nda okuyup mezun olmuştur. Ailesi tekrar İstanbul'a dönünce Vefa Lisesi'ne başladıysa da, sonrasında Erzurum'a gittiklerinden oradaki Erkek Sanat Enstitüsü'nün tesviye bölümüne devam etmiştir. 1959 yılında buradan mezun olduktan sonra başladığı askerlik hizmetini yedek subay öğretmen olarak, Sivas'a bağlı Kara Mehmedoğlu Çiftlik Köyü'nde tamamlayıp 1962'de tezkere almıştır. Aynı sene muhasebe memuru olarak Paşabahçe Tekel Fabrikası'nda göreve başlamıştır. 1967'de nakledildiği Unkapanı'ndaki Tekel Genel Müdürlüğü'nde 25 sene görev yaptıktan sonra kendi isteği ile emekliye ayrılmıştır. İsmail Ağa Cami'nde haftanın belli günlerinde düzenli olarak ders vermeye devam etmiştir.¹⁸⁰

Ali Selçuk Erkurt 25 Kasım 2020 târihinde vefât etmiştir. Edirnekapı Mezarlığı Sakızağacı Şehitliği 11. Ada Müstakil 6'da bulunan aile kabrine defnedilmiştir. Mezar taşı celî nesih yazılıdır.

Resim 96: Ali Selçuk Erkurt'un mezar taşı (07.03.2025)

¹⁸⁰ <https://www.ketebe.org/sanatkar/ali-selcuk-erkurt-130>

Hüve'l-Bâkî

Öğretici Ailesi

*Meşâyih-i Nakşibendiyye'den Mahmud Efendi Hazretleri'nin müridânından Aziz
Efendi*

*ve Molla aşklı nene ve dahi bizim Fatma ve bizim Selçuk hitapları ile meşruf
olmuş Fatma hevace hanım ve hattat Ali Selçuk hevace efendinin
ruhları-çün el-Fâtiha.*

2.43. ÂRİF EFENDİ (BAKKAL / 1839 - 1909)

Bakkal Ârif Efendi 1839 yılında Filibe'de doğmuştur, "Filibeli" diye de bilinmektedir. Emîr Şeyhi Süleyman Efendi'nin oğludur.

Filibe'de iken Hâfız İsmail Efendi'den sülüs-nesih meşketmiştir.¹⁸¹ Daha sonra 1877-1878 Osmanlı-Rus Harbi'nde (Doksanüç Harbi) Filibe'den gelip İstanbul'a yerleşmiştir. Geçimini sağlayabilmek için Saraçhâne'de bir bakkal dükkanı açmıştır. Yazıdaki kâbiliyeti ve merakıyla incelikleri öğrenebilmek adına Mehmed Şevkî Efendi'den yeniden meşketmiş ve 1883 yılında bir hilye¹⁸² yazarak icâzetini almıştır. Daha sonra Nuruosmaniye Camii Vakfı hat hocalığı imtihanını kazanarak orada muallimlik yapmıştır. Hocalık görevine başlayınca bakkallığı bırakmış, salı ve cuma günleri ayrıca sülüs-nesih dersleri vermiştir.¹⁸³

19 Eylül 1909 yılında vefât etmiştir. Kabri Edirnekapı Mezarlığı'ndadır. Mezar taşında çapraz sarıklı örfî kavuk vardır. Kitâbesi oğlu ve talebesi Mustafa Râkım

¹⁸¹ Muhittin Serin, **Hat Sanatı Târihi Ekoller ve Tâkipçileri-1**, Kubbealtı Yay., İstanbul 2019, s. 273.

¹⁸² Topkapı Sarayı Müzesi Kütüphanesi, Güzel Yazılar, nr. 335.

¹⁸³ M. Uğur Derman, "Ârif Efendi, Filibeli" mad., **DİA**, TDV Yay., İstanbul 1991, c. 3, s. 364.

Efendi tarafından celî sülüs ile yazılmış olup Sâmî Efendi tarafından tashih olunmuştur.

*Kullü men aleyhâ fân
Allahu sübhânehu ve te'âlâ
meşâhîr-i hattâtinden
Filibevî el-Hâc
Ârif Efendi kuluna
rahmet ve mağfiret eyleye
el-Fâtiha. 2 Ramazân 1327
yevm-i Cum'a.*

***Ketebehû Mustafa Râkım
İbnü'l-merhûm ve tilmîzihi***

Resim 97: Bakkal Ârif Efendi'nin mezar taşı (24.10.2023)

2.44. AZİZ MAHMUD (HATİB EFENDİ / ö. 1887)

Koruk Tekkesi'nin postnişini ve zâkirbaşı hattat Seyyid Hâfız Azîz Mahmud Efendi aynı zamanda ikinci imam ve hatiptir. Seçkin âlimler zümresinden olan Azîz Mahmud Efendi "Hatip Efendi" olarak da bilinmektedir. 1887 yılında vefât etmiş ve Kocamustafapaşa Sümbülefendi Dergâhı hazîresine defnedilmiştir. Mezar taşı kitâbesi celî sülûs ile yazılmıştır. Başlığı Sümbül Efendi Tarikâtı'na mensub kişilerin kullandığı Sümbülî tâcıdır.

*Bu makâm-ı âlîde zâkirbaşı
ve imâm-ı sâni ve hatîb ve Koruk Tekkesi
postnişini iken âzim-i Dâr-ün Na'îm
olan zümre-i hattâtîn ve ukarâ-yı
kâmilînden Hatîb Efendi denmekle
ma'rûf es-Seyyid Hâfız Aziz Mahmûd
Efendi'nin rûhi-çün el-Fâtîha.
Fî 12 Rebîülâhir, sene 1305*

Resim 98: Hâfız Aziz Mahmud'un mezar taşı (08.06.2024)

2.45. BAHA DOĞRAMACI (ö. 2015)

Mehmed Bahaeddin Doğramacı eski YÖK başkanı ve Bilkent Üniversitesi'nin kurucusu İhsan Doğramacı'nın kuzenidir. Ortaokul ve lise eğitimini Anadolu'nun farklı şehirlerinde okuyarak tamamlamıştır. Tıp Fakültesi'nde başladığı üniversite tahsilini yarıda bırakarak İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi'ne devam ile oradan mezun olmuştur. Dedesi Konyalı Hacı Tahir Efendi bir Mesnevîhan idi. Böylece Baha Bey de tasavvufa ilgi duymaya başlamıştır. Hâlim Özyazıcı'dan hat dersleri almıştır. SSK'da uzun zaman çalışıp emekli olduktan sonra MSGSÜ'nde Güzel Sanatlar Fakültesi'nde öğretim görevliliği yapmıştır. Tasavvufî yönünün ve edebî bilgisinin bir yansıması olan birçok eser hazırlamış ve yayımlanmıştır. 2015 yılında vefât etmiş olup Kadıköy Sahray-ı Cedit Mezarlığı'nda toprağa verilmiştir. Mezar taşında “Hak Sübhânehu ve Te'âlâ” ibâresi celî sülüs ile, kitâbenin geri kalanı Latin alfabesi ile yazılmıştır.

Resim 99: Baha Doğramacı'nın mezar taşı (20.07.2024)

Hak sübhânehu ve te'âlâ

Bütün mûminlerin

ve

Baha Doğramacı Melike Doğramacı

19.1.1920- 21.1.1923-2.4.1998

Kullarının rûhuna Fâtiha.

2.46. BAYEZİD II (SULTAN / 1448 - 1512)

Müstakimzâde'nin ifâdesine göre “Amasya'da mîrlivâ bulunduğu eyyamda, Şeyh Hamdullah'dan telemmüz ve temeşşuk ile sülüs ve celîsini öğrenmiş” ve bu alanda “üstâdı vâdisine tekarrüb etmiştir.” Sultan II. Bayezid'e ait günümüze herhangi bir eser ulaşmamıştır.

Amasya Sancakbeyi iken Bayezid ile Şeyh Hamdullah (ö. 1520) arasında başlayan bu dostluk, Fatih'in 1481'de vefâtı ve Bayezid'in tahta geçişiyle bir molaya girmiş olsa da, Amasya'da daha fazla kalamayarak İstanbul'a gelmiş bulunan Şeyh'e yazdırılan bir arz-ı hâl sebebiyle talebe hocasıyla bir daha hiç ayrılmamak üzere yeniden buluşmuştur. Türk hattatlığı için sarayda baş hattatlığına getirilen ve Harem-i Hümayûn'da kendisine husûsî bir meşkhâne tahsîs edilen Şeyh için yeni bir dönem başlamıştır. Artık hoca ile pâdişah öğrencisi sık sık görüşecek ve yazı mütalaalarında bulunacak ve bu yakınlıktan yepyeni bir ekol ortaya çıkacaktır.

Nitekim bir gün Hazîne-i Hümayûn'da muhafaza edilen, tavrı o çağın hattatlarına ekol olmuş dâhî sanatkâr Yâkût el-Musta'sımî (ö. 1298)'ye ait hat örneklerini gösteren sultan, hocasına, “Bu tarzdaın gayrı bir vâdî ihtirâ olursa idi iyi

olurdu” demesi üzerine Şeyh inzivaya çekilmiş, bir erbaîn ortamı içinde Yâkût'un harflerini ıslah ederek kendi adıyla anılan ekolü ortaya koymuştur. “Şeyhoğlu Hamdi tâ kim zuhûr buldu/Âlemde bu muhakkak, nesh oldu hatt-ı Yâkût” şeklindeki beyit de bu gerçeği ifade eder.

Bilinen güzellik ölçüleri içinde kalarak eser üretmeyi reddeden, gerek harf biçimlerinde gerekse istif kurallarında yepyeni kıstaslar peşindeki sultanın hocasına âdeta yeni bir tavır sipariş edişini, onun hat estetiğinin felsefî arka planına ne derecede vukûf ve nüfûz edebildiğinin delili olarak görmek gerekir. Bütün bu önemli vasfına rağmen arşiv belgeleri arasında muhafaza edilen birkaç hatt-ı hümayûnu dışında herhangi bir eseri günümüze ulaşmamıştır.

Amasya valiliği sırasında oğlu Şehzâde Korkut'un da Şeyh Hamdullah'dan hat meşk etmesini sağladığı bilinmektedir. Şiir ve mûsikî ile de meşgul olan Sultan II. Bayezid'in “Adlî” mahlasıyla yazdığı şiirler Divan tertibiyle 1308/1890'da İstanbul'da tab' edilmiştir.¹⁸⁴

Sultan II. Bayezid, 5 Rebûlevvel 918 yılında (21 Mayıs 1512) vefât etmiştir. Kendi adıyla anılan Bayezid Meydanı'nda yaptırtmış olduğu caminin yanına defnedilmiştir. Daha sonra üzerine bir türbe yaptırılmıştır.¹⁸⁵

¹⁸⁴ M. Hüsrev Subaşı, “Hattat Osmanlı Pâdişahları”, **Osmanlı**, Yeni Türkiye Yayınları, Ankara 1999, c. 11, s. 604-605.

¹⁸⁵ Şerafettin Turan, “Bayezid II” mad., **DİA**, TDV Yay., İstanbul 1992, c. 5, s. 234-238.

Resim 100: Sultan II. Bayezid'in geçmiş sanduka fotoğrafı¹⁸⁶

¹⁸⁶ <https://www.fikriyat.com/galeri/tarih/ii-bayezid-kimdir-sultan-ii-bayezid-donemi-kulliyeleri/11>

2.47. BEKİR PEKTEN (1913 - 1998)

Bekir Bey İstanbulludur. 1913 yılında Sirkeci’de doğmuştur. Babası Sancaktarzâde Mehmed’dir. Hat sanatına başlangıcı nesta’lik yazıyı Bâhir Yesârî Efendi’den öğrenmekle başlayan Bekir Bey, 1947 yılında Devlet Güzel Sanatlar Akademisi Tezyînî Sanatlar Şûbesi’ne dışarıdan katılarak Halîm Özyazıcı’dan sülüs, nesih ve celî yazıları meşketmiştir. Uzun yıllar Halîm Efendi ile çalışan Bekir Bey 1951 yılında Necmeddin Okyay ile çalışarak nesta’lik yazısını iletmiş, 1966 yılında icâzetini almıştır. Ayrıca Hâmid Aytaç’tan da 1969 senesinde teberrûken icâzet almıştır.¹⁸⁷

14 Haziran 1998 yılında vefât eden Bekir Bey’in kabri Silivrikapı Mezarlığı’nda bulunmaktadır. Mezar taşı Latin alfabesi ile yazılmıştır.

Resim 101: Bekir Pekten’in mezar taşı (06.07.2024)

¹⁸⁷ Muhittin Serin, **Hat Sanatı Târihi Ekoller ve Tâkipçileri-1**, Kubbealtı Yay., İstanbul 2019, s. 564-565.

Hüve

Hattat

M. Bekir Pekten

D. 1913 / Ö. 14.06.1998

Rûhuna Fâtiha.

2.48. CAFER ÇELEBİ (TÂCÎZÂDE / ö. 1514)

Tâcizâde Câfer Çelebi Amasyalı hattat ve şair olup Mîr Tâci diye de bilinen Tâci Bey'in oğludur. İkinci Bayezid Amasya valisi iken onun idârî işlerini yürütmekteydi. Bayezid tahta geçtikten sonra ise kendisinin Defterdârı olmuştur. Şeyh Hamdullah'tan meşkederek Şeyh tarzında yazmaya başlamıştır. Câfer Çelebi pek çok âlimden istifâde etmiştir. Pek çok meziyetiyle tanınmış olan Çelebi üç dilde şiir söyleyen âlim ve kâmil bir zât imiş. Pâdişah'ın isteği üzerine İstanbul'da Mahmut Paşa Medresesi'ne müderris olarak göreve başlamıştır. Daha sonra Dîvân-ı Hümâyûn'a nişancı tâyin edilmiştir. Bu esnada "Paşa" ünvanını almıştır. Bayezid devrinin sonunda şehzâdelerden hangisinin tahta çıkacağı meselesi var iken, Câfer Çelebi Yavuz'un değil Sultan Ahmet'in hükümdar olmasından yana olmuştur. Bu durum kendisinin aleyhine olmuş ve emekliye sevk edilmiştir. Ancak Yavuz her ne kadar kırgın olsa da kendisini takdir ettiği için Cafer Çelebi'nin gönlünü de yapmak istemiştir ve nişancılığa ardından kazaskerliğe getirmiştir. Yavuz Sultan Selim Câfer Çelebi'ye çok itimad ediyormuş. Fakat meşhur İran seferinde isyan eden yeniçerileri teşvik edenler arasında kendisinin de ismi bulunduğunu duymuştur.. Bunun üzerine herkesi katlettirmiştir. Câfer Çelebi ise kazasker olduğundan idamını usulünce yapmak istemiş

ve kendisine böyle bir durumda ne yapılması gerektiğini sormuştur. Câfer Çelebi “vak’a sabit ise katlolunur” cevabını verince Yavuz Sultan Selim kendisi hakkındaki hükmü yine kendisinin vermiş olduğunu söylemiştir. Câfer Çelebi kendisi hakkındaki bu iddiaların her ne kadar asılsız olduğunu söyledi idiye de kabul görmemiştir. 1514 yılında idam edilmiştir. Ölümüne “vah gitdi bu cihândan Câfer” târihi düşülmüştür. Gerçekten Yavuz Sultan Selim’in sonradan yaptığına çok pişman olduğu târihe yazılmıştır.

Câfer Çelebi’nin cesedini kardeşi Sâdi Çelebi almıştır ve yıkanmadan Tevki’i Câfer Çelebi Mescidi hazîresine defnedilmiştir. Çünkü şehidin yıkanmadan gömülmesi âdetten imiş.¹⁸⁸ Baş ve ayak taşlarında kitâbe bulunmamaktadır.

Resim 102: Tâcizâde Câfer Çelebi’nin mezarı (16.07.2024)

¹⁸⁸ Şevket Rado, **Türk Hattatları**, Yayın Matbaacılık, İstanbul 1984, s. 57.

2.49. DEMİRCİKULU YUSUF (ö. 1611)

İstanbul Tophâne doğumludur. Topçu Ocağı'nda demirci olan demirci Ali Ağa'nın âzatlî kölesi olduğundan "Demircikulu" ismiyle ünlenmiştir. Gençlik yıllarında top döküm ocağında "duâcılık" hizmetinde bulunmuştur.

Aklâm-ı Sitte'yi başlangıçta Şeyh üslûbunda Abdullah Kırîmî'den meşk etmiş, nesihî ise Celâlzâde Muhyiddin Amâsî'den örnek almış, daha sonra Karahisârî üslûbuna meyledip Derviş Mehmed'den yeniden aklâm-ı sitte ve celî yazı meşketmiştir. Dîvânî ve celî divânî yazıları ise Tâcizâde Mehmed Çelebi (ö. 1588)'den meşketmiştir.¹⁸⁹

1611 yılında 100 yaşına yakinken vefât etmiştir. Mezar taşı kitâbesini celî sülûs ile kendisi yazmıştır. Vefât târihini Hasan Üsküdâri eklemiştir. Kabri Tophâne'de tüm hatlarını yazdığı Kılıç Ali Paşa Camii'nin karşısındaki Karabaş Mustafa Ağa Tekkesi Mescidi'nin mihrâbı önündeki hazîrededir.¹⁹⁰ Mezar taşının aslında serpuş bulunmamaktadır. Görülen serpuş yakın bir târihte eklenmiş olup Demircikulu'nun mezarına ait değildir.¹⁹¹

¹⁸⁹ Nefeszâde İbrahim, **Gülzâr-ı Savâb**, *Güzel Sanatlar Akademisi Neşriyatı*, İstanbul 1938, s. 22.

¹⁹⁰ Muhittin Serin, **Hat Sanatı Târihi Ekoller ve Tâkipçileri-1**, Kubbealtı Yay., İstanbul 2019, s. 273.

¹⁹¹ Ali Rıza Özcan, **İstanbul'un 100 Mezar Taşı**, İBB Kültür A.Ş. Yay., İstanbul 2010, s. 41.

*Teveffâ el-merhûm Hattat Yusuf
eş-Şehîr bi-Demircikulu tilmîz-i Dervîş
Mehmed min telâmîzi Ahmed
Karahisârî. Sene 1020*

Resim 103: Demircikulu Yusuf'un mezar taşı (28.07.2024)

2.50. DERVİŞ ALİ (ö. 1809)

Mezar taşında güzel bir kasîde yazılı olan hattat Derviş Ali hakkında bir bilgiye ulaşamadık. Kendisi 1809 yılında vefât etmiş olup Karacaahmed Mezarlığı'nda Şakirin Camii'ye yakın bir mevkiye defnedilmiştir. Mezar taşı silindirik formda ve celi sülüs yazılı olup başlık yoktur.

Resim 104: Derviş Ali'nin mezar taşı (13.06.2024)

el-Bâkî Hüve Allah

Bulmadı kimse bekâ, bu fânî mihmân-hânedan

gittiler dâr-ı bekâya enbiyâ cümle velî

*Hakk buyurdu “kullü nefsin zâika” arz oldu
mevt*

*nûş edenler cür'asından âh edip derler belî
sol kudât-ı müslimînin zümresinden hükmeyle*

*mesleğinden menzil-i Firdevse oldu müncelî
bi-bedel hattât idi ol Kal'acıklı zû-fünûn*

*yazdı ser menşûr-i merki çekti dünyâdan eli
rûhuna Fâtiha ihsân eden merdâne tâ*

lutfile âsân ede Mevlâ umûr-ı mücmeli

*gûş edip Zihnî dedim mısra'la nev-târîhini:
dergeh-i Mevlâ'ya erdi, çekti Hû Derviş Ali.*

Sene 1224

2.51. DERVİŞ ALİ (ÜÇÜNCÜ / ö. 1778)

Üçüncü Derviş Ali İstanbul-Vezneciler'de Kalenderhâne Câmisi'nde hatiplik görevinde bulunmuştur. Bundan dolayı “Kalenderhâne Hatîbi” olarak anılmıştır. Sülüs

ve nesihî Hüseyin Hablî’den meşkederek icâzetini almıştır. Büyük Dervîş Ali (ö. 1673) ve Ambarîzâde Dervîş Ali (ö. 1716) gibi ketebesini “Dervîş Ali” olarak yazan üçüncü hattattır. Mustafa Râkım Efendi’nin de hat hocasıdır.¹⁹² 1778 yılında vefât etmiştir. İstanbul Beşiktaş Deniz Müzesi’nin bahçesinde medfundur. Mezar taşı başlıksız ve celî sülûs yazılıdır.

Resim 105: Üçüncü Dervîş Ali’nin mezar taşı (28.07.2024)

Hüve 'l-Hayyü 'l-Bâkî
Merhûm ve mağfûr el-muhtâc
ilâ rahmeti Rabbihi 'l-Gafûr
zümre-i hattâtînden
Dervîş Ali Efendi
rûhi-çün, Allahu te 'âlâ rızâsı-çün
el-Fâtiha. Sene 1192

¹⁹² M. Şinasi Acar, *İstanbul’un Hattat Mezar Taşları | Gelimli Gidimli Dünya*, Ofset Yapımevi Yay., İstanbul 2023, s. 63.

2.52. EBÛBEKİR NÂSİH (1814 - 1885)

1814 yılında İstanbul'da dünyaya gelen Ebûbekir Nâsîh'ın babası Ebûbekir Efendi'dir. Sıbyân Mektebi'nde okuduktan sonra Dîvân-ı Hümâyûn kaleminde göreve başlamıştır. Çeşitli rütbe ve nişanlar almıştır.

Divânî hattını Mümtaz Efendi'den meşketmiştir. Sülûs ve nesih hocası bilinmemektedir. Daha ziyâde Divânî hat türünde usta olduğu söylenen Ebûbekir Nâsîh Efendi yazıdaki mahâreti ile genç yaşta "hoca" ünvanını almıştır. 1885 senesinde vefât etmiş, Kocamustafapaşa Ramazan Efendi Dergâhı hazîresine defnedilmiştir. Mezar taşında Azizî fes formunda başlık mevcuttur. Kitâbesi celî sülûs yazılıdır.

Hüve'l-Hallâku'l-Bâkî
Dîvân-ı Hümâyûn Mühimme Odası
kudemâ-yı mütehayyizîninden ve beher
sene cânib-i
Hicaz'a nâme-i hümâyûn tahrîrine
memûr
buyurulan ve hutût-ı mütenevvi'a
hocası
el-Hâc Ebûbekir Nâsîh Efendi'nin
rûhi-çün Fâtîha.
Fî 13 Rebiulevvel, sene 1303

Resim 106: Ebûbekir Nâsîh'in mezar taşı (10.07.2024)

2.53. EBÛBEKİR RÂŞİD (ö. 1858)

Ebûbekir Râşid Efendi Ayasofya’da hat hocası yapmıştır. 1858 yılında vefât etmiş, Zeytinburnu Çamlık Mezarlığı’nda defnedilmiştir. 2023-2024 senelerinde yapılan araştırmalara göre İBB Mezarlıklar Müdürlüğü sisteminden adına erişilemeyen Râşid Efendi’nin mezar taşı da bulunamamıştır. Bundan dolayı konumu mevcut değildir.

Hüve'l-Bâkî

*Bu cihân bağına geldim bir
mürüvvet görmedim*

*derdime dermân aradım bir
ilâcın bulmadım*

*Ayasofya-i Kebîr’de hattat
merhûm el-Hâc Ebûbekir Râşid
Efendi'nin rûhi-çün el-Fâtiha.*

Fî 5 Şa'ban, sene 1274

Resim 107: Ebûbekir Râşid’in geçmiş mezar taşı fotoğrafı¹⁹³

¹⁹³ M. Şinasi Acar, **İstanbul’un Hattat Mezar Taşları | Gelimli Gidimli Dünya**, Ofset Yapımevi Yay., İstanbul 2023, s. 65.

2.54. EMİN BARIN (1913 - 1987)

Emin Barın 1913 yılında Bolu'da dünyaya gelmiştir. Babası hattat, müzehhip ve mücellit olan Hâfız Tevfik Efendi'dir. Dedesi ise Müderris Mehmed Efendi'dir. İlk ve orta öğrenimini Bolu'da yaparken babası vefât etmiştir. Babasından hat meşketmiş olan okuldaki resim öğretmeni Lutfi Nâmi Bey, vefât üzerine Emin Bey ile ilgilenerek klasik sanatlarımıza karşı sevgi aşılamaştır.

Ortaokuldan sonra İstanbul Erkek Öğretmen Okulu'nu kazanmış daha sonra Ankara Gazi Eğitim Enstitüsü'ne kaydını yaptırmıştır. Okulu bitirirkenki tez konusunun "Osmanlı Hattatlığı" olması nedeniyle tezi yazarken pek çok hattatla ilişki kurmuştur. Reîsü'l-hattâtîn Kâmil Akdik'ten hat, Necmeddin Okyay'dan klasik Türk cilt sanatı dersleri almıştır.

Mezun olduktan sonra İstanbul Millî Eğitim Basımevi'nde matbaa işiyle uğraşmıştır. 1938 yılında Almanya'da özel bir cild okulunda çalışmıştır. 1943'te yeniden Türkiye'ye dönerek Millî Eğitim Basımevi'nde büro şefi olmuştur. 1944'te Güzel Sanatlar Akademisi'nde yazı tasarımı alanında öğretim üyesi olarak görev yapmaya başlamıştır. O zamanlar çalışmaları daha ziyâde Latin harfleri ile olmuş, ilerleyen senelerde cilt ve yazı atölyesini kurmuştur. 1983 yılında MSÜ'deki görevinden emekliye ayrılmıştır.¹⁹⁴

1987 yılında vefât eden Emin Barın Zincirlikuyu Mezarlığı'na defnedilmiştir. Mezar taşının ön kısmında kûfî hat ile "Bismillahirrahmanirrahim", Latin alfabesi ile "Hattat Profesör Emin Barın"; mezar taşının yan kısımlarında ise (her iki yanı da aynıdır) ma'kılî hat ile "Lafzatullah (üst) ve İsm-i Nebî (alt)" yazmaktadır.

¹⁹⁴ İlhami Turan, "Barın, Mehmed Emin" mad., **DİA**, TDV Yay., İstanbul 1992, c. 5, s. 70-72.

Resim 108: Emin Barın'ın mezar taşı (07.07.2024)

Bismillahirrahmanirrahim

Hattat

Profesör

Emin Barın

1913-1987

Resim 109: “*Bismillahirrahmanirrahim*”

Resim 110: Lafzatullah (üst) ve İsm-i Nebi (alt)

2.55. ES'AD EFENDİ (HOCAZÂDE / 1570 - 1625)

Hoca Sa'deddin Efendi'nin oğlu Mehmed Es'ad Efendi 1570 yılında İstanbul'da dünyaya gelmiştir. Tahsilini babasından ve Molla Tevfik Gîlânî'den tamamlamıştır. Sülüs ve nesih yazıları Tâcizâde Mehmed Efendi'den meşketmiştir.

Meslek hayatına müderrislikle başlayan Es'ad Efendi, 1596 senesinde Edirne kadılığına atamıştır. III. Mehmed zamanında İstanbul kadılığına getirildiyse de kısa süre sonra görevinden ayrılması gerekmiştir. Babasının saraydaki konumu dolayısıyla Anadolu kazaskerliğine getirilmiş ardından yeniden İstanbul kadısı olmuştur. 1603 yılında Anadolu kazaskerliği görevinden azledilmiştir. Ardından kısa süreliğine Rumeli kazaskerliği yapmış, ağabeyi Mehmed Efendi vefât edince (1615) onun yerine Şeyhülislâmlığa getirilmiştir.¹⁹⁵ Pâdişah ile birlikte çıktığı Lehistan seferinde hastalanan Hocasâde Es'ad Efendi İstanbul'a dönmüştür.

22 Mayıs 1625 senesinde vefât etmiştir. Eyüp'te babasının yaptırmış olduğu aile mezarlığında yatmaktadır. Babası Sa'deddin Efendi ile aynı lahdi paylaşmakta olup aynı mezar taşında hem Sa'deddin Efendi'nin hem de Mehmed Es'ad Efendi'nin isimleri geçmektedir. Mezar taşında başlık yoktur.

¹⁹⁵ M. Münir Aktepe, "Esad Efendi, Hocasâde" mad., **DİA**, TDV Yay., İstanbul 1995, c. 11, s. 340-341.

Resim 111: Hoca Sa'deddin ve Hocazâde Es'ad efendilerin kabri (26.10.2023)

Resim 112: Baş taşının i yüzü-1

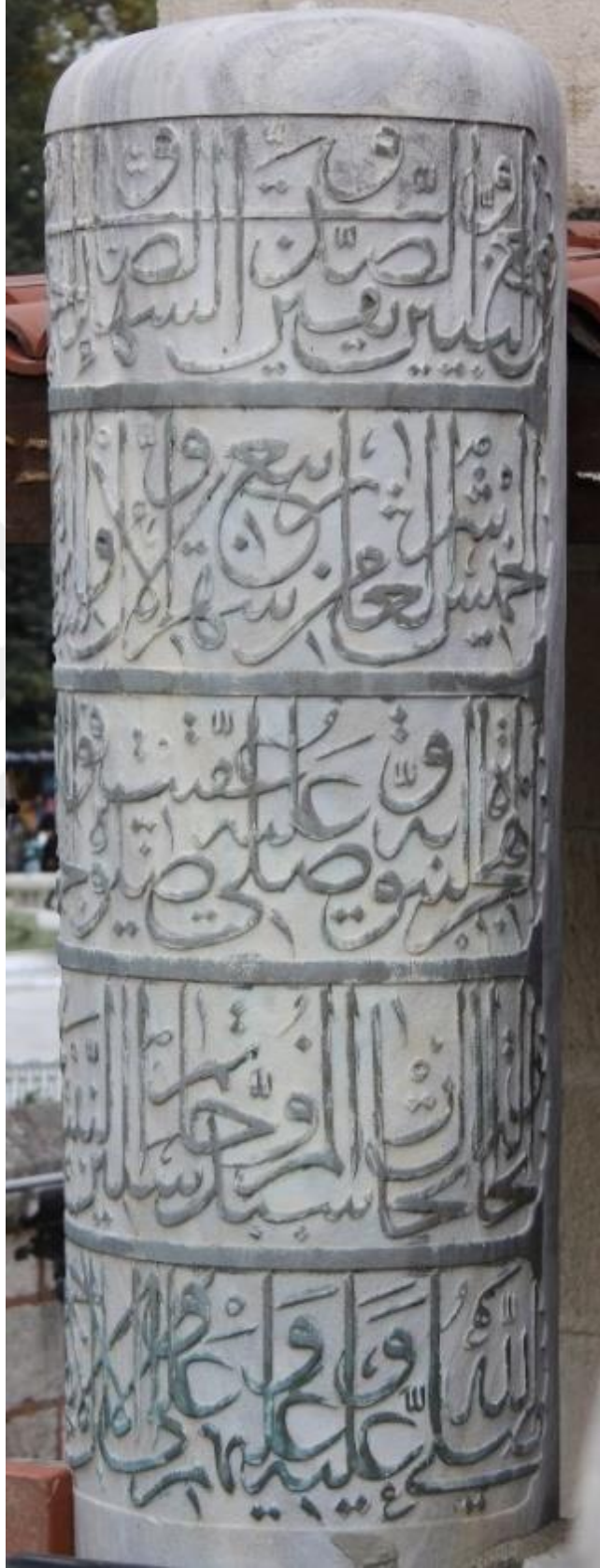
Resim 113: Baş taşının i yüzü-2

Resim 114: Baş taşının dış ön yüzü-1

Resim 115: Baş taşının dış ön yüzü-2

Resim 116: Ayak taşı-1

Resim 117: Ayak taşı-2

Baş taşının iç yüzü:

*Eşhedü en lâ ilahe illâllah ve eşhedü
enne Muhammed(en) Resûlullah*

Baş taşının dış (ön) yüzü:

*İntikâle-l Mevlâ el-allâme mu'allim-i
sultân-ı zemânihi müftü'l-En'âm
ve fî asrîhî ev innehü Şeyhü'l-İslâm ve'l-
müslimîn el-mücâhid el-gazî
fî sebîl-illah li-i'lâ kelimeti'd-dîn el-Hoca
Sa'deddîn*

*Mehmed bin el-Hâfız Hasancan ibnü'l-
Hâfız Mehmed ibn-*

*ü'l Hâfız Cemâleddin ilâ rahmeti
Rabbi'l-âlemîn, haşerehum Allahû te'âlâ*

Ayak taşı:

*Maâ'n-nebiyyîn ve's-siddîkîn
ve'ş-şühedâ ve's-sâlihîn, fî
yevmi'*

*-l hamîs, el-Aşîr min şehri
Rebû'l-evvel ve li-sene(te)
semân min elf(in)*

*el-hicretü'n nebeviyye ve sallî
aleyhi akabet salâtü'l-cum'a
fevâfaka*

*irtihâluhu irtihâl-i Seyyîdü'l-
murselîn ve Hâtemi'n Nebiyyîn
Muhammed(in)*

*Sallallâhu aleyhi ve aleyhim ve
alâ âli'l-Ashâb ve'l-ecmaîn*

2.56. FATMA TÛTÎ (ö. 1740/41)

Hakkında bir bilgi bulunamayan ve mezar taşı kitâbesinde sevdiği tarafından bir ağıt türüne yer verilen hattat Fatma hanım henüz genç iken H. 1153 (M. 1740/41 senesinde) on yedi yaşında vefât etmiştir. 15292 numaralı celî sülüs yazılı mezar taşı Karacaahmed Mezarlığı'ndadır.

Resim 118: Fatma Tûtî'nin mezar taşı (21.11.2023)

*Çün koyup gitdin beni az mı cânım Fâtıma
hasretinden arşa çıkdı âh-ü zârım Fâtıma
salınırken selviler gibi civânım Fâtıma
göz açıp gördüm mekânım dedi cânım
Fâtıma
uçdu tûtî-veş kafesden a cânım Fâtıma
gider oldum sağ esen kal benim ehlim el-
vedâ'
senin için çekmişim bunca cezâlar el-vedâ'
gönlümü verdim sana dursun emânet
sevdiğim
kıyâmetde haklaşırım etme inkâr sevdiğim
onyedi yaşında üçüncü Kelâm-ı Şerîf
elinde kalan Hattat Fâtıma Tûtî rûhuna
Fâtıha. Sene 1153*

2.57. FERHAD PAŞA (ö. 1575)

Asıl adı Mehmed olan Ferhad Paşa İstanbul doğumludur. “Ferhad” lakabıyla bilinmiştir. Enderun mektebinde yetişmiştir. Korucubaşı olarak başladığı devlet hizmetine 1552’de yeniçeri ağası olarak devam etmiştir. 1557’de Kastamonu sancağı ve beylerbeyi rütbelerini almış, 1564’te üçüncü vezir olmuştur. Kānûnî Sultan Süleyman’ın oğlu Şehzâde Mehmed’in kızı Hümâşah Sultan ile evlenmiştir.

Ahmed Karahisârî’den sülûs-nesih meşk etmiştir. Zamanla olgunluk eserlerinde Şeyh Hamdullah üslûbunun etkisi görülmüştür. Oğulları Mîr Mustafa ve Ahmed de tanınmış hattatlardan olmuşlardır. Hırs ve saray entrikalarından uzak oldukça sâde, huzurlu bir hayat geçirmeyi tercih etmiş, devlet işleri dışında kalan zamanını çoğunlukla mushaf ve kıt’a yazarak değerlendirmiştir. Hatta vasiyetinde, öldüğü zaman cenaze masraflarının bu yazdığı mushafların parasından karşılanmasını istemiştir. Nitekim 4 Şubat 1575 (22 Şevval 982) yılında vefât etmiştir. Eyüp’te Bostan İskelesi Sokağı’na (cülûs yolu) açılan avlu kapısının Beybaba Sokağı köşesine defnedilmiştir.¹⁹⁶ Taşında başlık mevcut değildir. Lahit kitâbesi celî sülûs ile yazılmıştır.

¹⁹⁶ Muhittin Serin, **Hat Sanatı Târîhi Ekoller ve Tâkipçileri-1**, Kubbealtı Yay., İstanbul 2019, s. 263.

Resim 119: Ferhad Paşa'nın lahiti (21.07.2024)

Resim 120: Beybaba Sokağı'nın köşesindeki ta'lik giriş kapısı kitâbesi

Resim 121: Ferhad Paşa'nın lahit kitâbesi

*Kadd intekâle el-merhûm el-mağfûr Ferhad Paşa ibn
Mustafa min-dâri'l-fenâ ilâ dâri'l-bekâ kâne asafe
es-Sultân Süleyman Hân ve li-ibnehu nassan es-Sultan
Selîm Hân aleyhimi'r-rahmeti ve'l-gufrân ve kâne Hâc
ü'l-beğti'l-harâm ve zâirü'l-merkadi'n-nebi aleyhi's-selâm
eskenehullâhu te'âlâ fî riyâz ve'l-cinân fî zümreti'ş-şühedâ
yevmü'l-mizân fî'l-yevmi's-sâni ve'l-işrin min şehri
Şevvâli'l-mübârek min sene isnâ ve semânîn ve tis'a-mi'e
rahimehünullâh.*

Min kare li-rûhihi ve Fâtihati'l-Kitâb

2.58. FEYHAMAN DURAN (1886 - 1970)

Feyhaman Bey İstanbullu olup 1886 senesinde Kadıköy’de dünyaya gelmiştir. Babası Enderunlu Süleyman Hayri Bey’dir.

Galatasaray Lisesi’nde tahsilini tamamladıktan sonra orada kalarak hocalık yapmıştır. Resim sanatındaki kabiliyeti farkedilince bu konuda kendisini daha da geliştirebilmesi için Avrupa’ya gönderilmiştir. İstanbul’a döndüğü vakit İnâs Sanayi-i Nefise Mektebi’nde resim hocası olarak görev yapmıştır. Ardından 1927’de Güzel Sanatlar Atölye hocalığına atanmıştır. Orada çalıştıktan sonra yaşlılığı sebebiyle ayrılıp evinde çalışmalarını sürdürmüştür. Eşi Güzin hanımın (ö. 1981) da resimde son derece iyi olduğu ve hocalık yaptığı bilinmektedir.

Resmin yanında hüsn-i hatta da meraklı olan Feyhaman Bey Sâmî Efendi’den, Galatasaray Sultânî Mektebi yazı hocası İzzet Efendi’den ve Mahmud Bey matbaası hattatı Tahsin Efendi’den sülüs ve celîsini meşk etmiştir.¹⁹⁷

6 Mayıs 1970 yılında vefât eden Feyhaman Bey’in kabri Edirnekapı Mezarlığı’ndadır. Mezar taşı eşi Güzin hanım ile birdir. “Hüve’l-Bâkî” ve “el-Fâtiha” celî sülüs ile, Ressam Feyhaman Duran’ın ve Güzin Duran hanımefendinin ismi ise Latin alfabesi ile yazılmıştır.

¹⁹⁷ İbnülemin Mahmud Kemal İnal, **Son Hattatlar**, Ketebe Yay, İstanbul 2021, s. 94.

Resim 122: Feyhaman Duran'ın mezar taşı (24.10.2023)

2.59. HABİBE HANIM (HÂFİZE / ö. 1873)

Habîbe Hanım'ın kaynaklarda hayatı hakkında pek bilgi olmadığından hat hocasının kim olduğu bilinmemektedir. 1873 yılında vefât etmiştir. Mezarı Eyüp'te Mehmed Vusûli Efendi Tekkesi hazîresindedir. Aynı zamanda mezarın hemen sağında bulunan bina Hubbî Hâtun Türbesi'dir. Hem baş taşı hem de ayak taşı celî sülüs yazılıdır. Baş taşının başlık kısmında mermerden lahana şeklinde bir taş mevcuttur. Bu taştan dolayı Habîbe Hanım'ın Merzifonlu olduğu anlaşılmaktadır. Böyle düşünülmesinin sebebi şudur: eskiden atlı spor iki grup arasında yapılmış. Asyalılardan oluşan atlı bölük "Bamyacılar", Merzifonlulardan oluşan bölük ise "Lahanacılar" olarak adlandırılmış.¹⁹⁸

¹⁹⁸ Mehmed Nermi Haskan, **Eyüplü Hattatlar**, Eyüp Belediyesi Yay., İstanbul 2004, s. 59.

Resim 123: Habîbe Hanım'ın baş taşı (02.03.2024)

Baş taşı:

*Bismillâhirrahmânirrahim
Kullü men aleyhâ fân ve yebkâ
vechu Rabbike Zü'l-celâli ve'l-ikrâm ile
nefsin hatmeyleyen vâlideciğimdir
aklını al başına Hakk'a çalış ey ihvân.
Fî sene 1290, 2 Rebi'ulevvel*

Resim 124: Habîbe Hanım'ın ayak taşı

Ayak taşı:

Üsküplü Mahallesi imamı

es-Seyyid eş-Şeyh Hâfız

Mustafa

Muhyîddin Efendi'nin vâlidesi

Hâfize Hattat Habîbe Hanım

rûhuna rızaen lillâh el-Fâtiha.

Fî sene 1290, 2 Rebi'ulevvel

2.60. HABİBE HATUN (ö. 1767)

Kaynaklarda hayatı ile ilgili bilgi mevcut değildir. Mezar taşından dolayı hattat olduğu anlaşılmaktadır. 1767 yılında vefât etmiştir. Mezar taşı celî sülüs yazılı, başsız ve ayaksız biçimde olup hamzavî türdendir. Eyüpsultan Camii hazîresinde medfundur.

*Hüve'l-Hallâku'l-Bâkî
Allahu sübhânehu ve te'âlâ
merhûme ve mağfûre
cennetmekân Firdevs-
âşiyân Hattâte
Hâbibe Hâtun rûhuna
ve cemî'-i mü'minîn ve mü'minâte
rahmet eyleye bi-hurmeti'l-Fâtîha.*

Sene 1181

Resim 125: Habîbe Hatun'un mezar taşı (21.07.2024)

2.61. HÂLİD EFENDİ (1866 - 1892)

Hâlid Efendi 1866 yılında İstanbul'un Eyüp semtinde dünyaya gelmiştir. Hz. Hâlid türbedârlarından hattat Şamlı Hâfız Muhammed Râşid Efendi'nin oğludur. hüsn-i hattı babasından ders alarak öğrenmiştir. 1892 yılında vefât etmiştir. Kabri Kaşgâri Dergâhı'na çıkan yokuş üzerinde, dergâha varmadan hemen önce solda set üzerinde bulunmaktadır. Mezar taşı Hâmidî fes başlıklıdır. Kitâbesi celî sülüs yazılıdır.

Ah mine'l-mevt

*Hazret-i Hâlid Radî-i Rabbihu Anh
el-Vâhid efendimizin türbedârlarından
merhûm Hattat Şamlı Hâfız Mehmed Râşid
Efendi'nin mahdûmu Mekteb-i Tıbbiyye-i
şâhâne i'dâdîsi resim mu'âvinlerinden
mülâzım-ı evvel merhûm Hattat
Hâlid Efendi'nin rûhuna el-Fâtiha.*

Vilâdet-i irtihâli

Sene 1283

sene 1310

Fî 26 Şaban

fî 12 Rebî'ulâhir.

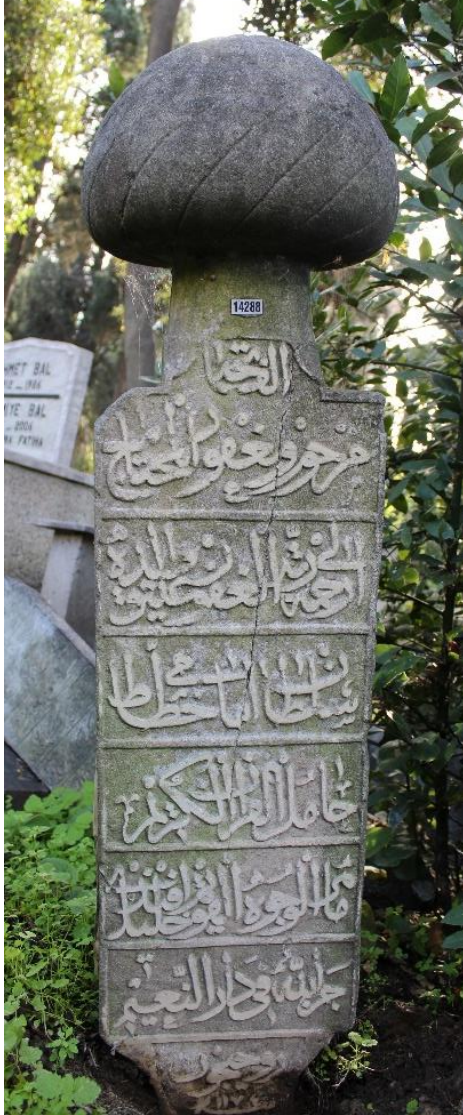
Ketebehû Hâmidü'l-Eyyûbî

Resim 126: Hâlid Efendi'nin mezar taşı (24.02.2024)

2.62. HALİL EFENDİ (ö. 1760)

İstanbullu olup Üsküdar'da dünyaya gelmiştir. Üsküdar Vâlîde-i Atik Camii'nde imamlık yapmıştır. Sülûs ve nesihî Kevkeb Hâfız Mehmed Efendi'den meşkederek icâzetini almıştır. 1760 yılında felç geçirip vefât etmiştir.¹⁹⁹ Kabri Karacaahmed Mezarlığı'ndadır. Mezar taşı 14288 numaralıdır.

Resim 127: Halil Efendi'nin mezar taşı (21.11.2023)

el-Fâtiha

*Merhûm ve mağfûr el-muhtâc
ilâ rahmeti Rabbihi'l-Gafûr Atik Vâlîde*

Sultan imâmı Hattat

*hâmilü'l-Kur'âni'l-Kerîm,
mâhirü'l-vücûhü'l-kavîm Halil Efendi*

cerallâhü-ı fî Dâri'n-Na'im

rûhi-çün.

Fî 16 Rebi'ulevvel, Sene 1174

¹⁹⁹ Müstakimzâde Süleyman Saadettin, **Tuhfe-i Hattâtîn**, Klasik Yay., İstanbul 2014, s. 183.

2.63. HÂMİD AYTAÇ (1891 - 1982)

Asıl adı Şeyh Musa Azmi olan Hâmid Bey aslen Diyarbakırlı olup 1891 yılında dünyaya gelmiştir. Zülfikar Efendi'nin oğludur. Âdem-i Âmidî ismiyle tanınmış bir hattatın torunudur. Hâmid Bey Diyarbakır'da idâdîyi tamamladıktan sonra yüksek tahsili için 1908 yılında İstanbul'a gitmiştir. Orada mektebe devam ederken sanata olan kabiliyetini gören hocalarının teşvikiyle Sanâyi-i Nefise Mektebi'ne kaydolmuştur. Fakat babasının vefâtı üzerine kendi geçimini sağlayabilmek için mektepten ayrılmak durumunda kalmıştır. Gülşen-i Maârif Mektebi'nde hat ve resim hocası olarak çalışmaya başlamıştır. Hatta o sırada henüz bir ortaokul talebesi olan Hâlim Özyazıcı'ya hocalık yapmıştır.

Hâmid Bey'in hat sanatıyla tanışması ve ilk meşklerini yazışı sıbyan mektebindeki hocası Mustafa Âkif (Tütenk) Bey ile olmuştur. Askerî rüşdiye yıllarında Yüzbaşı Hilmi Bey'den sülüs, Vâhid Efendi'den de rik'a öğrenmiştir. Hoca Esad Efendi ile Kolağası Ahmed Hilmi Efendi'den de ayrıca sülüs ve nesih dersleri almıştır. İdâdî yıllarında, Mustafa Râkım üslûbunda yazan akrabası Abdüsselâm Efendi'den sülüs ve celîsininin inceliklerini öğrenmiş, yazısı bu sayede daha da gelişmiştir. İstanbul'a geldiğinde Nazif Bey'den celî sülüs, Reîsü'l-Hattâtîn Kâmil Akdik ile Neyzen Emin Yazıcı efendilerden sülüs ve nesih yazılarında istifade etmiştir. Tuğrakeş İsmail Hakkı Altunbezer'in yanında tuğra çekme tekniğini geliştirmiş, ta'lîkte ise bir süre Hulûsi Yazgan'a devam ettiyse de daha ziyâde Mehmed Esad Yesârî'nin yazılarını inceleyerek üslûbunu benimsemiştir.

Meslek hayatında matbaacılık ile de uğraşmış olan Hâmid Bey bir yıl süre ile haritacılık alanında Almanya'da ihtisas yapmış, yeniden İstanbul'a döndüğünde memuriyetinin başına geçmiştir. Ancak geçim sıkıntısından dolayı ek olarak Bâbîâli'de isteyenlere yazılar yazmaya başlamıştır. Bir süre sonra memuriyetten ayrılıp tamamen bu iş ile ilgilenmeye başlamıştır. Atölyesinde yazı yazmanın yanı sıra matbaacılık da yapmıştır. 1960 yılında Paşabahçe cam fabrikasında işe girmiş, camların üzerine yazı yazma görevinde bulunmuştur. 1975'te emekliye ayrıldıktan sonra vefâtına kadar yazı ile uğraşmıştır.²⁰⁰

²⁰⁰ M. Hüsrev Subaşı, "Aytaç, Hâmid" mad., **DİA**, TDV Yay., İstanbul 1991, c. 4, s. 287-289.

19 Mayıs 1982 yılında vefât eden Hâmid Bey'in kabri Karacaahmed'te olup, Şeyh Hamdullah'ın mezarının hemen ayak ucunda bulunmaktadır. Mezar taşının ön yüzünde Latin alfabesi ile "Hattat Hâmid Rûhuna Fâtiha" yazmaktadır. Arka yüzünde ise talebelerinden hattat Hasan Çelebi'nin celi sülûs istifi yer almaktadır.

Resim 128: Hâmid Aytaç'ın mezar taşının arka yüzü

Resim 129: Hâmid Aytaç'ın mezar taşının ön yüzü (15.09.2023)

Hüve 'l-Bâkî
Kibâr-ı hattâtından merhûm ve mağfûr el-
muhtâc
ilâ rahmeti Rabbihi 'l-Gafûr hattât-ı şehîr
fi 'l-âlem
Hâmidü 'l-Âmidî rûhi-çün el-Fâtîha.
Vilâdeti 1309, vefâtı 1402,
Ketebe tilmîzihu Çelebi

2.64. HASAN ÇELEBİ (1937 - 2025)

Hasan Çelebi 1937 yılında Tahsin Efendi ile Sakine Hanım'ın oğlu olarak Erzurum'un Oltu İlçesi'ne bağlı İnci Köyü'nde dünyaya gelmiştir. Okuma yazma çağında bir taraftan Kur'ân-ı Kerîm'i hıfz etmiştir. 1954 senesinde dînî eğitim almak üzere İstanbul'a taşınmıştır. Üçbaşı ve Çinili medreselerinde Arapça ve din dersleri aldıktan sonra 1956'da müezzin olarak Üsküdar Mihrimâh Sultan Camii'ne tâyin edilmiştir. 1957-1958 yıllarında askerlik görevini ifâ edip döndükten sonra Üsküdar'daki Nasuhî Mehmed Efendi Camii'nde imâmlık yapmaya başlamıştır. 1960 İhtilâli'nden sonra İstanbul'dan ayrılarak, müezzinlik yapmak üzere Artvin'in Yusufeli İlçesi'ne gitmiştir. 1963 yılında tekrar İstanbul'a dönerek Mehmed Sa'id Efendi Camii'nde imam olarak göreve başlamıştır. Ertesi yıl nakledildiği Şeyh

Camii'nde on sene görev yaptıktan sonra, Selâmî Alî Efendi Camii'nin imamlığına devam etmiştir. Senelerce burada görev yaptıktan sonra ise 1987 yılında kendi arzusuyla emekliye ayrılmıştır.²⁰¹

1964 yılından itibaren Hattat Halîm Özyazıcı, Hâmid Aytaç ve Kemal Batanay'dan hat meşk etmiş, 1975'te Hâmid beyden sülûs ve nesih, 1981'de ise Kemal beyden ta'lîk ve rik'a yazılarında icâzet almıştır. 1977 yılında Atatürk Üniversitesi İlahiyat Camii'nin yazılarını yazmak için Erzurum'da, 1981 yılında İslâm Konferansı Teşkilatı'nın yazılarını yazmak için Cidde'de, 1983 yılında Mescid-i Nebî'nin yazılarının restorasyonu için Medine'de görevlendirilmiştir. Yurt içi ve yurt dışında birçok projede yer alan Hasan Çelebi, 1982 yılında ilk kişisel sergisini İstanbul'daki İslâm Tarih Sanat ve Kültür Araştırma Merkezi'nde (IRCICA) açmıştır. 1984 yılında Kuala Lumpur'da (Malezya), 1985'te Ürdün Prensi Hasan B. Tallal'ın davetiyle gittiği Amman'da sergiler açmıştır. 1987 yılında Küba Mescidi'nin yazılarını yazmak üzere bir yıl süreyle Medine'de bulunan Hasan Çelebi, 1994 yılında IRCICA'da "Hat Sanatında 30 Yıl" sergisini açmıştır. Yurt içi ve yurt dışında düzenlenen pek çok karma sergide de yer almıştır.²⁰² Hat sanatının en güzel şekilde yaşatılarak nesillere aktarılmasını sağlayan Hasan Çelebi ayrıca yine yurt içinde ve yurt dışında onlarca talebe yetiştirmiştir. 21. yy.'da âdetâ hüsn-i hattın kiblesi ve güneşi konumunda olan, günümüzün Reîsü'l-Hattâtîn'i Hasan Çelebi 24 Şubat 2025 târihinde vefât etmiştir. Öğle namazını müteakip Çamlıca Camii'nde kılınan cenaze namazından sonra Karacaahmed Mezarlığı Hattatlar Sofası'nda hocası Hâmid Aytaç'ın yanına defnedilmiştir.

²⁰¹ <https://www.ketebe.org/sanatkar/hasan-celebi-350>

²⁰² <https://www.turkiyeninustalari.org/tr/ustalar/hat-sanati/hasan-celebi>

Resim 130: Hasan Çelebi'nin mezarı (16. 03. 2025)²⁰³

²⁰³ Fotoğrafın çekildiği tarihte henüz mezar taşı mevcut değildir. Kağıtta yer alan “Ketebehû Çelebi” imza çalışması ise hattat Selâmi Çimen'e aittir.

2.65. HASAN EFENDİ (ö. 1827)

Hasan Efendi, Mühürdarzâde Mustafa Efendi'nin oğlu olarak dünyaya gelmiştir. Hakkında kaynaklarda bir bilgiye rastlanılamamıştır. 1827 senesinde vefât etmiştir. Mezar taşında çubuklu başlıklı, kısa sarıklı kâtibî kavuk mevcuttur. Celif sülüs yazılı mezar taşı Üsküdar Karacaahmed Mezarlığı'nda bulunmaktadır.

*Fenâdan bekāya eyledi rihlet
ede kabrini Hakk Ravza-i Cennet*

*Mühürdarzâde Mustafa
Efendi'nin mahdûmu merhûm
Hattat Hasan Efendi rûhuna*

el-Fâtiha. Sene 1242

Fî 25 Recep

Resim 131: Hasan Efendi'nin mezar taşı (10.06.2024)

2.66. HASAN EFENDİ (TAŞÇIBAŞI AĞAZÂDE / ö. 1751/52)

Taşçıbaşı Ağazâde Hasan Efendi hakkında kaynaklarda bir bilgiye rastlanılamamıştır. H. 1165 (1751/52 yılında) vefât etmiştir. Başlığı çapraz kafes dilimli yıldız desenli taşkın sarıklı kavuk türündedir. Celî sülüs yazılı mezar taşı Karacaahmed Mezarlığı'nda bulunmaktadır.

Allahu sübhânehu ve te'âlâ
Taşçıbaşı Ağazâde
Hattat Hasan Efendi kuluna
ve bi'l-cümle mü'minîn ve mü'minâte
rahmet eyleye bi hürmeti Sûreti'l-
Fâtiha.
Sene 1165

Resim 132: Ağazâde Hasan'ın mezar taşı (21.11.2023)

2.67. HASAN EFENDİ (MOLLA / ö. 1762)

Molla Hasan Efendi, Beypazarlı Hacı Abdullah Efendi'nin utekalarındandır. 1762 senesinde vefât etmiştir. Kabri Karacaahmed Mezarlığı'nda bulunmaktadır. Celî sülüs kitâbeli mezar taşının başlığı kırılmıştır. Taş ne yazık ki yerde yatar vaziyette bulunmuştur.

*Vâlîde Hân'ı tüccarlarından
Beypazarlı Hacı Abdullah
utekalarından hattat
Molla Hasan rûhi-çün
Fâtîha. Sene 1176*

Resim 133: Molla Hasan'ın mezar taşı (10.06.2024)

2.68. HASAN EFENDİ (MOLLA / ö. 1826)

Molla Hasan Efendi mezar taşında yazdığına göre, Bilecikli hattat Hâfız Mustafa Efendi'nin yeğenidir. 1826 yılında vefât ederek Karacaahmed Mezarlığı'nda Hattatlar Sofası'na defnedilmiştir. Mezar taşı celî sülüs yazılı olup başlık türü baklava dilimli, yıldız desenli kısa sarıklı kavuktur.

Resim 134: Molla Hasan'ın mezar taşı (10.06.2024)

Hüve'l-Hayyü'l-Bâkî

Allahu sübhânehu ve te'âlâ

Bilecikli Hattat

Hâfız Mustafa

Efendi'nin yeğeni Molla

Hasan rûhi-çün

rızaen lillah-i Fâtiha.

Sene 1242

2.69. HASAN EFENDİ (NALBUR / ö. 1752)

Hattat Nalbur Hasan Efendi hakkında kaynaklarda bir bilgiye rastlanılamamıştır. 1752 senesinde vefât ederek Karacaahmed Mezarlığı'na defnedilmiştir. Mezar taşı celî sülüs yazılı ve silindir şeklindedir.

Hüve'l-Hallâku'l-Bâkî

Merhûm ve mağfûr

ilâ rahmeti Rabbihi'l-Gafûr

Nalbur Hattat

Hasan Efendi

rûhi-çün el-Fâtiha.

Fî 17 Ramazan, sene 1165

Resim 135: Nalbur Hasan Efendi'nin mezar taşı (21.11.2023)

2.70. HASAN RÂŞİD (KARAHİSÂRÎ / ö. 1856)

Karahisarlı Hasan Râşid Efendi, medrese tahsili için gittiği İstanbul'da hüsn-i hatta ilgi duyup Ali Mısıri'den Aklâm-ı Sitte dersleri almaya başlamış, ancak icâzet alamadan hocasının vefât etmesi üzerine Mahmud Celâleddîn Efendi'de yazıya devam ile kendisinden icâzet almıştır. Yazıda daha da gelişebilmek adına Mehmed Tâhir Efendi'den de meşkederek icâzetini almıştır. 1856 yılında vefât ederek Karacaahmed'te Hattatlar Sofası'na defnedilmiştir. Örfî kavuklu mezar taşı ta'lik ile yazılmıştır.

Kullü men aleyhâ fân

Kimseye bâkî değildir, çünkü dehr-i bi-sübût

gel oku İhlâs ile bir Fâtîha, etme sükût

gel nazar eyle bu mevtâ kabrine ibret al

gel nefsi-fâniye Fallahu Hayyü 'l-lâ yemût

mevâlî-i kirâm-ı zevîyü 'l-ihtirâmdan

Şeyhü 'l-hattâtîn merhûm ve mağfûrîn leh

Karahisârî el-Hâc Hâfız Hasan-ür Râşid

Efendi'nin ruhî-çün, rızaen lillah-i

te'âlâ el-Fâtîha.

Fî 10 Ramazan, sene 1272

Resim 136: Hasan Râşid'in mezar taşı (10.06.2024)

2.71. HASAN RIZÂ (1849 - 1920)

1849 yılında İstanbul'da doğmuştur. Babası eski posta müdürü Ahmed Nazif Efendi'dir. Hasan Rıza, gençliğinde hüsn-i hatta olan ilgisiyle Yahyâ Hilmi Efendi (ö. 1907)'den meşke başlamıştır. O sırada babasının Turnova'ya tâîni çıkması üzerine oraya yerleşmişlerdir. 1865'te yeniden İstanbul'a döndüklerinde babasının vefâtı üzerine amcası kendisini Mûsika-i Hümâyûn'a kaydettirmiştir. Burada hat derslerine Şefik Bey ile devam ederek icâzetini almıştır. Hocası Şefik Bey, Hasan Rıza'yı aynı zamanda Kazasker Mustafa İzzet Efendi'ye de götürmüştü, ondan istifâde etmesini de sağlamıştır. Bunların yanında Sâmi Efendi'den ta'lik yazıyı meşketmiştir.

1871 yılında Taksim Gümüşsuyu'nda Mûsika-i Hümâyûn imamlığına tâîn olmuştur. 1876'da Hac farızasını yerine getirmiştir. 1879 yılında ise Şefik Bey Mûsika-i Hümâyûn'dan emekli olması üzerine onun yerine hat hocası olarak göreve getirilmiştir. Meşrûtiyet'in ilânıyla hüsn-i hat hocalıkları kaldırılınca imamlık vazifesine devam etmiş, 1915 senesinde Medresetü'l-Hattâtîn'in açılmasıyla orada sülûs-nesih hocası olarak yeniden göreve başlamıştır.²⁰⁴

2 Mart 1920'de vefât etmiştir. Âşiyân Mezarlığı'na defnedilmiştir. Mezar taşı kitâbesi sonradan Latin alfabesiyle yazdırılmıştır.

²⁰⁴ M. Uğur Derman, **Medresetü'l-Hattâtîn Yüz Yaşında**, Kubbealtı Yay., İstanbul 2015, s. 134.

Resim 137: Hasan Rızâ ve oğlu Süreyya Saltuk'un mezar taşları (07.07.2024)

Hüve'l-Bâkî

Yazdığı

Kurânlarla

Bütün İslâm

Âleminde ta-

ninan Hattat

Hacı Hasan

Rıza Efendi'

nin kabridir.

1849-1920

el-Fâtiha.

2.72. HATİCE HANIM (SEYYİDE / ö. 1881)

Hattat Seyyide Hâfize Hatice Hanım, Kâdiri Tarikâtından olup Kaygısız Baba müridlerindedir. 1881 senesinde vefât etmiştir. Mezarı Karacaahmed Kabristanı'ndadır. Başlık kısmı bir çiçek buketinden oluşan mezar taşı celî sülüs yazılı olup 7794 numaralıdır.

Hüve'l-Bâkî
Tarikât-i Aliyye-i
Kâdiriyye'den
ve Kaygısız Baba
bendelerinden Seyyide
Hattat Hâfize
Hadîce Hanım'ın rûhi-çün
Fâtiha. Sene 1299
Fî 5 Muharrem

Resim 138: Hatice Hanım'ın mezar taşı (10.06.2024)

2.73. HULÛSÎ MEHMED EMÎN (ö. ?)

Hulûsî Mehmed Emin'in hayatı hakkında kaynaklarda bir bilgiye rastlanılamamıştır. Mezar taşı kitâbesinden hattat olduğu bilinmektedir. Celî sülûs yazılı taşında vefât târihi de mevcut değildir. Kabri Sokullu Mehmed Paşa Medresesi hazîresinde bulunmaktadır. Başlığı bulunmamaktadır.

Hüve'l-Hallâku'l-Bâkî

Azmedüp bekâya eyledi

rıhlet, Hakk ede kabrini

Ravza-i Cennet. Şerbetçibaşı el-Hâc

Hattat Hulûsî Mehmed Emîn Efendi

Rûhuna el-Fâtiha.

Resim 139: Hulûsî Mehmed Emîn'in mezar taşı (08.10.2024)

2.74. HÜSEYİN CÂRULLAH (ö. 1767)

Hattat ve müderrisler arasından hacı Hüseyin Cârullah Efendi Galata Sarayı'nın başhekimidir. 1767 yılında vefât etmiştir. Kabri Karacaahmed Mezarlığı'nda Şeyh Hamdullah'ın yakınındadır. Celî sülüs yazılı mezar taşı başlıksızdır.

el-Hattat ve 'l-müderrisîni 'l-kirâm

ve ser etibbâ-ı Sarây-ı Galata

el-Hâc Hüseyin Cârullah

el-ma'rûf bi-Subhî

rûhi-çün el-Fâtiha.

Fî 13 Şa'ban, Sene 1180

Resim 140: Hüseyin Cârullah'ın mezar taşı (21.11.2023)

2.75. HÜSEYİN EFENDİ (TABÎB / ö. 1735)

Mezar taşından anlaşıldığı üzere hattatlığının yanında hekimlik de yaptığı öğrenilen Hüseyin Efendi hakkında daha fazla bilgi bulunamamıştır. 1735 yılında vefât etmiştir. Fatih'te Şeyh Ebu'l-Vefa Türbesi hazîresinde medfundur. Celî sülüs yazılı mezar taşında çapraz destarlı başlık bulunmaktadır.

*Allah sübhânehu ve te'âlâ Hattat tabîb-i
hasa Hüseyin kuluna ve bi'l-cümle
mü'minîn ve mü'minâte rahmet eyleye
bi hürmeti Sûreti'l-Fâtiha.
Fî evâhir-i Rebîulevvelî
Sene 1148*

Resim 141: Hüseyin Efendi'nin mezar taşı (01.07.2024)

2.76. HÜSEYİN HÂMİD (HÂFİZ / ö. 1901)

Hâfız Hüseyin Hâmid Efendi, Sultan Ahmed Han hazretlerinin cami-i şerîfinin birinci imamı, kıraat şeyhi ve hattattır. 1901 yılında vefât etmiştir. Kabri Karacaahmed Mezarlığı'ndadır. Mezar taşında çapraz sarıklı örfî başlık kullanılmıştır. “Hüsni” ketebeli kitâbesi celî sülüs ile yazılmıştır.

Resim 142: Hüseyin Hâmid'in mezar taşı (13.06.2024)

Hüve'l-Hallâku'l-Bâkî

*Sultan Ahmed Hân aleyhi'r-rahmeti
ve'l-gufrân hazretlerinin câmi'i şerîfi*

imâm-ı evveli Şeyhü'l-kurrâ Hattat

Hâfız Hüseyin Hâmid Efendi'nin

rûhi-çün rızaen lillâh-i Fâtiha.

Fî 26 Ramazâni'l-mübârek, sene

1318.

Ketebehû Hüsni

2.77. HÜSNÎ EFENDİ (1820 - 1849)

Hüseyin Hüsnî Efendi, 1820 senesinde dünyaya gelmiştir. Babası kadı Sadık Efendi'dir. Okul çağı bittikten sonra Mâliye Nezâreti kaleminde göreve başlamıştır. 1838'de mâliye müsteşarı olmuş, 1839'da görevinden ayrılmıştır. 1844'te Meclis-i Vâlâ azâlığına, sonrasında Çiftlikât-ı Hümâyûn'a, daha sonra ise fabrikâ'lar nâzırlığına atanmıştır. Hüsn-i hatta hocasının kim olduğu bilinmemekle birlikte sülûs ve nesih yazısının güzel olduğu söylenmiştir.

1849 yılında Mâliye Nezâreti'nde görev yaparken bir ramazan günü davet edildiği iftardan evine döndüğü sırada vefât etmiştir.²⁰⁵ Eyüp Camii hazîresine defnedilmiştir. Mezar taşı ta'lik yazılı ve "Mâlik" ketebeli olup serpuş kısmında Mahmudî fes bulunmaktadır.

Resim 143: "Sene 1265. Ketebehû Mâlik"

²⁰⁵ İbnülemin Mahmud Kemal İnal, **Son Hattatlar**, Ketebe Yay, İstanbul 2021, s. 132.

Mezar taşının ön yüzü:

Hüve'l-Bâkî

*Ah, Mâliye nâzırıydı bu zât
rütbesi çıkmış idi bâlâya
mütedeyyin ve ehl-i iffet idi
heves etmezdi mâl-i dünyâyâ
ihhirâf etmedi çû serv-i sehî
kendine doğrulukdu sermâye
kâtib-i çîre dest-i nâdir idi
yoğidi itla'ına gâye
baş komuşdu erenlerin yoluna
işte oldu emîre hemsâye
söyle târîh-i cevherin İrfân
ola seng-i mezâra pirâyê
genç iken mâsivâyı terk ederek
gîtđi Hüsnî Efendi ukbâyâ.
Sene 1265. **Ketebehû Mâlik***

Resim 144: Hüsnî Efendi'nin mezar taşı (26.10.2023)

Mezar taşının yan yüzü:

*Hüve'l-Bâkî
merhûm ve mağfûrûn leh
ilâ Rabbihi'l-Gafûr
efâhim-i ricâl-i
devlet-i aliyyeden, sâbikân
mâliye nâzırı, cennetmekân
es-Seyyid Hüseyin Hüsnî
Efendi'nin ruhî-çün
rızaen lillâhi'l-Fâtiha.
Sene 1265*

Resim 145: Hüsnî Efendi'nin mezar taşının yan yüzü

2.78. İBRAHİM AFÎF (HÂFİZ / ö. 1816)

İbrahim Afîf Efendi, o dönemde pâdişah hazretlerinin tavukçubaşısı olan Hacı Abdullah Ağa'nın oğludur. 1816 yılında henüz on dokuz yaşında iken genç yaşta vefât etmiştir. Hâfız ve hattattır. Mezar taşı pek güzel bir celî sülûs hat ile Ömer Vasfî Efendi tarafından yazılmıştır. Hangi Ömer Vasfî Efendi olduğu hakkında net bir bilgi bulunamamakla beraber aynı dönem yaşamaları sebebiyle belki Laz Ömer Vasfî Efendi olabileceği düşünülebilir. Mezar taşında çubuklu başlıklı kısa sarıklı kavuk kullanılmıştır. Mezarı Üsküdar'da Karacaahmed Mezarlığı'ndadır.

Resim 146: Hâfiz İbrahim Afif'in mezar taşı (10.06.2024)

Hüve'l-Hayyü'l-Bâkî
bir acâip derde düşdüm,
bulmadım asla devâ
derdim efzûn oldu umdukça
tabiplerden devâ
genç yaşında ansızın bâd-ı
ecel erdi bana
ey benim dertli babam ağlayıp
figân etme bana
hâlen ser-tavukçuyân-ı Hazret-
i şehriyârî
el-Hâc Abdullah Ağazâde on
dokuz yaşında
vefât eden es-Seyyid Hâfız
Hattat
İbrâhîm Afif Efendi'nin rûhi-
çün
el-Fatihâ. Fî 29 Ramazan,
sene 1231.
Harrarahu Ömerü'l-Vasfi

2.79. İBRAHİM EFENDİ (HÂFİZ / ö. 1804/05)

Hâfız İbrahim Efendi'nin hayatı hakkında kaynaklarda bir bilgiye rastlanılmamıştır. Celî sülüs yazılı mezar taşının kimlik kısmında da merhûm hakkında bilgi verilmemiştir. Kitâbesi de oldukça silinmiş durumdadır. H. 1219 (M. 1804/05 senesinde) vefât etmiştir. Kabri Şehzâde Camii hazîresindedir. Taşında tarikât tâc-ı şerîfi bulunmaktadır.

Hüve'l-Hallâku'l-Bâkî

*El çeküp bi'l-cümleden ettim bekâ rihleti
terk edüp gerü mâli mülkü devleti
kim gelüp kabrim ziyâret eyleyen ihvânımız
okusunlar ruhuma "Kulhuvallâhü" âyeti
merhûm ve mağfûrîn leh Hattat
Hâfız el-Hâc İbrahim Efendi
rûhi-çün rızaen lillâh el-Fâtiha.*

Sene 1219

Resim 147: Hâfız İbrahim Efendi'nin mezar taşı (29.06.2024)

2.80. İBRAHİM EFENDİ (HÂFİZ / ö. 1813)

Babası camcı Yâkût Ağa olan hattat İbrahim Efendi aynı zamanda hâfızdır. Vebâ illetine yenik düşerek 1813 senesinde vefât etmiştir. Mezar taşı celî sülüs yazılı olup Karacaahmed Mezarlığı'ndadır. Taşında baklava dilimli, yıldız desenli kâtibi kavuk mevcuttur.

Hüve 'l-Bâkî

cihâna doymadı cânım

ecel aldı giribânım

vebâ zahmına dûş olup

böyle emretti Sübhân 'ım

camcı Yâkût Ağa'nın

oğlu merhûm ve mağfûr

Hattat Hâfız İbrahim

Efendi'nin rûhuna Fâtiha.

Sene 1228

Resim 148: Hâfız İbrahim Efendi'nin mezar taşı (10.06.2024)

2.81. İBRAHİM EFENDİ (KAVAFZÂDE / ö. 1787)

Hattat Kavafzâde İbrahim Efendi, Hacı Evhad Şeyhi, Seyyid Hüseyin Efendi'nin soyundan gelen ve hankâhta şeyh olan Seyyid Velî Efendi'nin kayınpederi ve ikinci cemaatin yazıcısıdır. 1787 yılında vefât etmiştir. Mezarı Sokullu Mehmed Paşa Camii'nin hazîresinde bulunmaktadır. Celî sülüs yazılı mezar taşında tarikât tâc-ı şerîfi bulunmaktadır.

Yâ Hû

el-Hâc Evhad

Şeyhi es-Seyyid Hüseyin

Efendi'nin neslinden hankâhda

şeyh olan Seyyid Velî Efendi'nin

kayınpederi, Kavafzâde, ikinci

cemâ'atin yazıcısı

Hattat İbrahim Efendi

rûhi-çün el-Fâtiha.

Sene 1201

Resim 149: Kavafzâde İbrahim Efendi'nin mezar taşı (01.07.2024)

2.82. İBRAHİM EFENDİ (KÜÇÜK EMİR EFENDİ / ö. 1528/29)

Seyyid İbrahim Efendi aslen Horasanlı olup çocukken babasıyla Anadolu'ya gelmiş ve Amasya yakınlarındaki Yenice kasabasına yerleşmiştir. İlerleyen zamanlarda Bursa'ya yerleşerek tahsiline devam etmiştir. Ardından İznik'e geçerek orada eski sadrazam Pîrî Paşa'nın oğluna ve daha sonra II. Bayezid (ö. 1512)'in şehzâdelerinden Sultan Korkud'a hocalık yapmıştır. Sülüs ve nesih yazıları Şeyh Hamdullah ile beraber öğrenmiştir. Bir zaman II. Bayezid zamanında Amasya'ya müftü iken emekliye ayrılmıştır. Seyyid İbrahim Efendi, Yavuz Sultan Selim (ö. 1520) tahta çıktığı sıralarda H. 935 (M. 1528/29 yılında) vefât etmiştir.²⁰⁶ Kabri Eyüpsultan Camii hazîresindedir. Mezar taşı celî sülüs yazılı olup yeşil renk ile boyalıdır. Taşın üzerindeki yazı Emir Efendi'nin vefât ettiği zamana ait değildir. Baş ve ayak taşı birbirinin aynısıdır.²⁰⁷

Merhûm Küçük Seyyid Efendi
Hazretlerinin merkad-i enveridir.
Rahimehullahu te'âlâ.
Sene 935

Resim 150: Seyyid İbrahim'in mezar taşı (06.10.2023)

²⁰⁶ Şevket Rado, **Türk Hattatları**, Yayın Matbaacılık, İstanbul 1984, s. 64.

²⁰⁷ Fazıl İsmail Ayanoğlu, **Târihi Mezar Taşları İstanbul-2**, İBB Yay., İstanbul 2022, s. 8

2.83. İBRAHİM EFENDİ (TÜRBEĞÂR / ö. 1787/88)

Mezar taşında yazdığına göre İbrahim Efendi, Sultan Selîm'in türbedarıdır. Kaynaklarda hakkında daha fazla bilgi bulunamamıştır. Hattat İbrahim Efendi H. 1202 (1787/88 yılında) vefât ederek Zeytinburnu Yeni Kozlu Mezarlığı'na defnedilmiştir. Mezarının tespiti için İBB Mezarlıklar Müdürlüğü sisteminden araştırma ve mezarlıkta yer etütü yapıldıysa da mezarına rastlanılamamıştır. Bundan dolayı kabrinin konumu da belirtilememiştir.

Hüve 'l-Hayyü 'l-Bâkî
Merhûm ve mağfûrîn leh
Sultan Selîm
türbedârı Hattat
İbrahim Efendi'nin
rûhuna el-Fâtiha
Sene 1202

Resim 151: İbrahim Efendi'nin geçmiş mezar taşı fotoğrafı²⁰⁸

²⁰⁸ M. Şinasi Acar, **İstanbul'un Hattat Mezar Taşları | Gelimli Gidimli Dünya**, Ofset Yapımevi Yay., İstanbul 2023, s. 115.

2.84. İBRAHİM NAMIK (HACI / ö. 1801)

İbrahim Namık Efendi hakkında kaynaklarda bir bilgiye rastlanılmamıştır. 1801 yılında vefât ederek Zeytinburnu Çamlık Mezarlığı'na defnedilmiştir. Celî sülûs yazılı mezar taşında çubuklu başlıklı kısa sarıklı kâtibî kavuk mevcuttur.

Hüve'l-Hallâku'l-Bâkî

Merhûm ve mağfûr

el-muhtâc ilâ rahmeti

Rabbihi'l-Gafûr Hattat

el-Hâc İbrahim Nâmık

Efendi rûhuna Fâtiha.

Fî 5 Safer, sene 1216

Resim 152: İbrahim Namık'ın mezar taşı (06.07.2024)

2.85. İBRAHİM RODOSÎ (ö. 1787)

İbrahim Efendi Rodos Adası'nda doğmuş olup "Rodosî" diye tanınmıştır. Tahsil için gittiği İstanbul'da sülüs ve nesih yazıları İsmâil Zühtî Efendi (Eski)'den öğrenmeye başlamıştır. Hocası vefât edince talebesi Kâtipzâde Musafa Efendi'ye devam ederek icâzetini almıştır. Ayı zamanda Bursa'da kadılık yaptığı senelerde Durmuşzâde Ahmed Efendi'nin talebelerinden Seyyid Mustafa Âsım Efendi'den ta'lik yazıyı meşketmiştir.

1787 yılında vefât eden İbrahim Rodosî Edirnekapı'ya defnedilmiştir.²⁰⁹ Celi sülüs yazılı mezar taşında tarikât tâc-ı şerîfi bulunmaktadır.

Resim 153: İbrahim Rodosî'nin mezar taşı (09.05.2024)

Hüve 'l-Hayyü 'l-Bâkî
merhûm ve mağfûrîn leh
el-muhtâc ilâ rahmeti
Rabbihi'
l-Gafûr Hattat Rodosî
İbrahim Efendi rûhi-çün
rızaen lillah-i te'âlâ
el-Fâtiha.
Sene 1201

²⁰⁹ M. Uğur Derman, "İbrahim Rodosî" mad., **DİA**, TDV Yay., İstanbul 2000, c. 21, s. 348-49.

2.86. İBRAHİM RÜŞDÎ EFENDİ (ö. 1851)

Meşhur hattat İbrahim Rüşdî Efendi'nin hayatı hakkında kaynaklarda detaylı bir bilgiye ulaşılamamıştır. Hüsn-i hattı Halîl Şükrî Efendi'den meşkederek icâzet almıştır. Kendisi de pek çok şakirde icazet vermiştir.²¹⁰ Hac vazifesini ifa ettikten sonra 1851 yılında vefât etmiştir. Karacaahmed Mezarlığı'nda Hattatlar Sofası'na defnedilmiştir. Mezar taşı silindir formunda olup başlığı yoktur. Kitâbesi ise celî sülüs hatlıdır.

Hüve'l-Hallâku'l-Bâkî
Hakk sübhânehû ve te'âlâ hazretleri
mü'minîn ü müminât ve müslimîn ü
müslimât ve Hattat el-Hâc
İbrahim Rüşdî kuluna
rahmet eyleye bi hürmeti'l-Fâtiha.
Fî 17 Şevvâl, sene 1267

Resim 154: İbrahim Rüşdî Efendi'nin mezar taşı (05.10.2023)

²¹⁰ <https://www.ketebe.org/sanatkar/ibrahim-rusdi-efendi-423>

2.87. İBRAHİM SÜKÛTÎ (ö. 1834)

İbrahim Sükûti Efendi, Defterdâr sahilinde bulunan Esmâ Sultan Sarayı'nın bekçisi imiş. 1834 yılında vefât etmiştir. Kabri Edirnekapı Mezarlığı'nda Lâ'li Çeşmesi civârındadır. Mezar taşı değerli bir hattat olduğu bilinen damadı Mustafa Hilmi Efendi tarafından celî sülûs ile yazılmıştır. Kaynaklarda damadının hayatı hakkında da bilgi olmadığı söylenmiştir.²¹¹

*Hüve 'l-Hayyü 'l-Bâkî
Kudvetü 'l-Hattâtîn ve 'r-Râkımîn
ve umdetü 'l-esâtîzü 'l-kâmilîn
âlimü 'l-esrâr sâhibü 'l-âsâr
rahmetullâhi te'âlâ aleyhi 'l-gaffâr
es-Seyyid Hattat İbrahimü 's-Sükûtî
Efendi rûhi-çün Fâtîha.*

1250.

Ketebehü dâmâdü 'l-merhûm

Resim 155: İbrahim Sükûti'nin mezar taşı (09.05.2024)

²¹¹ Mehmed Nermi Haskan, **Eyüplü Hattatlar**, Eyüp Belediyesi Yay., İstanbul 2004, s. 69.

2.88. İSHAK CEMÂLEDDİN (1400'ler - 1527)

Doğum târihi tam belli olmamakla birlikte 15. yy.'ın ilk yarısında doğduğu söylenen İshak Cemâleddin, Karamanlı olup "Cemâl Halife" diye tanınmıştır. 1470 yılından sonra İstanbul'a gelmiştir.

Yazıyı Şeyh Hamdullah'tan meşketmiş ve Yâkût el-Müsta'sımî'nin üslûbunda usta bir nesih hattatı olmuştur. Yazıyı Yâkût üslûbunda öğrendiğinden Şeyh Hamdullah'ın Amasya döneminde meşkettiği düşünülebilir.

Vezir Pîrî Mehmed Paşa, Halvetiyye tarikâ'tının büyük şeyhlerinden Habîb Karamânî'nin dervişlerinden olan İshak Cemâleddîn için Zeyrek'te kendisi adına bir tekke yaptırmıştır. İshak Cemâleddin burada ve başka tekkelerde şeyhlik yapmıştır. 1527 yılında İstanbul'da vefât etmiştir. Sütlüce'deki tekkesinin yakınına defnedilmiştir. Mezarı 1922'de Koruklu Tekkesi'nin hazîresine nakledilmiştir.²¹² Mezar taşı celî sülûs yazılıdır ve başlık kısmında tarikât tâc-ı şerîfi mevcuttur.

²¹² Reşat Öngören, "Karamânî, Cemâleddin İshak" mad., **DİA**, TDV Yay., İstanbul 2001, c. 24, s. 448-449.

*Makâm-ı Hazret-i Şeyh İshak
Cemâleddîn Karamânî
Târih-i ta'mir-i türbe: Fî 22
Şevval, sene 1290*

Resim 156: Karamânî İshak Cemâleddîn'in mezar taşı (10.07.2024)

2.89. İSMAİL EFENDİ (BOSNALI / ö. 1748)

İsmail Efendi Bosnalı olup “Bosnevî” namıyla tanınmıştır. Hüsn-i hatta Hâfız Osman'dan ve Seyyid Abdullah'dan sülüs-nesih meşk ederek icâzetini almıştır. Malî büroda günlük gelir-gider hesabının tutulması görevi ile kâtiplik yapmıştır. Neredeyse yüz yaşına yakınken 1748 yılında vefât etmiş olup²¹³ kabri Saraçhane'deki Amcazâde Hüseyin Paşa Türbesi hazîresinde bulunmaktadır. Celî sülüs yazılı mezar taşında çubuklu başlıklı taşkın sarıklı kavuk mevcuttur.

²¹³ Müstakimzâde Süleyman Sâdeddin, **Tuhfe-i Hattâtîn**, Klasik Yay., İstanbul 2011, s. 119.

Hüve'l-Bâkî

*El çeker ser rişte-i tûl-i emelden her kişi
kimseye olmaz müyesser çünkü ömr-i sermedi
işte sıhr-i Amcazâde Hüseyin Paşa diriğ
eyledi mânend-i sâye cây-i hâk âsûde
damla-i Yâkût iken her reşha-i kilik-i hattı
safha-i âlemden etdi akıbet keff-i yedi
defterinden kâtib-i takdîr ismini kaldı hak
hasîbî Bâbü's-sa'âde öyle zât-i emcedi
hâne-i müjgân ile bu beyti tahrîr eyledim
cümlemin târîhden çünkim du'âdır maksadı
zevrâk-ı kevserle seyrâb-ı bekâm etsin Ra'ûf
bî'r-i zemzem olsun İsmail Efendi merkadı.*

Sene 1161

Resim 157: Bosnalı İsmail Efendi'nin mezar taşı (29.06.2024)

2.90. İSMAİL EFENDİ (İSHAKZÂDE / ö. 1738/39)

Hattat İshakzâde İsmail Efendi hakkında kaynaklarda bir bilgiye rastlanılamamıştır. H. 1151 (M. 1738/39 senesinde) vefât etmiş olup İstanbul Kadıköy’de Mahmutbaba Türbesi hazîresinde medfundur. Baş taşı, eski fotoğraflarına bakıldığında zaten kırık olup, fotoğrafın çekildiği târihte taşın arkasına düşmüş vaziyette bulunmuştur. Serpuşu kâtibi mezar taşları grubundan çapraz kafes dilimli yıldız desenli taşkın sarıklı kavuktur. Kitâbesi celî sülüs yazılıdır.

Merhûm ve mağfûr

İshakzâde

Hattat İsmail

Efendi rûhi-çün

el-Fâtîha.

Sene 1151

Resim 158: İshakzâde İsmail Efendi'nin mezar taşı (06.10.2024)

2.91. İSMAİL HAKKI ALTUNBEZER (1873 - 1946)

İstanbuldur. 8 Şubat 1873'te Kuruçeşme'de doğmuştur. Kazasker Mustafa İzzet Efendi'nin talebelerinden hattat Mehmed İlmî Efendi'nin oğludur. Doğduğundan beri babasının yanında hat sanatını seyrederek büyüyen İsmail Hakkı Altunbezer, yazıya karşı içinde büyük bir heves ve merak taşımıştır. Henüz ufacıkken babasının kendisine verdiği kurşun kalemle şekiller yapması kendisinde yazı yazıyormuş hissini uyandırmış. Babası kendisine benzeterek yazması için bir "Rabbi Yessir..." vermiş, belki bir seneden fazla süre babasının da tarifleriyle aklına geldikçe ona bakarak yazmaya çalışmıştır. Böylece hüsn-i hatta başlaması babası hattat Mehmed İlmî Efendi ile olmuştur. 18 yaşında rüşdiye mektebini bitirdikten sonra Sanâyi-i Nefîse Mektebi'ne kaydolmuştur. Orada resim ve hakkâklık eğitimi alırken bir taraftan da Divân-ı Hümâyün Kalemî'nde mülâzım olarak göreve başlamıştır. Kaleme girdikten yaklaşık bir buçuk sene sonra tuğraya merak salmıştır. O zamanlarda Divân-ı Hümâyün Kalemî'nde herkes tuğraya çalışmak mecburiyetinde imiş. Bir gün İsmail Hakkı Bey odasında kendi kendisine tuğra çalışırken odaya giren Mühimme nüveyslerinden Muhtar Efendi isminde bir zat yanına gelerek kendisine Tuğra yazımını tarif etmiştir. İsmail Hakkı Bey böylece ilk tuğra hocasının Muhtar Efendi olduğunu söylemektedir. O hâdisenin hemen arkasından Muhtar Efendi İsmail Hakkı Bey'i meşhur hattat Sâmi Efendi'nin odasına götürüp tanıştırmıştır. Artık Sâmi Efendi'nin talebesi olmuş, ondan divanî, celî divanî, celî sülüs ve tuğra öğrenmiştir.²¹⁴ Hat sanatının yanında müzehhipliği de vardır. Hatta soyadını da buradan almıştır.

Medresetü'l-Hattâfîn'in açılışından kapatılışına kadar (1915-1924) orada tuğra ve celî sülüs hocalığı yapmıştır. 1928'den sonra Şark Tezyînî Sanatlar Mektebi'nde, 1936'dan itibaren ise Güzel Sanatlar Akademisi'nde tezhip dersleri vermiştir.²¹⁵ 19 Temmuz 1946 yılında hastalığı dolayısıyla vefât eden İsmail Hakkı Altunbezer'in mezar taşı vasiyeti üzerine yakın arkadaşı Necmeddin Okyay tarafından yazılmıştır. Mezarı Karacaahmed'tedir. Mezar taşı babası Mehmed İlmî Efendi ile ortak olup

²¹⁴ A. Süheyl Ünver, "İsmail Hakkı Altunbezer (Tuğrakeş İsmail Hakkı Bey) 1869-1946", **Arkitekt**, İstanbul 1946, sy. 175-176, s. 109-111.

²¹⁵ M. Uğur Derman, "Altunbezer, İsmail Hakkı" mad., **DİA**, TDV Yay., İstanbul 1989, c. 2, s. 543-544.

Tunusbağı Caddesi üzerinde mezarlık demirlerinin dışında, yola bakar vaziyette duvarın üzerindedir.

Resim 159: Târih ve ketebe “Nemekahû Necmüddîn”

Hüve'l-Bâkî
Hâzâ kabrû'l-merhûm Hattat Mehmed İlmî
ve'bnühû Hattat İsmail Hakkı
el-ma'rûf bi-Tuğrakeş-i
Kalem-i Dîvân-ı Hümayûn gufira lehümâ
bi-hürmeti'l-Fâtiha.
Târih-i vefâtı İlmî Efendi, sene 1342, 9
Cumâde'l-âhire
Târih-i vefâtı Hakkı Bey, sene 1365, 20 Şa'bân
Nemekahû Necmüddîn

Resim 160: Mehmed İlmî ve İsmail Hakkı Altunbezer'in mezar taşı (21.11.2023)

2.92. İSMAİL HAKKI (KIBRISÎZÂDE / 1785 - 1862)

İsmail Hakkı Efendi, 1785 yılında İstanbul'da Tersane Emini Hacı Ali Ağa'nın oğlu olarak dünyaya gelmiştir. Ta'lik yazıyı Yesârizâde Mustafa İzzet Efendi'den meşkederek icâzetini almıştır. Kendisi de ta'lik dersi vermiştir. Sâmi Efendi'nin de hocalarındandır. 1862 yılında vefât etmiştir. Kabri Kocamustafapaşa Sümbülefendi Dergâhı hazîresindedir. Mezar taşını talebesi Sâmi Efendi celî sülûs ile yazmıştır. Mezar taşı başlıksız ve silindirik formdadır.

*Mekke-i Mükerreme
pâyelülerinden olup
şî'âr-ı ilm ü kemâl ile mevsûf
ve ta'lîm-i hatt-ı ta'lik ile
ma'ruf ârif-i billâh ve muhibb-i
hânedân-ı
Resûlillâh olan tarîk-i Sa'dîye
meşâyihinden İsmâil Hakkı Efendi
Rahmetullâhi aleyh. 1279.
Ketebehû Sâmi*

Resim 161: Kıbrısîzâde İsmail Hakkı'nın mezar taşı (08.06.2024)

2.93. İSMAİL HAKKI SALİH (ö. ?)

İsmail Hakkı Salih Efendi Kastamonulu olup Sarây-ı hümayûn hocalarındandır. Kaynaklarda hakkında bir bilgiye rastlanılamamıştır. Mezar taşı Karacaahmed Mezarlığı Hattatlar Sofası'nda, ne yazık ki bir duvarın üzerinde kırık ve baş taşı kayıp vaziyette bulunmaktadır. Taşın alt kısmı mevcut olmadığından vefât târihi bilinmemektedir. 15811 Numaralı mezar taşı celî sülûs yazılıdır.

Hüve'l-Bâkî
Sarây-ı hümayûn hoca-
(ları)ndan merhûm ve mağfûr
Kastamonulu Hattat
İsmail Hakkı Sâlih
(kırılmıştır.)

Resim 162: İsmail Hakkı Salih'in mezar taşı (10.06.2024)

2.94. İSMAİL HAKKI (SEYYİD / ö. 1812)

Seyyid İsmail Hakkı Efendi Kayserilidir ve hattat hacı Abdurrahman Efendi'nin oğludur. Kaynaklarda hakkında ayrıntılı bilgiye rastlanmamıştır. 1812 yılında vefât edip Karacaahmed Mezarlığı'na defnedilmiştir. 14661 numaralı, celî sülüs yazılı mezar taşı ne yazık ki yarısına kadar toprağa gömülü ve önüne denk gelen taş ile sıkışmış vaziyette bulunmuştur. Çubuklu başlıklı kısa sarıklı kâtibî kavuk tipinde başlığı mevcuttur.

Hüve'l-Hallâku'l-Bâkî
Beni kıl mağfiret ey Rabb-i yezdân
bi-Hakk-ı arş-ı a'zam nûr-i Kur'ân
gelip kabrim ziyâret eden ihvân
edeler rûhuma bir Fâtiha ihsân
Hattat el-Hâc Abdurrahman
Efendi'nin oğlu Kayserili
merhûm ve mağfûr Hattat es-Seyyid
İsmâil Hakkı bi Hâfizi'l-Kur'ân
rûhi-çün el-Fâtiha.
Fî 16 Zilkâde, sene 1227

Resim 163: Seyyid İsmail Hakkı'nın mezar taşı (10.06.2024)

2.95. İSMAİL SAİD (MİMAR ŞEYHİ / ö. 1741)

Şeyh İsmail Saîd Efendi İstanbullu olup Mimar Acem Camii Tekkesi Şeyhi Vahdi Ahmed Efendi'nin oğlu olarak dünyaya gelmiştir. İsmail Saîd Efendi sülüs, nesih ve celî yazıları İmrahor Camii imamı Seyyid Abdullah Efendi'den meşkederek icâzetini almıştır.²¹⁶ 1741 yılında vefât etmiştir. Mezarı Mimar Acem Örümceksiz Camii hazîresinde bulunmaktadır. Celî sülüs yazılı mezar taşında tarikât tâc-ı şerîfi mevcuttur. Mezar taşı “Efendi kuluna rahmet eyleye” satırına kadar toprağa gömülü vaziyette bulunmuştur.

Allah sübhânehu ve te'âlâ

Mimâr şeyhi merhûm

es-Seyyid eş-Şeyh İsmâil

Efendi kuluna rahmet eyleye

Âmin, el-Fâtîha.

Sene 1153

Resim 164: Şeyh İsmail Saîd'in mezar taşı (12.06.2024)

²¹⁶ Suyolcuzâde Mehmed Necib, **Devhatü'l-Küttâb**, Güzel Sanatlar Akademisi Neşriyatı No: 16, İstanbul 1942, s. 64.

2.96. İSMAİL ZÜHDÎ (ö. 1851)

İsmail Zühdi Efendi hakkında kaynaklarda bir bilgiye rastlanmamıştır. Hattat İsmail Zühdi Efendi 1851 yılında vefât etmiş, Üsküdar'da Mihrimahsultan Camii hazîresine defnedilmiştir. Mezar taşında çapraz sarıklı örfî başlık mevcuttur. Ta'lik yazılı kitâbesinde vefâtına ilişkin bir mersiye yazılıdır. Aynı zamanda bilgelik dolu kişiliği, sanatkârlığı ve ilmi övülmekte, kalemiyle dünyada bıraktığı izlere vurgu yapılmaktadır. Bu mersiye anlam itibâri ile şöyledir: *“Zâtı var iken bu dünyada nice bilim insanı yok oldu. Bu hüznün ve sıkıntı dolu dünyaya rağbet eden akıllı olabilir mi? Bir kalem ustası, renkli ve derin bilgilere sahip bir bilge kişi bu dünyadan çekildi ve rahmete muhtaç oldu. O hoş yazı yazan ve nüktedân kişi, her an şifâ kitaplarıyla zamanını geçirirdi. O kâmil kişinin bu âlemde akranı az bulunurdu. Nesih yazı onun kalemiyle farklı bir süs kazanmıştı. Zühdi'yi görenler, şu târihini hayal etsin: Kalem ansızın durdu bu yıl, Hattat Zühdi cennete göçtü.”*

Resim 165: İsmail Zühdi'nin kabri
(06.10.2024)

Hüve'l-Bâkî

*Bunda nice erbâb-ı fen yok oldu zâtı vâir iken
âkil midir rağbet eden bu dâr-ı hüzn-i mihnete
bir hâce-i sâhip-kalem, bir fâzıl-ı rengîn
rakam*

*çekdi bu âlemden kadem muhtâc oldu rahmete
ol hoşnüvîs ü nüktedân kütüb-i şifâ ile her ân
eylerdi imrâr-ı zemân bakmazdı âhir hidmete
azdır bu âlemde hele akrân o zât-ı kâmile
hatt-ı nesh-i kilki ile girmişdi başka ziyete
Zühdi gören etsin hayâl târîhini cevher-misâl:
ceffelkalem göçdü bu sâl Hattat-ı Zühdi
cennete.*

Fî 10 Safer, sene 1268

2.97. İSMAİL ZÜHDÎ (ESKİ / ö. 1731)

Eski Zühdi olarak da bilinen hattat İsmail Zühdi Efendi İstanbul'da dünyaya gelmiştir. Hüsn-i hattı ilk olarak Yedikuleli Seyyid Abdullah'dan öğrenmeye başlamıştır. Sonra Ambarizâde İmam Derviş Ali'den uzun zaman ders almıştır. Henüz icâzetini alamadan hocası vefât etmiştir. Bunun üzerine hocasının yakın arkadaşı olan Suyolcuzâde Mehmed Necib Efendi'ye giderek meşketmeden yazılarının birinin altına

“izin” yazmasını rica etmiştir. Mehmed Necib Efendi icâzetini vermiştir. Şeyh Hamdullah ile Hâfız Osman’ın yazılarını tetkik ile onları taklit etmiştir.²¹⁷ 1731 senesinde hastalıktan vefât etmiştir. Kabri Karacaahmed Mezarlığı’nda bulunmaktadır. Mezar taşı Kâtipzâde Mustafa Efendi tarafından celî sülüs ile yazılmıştır.²¹⁸

Merhûm ve mağfûr

Hattat Zühdi

İsmail Efendi

rûhuna Fâtiha.

Fî 4 Muharrem, sene 1144

Resim 166: Zühdi İsmail Efendi’nin mezar taşı (13.06.2024)

²¹⁷ Suyolcuzâde Mehmed Necib, **Devhatü’l-Küttâb**, Güzel Sanatlar Akademisi Neşriyatı No: 16, İstanbul 1942, s. 58.

²¹⁸ Şevket Rado, **Türk Hattatları**, Yayın Matbaacılık, İstanbul 1984, s. 135-136.

2.98. İSMAİL ZÜHDÎ (YENİ, İKİNCİ / ö. 1806)

İsmail Zühdî Efendi Ordu Ünye’de doğmuş olup Mustafa Râkım Efendi’nin ağabeyidir. “Yeni”, “İkinci” veya “Zühdî-i Sâni” isimleriyle de tanınır. Sülüs-nesih yazıları Eğrikapılı Mehmed Râsim’in talebelerinden olan Ahmed Hıfzî Efendi’den meşketmiştir.

Hat sanatında olan mahâreti sebebiyle III. Mustafa’nın saltanatı döneminde Enderûn-ı Hümayun’da hat hocalığı yapmıştır. Ketebelerinde “kâtib-i sarây-ı sultânî”, “hâce-i Enderûn-ı Hümayun” ünvanlarını kullanmıştır. Hafız Osman ekolünün güçlü temsilcilerindendir.

12 Aralık 1806 yılında vefât etmiştir. Edirnekapı Mezarlığı’na defnedilmiştir. Kardeşi Mustafa Râkım Efendi tarafından baş taşı celî sülüs, ayak taşı ise celî nesta’lik yazılmıştır.²¹⁹ Mezarı demir parmaklıklarla çevrili bir şebeke içinde bulunmaktadır. Baş ve ayak taşlarının zemini sonradan nefli yeşil rengine boyanmıştır. Başlık kısmında tarikât tâc-ı şerîfi mevcuttur. Ayak taşında Avrupaî tarzda tezyînat görülmektedir. Mustafa Râkım Efendi’nin yazdığı baş taşı kitâbesinin ketebe kısmında “ahîyü’l-merhûm”²²⁰ ifadesi dikkat çekmektedir.

²¹⁹ Muhittin Serin, **Hat Sanatı Târihi Ekoller ve Tâkipçileri-1**, Kubbealtı Yay., İstanbul 2019, s. 373.

²²⁰ “Ahî kelimesinin karşılığı Osmanlı Türkçesi sözlüklerinde “kardeşim” olarak geçmektedir.

Resim 167: İsmail Zühdi'nin kabri (24.10.2023)

Resim 168: İsmail Zühdi'nin baş taşı

Baş taşı kitâbesi:

Rahmetullâhi Te'âlâ

kâtibü-s sarâyü-s sultânî

ve hâzinü'l-kelâmü-r Rabbânî

Reîsü'l-Hattâtîn merhûm

İsmâil ü'z-Zühdi

Efendi rûhi-çün Fâtiha.

1221.

Ketebehû Râkım el-ma'rûf bi-ahîyü'l-

merhûm

Resim 169: "1221. Ketebehû Râkım el-ma'rûf bi ahîhi'l-merhûm"

Resim 170: İsmail Zühdi'nin ayak taşı

Ayak taşı kitâbesi:

Rûhi-çün lillâhi 'l-Fâtiha

*Dirîga! Hoş-nüvisân-ı zemânın Zühdi-i üstâd
vefât etdi kim âsâriyle zeyn olmuşdu her mahfil
kalem dâd-i dilin kıldı mürekkebe yazdı târihin:*

Kubûrî eyledi Hattat Zühdi âh kim menzil.

Yevmü 'l-îd, fî 1221 Şevval.

***Ketebehû Râkım el-müderris gufıra lehû ve li-
ahiyü 'l-merhûm***

Resim 171: “Ketebehû Râkım el-müderris gufıra lehû ve li-ahiyü 'l-merhûm”

2.99. KÂMİL AKDİK (1861 - 1941)

Kâmil Akdik 1861 yılında İstanbul'da dünyaya gelmiştir. Hâfız Süleyman Efendi'nin oğludur. Kâmil Efendi'nin henüz mektep yıllarındayken yazıya olan kabiliyeti hocası Süleyman Efendi tarafından farkedilmiştir. Hocasının ilgi ve desteği ile yazıya olan sevgisi artmıştır. Sülüs-nesih yazılarını Süleyman Efendi'den öğrenmeye başlamıştır. 1879 yılında Sâmi Efendi'ye giderek kendisinden sülüs-nesih meşketmiş ardından hilyesini yazmış ve Şevkî Efendi'nin de onayı ile Sâmi Efendi'den icâzetini²²¹ almıştır. Sülüs ve nesihin yanında ilerleyen zamanlarda divânî, celî divânî ve tuğrayı da hocasından öğrenmiştir.

Rüşdiye'den sonra 1881'de Dâhiliye Nezâreti Muhâsebe Kalemi görevine başlayarak "Kâmil" mahlasını almıştır. Sonra Dîvân-ı Hümâyun Mühimme Kalemi'ne tâyin olmuştur. Hocası Sâmi Efendi'nin isteği ile Kâmil mahlası yerine bir süre "Hâşim" mahlasını kullanmış, sonra yeniden Kâmil mahlasını kullanmaya başlamıştır. Her iki mahlasta da yazılarına rastlanılmaktadır. 1914 senesinde Medresetü'l-Hattâtîn'de hat hocalığı yapmaya başlamıştır. 1915'te yazıda olan üstün kabiliyeti ile pâdişah tarafından kendisine "Reîsü'l-Hattâtîn" ünvanı verilmiştir. 3 Mart 1924'te yürürlüğe konulan Tevhîd-i Tedrisât Kânun'u ile diğer medreselerle birlikte Medresetü'l-Hattâtîn de kapatılmıştır. Müzeler müdürü Halîl Edhem Bey'in gayretiyle yaklaşık sekiz ay sonra Medresetü'l-Hattâtîn, "Hattat Mektebi" ismiyle aynı hoca kadrosuyla yeniden açılmıştır. Bu sefer 1928'de harf inkılâbının yapılmasıyla tekrar kapatılmış ve 1929 yılında "Şark Tezyînî Sanatlar Mektebi" adıyla açılmıştır. Kâmil Efendi burada da görevine devam etmiştir. 1936'da mektebin Devlet Güzel Sanatlar Akademisi'ne bağlanmasıyla 1938'e kadar daha yazı muallimliği görevini sürdürmüştür.

Kâmil Akdik 1941 yılında vefât etmiş, Eyüp Mezarlığı'na defnedilmiştir. Kabri Mareşal Fevzi Çakmak'ın mezarına çıkan merdivenleri takip ederken mezara varmadan hemen önce sağdadır. Mezar taşı kitâbesi oğlu Şeref Akdik tarafından celî sülüsle yazılmıştır.²²²

²²¹ TSMK, Güzel Yazılar, nr. 325.

²²² Muhittin Serin, **Hat Sanatı Târihi Ekoller ve Tâkipçileri-1**, Kubbealtı Yay., İstanbul 2019, s. 503-506.

Hüve-l Hallâkü 'l-Bâkî
Haza kabrü 'l-merhûm
Ahmed Kâmil el-ma'rûf
bi-Reîsü 'l-Hattâtîn, rahmetullâhi aleyh.
Fî 29 Cemâziyelâhir sene 1360

Şeref bin Kâmil

Resim 172: Kâmil Akdik'in mezar taşı (08.09.2023)

Resim 173: "Şeref bin Kâmil"

Resim 174: Şeref Akdik'e ait "Rahmetullâhi Aleyh" istifi

2.100. KAZASKER MUSTAFA İZZET (1801 - 1876)

19. yüzyılda yetişmiş hattatlarımızdan Kazasker Mustafa İzzet Efendi âlim, şair, musîkî âleminin yektâ neyzeni ve bestekârı idi. Tosyalı Bostânizâde Mustafa Ağa'nın oğlu olarak 1801 yılında dünyaya gelmiştir. Doğum târihi net olarak bilinmemektedir. Küçük yaşta İstanbul'a geldiğinde sesinin güzelliğinden Galata Sarayı'na oradan ise Enderûn'a gönderilmiştir. Yesârizâde İzzet Efendi'den ta'lik hattı, Çömez Mustafa Efendi'den sülûs ve nesihî öğrenerek icâzet almıştır. Bir gün Enderûn'dan kaçarak önce hacca sonra Mısır'a gitmiş, Ulûmu Arabîyye'yi öğrenmiş ve geri dönmüştür. Bir cuma günü, Sultan II. Mahmud'un son zamanlarında, Bayezid Camii'nde okuduğu iç ezandan pâdişah Mustafa İzzet Efendi'yi tanımış ve tekrar saraya almıştır.

1847 yılında Sultan Abdülmecid'e imam olmadan önce Eyüpsultan Camii hatipliğini yapmıştır. 1848/49 yıllarında Anadolu Kazaskeri, 1848'de şehzâdelere yazı muallimi, 1863'te Nâkibü'l-Eşrâf ve Reîsü'l-Ulemâ olmuştur.²²³

²²³ Süheyl Ünver, "Hattat Kazasker Mustafa İzzet Hayatı ve Eserleri", 50 Sanatsever Serisi, Kemal

1877 yılında 80 yaşlarında iken vefât etmiştir. Beyoğlu Kâdiriler Yokuşu'nda o zamanki Kâdirihâne Tekkesi hazîresi bugünkü Hacı Pîrî Camii hazîresi'nde medfundur. Mezar taşı talebelerinden Muhsinzâde Abdullah Bey tarafından girift tarzda celî sülüs ile yazılmış olup çapraz sarıklı örfî başlık tipi mevcuttur.

Resim 175: Kazasker Mustafa İzzet Efendi'nin kabri (30.07.2024)

Resim 176: Kazasker Mustafa İzzet Efendi'nin mezar taşı

Hüve'l-Hayyü'l-Kadîm

*Nakîbü'l-eşrâf ve Reîsü'l-ulemâ ve'l-
Hattâtîn*

*Cenâb-ı Pîr İsmâil-i Rûmî kaddes- Allahu
sırrahu evlâdından*

*ve Mehmed Can Hazretleri hulefâsından
imâm-ı evvel-i*

cenâb tâcdârî ve dört def'a Rumeli

sadâreti ve Meclis-i Vâlâ azâlîğî menâsıbı

*ve meclis-i hâss-ı vükelâya mêmûr iken
âzim-i*

*tekyegâh-ı bekâ olan serefrâz-ı erbâb-ı
fezâil*

*ve kemâlâtdan ve târik-i nakşibendiyye
küberâsından*

câmî'-ür riyâsât es-Seyyid el-Hâc Mustafa

*İzzet Efendi kuddise sırrahu hazretlerinin
kabr-i münevverleridir.*

*27 Şevval 1293. Ketebehû Muhsinzâde
Abdullah min tîlâmîz-i müşârünileyh*

2.101. KEMAL BATANAY (1893 - 1981)

1893 yılında Fatih'in Hırkâ-i Şerîf mahallesinde dünyaya gelmiştir. İmam Mehmed Ziyâeddin Efendi'nin oğludur. Okul çağında babasının yanında hıfza çalışarak on dört yaşında hâfız olmuştur. Dârü'l-Fünûn İlähiyat Fakültesi'ne başladığı sırada I. Dünya Savaşı için askere alındığından öğrenimini tamamlayamamıştır. I. ve II. Dünya Savaşlarında yaptığı askerlik görevlerinden sonra İstanbul Ticâret Odası'nda otuz iki yıl memur olarak çalışmıştır. 1958'de emekli olmuştur. 1976 senesinde İstanbul Türk Mûsikîsi Devlet Konservatuarı'nda hocalık yapmıştır. Ayrıca Münir Nurettin Selçuk (ö. 1981) ile birlikte 1971-1980 yılları arasında Kubbealtı Mûsikî Enstitüsü'nde dersler vermiştir.

Hat öğrenimine Hasan Hüsnü Efendi ile başlayıp kendisinden ta'lik dersleri almıştır. Hocasının vefâtından sonra Mehmed Hulûsi Efendi'ye devam ederek 1918'de icâzetini almıştır. Sofu Mehmed Efendi'den ise sülûs-nesih ve rik'a yazılarını öğrenmiştir.²²⁴ Hattatlığının yanında klasik tavıra bağlı çok iyi bir mûsikîşinas ve bestekâr idi.

Kemal Batanay 22 Haziran 1981 yılında vefât etmiştir. Kabri Feriköy Mezarlığı'ndadır. Mezar taşı Latin alfabesi ile yazılıdır.

Resim 177: Kemal Batanay'ın mezar taşı (07.07.2024)

²²⁴ Muhittin Serin, "Batanay, Kemal" mad., **DİA**, TDV Yay., İstanbul 1992, c. 5, s. 139-140.

Hâfiz

Mehmed Ziyâ Müridoğlu

1862-1938 eşi

Ayşe Müridoğlu

ve oğulları

Hattat ve Mûsikîşinas

Kemal Batanay.

1893-1981

Ruhlarına Fâtiha

2.102. MÂCİD AYRAL (1891 - 1961)

Mâcid Ayrall İstanbullu olup 1891 yılında Beylerbeyi'nde dünyaya gelmiştir. Babası Şehremaneti Zıbhiye İdâresi (Mezbaha) Müdürü Zühdî Bey'dir. İdâdi mektebine devamı sırasında sağlık durumlarından dolayı son sınıfta tahsilini bırakmak durumunda kalmıştır. Ardından çeşitli memuriyetlerde görev yapmıştır. Yazı hayatına henüz mektep yıllarında iken hat hocası Ali Efendi ile sülüs ve nesih yazılarını meşkederek başlamıştır. Ardından Enderun Mektebi'nde hat hocası olan Ahmed Râkım Efendi'ye devam etmiştir. Sonrasında Medresetü'l-Hattâtîn'e kaydolarak ta'lik yazıyı Hulûsi Efendi'den, celî yazıyı ise Tuğrakeş İsmail Hakkı Bey'den meşketmiştir. Sülüste Şefik Bey, celî sülüste ise Sâmi Efendi üslûbunu benimsemiştir. 1923 yılında bir yazihâne açarak isteyenlere yazı yazmıştır. Yazıda olan mahâreti bilinen Macid Bey Güzel Sanatlar Akademisi'nde ve Topkapı Sarayı Müzesi'nde tezhip, minyatür

ve hat dersleri vermiştir.²²⁵ İlerleyen yıllarda emekliliğinden sonra Bağdat Güzel Sanatlar Mektebi'nde hüsn-i hat muallimliği yapmaya başlamıştır. Orada Iraklılara Osmanlı Türkü'nün elinde güzelliğin zirvesine erişen “İslâm Yazı Sanatı”nı öğretmiştir. Mâcid Bey dört yıl kadar Bağdat'ta muallimliğe devam etmiştir, tabi bu sırada dönem dönem yine vatanına gelip gitmiştir. 1959 yazından sonra ise artık çalışmalarına vatanında devam etmiştir. Günlerini isteyenlere yazı yazıp öğretmek, eski eserleri inceleyerek, sanat dostlarını ziyâret ederek geçirmiştir.²²⁶ 19 Mart 1961 yılında vefât etmiş olup kabri Karacaahmed Mezarlığı'ndadır. Mezar taşı Latin alfabesi ile yazılıdır.

Hüseyin Macit

Ayrıl

Rûhuna Fâtiha.

D. 1890

Ö. 17.3.1961

Resim 178: Mâcit Ayrıl'ın mezar taşı (13.06.2024)

²²⁵ M. Hüsrev Subaşı, “Ayrıl, Macit” mad., **DİA**, TDV Yay., İstanbul 1991, c. 4, s. 284.

²²⁶ M. Uğur Derman, “Vefâtının Yirminci Yıl Dönümünde Hattat Mâcid Ayrıl”, **Sandoz Bülteni**, İstanbul 1981, yıl.1, sy. 2, s. 7-12.

2.103. MAHMUD II (SULTAN / 1785 - 1839)

Sultan II. Mahmud, I. Abdülhamid'in ve Nakşidil Sultan'ın oğlu olarak 20 Temmuz 1785 yılında dünyaya gelmiştir. 1808'de tahta çıkarak yaklaşık otuz bir yıl saltanatını sürdüren Sultan II. Mahmud'un döneminde, Sened-i İttifak ve Alemdar Vakası (1808), Osmanlı-Rus Savaşı ve Bükreş Antlaşması (1806-1812), Sırp İsyanının Bastırılması ve Ayanlara Karşı Mücadele, Osmanlı-İran Savaşı (1821-1823), Yunan İsyanı ve Osmanlı-Rus Savaşı (1828-1829), Fransa'nın Cezayir'i İşgali (1830), Kavalalı Mehmed Ali Paşa isyanı (1831-1841), Kütahya Antlaşması (1833), Hünkar İskelesi Antlaşması (1833) ve Boğazlar sorunu, Baltalimanı Ticaret Anlaşması (1838), Nizip Savaşı (1839) gibi pek çok siyâsî olay yaşanmıştır. Bu dönemin Osmanlı târihinin en zor dönemlerinden olduğu söylenmiştir.

Sultan II. Mahmud, Batı'yı örnek alarak Osmanlı Devleti'nde birçok yenileşme faaliyetinde bulunmuştur. Klasik eğitim dışında bu denli sahip olduğu devlet bilgisi ve yenilik arayışını rahat bir şehzâdelik dönemi geçirmesini sağlayan amcası III. Selim'den aldığı kabul edilmektedir. Evvela hayal ettiği çağdaş devlete hizmet edebilecek iyi eğitilmiş insan ihtiyacı ile eğitim sisteminin geliştirilmesine oldukça önem vermiştir. Devlet işleri içerisinde lisan bilmenin önemiyle, Fransızca öğrenilebilmesi için Bâb-ı Âlî'de bir tercüme odası açtırmıştır, yurt dışına ilk defa öğrenci göndererek yabancı dilini ilerletenleri takip edip ödüllendirmiştir. Mülkî idârede görev yapan memurlar için yeni bir düzen sistemi getirmiştir. Müslüman ve gayrîmüslümleri ayırtırmadan tüm halkı kucaklayarak devlete ısındırılması gerektiğine inanmıştır. Orduda ve hükümet kurumlarında birtakım düzenlemeler yapmıştır. Yeniçeri ocağının kaldırılması (1826) Sultan II. Mahmud döneminin büyük reformlarından birisi olmuştur. 1834 yılında Divân-ı Hümayûn yürürlükten kaldırılmış onun yerine adâlet işlerinden sorumlu Meclis-i Vâlâ ve Osmanlı hükümetini temsilen Meclis-i Vükela kurularak birçok bakanlıklar oluşturulmuştur.

Sanata ve bilhassa Hüsn-i Hat'a olan ilgisi ile şehzâdelik yıllarında iken Kebecizâde Mehmed Vasfi Efendi (ö. 1831)'den sülüs nesih meşkederek 1807 yılında icâzetini almıştır.²²⁷ Tahta çıktıktan sonra Mustafa Râkım Efendi'den celî sülüs öğrenmiştir. Kimi yerlerde güzel celî sülüs levhaları vardır. Bir levhası da babası I.

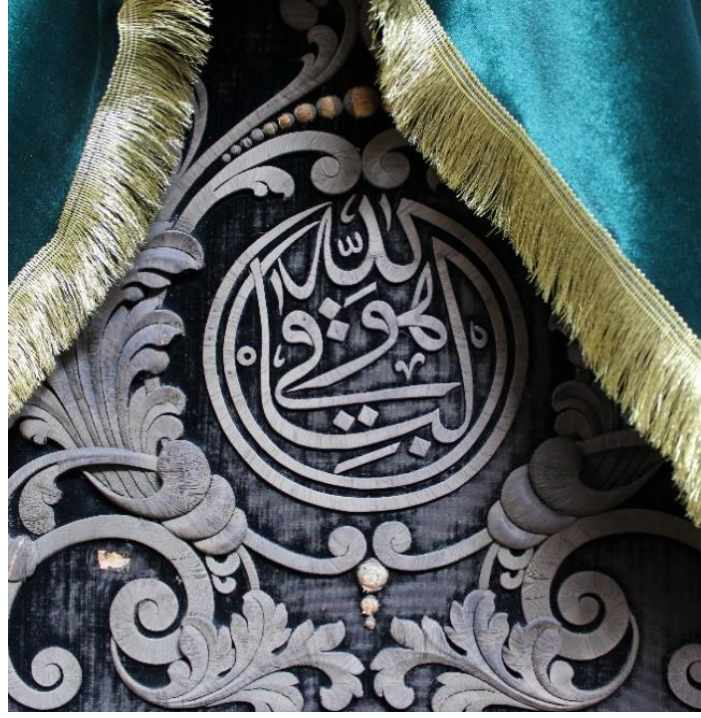
²²⁷ Kemal Beydilli, "Mahmud II" mad., **DİA**, TDV Yay., Ankara 2003, c. 27, s. 352-357.

Abdülhamid'in türbesinde asılıdır. Bunun yanında musiki ile de uğraşmış, besteler yapmıştır. Osmanlı'da ilk marş bestesini Sultan II. Mahmud'un yaptığı söylenmektedir.

Sultan II. Mahmud, 28 Haziran 1839 târihinde vefât etmiştir. Vasiyeti üzerine Fatih Çemberlitaş'ta kendisi için yaptırılan II. Mahmud Türbesi'nde medfundur. Sandukasının üzeri kadife kumaş ile kaplıdır. Sırma ile celî sülüs verilen ibâreler bulunmaktadır. Sandukasının baş kısmında ise Azizî Fes mevcuttur.

Resim 179: Sultan II. Mahmud'un sandukası (10.10.2024)

Resim 180: “Allah, Hüve'l-Bâkî”

Resim 181: Sandukanın baş kitâbesi (1. Satır)

Resim 182: Sandukanın baş kitâbesi (2.-3. Satır)

**Sanduka kapağı kuzey tarafı
üzerinde:**

*Salli Aleyhi Rabbune'l-Celîlû
ve Âlihî ve sahibihî'n-Nebî'l
habîbike'l-mükerremi'l cemili
vesîletî Emînike'r-Resûlû*

**Sanduka kapağı güney tarafı
üzerinde:**

*Bî Fevzi Hüsnî ve Ziyâdetî eni'l
ilâhenâ is'adeke'l-A'lâ emi'l
fî külli hâlin mevtinâ hayâtinâ
gufrânike'l-lâhumme nercu kullünâ*

Sandukanın baş kısmında:

Allah

Hüve'l-Bâkî

*Vâzı-ı üss-i esâs-ı nizâm-ı devlet,
hüdâvendigâr-ı illîyyin menzilet
es-sultânü'l-gazî Adlî Mahmûd Han
ibni-s sultâni'l-gazî
Abdülhamid Han eskenehullahu te'âlâ
ferâdisü'l-cinân hazretleri.*

*Fî sene 1199, 14 Ramazân vilâdet-i
bâ-se'âdetleri*

*Fî sene 1223, 4 Cemâziyelâhir cülûs-i
hümâyûnları*

Fî sene 1255, 19 Rebûlâhir irtihâlleri

*Yevm 14, mâh 10, sene 31 müddet-i
saltanatları*

2.104. MAHMUD BEDREDDİN YAZIR (1895 - 1952)

1895 yılında Antalya Elmalı'da dünyaya gelmiş olup babası Burdur'un Gölhisar ilçesine bağlı Yazır köyünden Hoca Nûman Efendi, ağabeyi müfessir Elmalılı Muhammed Hamdi Efendi'dir. 1908 yılında ağabeyinin yanına İstanbul'a taşınmıştır. Medreseden mezun olduktan sonra 1924'te dersiâm pâyesini kazanmıştır. Ayrıca birtakım memuriyetlerde görev yaptıktan sonra 1938'de Vakıflar Umum Müdürlüğü Kuyûd-ı Vakfiyye mümeyyizliğine, 1943'te de müdürlüğüne atanmıştır. Yine aynı senelerde Ankara Üniversitesi Dil ve Târih-Coğrafya Fakültesi'nde Osmanlı paleografyası dersinde dokuz sene hocalık hizmetinde bulunmuştur.

Gençliğinde yazıya olan merakı neticesinde önce ağabeyi Hamdi Yazır'dan daha sonra Bakkal Ârif Efendi'nin oğlu Râkım Unan Bey'den sülûs-nesih meşketmiştir. Ardından Hatip Ömer Vasfî, Aziz Rifâî ve Mehmed Hulûsi Yazgan efendilerden yazı öğrenmeye devam etmiştir. “Eski Yazıları Okuma Anahtarı (1942, 1974)”, “Siyâkat Yazısı (İstanbul 1941)” ve “Kalem Güzeli (I-III, Ankara 1972-1989)” hat sanatına yaptığı büyük hizmetlerdendir. 1 Aralık 1952 yılında vefât eden Mahmud Bedreddin Yazır, Sahrayıcedid Kabristanı'nda ağabeyi Elmalılı Hamdi Efendi'nin yanına defnedilmiştir.²²⁸ Mezar taşı Latin Alfabesi ile yazılmıştır.

²²⁸ M. Uğur Derman, “Yazır, Mahmut BEDREDDİN” mad., **DİA**, TDV Yay., İstanbul 2013, c. 43, s. 365-366.

Resim 183: Mahmud Bedreddin Yazır'ın mezar taşı (20.07.2024)

Hüve'l-Bâkî

Dersiâmdan Elmalılı Mahmud

Bedreddin Yazır'ın

rûhuna Fâtîha.

D. 1311-Ö. 1952

2.105. MAHMUD CELÂLEDDİN (ö. 1829)

Doğum târihi tam bilinmeyen Mahmud Celâleddîn Efendi'nin babası sarayda nüfuzlu bir şeyh imiş. Yazıya olan hevesini gören babası bu işin kendiliğinden olmayacağını ve bir ehline müracaat etmesi gerektiğini söylemiş. İlk hocasından öğrendiği yazı kendisinde biraz erken güven uyandırmış. Yazıyı ilerletmek üzere müracaat ettiği üstâdı, arada iddialı konuşması karşısında, beni mazur görünüz, filana gidiniz demiştir. Gittiği diğer üstaddan da aynı cevabı alınca nihâyet âni bir karar ile kimseye müracaat etmeyip kendi kendisini yetiştirdi deseler de hattat Mustafa Râkım Efendi'nin ağabeyi ve hocası İsmail Zühdi Efendi ile olan sıkı dostluğu bilinmektedir. Mahmud Celâleddîn Efendi yazısını Şeyh Hamdullah ve Hâfız Osman Efendi ekollerini takip ile daha da ilerletmiş, kendine has üslûbu ile yazıda yeni bir çığır açmıştır. Eşi Esmâ İbret Hanım da kendisi gibi şöhretli bir hattattır.²²⁹

Mahmud Celâleddîn Efendi 1829 senesinde vefât etmiştir. Kabri Eyüp Nişanca'da Şeyh Murad Buhârî Dergâhı hazîresindedir. Celî sülûs yazılı ve silindir yapılı mezar taşı sonradan yeşil renge boyanıp yazılar varaklanmıştır. Eşi Esmâ İbret Hanım da Mahmud Celâleddîn Efendi'nin olduğu yerde medfundur. Ancak günümüzde mezar taşı mevcut değildir.

²²⁹ A. Süheyl Ünver, "Hattat Mahmud Celaleddin Efendi ve İstanbul Fethini Müjdeleyen Hadis", **50**

Sanatsever Serisi, Kemal Matbaası, İstanbul 1953, sy. 4.

Hüve 'l-Hayyü 'l-Bâkî
Meşâyah-i hattâtinden
Cennet-mekân merhûm ve mağfûr
Mahmud Celâleddîn Efendi 'nin
rûhi-çün el-Fâtiha.

Sene 1245

Resim 184: Mahmud Celâleddin'in mezar taşı (02.03.2024)

2.106. MAHMUD EFENDİ (ö. 1812)

Mahmud Efendi, eski kasaplar kethüdası Süleyman Ağa'nın oğludur. Kaynaklarda hakkında daha fazla bilgiye rastlanılamamıştır. 1812 yılında vefât ederek Karacaahmed Mezarlığı'na defnedilmiştir. Mezar taşı celî sülüs yazılıdır. Başlığı kırılmış ve kaybolmuştur.

Hüve'l-Hallâku'l-Bâkî
sefer kıldım şu fâniden bekânın mülküne
erdem, günâhım çoğmuş bilmedim şefâat
yâ Resûllullah
merhûm ve mağfûr el-muhtâc
ilâ rahmeti Rabbihi'l-Gafûr
sâbık Kasaplar kethüdâsı
Süleyman Ağa'nın oğlu
Hattat Mahmud Efendi
rûhuna Fâtiha.

Sene 1227

Resim 185: Mahmud Efendi'nin mezar taşı (21.11.2023)

2.107. MAHMUD HİLMİ (ö. 1877)

Mahmud Hilmi Efendi Nakşibendî tarikâtından ve Tersâne-i Âmire'nin Çarhçı binbaşılardan. 1877 yılında vefât ederek Yahya Efendi Dergâhı hazîresine defnedilmiştir. Mezar taşı silindir formunda olup celî sülûs yazılı ve başlıksızdır.

*Hüve'l-Hayyü'llezî lâ yemût
Tarikât-i aliyye-i Nakşiyye'den
ve Tersâne-i Âmire Çarhçı
binbaşılardan
merhûm ve mağfûr el-muhtâc
ilâ rahmeti Rabbihi'l-Gafûr
hattat el-Hâc es-Seyyid Mahmûd
el-Hilmî Efendi'nin rûhi-çün
rızaen lillâhi'l-Fâtiha.*

Fî 12 Recep, sene 1294

Mustafa el-Vasfî

Resim 186: Mahmud Hilmi'nin mezar taşı (29.02.2024)

Resim 187: Târih ve ketebe kaydı: “fi 12 Recep, sene 1294 Mustafa el-Vasfi”

2.108. MAHMUD ÖNCÜ (1913 - 1994)

Mahmud Öncü 1913 yılında İstanbul Şehzâdebaşı’nda doğmuştur. İlkokula Balıkesir Edremit’te başlamıştır. Oradaki müdürü Süleyman Bey aynı zamanda yazı hocası idi. Böylelikle Mahmud Bey’in yazıya ilgisi başlamıştı. Sonrasında Hacı Kâmil Akdik, Nûri Korman ve Halîm efendilerden sülûs-nesih dersleri almıştır. Celî yazıda da mahâretlidir.²³⁰ 1994 yılında vefât etmiştir. Latin alfabesi ile yazılı mezar taşında vefât târihi yazmamaktadır. Zincirlikuyu Mezarlığı’nda medfundur.

²³⁰ Şevket Rado, **Türk Hattatları**, Yayın Matbaacılık, İstanbul 1984, s. 274.

Resim 188: Mahmud Öncü'nün mezar taşı (07.07.2024)

Hattat, Mevlithan, Hâfız

Mahmud Öncü

Mimar Sinan Üniversitesi

Hat Öğretim Görevlisi.

2.109. MAHMUD RAHMÎ (ö. 1854)

Mahmud Rahmi Efendi, Rizeli Beşikçizâde Hacı Haşim Efendi'nin oğludur. Kaynaklarda hakkında bir bilgiye rastlanılamamıştır. 1854 yılında vefât etmiştir. Anadolu kavağı'nda Midillili Ali Reis Camii hazîresinde medfundur. Mezar taşında destarın yatay şekilde sarıldığı bir başlık türü görülmektedir. Kitâbesi ta'lîk yazılıdır.

Hüve'l-Bâkî

*Nâgehân derde düşdüm bulmadım
asla devâ*

*kimse me'mûl etmesin bu dehr-i
fânîden vefâ*

*bî-karâr etdi nihâlî ömrünü bâd-ı
ecel*

*hayıflar kim tâzelik hâlinde oldum
müptelâ*

Rizeli Beşikçizâde Hacı Hâşim

Efendi'nin oğlu merhûm ve mağfûr

Hattat Mahmûd-ür Rahmî Efendi'nin

rûhi-çün rızaen lillah-i te'âlâ Fâtiha.

Fî 13 Ramazan, sene 1270

Resim 189: Mahmud Rahmi'nin mezar taşı (20.07.2024)

2.110. MEHMED ABDÜLHALÎM (ö. 1857)

Anadolu'nun kadılarından Taşçıbaşızâde Hattat Hacı Mehmed Abdülhalîm Efendi hakkında kaynaklarda bir bilgiye rastlanılamamıştır. 1857 yılında vefât etmiştir. Kabri Zeytinburnu Yeni Kozlu Mezarlığı'ndadır. Ta'lik hatlı mezar taşı iki parçaya ayrılmış hâdedir. Taşın alt kısmı toprağa dikili, üst kısmı ise yere düşmüş vaziyette bulunmuştur. Başlığında çapraz sarıklı serpuş türü görülmektedir.

Resim 190: Mehmed Abdülhalîm'in iki parça hâlinde mezar taşı (25.02.2024)

Resim 191: Kırık mezar taşının üst kısmı

Resim 192: Kırık mezar taşının alt kısmı

Hüve 'l-Hallâku 'l-Bâkî

*Böyle buldum bu cihâni sanki bir zıll-ı hayâl
ol sebepten kimse etmez benim hâlimden su'âl
ben dedim "el-hükm-i lillah" râzıyım her emrine
çün ezelden böyle takdîr eylemişdir zü'l-celâl
fahri-âlem hürmetine cürmümü affeyesin
ol Gafür-u ol Rahîm-i ol Hudâ-ı bî zevâl
Anadolu eşrâf-ı kuzât-ı kirâmından
Taşçıbaşızâde Hattat el-Hâc
Mehmed Abdülhalîm Efendi'nin rûhi-çün
rızaen lillah-i te'âlâ el-Fâtiha.*

Fî 17 Şa'ban, sene 1273

2.111. MEHMED AĞA (BALIKÇIZÂDE / ö. 1755/56)

Balıkçızâde Mehmed Efendi, Bostancı Ocağı'nda yetişmiş devletin ileri gelen ağalarındandır. H. 1169 (M. 1755/56 senesinde) vefât etmiştir. Karacaahmed Mezarlığı'na defnedilmiştir. 13747 numaralı celfî sülûs yazılı mezar taşında çapraz kafes dilimli yıldız desenli taşkın sarıklı kavuk tipi kullanılmıştır.

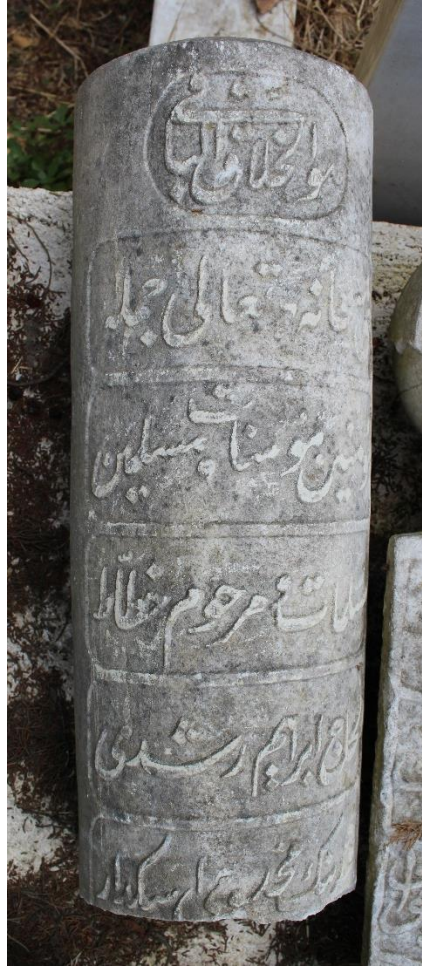
Hüve'l-Hayyü'l-Bâkî
Sadr-ı Âlî ağalarından
Bostancı Ocağı'ndan
çıkma Balıkçızâde Hattat
merhûm ve mağfûr ilâ Rabbihi'
l-Gafûr Mehmed Ağa
rûhuna Fâtiha.
Sene 1169

Resim 193: Balıkçızâde Mehmed Ağa'nın mezar taşı (25.10.2023)

2.112. MEHMED ÂRİF EFENDİ (ö. 1889)

Mehmed Arif Efendi, hattat Hacı İbrahim Rüşdî Efendi'nin oğlu olarak dünyaya gelmiştir. Üsküdar Bidâyet Mahkemesi başkâtibidir. 1889 yılında vefât etmiştir. Ta'lik yazılı ve silindirik yapıdaki mezar taşı Karacaahmed Mezarlığı Hattatlar Sofası'nda ne yazık ki alt kısmı kırık ve kayıp vaziyette bir mezar duvarının üzerine konulmuş hâlde bulunmuştur. Taşın kayıp olan alt kısmı ise, Şinasi Acar'ın yaşadığı bir hâdiseye göre 90'lı yıllarda Karacaahmed'teki görevliler eli ile yeni define yer açmak amacıyla Hattatlar Sofası'nda toprağın altına gömülmüştür. Yaklaşık 30 senedir taş kayıptır.²³¹

Resim 194: Mehmed Ârif'in kırık mezar taşının üst kısmı (10.06.2024)

²³¹ Hâdisenin detaylı anlatımı için “Şinasi Acar ile Röportaj”a bkz: Ekler.

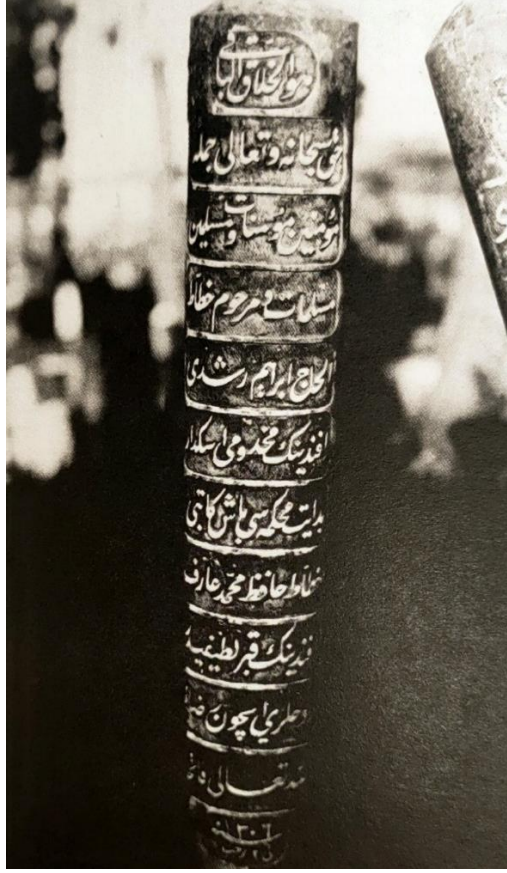

Resim 195: Mehmed Ârif'in kırık mezar taşının alt kısmı²³²

Hüve'l-Hallâku'l-Bâkî
Hakk sübhânehu ve te'âlâ cümle
mü'minîn ü mü'minât ve müslimîn
ü müslimât ve merhûm hattat
el-Hâc İbrahim Rüşdî
Efendi'nin mahdûmu Üsküdar
Bidâyet Mahkemesi Başkâtibi
Hattat Hâfız Mehmed Ârif
Efendi'nin kabr-i latîfidir
ruhları için rızaen
lillâh-i te'âlâ Fâtiha.
Fî 2 Receb, sene 1306

²³² M. Şinasi Acar, *İstanbul'un Hattat Mezar Taşları | Gelimli Gidimli Dünya*, Ofset Yapımevi Yay., İstanbul 2023, s. 146.

Resim 196: Mehmed Ârif'in geçmiş mezar taşı fotoğrafı²³³

2.113. MEHMED AZİZ RİFÂÎ (ŞEYH / 1872 - 1934)

Aziz Rifâî Efendi 1872 yılında Trabzon Maçka'da dünyaya gelmiştir. Babası Mehmed Abdülhamid Efendi'dir. 1877/78 yılında çıkan Osmanlı-Rus savaşı (93 Harbi) sırasında ailesiyle birlikte İstanbul'a taşınmışlardır.

Okul yıllarında güzel yazıya merak duymasıyla Bakkal Ârif Efendi'den sülüs-nesih meşketmeye başlamıştır. 1896 yılında Muhsinzâde Abdullah Bey'in de onayı ile hocasından icâzetini almıştır. Ayrıca Karînâbâdlı Hasan Hüsni Efendi'den de nesta'lik meşketmiştir. Sâmî Efendi'nin sanat sohbetlerinde de bulunarak celî yazının inceliklerini öğrenmiştir. Şevkî Efendi üslûbunu takip ederken yazıda kendi tavrını ortaya koymuştur. Sanatta "Serîü'l-Kalem" olarak tanınmıştır. Bu yazılar dışında divânî, reyhânî, muhakkak, tevkî', rikâ' ve rik'a hatlarını da güzel yazardı.

²³³ Fazıl İsmail Ayanoğlu, *Târihî Mezar Taşları İstanbul-2*, İBB Yay., İstanbul 2022, s. 95

Mısır Meliki I. Fuad'ın kendi adına bir Kur'an-ı Kerim yazdırmak istemesi ve bunun için Aziz Rifâî Efendi'yi istemesi sebebiyle resmî bir davetle Kahire'ye giden Aziz Rifâî Efendi "Melik Fuâd Nüshası" diye bilinen mushafı altı ayda yazmıştır. Bittikten sonra tezhibinin de istenmesi üzere iznini beş ay daha uzatmıştır. Tüm bunlar sonunda Melik I. Fuad hat sanatının Mısır'da kaybolmaması için burada bir hat mektebi açmasını Aziz Rifâî Efendi'ye teklif etmiş ve teklifine olumlu dönüş almıştır. Ailesiyle birlikte Mısır'a yerleşen Mehmed Aziz Rifâî burada Osmanlı hat üslûbunu yaymıştır. Yaklaşık on bir sene kaldığı Mısır'dan havası sağlığına iyi gelmediği için ayrılarak İstanbul'a dönmüştür. Üç sene sonra 16 Ağustos 1934 (5 Cemâziyelevvel 1353) yılında vefât etmiştir. Edirnekapı Mezarlığı'na defnedilmiştir.²³⁴ Mezar taşı Latin alfabesiyle yazılıdır.

Resim 197: Mehmed Aziz Rifâî'nin mezar taşı (24.10.2023)

²³⁴ Muhittin Serin, **Hat Sanatı Târihi Ekoller ve Tâkipçileri-1**, Kubbealtı Yay., İstanbul 2019, s. 489-493.

Resim 198: Mehmed Aziz Rifâî'nin yeni mezar taşı (13.06.2025)

2.114. MEHMED BAHAEDDİN ERSİN (1878 - 1959)

Bahaeddin Bey aslen Of'lu olup 1878 yılında İstanbul'da dünyaya gelmiştir. Bayezid Merkez Rüşdiyesi'ni ve Muallim Mektebi'ni bitirmiştir. Öğretmenlik müfettişlik ve müdürlük memuriyetlerinde bulunmuştur. Filibeli Bakkal Ârif Efendi'den sülüs, nesih ve reyhânî hatlarını öğrenmiştir. Sâmî Efendi'den divânî yazı meşketmiştir. Aynı zamanda ta'lik yazı da yazmıştır. 1958 yılında vefât ederek Karacaahmed Mezarlığı'ndaki aile kabristanlarına defnedilmiştir. Tezhip sanatı ile de uğraştığı bilinmektedir.²³⁵ Mezar taşında “Hüve'l-Hallâku'l-Bâkî” ibâresi celî sülüs hatla, devamı ise Latin alfabesiyle yazılmıştır.

Resim 199: “Bahaeddin Ersin Aile Kabristanı” (13.06.2024)

Kullü nefsin zâikatü 'l-mevt

Bahaeddin

Ersin Aile

Kabristanı

Hattat M. Bahaeddin Bey'in

rûhuna Fâtiha.

D.T. 1295-Ö.T. 10.7.1959

²³⁵ Şevket Rado, **Türk Hattatları**, Yayın Matbaacılık, İstanbul 1984, s. 251.

Hüve'l-Hallâku'l-Bâkî

Türk maarifine uzun

yıllar hizmet etmiş

kız numune mektepleri

müdürü ve güzel İslâm

eserleri mütehassısı,

Fikriye Hanım'ın aziz

eşi, Hattat Mehmed

Bahaeddin Ersin

Bey'in rûhuna Fâtîha.

Resim 200: Bahaeddin Ersin'in Latin alfabesi ile yazılmış mezar taşı

2.115. MEHMED BÂHİR (1790 - 1865)

Mevlevî tarikâtına mensub olan Mehmed Bâhir Efendi 1790 yılında dünyaya gelmiştir. Yazıyı Kazasker Abdülkâdir Bey (ö. 1846)'den meşkederek icâzetini almıştır. Ardından Enderûn-ı Hümâyûn'da ta'lîk hocalığı yapmaya başlamıştır. Ayrıca isteyenlere Molla Gürâni civarındaki evinde perşembe günleri yazı göstermiştir.²³⁶ 5 Ağustos 1865 (12 Rebûlevvel 1282) yılında vefât etmiştir. Kabri Eyüsultan'da Kaşgârî Dergâhı'na çıkan yokuş üzerinde, dergâhın hemen yanındaki yol üzerinde sağdadır. Ta'lîk yazılı mezar taşı silindir formundadır ve başlıksızdır.

²³⁶ Mehmed Nermi Haskan, **Eyüplü Hattatlar**, Eyüp Belediyesi Yay., İstanbul 2004, s. 94.

Resim 201: Mehmed Bâhir'in mezar taşı (08.09.2023)

Hû

Yâ Hazret-i Mevlâna

Şeyhü'l-Hattâtîn

Enderûn-ı Hümâyûn

ta'lik hocası merhûm

ve mağfûr el-muhtâc ilâ rahmeti

Rabbihi'l-Gafûr es-Seyyid

Mehmed Bâhir Efendi'nin

ve cemî'-i ehl-i imânın

ervâhına Fâtîha.

Fî 12 Rebûlevvel, sene 1282

2.116. MEHMED BEHÇET EFENDİ (ö. 1813)

Mehmed Behçet Efendi, eski Rumeli kazaskeri Arapzâde, yüce Zeki Efendi Hazretleri'nin (...) ²³⁷, Mekke-i Mükerrreme pâyelilerindedir. Behçet Efendi hakkında kaynaklarda mezar taşında yazanlar hâricinde bilgiye rastlanılamamıştır. 1813 yılında vefât etmiştir. Mezarı Koca Sinan Paşa Türbesi hazîresindedir. “...” ile gösterilen yer taşındaki tahribattan dolayı kitâbesindeki okunamayan yerdir. Taş, üzerindeki deformeden anlaşılabilceği üzere ikiye ayrılmış, betonumsu bir madde ile ortadan birleştirilmeye çalışılmıştır. Mezar taşı ta'lik ile yazılıdır. Başlığında çapraz destarlı örfî serpuş modeli bulunmaktadır.

Resim 202: Mehmed Behçet'in mezar taşı (25.07.2024)

Hüve'l-Bâkî

Rumeli kazaskeri sâbıkı

Arapzâde semâhatlû Zeki Efendi

Hazretlerinin (...)

Mekke-i Mükerrreme

pâyelülerinden

el-Hâc Mehmed Behcet Efendi

rûhi-çün Fâtiha.

Fî 8, Sene 1228 (...)

²³⁷ Bu kısımdaki yazı silindiği için hakkında net bilgi edinilememektedir.

2.117. MEHMED CELÂLÎ (ö. 1847/48)

Seyyid Mehmed Celâlî Efendi, Safranbolulu Şeyh Murad Efendi'nin torunudur. H. 1264 (M. 1847/48 senesinde) vefât etmiştir. 15801 numaralı mezar taşı Karacaahmed Mezarlığı'ndadır. Taşında Mahmûdi fes başlık türü bulunmaktadır ve kitâbesi celî sülûs yazılıdır.

Merhûm ve mağfûr ilâ rahmeti

Rabbihî 'l-Gafûr

Safranbolu Şeyh Murad Efendi'nin

torunu es-Seyyid Hattat Mehmed

Celâlî

Efendi'nin rûhi-çün ve kâffe-i

ehl-i îmân ervahları için

rızaen lillah-i te'âlâ el-Fâtiha.

1264

Resim 203: Mehmed Celâlî'nin mezar taşı (10.06.2024)

2.118. MEHMED EFENDİ (ö. 1767/68)

Mehmed Efendi, Terzi Hüseyin Ağa'nın yeğenidir. Hakkında kaynaklarda taşında yazan bilgiler hâricinde bir bilgiye rastlanılamamıştır. H. 1181 (M. 1767/68 yılında) vefât etmiş ve Beykoz Anadolu Hisarı Mezarlığı'na defnedilmiştir. Celî sülüs kitâbeli mezar taşı ne yazık ki yere bırakılmış, üzeri topraklanmış ve başlığı kırılmış vaziyette bulunmuştur. Taş temizlenerek fotoğraflaması yapılmıştır.

Hüve 'l-Hayyü 'l-Bâkî
ziyâretten murâd du 'âdır
merhûm ve mağfûr
Terzi Hüseyin Ağa'nın
yeğeni Hattat Mehmed
Efendi rûhuna Fâtiha.

Sene 1181

Resim 204: Mehmed Efendi'nin mezar taşı (20.07.2024)

2.119. MEHMED EFENDİ (BAYIRLI / ö. 1795/96)

Aladağ kazâsında Bayırlı hattat Mehmed Efendi hakkında kaynaklarda bir bilgiye rastlanılmamıştır. H. 1210 (M. 1795/96 senesinde) vefât etmiştir. 14673 Numaralı kabri Karacaahmed Mezarlığı'ndadır. Mezar taşı celî sülüs yazılıdır.

Aladağ kazâsında

Bayırlı merhûm Hattat

Mehmed Efendi ruhuna

Fâtiha. Sene 1210

Resim 205: Bayırlı Mehmed Efendi'nin mezar taşı (21.11.2023)

2.120. MEHMED EFENDİ (HÂFİZ / ö. 1760)

Hattat ve hâfız Mehmed Efendi, Gül Camii imamı Süleyman Efendi'nin kardeşidir. 1760 yılında vefât etmiştir. Kulaksız Mezarlığı'na defnedilmiştir. Mezar taşı celî sülüs yazılıdır.

*Hüve'l-Hayyüllezi lâ yemût
Gülcâmi imâmi Süleyman
Efendi'nin karındaşı merhûm
ve mağfûr el-muhtâc ilâ rahmeti
Rabbihî'l-Gafûr Hattat ve Hâfîzü'l-
Kur'ân Mehmed Efendi rûhi-çün
el-Fâtiha. Fî 20 Rebûilevvel 1174*

Resim 206: Hâfız Mehmed Efendi'nin mezar taşı (07.07.2024)

2.121. MEHMED EFENDİ (KÜÇÜK ÇELEBİ / ö. 1706)

İstanbuldur. “Küçük Çelebi” nâmıyla tanınmıştır. Mâliye, riyâset-i küttâb, baş muhasebe ve defter emâneti hizmetlerinde bulunmuştur. Sülûs ve nesih yazıyı Nefeszâde Seyyid İsmail Efendi’den meşketmiştir. Oğlu Şeyhülislâm İsmail Âsım Efendi de iyi bir ta’lik hattatıdır.²³⁸ 1706’da vefât ederek Atik Ali Paşa Camii hazîresine defnedilmiştir. Mezar taşında kâfesî destarlı başlık türü mevcuttur ve kitâbesi ta’lik ile yazılmıştır.

²³⁸ Müstakimzâde Süleyman Saadettin, **Tuhfe-i Hattâtîn**, Klasik Yay., İstanbul 2014, s. 435.

Resim 207: Küçük Çelebi Mehmed Efendi'nin mezar taşı (25.07.2024)

el-Fâtiha

Zübde-i hâcegân-ı ehl-i kalem

ma'rifetde alem Küçük Çelebi

Hazret-i Hakk garîk-i rahmet ede

meded ede Muhammed-i Arabî

beyt-i ma'mûr içinde bir târîh:

hâldâr oldu vech-i müstehabbi

fî sene 1118

(Cilve)rîz ola bağ-ı Adn içre

bülbül-i revhin ey Küçük Çelebi

(...)

merhûm ve mağfûr Küçük

Çelebi rûhi-çün el-Fâtiha.

Fî 17 Muharremü 'l-harâm li-sene 1118

2.122. MEHMED EFENDİ (MUHARREMZÂDE / ö. 1847/48)

Arapkirli Muharremzâde hattat hacı Mehmed Efendi hakkında kaynaklarda bir bilgiye rastlanılmamıştır. H. 1264 (M. 1847/48 yılında) vefât ederek Eyüp'te Cezerî Kasımpaşa Camii hazîresine defnedilmiştir. Mezar taşı bir duvarın dibinde, taşın ön yüzüyle duvar neredeyse bitişik vaziyettedir. Bundan dolayı taşı karşıdan fotoğraflayabilmek mümkün olmamıştır. Celfî sülûs yazılı mezar taşı silindirik formda ve başlıksızdır.

Yâ Hû

Merhûm ve mağfûr el-muhtâc

ilâ rahmeti Rabbihi'l-Gafûr

Arapkirli Muharremzâde

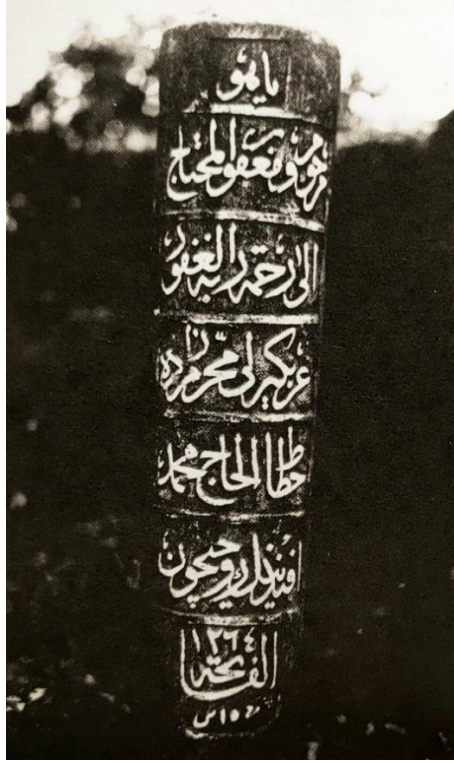
Hattat el-Hâc Mehmed

Efendi'nin rûhi-çün.

el-Fâtiha. Sene 1264

Resim 208: Muharremzâde Mehmed'in mezar taşı (16.07.2024)

Resim 209: Muharremzâde Mehmed'in geçmiş mezar taşı fotoğrafı²³⁹

2.123. MEHMED EFENDİ (ŞEKERZÂDE / ö. 1753)

Manisa'da dünyaya gelen Mehmed Efendi'nin babası şeker satıcısı olduğundan "Şekerzâde" lakabıyla tanınmıştır. Sonradan İstanbul'a giderek hat sanatına ilgi duymuştur. İbrahim Kırîmî Efendi (ö. 1737)'den sülüs-nesih meşke başlamış daha sonra hattın inceliklerine daha da vakıf olabilmek adına Yedikuleli Seyyid Abdullah Efendi'den Aklâm-ı Sitte'yi baştan meşk ederek icâzetini almıştır.

Şekerzâde, 18. yy'da özellikle hat sanatının ve hattatların oldukça desteklendiği, coşkulu ve bereketli bir dönemde yetişmiş, bu ortamdan nasibini almıştır. Olgunluk şaheserlerini III. Ahmed ve I. Mahmud'un saltanat yıllarında ortaya koymuştur. Osmanlı Devleti tarafından basılan ilk Kur'ân-ı Kerîm'i Şekerzâde, Sultan I. Mahmud'un emri üzerine yazmıştır. Yaklaşık 141 yıl sonra Sultan Abdülaziz devrinde bu Kur'ân basılmıştır.²⁴⁰

²³⁹ Fazıl İsmail Ayanoglu, *Târihi Mezar Taşları İstanbul-2*, İBB Yay., İstanbul 2022, s. 82

²⁴⁰ Muhittin Serin, *Hat Sanatı Târihi Ekoller ve Tâkipçileri-1*, Kubbealtı Yay., İstanbul 2019, s. 351.

Mart 1753'te vefât etmiş, Karacaahmed Mezarlığı'nda Şeyh Hamdullah'ın kabri yakınına defnedilmiştir. Vefâtına şu mısra ile târih düşürülmüştür: “Şekercizâde nakl-i pâk-i ser-bezm ola me'vâya”²⁴¹

Hüve'l-Hayyü'l-Bâkî
Fahrü'l-müderrişini'l-kirâm
merhûm ve mağfûrîn leh
Hattat Şekerczâde
es-Seyyid el-Hâc
Mehmed Efendi
rûhi-çün
el-Fâtîha.
Sene 1166, fî 4
Cemâziyelevvel

Resim 210: Şekerczâde Mehmed Efendi'nin mezar taşı (15.09.2023)

²⁴¹ Muhittin Serin, *age.*, s. 334.

2.124. MEHMED ELİF EFENDİ (1850 - 1927)

İstanbullu olup 1850 yılında Sütlüce’de Hasîrîzâde Dergâhı’nda dünyaya gelmiştir. Dergâhın şeyhi Hasîrîzâde lakaplı Ahmed Muhtar Efendi’nin oğludur. Sa’diyye tarikâtının Şeybâniyye, Şâzeliyye kollarından ve Mevleviyye’den hilâfet almıştır. 1875’te dergâhta Mesnevî okutmaya başlamıştır. Babasının hacca gitmesi üzerine dergâhta vekâleten şeyhlik yapmaya başlamıştır. Babasının vefâtı üzerine 1925’e kadar bu görevini sürdürmüştür. Dinî ve ilmî eğitimlerinin yanında güzel yazıya da meyledip Bursalı Zeki Dede’den ta’lik yazı öğrenmiştir.²⁴²

3 Ocak 1927 yılında vefât eden Mehmed Elif Efendi, Sütlüce’de Hasîrîzâde Dergâhı ile Mahmud Ağa Mescidi’nin arasında kalan hazîreye defnedilmiştir. Celî sülûs yazılı mezar kitâbesi duvara gömülüdür.

Resim 211: Mehmed Elif Efendi’nin mezar taşı (02.10.2024)

²⁴² Nihat Azamat, “Elif Efendi, Hasîrîzâde” mad., **DİA**, TDV Yay., İstanbul 1995, c. 11, s. 37-38.

Hû

Haza kabrũ 'l-âlim-ür Rabbânî ve 'l-ârif-üs samedânî şeyh-üt tarikâ

ve ma'deni 'l-hakîka Mehmed Elif bin eş-Şeyh Ahmed Muhtâr

eş-şehîr bi Hasırîzâde rahmehümâ Allah.

28 Cumâdelâhira yevmü 'l-ısneyn, sene 1345

2.125. MEHMED EMİN ÂLİ PAŞA (1814 - 1871)

Mehmed Emin Âli Paşa, Ali Rıza Efendi'nin oğlu olarak 1814 yılında İstanbul'da dünyaya gelmiştir. Babasının vefâtıyla tahsilini terk etmiştir. 1830 senesinde bir aile dostunun aracılığı ile Divân-ı Hümâyûn'a girmiştir. Güzel tavrı ve kabiliyetli oluşu nedeniyle burada kendisine "Âli" mahlası verilmiştir. 1833'te Tercüme Odası'na girmiş, 1835'te Avusturya İmparatoru I. Ferdinand'ın tahta çıkışını tebrik için gönderilen heyette ikinci başkâtip olarak Viyana'ya gitmiştir. Viyana'da bir buçuk sene kalarak Fransızca'sını ilerletmiş, diplomasinin inceliklerini öğrenmiştir. 1837'de ise Petersburg'a gönderilmiştir. Döndükten sonra Divân-ı Hümâyûn tercümanlığına tâyin edilmiştir. 1838'de müsteşar olarak Reşid Paşa ile birlikte Londra'ya gitmiş ancak II. Mahmud'un vefât etmesi ve Abdülmecid'in tahta çıkması üzerine yeniden İstanbul'a dönmüştür. Reşid Paşa'nın himâyesini ve takdirini kazanması Âli Paşa'nın yükselmesi için önemli bir durum olmuştur. 1840'ta Hariciye müsteşarlığına, 1841'de Londra büyükelçiliğine getirilmiştir. Üç yıl Londra'da kaldıktan sonra yeniden İstanbul'a dönerek Meclis-i Vâlâ âzası olmuştur. 1852 yılında Âli Paşa henüz 38 yaşında iken Reşid Paşa'nın yerine sadrazam olmuştur. Zaman içerisinde Âli Paşa ve Reşid Paşa'nın arası açılmaya başlamıştır. 1854'te

Hüdâvendigâr valiliğine getirilmiştir. 30 Mart 1856'da Kırım Savaşı sonunda Osmanlı Devleti'ni temsilen Paris Barış Antlaşması'nı imzalamıştır. Gerek bu münâsebetle ilân edilen Islahat Fermânı (18 Şubat 1856) sebebiyle, gerekse konferansta devletin menfaatlerini yeterince müdafaa edemediği ithamlarıyla, özellikle Reşid Paşa tarafından ağır tenkitlere uğradı ve azledildi (Kasım 1856); yerine Reşid Paşa getirildi. Teklif edilen Hariciye nâzırlığını reddetti, ancak Ağustos 1857'de Reşid Paşa'nın azli üzerine bu vazifeyi kabul etti; böylece Reşid Paşa ile olan küskünlüğünü açıkça gözler önüne sermiş oldu. Reşid Paşa'nın vefâtı üzerine 1858'de üçüncü kere sadârete getirilmiştir. Devletin içerisinde bulunduğu sıkıntılara çare bulamaması üzerine 1859'da azledilmiştir. Azlinden sonra Meclis-i Âlî-i Tanzîmat reisliğine getirilmiştir. Zaman içerisinde birtakım gelişmeler neticesinde beşinci defa sadrazamlığa, yedinci defa ise Hariciye nazırlığına getirilmiştir ve altı yıl bu görevde kalmıştır. Âlî Paşa, yakın mesai arkadaşı Fuad Paşa'nın ölümü üzerine (1869), Hariciye nezâretini de üzerine almış ve bu târihten itibaren tek söz sahibi olarak devlet idaresini ölünceye kadar sıkı bir şekilde elinde tutmuştur. Dış politikada İngiliz siyasetinden ayrılmayan Reşid Paşa'nın aksine Fransız politikası taraftarı imiş. Bu devletin 1870 Alman savaşıyla ağır bir yenilgiye uğramasının Avrupa'da hüküm süren kuvvet dengesini bozacağını ve Osmanlı Devleti için de önemli sonuçlar doğuracağını görmüştür. Nitekim Fransa'nın ağır yenilgisi üzerine Paris Antlaşması'nın Karadeniz ile ilgili maddelerini yürürlükten kaldıran Rusya'nın (31 Ekim 1870) yakın bir gelecekte büyük bir Türk savaşına girişeceğini ve bunun getireceği tehlikeleri çok önceden sezmiştir.

Âlî Paşa memleket dahilinde nüfuz sahibi, Abdülaziz üzerinde son derece tesirli, usul, resmiyet ve teşrifata riayetkâr, Bâbîâlî'nin şeref ve haysiyetinin korunmasına çok dikkat eden, Avrupa'da da tanınmış bir devlet adamıydı. Devletin dış siyasette mâruz kaldığı vahim gelişmeler, iç meselelerin büyüklüğü ve karmaşıklığı, malî sıkıntının artması, dış malî ve siyasî kontrolün ağırlığı, siyasî muhalefetin (Yeni Osmanlılar) bizzat pâdişahın şahsında da gözlenen tenkit ve engellemeleri ve nihâyet kendisinin tek adam olma arzusu, Âlî Paşa'nın siyasî hayatının değerlendirilmesini çok tartışmalı bir hale getirmiş, hatta özel hayatının dedikodu konusu olmasına yol açmıştır. Tezkiyesine derin bir sükût ile karşılık verilecek kadar sevilmeyen Âlî Paşa, her şeye rağmen değeri öldükten sonra anlaşılan ve yokluğu hissedilen, engin tecrübesiyle devletin ileride karşılaşıacağı felâketleri

önleyebilecek bir devlet adamı idi.²⁴³ 7 Eylül 1871 târihinde vefât etmiş ve Süleymaniye Camii hazîresine defnedilmiştir. 1 Numaralı mezar taşı celî sülüs ile yazılmıştır ve silindir formundadır.

*Hüve Allahü'l-Bâkî
Def'a-i hamse sadâretde
irtihâl-i dâr-ı beka eyleyen
es-Seyyîd Mehmed Emin Âlî Paşa'nın
rûhi-çün rızaen lillâh-i te'âlâ
Fâtiha.
Fî cemâziyelâhir 1288*

Resim 212: Mehmed Emin Âli Paşa'nın mezar taşı (08.06.2024)

²⁴³ Kemal Beydilli, “ÂLÎ PAŞA, Mehmed Emin” mad, **DİA**, TDV Yay., İstanbul 2004, c. 2., s. 425-426

Resim 213: “es-Seyyid Mehmed Emin Âli Paşa'nın”

2.126. MEHMED EMİN EFENDİ (HÂFİZ / ö. 1806)

Emin Gazanfer Ağa Vakfı'nın mütevellisi Kabakulak Ahmed Bey'in oğlu olan hattat ve hâfız Mehmed Emin Efendi, Bâbüssaâde ağalarındandır. 1806 senesinde vefât ederek Gazanfer Ağa Medresesi'nin hazîresine defnedilmiştir. Celî sülüs hatlı mezar taşında baklava dilimli, yıldız desenli kısa sarıklı kavuk tipi görülmektedir.

Resim 214: Hâfız Mehmed Emin'in mezar taşı (29.06.2024)

Hüve 'l-Hayyü 'l-Bâkî
fenâdan bekâya eyledi rihlet
ede kabrini Hakk Ravza-i Cennet
Bâbü 's-Sa'âdetü 'l-Aliyye ağası
Emin Gazanfer Ağa Vakfı mütevellisi
Kabakulak Ahmed Beyzâde, merhûm
Hattat Hâfız Mehmed Emîn Efendi
rûhi-çün el-Fâtiha.
Fî 15 Cemâziyelâhir, sene 1221

2.127. MEHMED EMİN EFENDİ (KÂŞİF / ö. 1767)

Kâşif Efendi İstanbulludur. Babası Şâtır Gül Yûsuf Ağa'dır. Bundan dolayı "Şâtırzâde" diye de bilinmektedir. Reîsü'l-küttâblık, sadr-ı âlî'lik, defterdârlık gibi hizmetlerde bulunmuştur. Sülûs ve nesih yazıları Emir Efendizâde Seyid Abdülhâlîm Efendi'den meşketmiştir. Reîsü'l-küttâb oluşundan da olsa gerek rik'a ve başka yazılarda da kâbiliyeti vardır.²⁴⁴ 1767 yılında vefât etmiştir. Eyüpsultan Camii hazîresinde Küçük Emir Efendi'nin açık türbesinin civârında medfundur. Celî sülûs hatlı mezar taşı silindirik yapıdadır ve başlığı yoktur.

²⁴⁴ Müstakimzâde Süleyman Saadettin, **Tuhfe-i Hattâtîn**, Klasik Yay., İstanbul 2014, s. 427.

Resim 215: Kâşif Efendi'nin mezar taşı (06.10.2023)

Hüve 'l-Hayyü 'l-Bâkî
merhûm ve mağfûr el-Muhtâc
ilâ rahmeti Rabbihi 'l-Gafûr
kethüdâ-ı sadr-ı âlî iken
vedâ 'ı âlem-i fâni ve azm-i
gülsitân-ı bâkî eden
Kâşif Mehmed Emîn Efendi
rûhi-çün
el-Fâtîha. 1181

2.128. MEHMED EMİN RECÂÎ (ö. 1780)

Mehmed Emin Recâî Efendi İstanbulludur. Ahmed Recâî Efendi'nin oğludur. Sülüs ve nesih yazıyı Şekercizâde Seyyid Mehmed Efendi'den meşkederek icâzetini almıştır. 1780 yılında vefât etmiştir. Kabri Şehzâde Camii hazîresindedir. Mezar taşında kafesî destarlı başlık mevcuttur ve kitâbesi celi sülüs yazılıdır.

Hüve'l-Bâkî
Cennetmekân, Firdevs-i
âşiyân
sâbıkân tevkî'i hümayûn
merhûm
ve mağfûr el-muhtâc ilâ
rahmeti
Rabbihi'l-Gafûr el-Hâc
Mehmed Emin Recâî
Efendi ruhi şerîfi-çün.
el-Fâtiha.
Sene 1194
Fî 5 Recep

Resim 216: Mehmed Emin Recâî'nin mezar taşı (29.06.2024)

2.129. MEHMED EMİN (TOPHÂNELİ / ö. 1759)

Mehmed Emin Efendi İstanbullu olup Üsküdar'da dünyaya gelmiştir. “Tophâneli” nâmıyla tanınmaktadır. Babası divan kâtiplerinden Veliyyüddîn Efendi'dir. Hüsn-i hattı Zühdî İsmâil Ağa'dan öğrenmiştir. 1759 yılında vefât etmiştir.²⁴⁵ Mahmutpaşa Camii hazîresinde medfundur. Ancak 02.10.2024 târihinde gidilip araştırıldığı üzere mezar taşı hazîrede bulunmamaktadır. Camii müezzininin dediğinde göre hazîre bu târihten bir ay önce bakım görmüştür. Eski fotoğraflarında yerde yatar vaziyette görünen kafesî destarlı başlıklı ve celî sülüs yazılı mezar taşı bu bakım esnasında hazîreden kaldırılmış olmalıdır.

²⁴⁵ Müstakimzâde Süleyman Saadettin, **Tuhfe-i Hattâtîn**, Klasik Yay., İstanbul 2014, s. 420.

Hüve'l-Hallâku'l-Bâkî
Sâbika Haremeyn-i Şerîfeyn
muhâsebecisi Tophâneli
merhûm ve mağfûr leh
Mehmed Emin Efendi
rûhi-çün el-Fâtiha.
7 Rebûlâhir, sene 1173

Resim 217: Mehmed Emin'in geçmiş mezar taşı fotoğrafı²⁴⁶

²⁴⁶ M. Şinasi Acar, *İstanbul'un Hattat Mezar Taşları | Gelimli Gidimli Dünya*, Ofset Yapımevi Yay., İstanbul 2023, s. 157.

2.130. MEHMED EMİN (TUĞRAKEŞ / ö. 1775/76)

Daha önce pâdişahın özel hizmetinde bulunan kethüda kâtibi ve tuğrakeş Mehmed Emin Efendi H. 1189 (M. 1775/76 senesinde) vefât etmiştir. Karacaahmed Mezarlığı'nda medfundur. Mezar taşı celî sülüs yazılıdır. Taşında kafesî destarlı başlık türü mevcuttur.

Hüve Allahû'l-Bâkî

Merhûm ve mağfûr el-muhtâc

ilâ rahmeti Rabbihi'l-Gafûr

sâbıkân kâtib-i kethüdâ-ı

rikâb-ı hümayûn Tuğrakeş

Mehmed Emîn Efendi rûhi-çün

el-Fâtiha.

Sene 1189

Resim 218: Tuğrakeş Mehmed Emin'in mezar taşı (21.11.2023)

2.131. MEHMED EMİN YAZICI (NEYZEN / 1883 - 1945)

İstanbuldur. 14 Mart 1883 yılında Tophâne’de dünyaya gelmiştir. Hırka-ı Şerîf Câmîi imamı ve hâtibi Hâfız Eyüp Sabri Efendi’nin oğludur. Rüşdiye öğrenimine devam ederken ağabeyi Ömer Vasfî Efendi (ö. 1928) ile birlikte Çukurcumalı Kadri Efendi’den sülûs ve nesih yazı öğrenmeye başladı. Mehmed Emin Bey ağabeyi ile ara sıra Sâmi Efendi’nin derslerine de katılıyordu, bu sayede celî yazıyı da öğrenmişlerdi.

Mehmed Emin Bey, hat sanatının yanında mûsikîde olan kâbiliyeti ile de tanınmıştır. Mûsikî eğitime ise Galata Mevlevîhânesi ser-neyzeni Aziz Dede’den ney öğrenerek başlamış, Hüseyin Fahreddin Dede ve Hakkı Dede’nin derslerine de katılarak oldukça ilerlemişti. Mûsikî nazariyatını Rauf Yektâ Bey’den öğrenmiş bunların yanında Râif Dede, Hopçuzâde Ahmed ve Hâfız Hâşim, Ahmed Irsoy, Sâdık Bey ve Bolâhenk Nûri Bey’den istifâde etmiştir. Neyzen Emin Efendi tekkeler kapatılana kadar Galata Mevlevîhânesi’nde neyzen başı idi. Büyük bir mûsikîşinas olan Mehmed Emin Bey’e “Dede” ünvanı verilmişti.

3 Şubat 1945 târihinde hayatını kaybeden Neyzen Emin Dede Eyüp’te ağabeyi Ömer Vasfî Efendi’nin yanına defnedilmiştir.²⁴⁷ Mezar taşının ön yüzü hattat Hüseyin Kutlu tarafından celî sülûs ile yazılmıştır. Taşın arka yüzü ise Latin alfabesiyle yazılmıştır. Mevlevîhânedeki neyzen başlık yapan Emin Dede’nin mezar taşı başlığı da Mevlevî başlık türündedir.

²⁴⁷ Muhittin Serin, **Hat Sanatı Târîhi Ekoller ve Tâkipçileri-1**, Kubbealtı Yay., İstanbul 2019, s. 511.

Resim 219: Mehmed Emin Yazıcı'nın mezar taşı (24.02.2024)

Resim 220: Mehmed Emin Yazıcı'nın mezar taşı (arka yüzü)

Hüve'l-Hayyü'l-Bâkî
yazdım üç İhlâs ile târihini
etdim ihdâ mü'minînin rûhuna
âlem-i ukbâya uçdu Hû deyüp
Fâtîha Mehmed Emîn'in rûhuna
fenn-i mûsikî ve Hüsn-i Hatta üstâd,
neyzen
Emin Dede'nin kabr-i şerîfidir.
Cemâziyelevvel 1300 / Safer 1364
(Hat:) Hüseyin (Kutlu) 1422

Resim 221: Târih ve imza kaydı: "Cemâziyelevvel 1300 / Safer 1364" "14 Hüseyin 22"

2.132. MEHMED ES'AD YESÂRÎ (1730? - 1798)

İstanbulu olup tahminen 1730'lu yıllarda doğmuştur. Babası mübâşir Kara Mahmud Ağa'dır.

Hat sanatına bilhassa ta'lik yazıya olan merakından dolayı Şeyhülislâm Veliyüddîn Efendi'ye gitmişse de doğuştan sağ tarafı felçli, sol eli çolak olduğundan Veliyüddîn Efendi kendisini talebeliğe kabul etmemiştir. Daha sonra Dedezâde Mehmed Saîd Efendi'nin kabul etmesiyle kendisinden meşk ederek 1754 yılında icâzetini almıştır. İcâzet töreninin yapıldığı esnada orada bulunan Veliyüddîn Efendi'nin hayli pişman olduğunu onu görenler aktarmışlardır. Ta'lik icâzeti²⁴⁸ mâil kıta şeklinde olup ismi ve mahlası Mehmed Esad, lakabı da Yesârî olarak kaydedilmiştir.

Mehmed Es'ad Efendi ilerleyen zamanlarda da yazıda kendisini geliştirmeye devam etmiş, İmad tarzını en iyi şekilde sürdürmüştür. Daha sonra İmad'ın üslûbundan en güzel harfleri seçerek yeni bir tarzda 1776 yılında Osmanlı-Türk ta'lik üslûbunu başlatmıştır. Bu yeni üslûp günden güne iyice oturmuş 1781'den itibaren en güzel örnekleri görülmeye başlanmıştır.

III. Mustafa devrinde Saray-ı Hümayûn'a hat hocası olarak tâyin edilmiştir. I. Abdülhamid ve III. Selim döneminde yapılan mimârî eserlerdeki celî ta'lik kitâbeler Mehmed Es'ad Yesârî'ye yazdırılırdı.

Hastalıklarından dolayı 20 Aralık 1798 senesinde vefât etmiştir. İlk başta Tûtî Abdüllatîf Efendi Medresesi'nin hazîresine defnedilmiştir. Oğlu Mustafa İzzet Efendi (ö. 1849) vefât edince her ikisinin kabri de tahminen, 1925 yılında onarılıp genişletilen yolun altında kalarak kaybolmuştur. Mezar kitâbeleri ise Fatih Camii hazîresine götürülmüştür.²⁴⁹ Mezar taşı kitâbesi oğlu Yesârîzâde tarafından ta'lik ile yazılmıştır. Günümüzde Fatih Camii hazîresi restorasyondadır. Es'ad Yesârî ve Yesârîzâde'nin mezar taşlarının zemini de yeşile boyanmıştır ve yazılar varaklanmıştır. Hattatların mezar taşına imza koyma âdetinin Mehmed Es'ad Yesârî ile başladığı söylenmektedir.

²⁴⁸ TSMK, Güzel Yazılar, nr. 324/27-3.

²⁴⁹ M. Uğur Derman, "Yesârî Mehmed Esad" mad., **DİA**, TDV Yay., İstanbul 2013, c. 43, s. 486-487.

Resim 222: Es'ad Yesârî ve Yesârîzâde'nin kabri (10.11.2023)

Resim 223: Es'ad Yesârî ve Yesârîzâde'nin mezar taşları

2.133. MEHMED HÂŞİM (ö. 1845)

Kafkasya'dan gelen Mehmed Hâşim Efendi Mustafa Râkım Efendi (ö. 1826)'nin talebesi ve evlatlığıdır. Râkım Efendi'nin yetiştirdiği değerli hattatlardandır. Sülüs, nesih ve celî sülüs yazılarda ve tuğra çekmede ustadır.²⁵⁰ Yazıdaki başarısı ile sikke-i hümayûn ressamlığına tâyin olmuştur. Daha sonra Darphâne-i Âmire ser-sikkezeni olmuştur. Sultan II. Mahmud Türbesi'nin taşa mahkûk celî sülüs yazıları Mehmed Hâşim Efendi'ye aittir. Kubbe kasmağına Mülk Sûresi'ni istifli kuşak

²⁵⁰ Şevket Rado, **Türk Hattatları**, Yayın Matbaacılık, İstanbul 1984, s. 205.

şeklinde yazmıştır. Ayrıca Sultan II. Mahmud'un tuğrası da Hâşim imzalıdır.²⁵¹ 1845 senesinde vefât etmiştir. Fatih semtinde üstadı Râkım Efendi'nin türbesinde yan yana medefunlardır. Mezar taşı kitâbesi celî sülüs hatlıdır. Başlık türü ise Mahmudî Fes'tir.

Resim 224: Mehmed Hâşim'in mezar taşı (08.10.2024)

Yâ Hû

Hâcegân-ı Dîvân-ı Hümâyûn'dan

cânib-i Darbhâne-i ma'mûrede

Sikke-i Hümâyûn-ı şâhâne ressamı

merhûm ve mağfûr el-muhtâc

ilâ rahmeti Rabbihi'l-Gafûr el-Hâc

Hâşim Mehmed Efendi'nin rûhi-çün el-

Fâtiha.

22 Cumadelâhira 1261

²⁵¹ Süleyman Berk, **İstanbul'un 100 Hattatı**, İBB Kültür A.Ş. Yay., İstanbul 2012, s. 99.

2.134. MEHMED HİLMÎ (ö. 1746)

Mehmed Hilmi Efendi, Anadolu'nun kadılarındandır. Hocazâde hacı Sâlih Efendi'nin talebesidir. 1746 yılında vefât etmiştir. Ta'lik yazılı ve Hâmîdî fes başlıklı mezar taşı Cezerî Kasımpaşa Camii hazîresinde bulunmaktadır.

Hüve'l-Bâkî

Anadolu eşrâf-ı kuzâtından

Hocazâde el-Hâc Sâlih

Efendi gulâmı merhûm

ve mağfûr Hattat Mehmed

Hilmî Efendi'nin rûhi-çün

ve kâffe-i ehl-i îmân ervâhı-çün

rızaen lillâhi'l-Fâtiha.

Sene 1159

Fî 28 Ramazan

Resim 225: Mehmed Hilmî'nin mezar taşı (16.07.2024)

2.135. MEHMED HULÛSÎ (ö. 1874)

Koca Râgıb Paşa Kütüphanesi'nin birinci hafız-ı kütüplüğünü, Hekimoğlu Ali Paşa Camii'nin kâtipliğini ve Nusretiye Camii'nin kürsi şeyhliğini yapan Mehmed Hulûsî Efendi, meşhur ve büyük hattatlardan Şevkî Efendi'nin dayısı ve hat sanatında hocasıdır. Mehmed Hulûsî Efendi 1874 yılında vefât etmiş olup kabri Merkezefendi Mezarlığı'nda Şevkî Efendi ile yan yanadır. Mezar taşı kitâbesini celî sülûs ile Şevkî Efendi yazmıştır. Taşında örfî destarlı kavuk mevcuttur.

Hüve 'l-Hallâku 'l-Bâkî

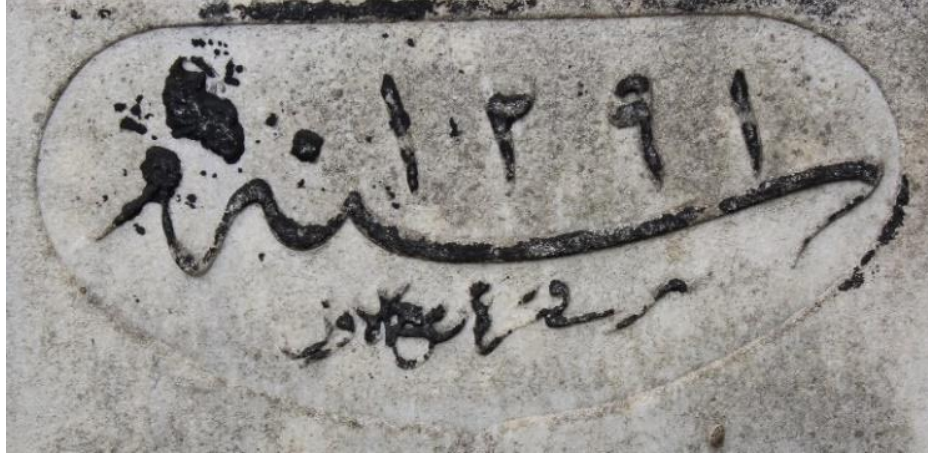
*Kıdve-i hattâtîn ve meşâyah-i cevâmi-i
selâtîn ve sülâle-i tâhire-i Mehmed Şems'-
üd-dîn el-Buhârî aleyhi rahmetü 'l-Bârîden
Câmi 'i Nusret şeyhi olup hilye-i kemâlât-ı
zâhire ve bâtine ile mevsûf olan
mazınna-i kirâmdan hoca el-Hâc Seyyid
Mehmed Hulûsî Efendi 'nin rûhi-çün Fâtiha.*

Fî gurre-i sene 1291

Rebûlevvel. Ketebehû Şevkî

Resim 226: Mehmed Hulûsî'nin mezar taşı (25.02.2024)

Resim 227: Târih ve ketebe kaydı: “Fî gurre-i, sene 1291 Rebûlevvel. Ketebehû Şevkî”

2.136. MEHMED İLMÎ (1839 – 1924)²⁵²

25 Hazîran 1839 (12 Rebûlâhir 1255) yılında İstanbul’da doğan İlmî Efendi’nin babası Trabzonlu Hacı Ali Şükrü Efendi’dir. Yazı talimine öncelikle babası ile sülûs-nesih meşkederek başlamıştır. Babasıyla hacca gitmiş, dönüşte iki sene Mısır’da kalarak dînî eğitim almıştır. İstanbul’a döndüğünde, 1860’tan sonra Kazasker Mustafa İzzet Efendi’den yeniden sülûs ve nesih meşketmiştir. Mehmed İlmî Efendi resmî kurumların kalemlerinde görev yapmanın yanı sıra hat hocalığı da yapmıştır.

17 Ocak 1924 (9 Cemâziyelâhir 1342) yılında vefât etmiştir. Mezarı Karacaahmed’tedir. Mezar taşı Tunusbağı Caddesi üzerinde Karacaahmed Mezarlığı’nın dışında duvar üzerinde yola bakar vaziyette bulunmaktadır. Mezar taşı oğlu İsmail Hakkı Altunbezer (ö. 1946) ile ortak olup 1957 yılında Necmeddin Okyay tarafından celî ta’lik ile yazılmıştır.²⁵³

²⁵² Mehmed İlmî Efendi ile İsmail Hakkı Altunbezer’in mezar taşları ortak olduğundan kitabesinin okunuşu için bkz: “2.2.97. İsmail Hakkı Altunbezer (ö. 1946)”.

²⁵³ M. Uğur Derman, “Mehmed İlmî Efendi” mad., **DİA**, TDV Yay., Ankara 2003, c. 28, s. 491.

Resim 228: Mehmed İlmî ve İsmail Hakkı Altunbezer'in mezarı (21.11.2023)

2.137. MEHMED İZZET (1841 - 1904)

İzzet Efendi, 1841 yılında İstanbul'da dünyaya gelmiştir. İlk ve orta öğreniminden sonra Tıbbiye Mektebi'nde hüsn-i hat hocalığına tâyin edilmiştir. 1868'de Galatasaray Sultânisi'nde yazı hocalığı görevine başlamıştır. Sülüs, celî sülüs, ta'lik ve rik'a yazılarını öğrenmiştir ancak icâzetini kimden aldığı bilinmemektedir. Rik'a diğer yazı çeşitlerine göre gündelik olarak hızlı yazmak için ortaya çıkmışsa da İzzet Efendi'nin onu da yavaş ve güzel yazdığı söylenmiştir. Zaman içinde Rik'a'daki kabiliyeti ile "İzzet Efendi Rik'ası" denilen bir mektep oluşmuştur.²⁵⁴

1904 yılında vefât eden İzzet Efendi, Yahya Efendi Dergâhı hazîresinde medfundur. Celî sülüs yazılı mezar taşı silindirik formunda ve başlıksızdır.

²⁵⁴ Fatih Özkafa, "İstanbul ve Hat Sanatı", **Bir Fotoğrafın Aynasında | İstanbul'un Meşhur Hattatları**, İBB Kültür A.Ş. Yay., İstanbul 2010, s. 142-143.

Hüve'l-Bâkî
Mekteb-i Sultânî Hüsn-i Hat
muallimi hattat-ı şehîr
Mehmed İzzet Efendi'nin
rûhuna Fâtiha.
Fî 18 Şevval, sene 1320
Fî 4 Kânunsânî, sene 1318

Resim 229: Mehmed İzzet'in mezar taşı (28.07.2024)

2.138. MEHMED PAŞA (KÜÇÜK ÇAVUŞ / ö. 1650)

Hâfız Mehmed Paşa aynı zamanda “Seyyid Şerîf Mahmud Paşa” diye tanınmaktadır. “Küçük Çavuş” ise lâkabıdır. Hâfız ve hattattır. 1647 yılında yeniçeri ağası, sonrasında vezir ve Mısır vâlisi olmuştur. 1649’da görevinden azledilerek İstanbul’a dönmüştür. Kısa bir süre sonra da vefât etmiştir. Kabri Eyüp’te Saçlı Abdülkâdir Efendi Camii hazîresindedir.²⁵⁵ Mezar taşı silindirik biçimde ve celî sülüs yazılı olup başlıksızdır.

Resim 230: Mehmed Paşa (Küçük Çavuş)’un mezar taşı (26.10.2023)

²⁵⁵ Mehmed Nermi Haskan, **Eyüplü Hattatlar**, Eyüp Belediyesi Yay., İstanbul 2004, s. 60.

2.139. MEHMED RÂSİM (ö. 1866)

Hattat Mehmed Râsim Efendi hakkında kaynaklarda detaylı bir bilgiye rastlanılamamıştır. 1866 senesinde vefât ederek Karacaahmed Mezarlığı'na defnedilmiştir. 1158 Numaralı, celi sülüs yazılı ve çapraz sarıklı örfî başlıklı mezar taşı ne yazık ki yerinden koparılmış vaziyette görüntülenmiştir.

Hüve'l-Bâkî
Ayasofya-i Kebîr Medresesi 'nde
Âb-Sofî Kazâsı 'nda
merhûm ve mağfûrîn leh
el-muhtâc ilâ rahmeti Rabbihi'l-
Gafûr Hattat Mehmed
Râsim Efendi 'nin rûhi-çün
el-Fâtîha.
7 Rebûlevvel, sene 1283

Resim 231: Mehmed Râsim'in mezar taşı (13.06.2024)

2.140. MEHMED RÂSİM (EĞRİKAPILI / 1688 - 1756)

İstanbul Eğrikapı’da 1688 yılında doğmuştur. Babası Molla Aşkî Câmîi imamı Hattat Yûsuf Efendi’dir. “Eğrikapılı Çelebi, İmamzâde Mehmed veya Hoca Mehmed Râsım” isimleriyle de tanınır. Yazı talimine babası ile başlamış sonrasında Yedikuleli Seyyid Abdullah’a devam ederek Aklâm-ı Sitte’yi tamamlamıştır. Nesta’lik hattını ise talebesi Kâtipzâde Mehmed Refi’ (ö. 1769)’den meşketmiştir. Nakşibendî tarikâtına mensubtur. Ketebelerinde “İmamzâde” mahlasını da kullanmıştır. 14 Mayıs 1756 (14 Şabân 1169) yılında vefât etmiştir.²⁵⁶ Oğlu Mehmed Reşîd ile beraber Eğrikapı Mezarlığı’nda Karaküçük Hâfız Efendi’nin yanına defnedilmiştir.²⁵⁷ Celî sülüs hatlı ve dikdörtgen formlu mezar taşı başlıksızdır.

²⁵⁶ Muhittin Serin, **Hat Sanatı Târihi Ekoller ve Tâkipçileri-1**, Kubbealtı Yay., İstanbul 2019, s. 355-356.

²⁵⁷ Müstakimzâde Süleyman Sâdeddin, **Tuhfe-i Hattâtîn**, Klasik Yay., İstanbul 2011, s. 421-426.

Hüve'l-Hayyü'l-Bâkî
Allahu sübhânehu ve te'âlâ
merhûm ve mağfûr el-muhtâc
ilâ rahmeti Rabbihi'l-Gafûr
Hattat Râsim Mehmed Efendi
kuluna ve cemî'-i mü'minîn ve
mü'minâte
rahmet eyleye. Bi-hürmeti'l-Fâtiha.
Sene 1169

Resim 232: Eğrikapılı Mehmed Râsim'in mezar taşı (09.05.2024)

2.141. MEHMED RÂSİM (SİKKEKEN / ö. 1884)

Mehmed Râsim Efendi hakkında kaynaklarda bir bilgiye rastlanılmamıştır. 1884 yılında vefât etmiştir ve Merkezefendi Mezarlığı'na defnedilmiştir. Mezar taşı ta'lik yazılı ve örfî başlıklıdır. Taştaki tezyînî motifler dikkat çekmektedir. Tüm Merkezefendi Mezarlığı 21.07.2024 târihinde gezilerek bu taş arandı ise de izine rastlanılmamıştır. Bundan dolayı taşın konumu belirtilememiştir.

Hüve'l-Hallâku'l-Bâkî

Bu dünyâ-yı fânide Râsim Efendi oldu gayret-yâb

Fünûn-ı ilme mâhir âlem içre oldu şöhet-yâb

*edip say'-i cemîl Allah için tedrîs-i ilm etdi
nihâyet Kadimîrî ders verirken âh rihlet-yâb
elinde Hüsn-i Hat ve hüsn-i hak gayetle
müstahsen*

*olup ressâm-ı sikke, sikkekenlikle teşerrüf-yâb
olurdu istikâmette ne mümkün Hak'dan
ayrılmak*

*Habîb-i Kibriyâ'nın sohbetinde ola izzet-yâb
gözüm yaşı akıp âh can-birâder fevtine tarîh:
Mehmed Râsim Efendi azîzen Adn'e vuslat-yâb.*

Fî 18 Cemâziyelâhir, sene 1301

Resim 233: Mehmed Râsim'in geçmiş mezar taşı fotoğrafı²⁵⁸

2.142. MEHMED RÂŞİD (ö. 1824)

Mehmed Râşid Efendi eski Yeniçeri Ocağı Dergâh-ı âlî kalemi baş halifesidir. 1824 yılında vefât etmiştir. Davud Paşa Camii hazîresinde medfundur. Mezar taşı celî sülüs yazılıdır. Taşında çubuklu, kısa sarıklı kâtibî kavuk mevcuttur.

²⁵⁸ M. Şinasi Acar, *İstanbul'un Hattat Mezar Taşları | Gelimli Gidimli Dünya*, Ofset Yapımevi Yay., İstanbul 2023, s. 168.

Resim 234: Mehmed Râşîd'in mezar taşı
(12.06.2024)

Hüve 'l-Hallâku 'l-Bâkî
Yâ İlahî ol mübârek ism-i pâkin izzeti
hem Resûlün Fahr-i Âlem Şâh-ı Kevneyn
hürmeti
eyle kabrin Ravza-i Cennet İlâhe 'l-âlemîn
gece gündüz eylesinler hür (u) gilmân
hizmeti
merhûm ve mağfûr el-muhtâc ilâ
rahmeti Rabbihi 'l-Gafûr esbâk
yeniçeriyân-ı Dergâh-ı
Âlî Kalemi ser-halîfesi olup irtihâl-i
dâr-ı bekâ eden Hattat Mehmed Râşîd
Efendi'nin rûhi-çün el-Fâtiha.
Fî selh-i Receb, sene 1239

2.143. MEHMED RÂŞİD (DÜRRİZÂDE / ö. 1790)

Mehmed Râşîd Efendi, Dürrizâde Ârif Efendi'nin oğludur. 1790 yılında müderrislik yaparken vefât etmiştir.²⁵⁹ Edirnekapı'ya defnedilmiştir. Mezar taşı ta'lik ile yazılı olup silindir biçimindedir.

²⁵⁹ Mehmed Süreyya, *Sicill-i Osmânî II*, Sebil Yayinevi, İstanbul 1996, s. 387.

Hüve'l-Bâkî
Sâbıkân Şeyhü'l-İslâm
Dürrîzâde Ârif Efendi
Hazretleri'nin mahdûmu
müderrişîn-i kirâmdan
merhûm
ve mağfûrîn leh es-Seyyid
Mehmed
Râşid Efendi
rûhi-çün el-Fâtîha.
Sene 1204

Resim 235: Dürrîzâde Râşid Efendi'nin mezar taşı (24.10.2023)

2.144. MEHMED REŞİD (ö. 1813)

Mehmed Reşid Efendi, Eğrikapılı Hoca Râsim'in oğludur. Yazıyı Abdurrahman Hilmi Efendi (ö. 1805)'den meşketmiştir. 1813 yılında vefât etmiş olup Eğrikapı'da babasının yanında medfundur. Mezar taşı celî sülûs yazılıdır.

el-Fâtiha

Allâhu sübhânehu ve te'âlâ

Hattat Mehmed Râsim

Efendizâde Mehmed

Reşid Efendi

kuluna ve cemî'-i ehl-i îmâna

rahmet eyleye âmin.

Fî 17 Zilkâde, sene 1228

Resim 236: Mehmed Reşid'in mezar taşı (09.05.2024)

2.145. MEHMED RIF'AT (ö. 1871)

Şa'bâniyye tarikâtına mensûb Mehmed Rif'at Efendi'nin Ahmed Hulûsî Efendi'den icâzet aldığı bilinmektedir.²⁶⁰ 1871 yılında vefât ederek Karacaahmed Mezarlığı'na defnedilmiştir. 13483 numaralı, Ali Rıza Efendi tarafından ta'lik ile yazılmış Hâmidî fes başlıklı mezar taşının târih satırı fotoğrafın çekildiği zamanda toprağa gömülü vaziyette görüntülenmiştir.

Hüve'l-Hayy-i lâ-yemût

Tarikât-i aliyye-i

Şa'bâniyye'den

merhûm ve mağfûr

Hattat Mehmed

Rıfat Efendi

rûhi-çün Fâtiha.

Sene 1288

Nemekahû mahdûm Ali Rıza

Fî 26 Ramazan

Resim 237: Mehmed Rıf'at'ın mezar taşı (21.11.2023)

²⁶⁰ M. Şinasi Acar, **İstanbul'un Hattat Mezar Taşları** | Gelimli Gidimli Dünya, Ofset Yapımevi Yay., İstanbul 2023, s. 174.

2.146. MEHMED RIF'AT KÂMİL (ö. 1835)

Defterhâne kâtiplerinden hattat Mehmed Rif'at Kâmil Efendi hakkında kaynaklarda bir bilgiye rastlanılmamıştır. 1835 yılında vefât etmiştir. 4144 numaralı celî sülüs yazılı ve örfî başlıklı mezar taşı Karacaahmed Mezarlığı'ndadır.

Hüve 'l-Bâkî

*Yâ İlâhî ol mübârek ism-i pâkin izzeti
hem Resûlün Fahr-i âlem Şâh-ı Kevneyn
hürmeti*

*eyle kabrim Ravza-i Cennet yâ İlâhe 'l-
âlemîn*

gece gündüz eylesünler hûr u gilmân hizmeti

merhûm ve mağfûr el-muhtâc ilâ rahmeti

Rabbihî 'l-

Gafûr cennet-mekân Firdevs-âşiyân

Defterhâne

kâtiplerinden Hattat Mehmed Rif'at Kâmil

Efendi'nin ve cemî'i ehl-i îmânın rûhi-çün

el-Fâtiha. Fî 8 Ramazan, sene 1251

Resim 238: Mehmed Rif'at Kâmil'in mezar taşı (13.06.2024)

2.147. MEHMED SADULLAH (ö. 1845)

Mehmed Sadullah Efendi, Halıcıoğlu'ndaki Mühendishâne Kütüphânesi'nin hâfız-ı kütübü olan Fethi Efendi'nin oğludur. Gençliğinde Mühendishâne'ye girmiş, hüsn-i hatta kâbiliyetli olması dolayısıyla henüz ikinci sınıftayken talebeye yazı hocalığı görevine memur edilmiştir.²⁶¹

1845 yılında vefât etmiştir. Kabri Eyüp Nişanca'da Şeyh Murad Buhârî Dergâhı hazîresinde kapıdan girince soldaki sofadadır. Mezar taşı celî sülûs ile yazılıdır ve taşında Azizî fes bulunmaktadır.

Resim 239: Mehmed Sadullah'ın mezar taşı (02.03.2024)

Hüve'l-Bâkî

Müşârün-ileyh Şeyh Es'ad Efendi

Hafîdi, Mühendishâne-i Berrî-i Hümayûn

hattâtîninden merhûm ve mağfûrûn leh

Sadullah Efendi'nin

rûhi-çün Fâtiha.

Sene 1261

²⁶¹ Mehmed Nermi Haskan, **Eyüplü Hattatlar**, Eyüp Belediyesi Yay., İstanbul 2004, s. 126.

2.148. MEHMED SADULLAH (ARAPZÂDE / 1766 - 1843)

Sadullah Efendi Şeyhülislâm Arapzâde Ârif Efendi'nin büyük oğlu olarak 1766 senesinde dünyaya gelmiştir. Müderristir. Ta'lik yazıyı hattat Es'ad Yesârî Efendi'den meşkederek icâzetini almıştır. Âlim bir zât idi. Hat hocalığı da yapmıştır. 1843 yılında vefât ederek Koca Sinan Paşa Türbesi hazîresine defnedilmiştir. Mezar taşında çapraz sarıklı örfî başlık bulunmaktadır. Kitâbesi ta'lik ile yazılıdır.

Hüve'l-Bâkî
Şeyhülislâm-ı esbâk
Arabzâde Ârif Efendi
merhûmun necl-i mükerrerleri
Reîsü'l-Ulemâ, Sâbıkân Sadr-ı
Rûmeli, merhûm ve mağfür
el-Hâc Mehmed Sa'dullah
Efendi
rûhi-çün el-Fâtiha.
Sene 1259

Resim 240: Arapzâde Mehmed Sadullah'ın mezar taşı (25.07.2024)

2.149. MEHMED SAİD (ö. 1781)

Sancakdar Hayrüddin Camii'nin önceden müezzini olan Sâlih Efendi'nin oğlu, cerrah müezzin Mehmed Efendi ve hattat Mehmed Saîd efendilerin mezar taşları ortaktır. Baba-oğulun vefât târihi 1781 olarak kaydedilmiş olup mezarları Karacaahmed Mezarlığı'nda bulunmaktadır. Mezar taşları celî sülûs ile yazılıdır. Baş taşları kırılmıştır.

Resim 241: Mehmed Saîd'in mezar taşı (10.06.2024)

Hüve'l-Bâkî

Sâbıkâ Sancakdâr el-Hayreddin

Câmî-i şerîf müezzini el-ma'rûf

Sâlih Efendizâde Cerrâh

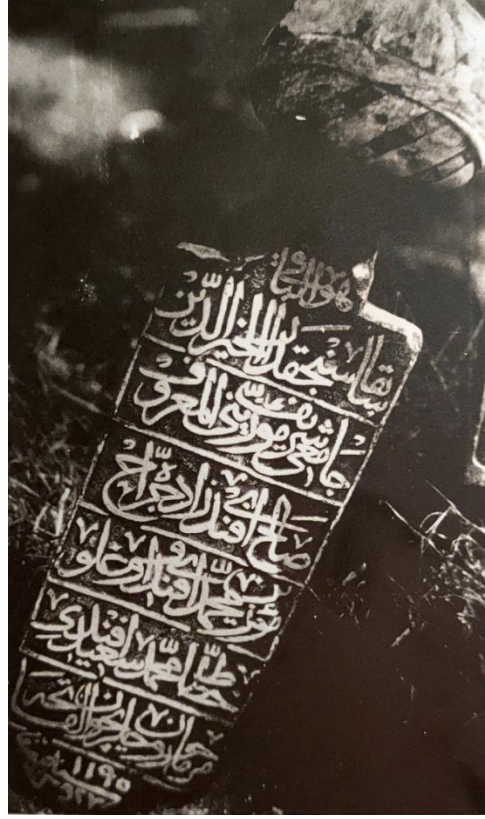
müezzin Mehmed Efendi ve oğlu

Hattat Mehmed Saîd Efendi

merhûmân ruhları-çün el-Fâtiha.

Fî 27 Şaban, sene 1195, Musaffâ

Resim 242: Mehmed Saîd'in geçmiş mezar taşı fotoğrafı²⁶²

2.150. MEHMED SAÎD (AHMED EFENDİZÂDE / 1704 - 1722)

Ahmed Efendizâde 1704 senesinde İstanbul'da doğmuştur. Aklâm-ı Sitte'yi Hoca Mehmed Râsim Efendi'den meşkederek icâzetini almıştır. Bunun yanında yine hocasından Farsçayı, Yanyalı Es'ad hocadan ise Arapça'yı öğrenmiştir. Her alanda kâbiliyeti bilinen Ahmed Efendi'nin namı İran'da dahi bilinmekteydi.

Henüz gencecik yaşta 1722 yılında (1134 Zilkade) bir hastalık sebebiyle vefât etmiştir. Kabri Ahmed Paşa Camii hazîresindedir. Mezar taşı hocası Mehmed Râsim tarafından celî sülüsle yazılmıştır. Kitâbe metninde Ahmed Efendizâde'den övgüyle bahsedilip, meziyetleri kaleme alınmıştır:

“Haza meşhedü's-şâbbi's-şehîdillezî't-tehaze'l-ilme meşreben ve'l-amele zâden a'nî bihi Muhammed Saîd eş-şehîr bi-Ahmed Efendizâde kâne enbele'n-nübehâi ve enbehe'n-nübelai ve efdale'l-ezkiyâi ve ezkâ'l-fudalâi tefferede bi-cem'i'l-fedâ'ili fe-

²⁶² Fazıl İsmail Ayanoğlu, *Târihî Mezar Taşları İstanbul-2*, İBB Yay., İstanbul 2022, s. 49

dâhâ bi-kemâlihi intihâe'l-Kemâli ve sannefe asnâfe'r-resâ'ili fe-bâhâ bi-ifdâlihi's-Seyyide ve'l-Celâle ma'a mâ'btekerahu mine'l-medâmîni'l-garâ'ibilleti te'attara bi-urfihâ Örfi ve Sâ'ib. Ve kad mâte şehîden hükmiyyen bi-dâ'i batnihi ve lem yetecâvez tis'ate aşere seneten fî sinnihi fe-lâ zâle rahmetu'r-Rahîmi aleyhi tenhemiru 'fî mak'adi sâdkin inde Melîkin Muktedirin."²⁶³

("Burası bilimi rehber, çalışmayı azık edinen genç şehidin yeridir: Ahmed Efendizâde adıyla ünlenen Mehmed Saîd ki seçkinlerin en asillerinden, soyluların en seçkinlerinden, zekilerin en erdemlilerinden, faziletliğin en zekilerinden biridir. Bütün erdemlerin kendisinde toplandığı bu zât, kemâliyle İbn-i Kemâl'e benzer. Pek çok alanda yeni kitaplar yazmıştır. Yetkinliğiyle Seyyid ve Celâl'e erişmiştir. Yeni yeni birçok konular ortaya koymuştur. Örfi ve Sâib onlardan esinlenmişlerdir. Karın ağrısından şehit olarak vefât etti. Henüz 19 yaşını doldurmamıştı. "(Kuşku yok ki onlar) Güçlü hükümdârın (Allah c.c.) katında yüksek bir derecededir ve cennette ırmakların başındadır."²⁶⁴ Ve bağışlayıcı olan Allah'ın rahmeti onun üzerine inmektedir." Vefâtı 1134 yılı Zilkade ayının son on günü içinde."²⁶⁵

²⁶³ Müstakimzâde Süleyman Sâdeddin, **Tuhfe-i Hattâfîn**, Klasik Yay., İstanbul 2011, s. 352-353.

²⁶⁴ Kamer Sûresi 54-55. Âyet.

²⁶⁵ M. Şinasi Acar, **İstanbul'un Hattat Mezar Taşları | Gelimli Gidimli Dünya**, Ofset Yapımevi Yay., İstanbul 2023, s. 41.

Resim 243: Ahmed Efendizâde'nin mezar taşı
(06.10.2024)

*Sübhâne'l-Hayyü'llezî lâ-yemût
Haza meşhedü eş-şâb eş-şehîr ellezî
ittehaze'l-ilme meşreben ve'l-amelzâde
a'nî bihi Mehmed Saîd eş-şehîr bi Ahmed
Efendizâde, kâne enbülü'n-nehâ ve
enbuhü'l-belâ ve
efdaliü'l-ezkiyâ ve ezkâ'l-fudelâ teferrüd-i
bi cemî'i'l-fezâ'il fezâhî bi kemâlihi
intihâ'i'
l-kemâl ve sannefe esnâfe'r-resâil fe-bâhî
bi efzâlihi
es-Seyyid ve'l-celâl me'a mâ ibtekreha
mine'l-mezâmîn
el-garâ'ib elletî ta'turu bi-örfihâ örfî ve
sâ'ib. ve kademât
şehîden hakîmen beden batnihi ve lem
yetecâvez tis'a
aşer sünnetehu fî sünnetin felâ zâl
rahmetihi'r-Rahîm aleyhi temhemir
fî mak'adi sıdkin inde melîkin muktedir.*

Fî evâhiri Zilkade 1134

2.151. MEHMED SAİD (EBEZÂDE / ö. 1782/83)

Sultan Mustafa Han hazretlerinin ebezâdesi ve müderrislerden hattat Mehmed Saîd Efendi hakkında kaynaklarda detaylı bir bilgiye rastlanılamamıştır. H. 1197 (M. 1782/83 yılında) vefât etmiştir. Mahmutpaşa Camii hazîresine defnedilmiştir. Celî sülûs yazılı mezar taşında çapraz dilimli örfî kavuk mevcuttur.

Hüve'l-Hayyü'l-Bâkî
merhûm ve mağfûr Gâzî
Sultan Mustafa Han
hazretlerinin ebezâdesi
merhûm ve mağfûr müderrisîn-i
kirâmdan Hattat Mehmed
Saîd Efendi rûhuna
el-Fâtiha.
Sene 1197

Resim 244: Mehmed Saîd Ebezâde'nin mezar taşı (02.10.2024)

2.152. MEHMED SAİD RÂŞİH (ö. 1776)

Önceden Yenişehir Fener kadısı olan Vânîzâde hattat Seyyid Mehmed Saîd Râşih Efendi İstanbul'un Eyüp semtinde dünyaya gelmiştir. Anne tarafından Vanlı Şeyh Mehmed soyundan olduğu için Vanîzâde olarak anılmıştır. Sülüs ve nesihî Hüseyin Hablî'den meşkederek icâzetini almıştır. 1776'da vefât ederek Şehzâde Camii hazîresine defnedilmiştir. Celî sülüs hatlı mezar taşı yarıdan kırık vaziyettedir. Serpuşu çapraz dilimli örfî kavuk biçimindedir.

Hüve'l-Hayyü'l-Bâkî
Sâbıkân Yenişehri Fener
kadısı merhûm ve mağfûrîn leh
Vânîzâde es-Seyyid
Mehmed Saîd Râşih Efendi
rûhi-çün el-Fâtiha.
Sene 1190

Resim 245: Mehmed Saîd Râşih'in mezar taşı (29.06.2024)

2.153. MEHMED SAİD (b. ŞEVKİ / 1867 - 1924)

Mehmed Şevkî Efendi'nin oğlu Mehmed Saîd Efendi de babası gibi hattatır. 1867 yılında İstanbul Haseki'de dünyaya gelmiştir. Davutpaşa Rüşdiyesi'nden sonra askerî okula devam etmiştir. Sonrasında ise Harbiye Nezâreti Topçu Dairesi'nde görev yapmıştır. Sülüs nesih yazıyı babasından meşkederek 1883'te icâzetini almıştır. 1924 senesinde vefât ederek Merkezefendi Kabristanı'nda Mehmed Hulûsi Efendi'nin yanına defnolunmuştur. Hulûsi Efendi'nin zevcesi Hatîce Hanım (ö. 1869), Şevkî Efendi'nin kızları Râsime (ö. 1917) ve Safiye (ö. 1951) hanımlar ile torunları Ömer Şevkî (ö. 1903) ve Hüseyin Rahmi (ö. 1944) efendiler de aynı yerde medfunlardır.²⁶⁶ Mezar taşları Mehmed Saîd Efendi ile ortak olup celî sülüs kitâbelidir.

Resim 246: Mehmed Saîd'in mezar taşı
(25.02.2024)

Hüve'l-Hayyü'l-Bâkî

Hadîce zevce-i Hulûsi Efendi 1862

Râsime binti Mehmed Şevkî 1917

Mehmed Saîd bin Mehmed Şevkî 1924

Safiye binti Mehmed Şevkî 1872-1951

Ömer Şevkî hafîd-i Mehmed Şevkî 1903

Hüseyin Rahmi hafîd-i Mehmed Şevkî

1944

Sare Özkul

Ruhlarına Fâtiha

²⁶⁶ M. Şinasi Acar, *İstanbul'un Hattat Mezar Taşları | Gelimli Gidimli Dünya*, Ofset Yapımevi Yay., İstanbul 2023, s. 164.

2.154. MEHMED SELİM (ö. 1797)

Mehmed Selim Efendi, mezar taşından okunmaya çalışıldığı üzere Molla Beyefendi hazretlerinin muhterem kızının süt annesinin oğlunun soyundan gelmiştir. 1797 yılında vefât etmiştir. Laleli'de Kemalpaşa Camii hazîresinde medfundur. Mezar taşı celî sülûs yazılıdır. Başlığında çubuklu, kısa sarıklı kâtibî kavuk mevcuttur.

Hüve 'l-Hallâku 'l-Bâkî
Merhûm ve mağfûrîn leh
Molla Beyefendi hazretlerinin
kerîme-i muhteremeleri iffetlû
hanımefendinin dâyezâdeleri
Hattat Mehmed Selim Efendi'nin
rûhi-çün el-Fâtiha.

Sene 1211

Fî 27 Recep

Resim 247: Mehmed Selim'in mezar taşı (29.06.2024)

2.155. MEHMED ŞÂKİR RECÂÎ (1804 - 1874)

Mehmed Recâî Efendi 1804 yılında İstanbul'un Söğütözü semtinde doğmuştur. Babası maden kalemi baş halifesi Nureddin Efendi'dir. Henüz on üç yaşında iken Amme Sûresi'ni yazarak hocası Filibeli Mehmed Efendi'den icâzet almıştır. Bu sırada "Recâî" mahlası da kendisine verilmiştir. Aynı zamanda hâfız olan Recâî Efendi, cami derslerinin yanı sıra Divân-ı Hümayûn'a da devam etmiştir. Meşhur hattat Mustafa Râkım Efendi'den celî sülûs öğrenmiş, celîde Râkım üslûbunda eserler vermiştir. Sülûs, nesih, celî sülûs ve ta'lîk yazılarda kâbiliyeti bilinmektedir. Hüsn-i hattın yanında cild ve mühür sanatlarıyla da ilgilenmiş, mûsikîye de ayrıca ilgi duymuştur.²⁶⁷

Edebiyatımızın bilinen isimlerinden Recâizâde Mahmud Ekrem (ö. 1914)'in de babası olan Mehmed Recâî Efendi 1874 yılında vefât etmiştir. Kabri Eyüpsultan'da Mihrişah Sultan Türbesi karşısındaki hazîrede yer almaktadır. Babası ile yan yana medfunlardır. Mezar taşları ta'lîk ile yazılmıştır.

²⁶⁷ Mehmed Nermi Haskan, **Eyüplü Hattatlar**, Eyüp Belediyesi Yay., İstanbul 2004, s. 129-130.

Resim 248: Mehmed Recâî (sol) ve babasının (sağ) mezar taşı (02.03.2024)

Hüve'l-Hallâku'l-Bâkî
Cenâb-ı Erham-ür Râhimîn
efâdıl-ı ricâl-i devlet-i aliyyeden
sâbık Bosna vilâyeti
kapu kethüdâsı Mehmed Recâî
bin el-Hâc Hâfız Ahmed Nüreddin
kuluna rahmet eyleye âmin
lillah-i te'âlâ el-Fâtiha.

Fî 13 Şevval, sene 1291/ vilâdet-i sene 1218

2.156. MEHMED ŞEVKET VAHDETÎ (1833 - 1871)

Mehmed Şevket Vahdetî Efendi 1833 yılında İstanbul'da dünyaya gelmiştir. "Vahdetî" mahlasıdır. Babası Hacı Nûri Efendi, Şevket Efendi küçükken vefât etmiştir.

Yazı talimine Sâlih Ferdi Efendi ile başlayarak icâzet almıştır, sonrasında yazıda daha da ilerlemek istediğinden Kazasker Mustafa İzzet Efendi'ye başvurarak iyi talebeleri arasına girmiştir. Celî sülûste Mustafa Râkım üslûbunda yazmaktadır. İstif yapmakta mahâret sahibiydi ve yazıyı hızlı yazması ile bilinirdi. On dört yaşında Dîvân-ı Hümâyun'a sonrasında Mühimme Kalemi'ne alınmıştır. Burada Nâsih Efendi'den dîvânî ve celî dîvânîyi meşketmiştir. Vahdetî Efendi aynı zamanda iyi bir ressam, tuğrakeş, hakkak, katı' sanatkârı ve kânunî bir mûsikîşinas idi.

Vahdetî Efendi genç yaşta vefât etmiş olup Eyüp'te Ebussuûd Efendi Türbesi hazîresine defnedilmiştir.²⁶⁸ Baş ve ayak taşı celî sülûs yazılıdır.

Resim 249: Şevket Vahdetî'nin mezarı (21.07.2024)

*Evlâd-ı Ebu-s Sü'ûddan ve mevâlî-yi
i'zâmdan
İsazâde Sa'düddîn Efendi merhûmun
dâmâdı Teşrifâtî-yi Dîvân-ı Hümâyûn
Kalemi
hulefâsından ve erbâb-ı ma'ârifden
Hattât merhûm
ve mağfûrîn leh Mehmed Vahdetî
Efendi rûhi-çün Fâtîha. Fî sene 1288.*

Ketebehû Vahdetî

²⁶⁸ Muhittin Serin, **Hat Sanatı Târihi Ekoller ve Tâkipçileri-1**, Kubbealtı Yay., İstanbul 2019, s. 402.

2.157. MEHMED ŞEVKİ (1783 - 1864)

Mehmed Şevkî Efendi 1783 yılında İstanbul'da Küçük Ayasofya Mahallesi'nde dünyaya gelmiştir. Babası Harputlu hâfız Mustafa Efendi'dir. Arapça, Farsça, geometri ve matematik öğrenmiştir. Ayrıca Divân-ı Muhâsebât gibi birçok memuriyet görevlerinde de bulunmuştur.²⁶⁹ 1864 yılında vefât etmiştir. Kabri Eyüpsultan Camii hazîresinde, Küçük Emir Efendi açık türbesinin ön kısmında bulunmaktadır. Mezar taşı ta'lîk ile yazılıdır.

²⁶⁹ Mehmed Nermi Haskan, **Eyüplü Hattatlar**, Eyüp Belediyesi Yay., İstanbul 2004, s. 134.

Resim 250: Mehmed Şevkî'nin mezar taşı (06.10.2023)

Hüve'l-Hallâku'l-Bâkî

*İki yüz on dokuz târîhinde ve devr-i hazreti Selîm Hân-ı
Sâlis'de baş muhâsebe kalemine memûr buyurulup Sultân Mahmûd
Hân aleyhi'r-rahme ve'l-gufrân ve Sultân Abdülmecîd Hân aleyhi
mağfîreti*

*Rabbi'l-Mennân asırlarında Evkâf-ı Hümâyûn Nezâreti ve Darbhâne
ve Ticâret Müsteşarlıkları ve Ticâret Nezâreti vekâleti
ve mefsûh Meclis-i Muhâsebe Riyâseti ve mükerreren Meclis-i Vâlâ
a'zâlîği*

*ve def'a-i sâniye olarak yine Meclis-i Muhâsebe a'zâlîği gibi menâsıb
ve mesânid-i alîyye ve mühimmede kemâl-i sıdk u istikametle emektâr*

*ve ilcâ-i hâl-i şeyhûhat ve pîrisi hasebiyle asr-ı âlî-yi
hazreti pâdişâhîde teka'üd buyurularak hânelerinde
da'vât-ı hayriye-i şehinşâhîye muvâzebetkâr olduğı*

hâlde terk ü dağdağa-i merâsim ve âlâyiş-i fenâ

ve icâbet-i da'vet-i teşrifât-ı mansıb-ı bekâ

eylemiş olan es-Seyyid Mehmed Şevkî Efendi

hazretlerinin ve kâffe-i mü'minîn

ve mûminât ervâh-ı

şerîflerine el-Fâtiha.

Sene 1281

2.158. MEHMED ŞEVKÎ (İKİNCİ / 1829 – 1887/88)

Mehmed Şevkî Efendi 1829 yılında Kastamonu civârındaki Seyyidiler Köyü'nde dünyaya gelmiştir. Küçük yaşta İstanbul'a gelmiştir. Dayısı ve zamanın feyizli hattatı Hulûsi Efendi'den meşk ederek 1841 yılında henüz 12 yaşında iken icâzetini almıştır. Yazı şeceresi Şeyh Hamdullah'a varmaktadır. Yazıda Hâfız Osman'ın ve İsmail Zühdi Efendi'nin yolundan, celîsinde ise Mustafa Râkım'ın yolundan yürümüştür. Kendisinden önce yetişen hattatları daima takip etmiş, yazılarını incelemiş, çok karalama yapmıştır. Dayısı Hulûsi Efendi 1874'te vefât edince sanatında onun varisi sıfatıyla gelen kimseyi geri çevirmemiş, haftada bir gün Haseki'deki evinde onlara yazı öğretmiştir. Bütün hayatında Harbiye Nezareti'ne bağlı "Menşe-i Küttâb-ı Askerî" mektebinde yazı hocalığı yapmıştır. Ayrıca Yıldız'da şehzâdeler ve ekâbir çocukları için açılan mektepte güzel yazı öğretmiştir.

H. 1304 (M. 1887/88 yılında) vefât eden Mehmed Şevkî Efendi Merkezefendi Mezarlığı'nda dayısı, hocası ve velînimeti olan hattat Hulûsi Efendi, yanında çocukları ve torunları arasındadır.²⁷⁰ Oğlu Mehmed Sâid Bey tarafından celî sülûs ile yazılmış mezar taşı silindir formunda olup başlıksızdır.

Resim 251: Târih ve ketebe kaydı: "14 Şa'bânü'l-mu'azzam, sene 1304. Ketebehû Saîd"

²⁷⁰ A. Süheyl Ünver, "Hilye-i Saadet Hattat Mehmed Şevkî", **50 Sanatsever Serisi**, Kemal Matbaası, İstanbul 1953, sy. 6.

Resim 252: Mehmed Şevkî'nin mezar taşı (25.02.2024)

Hüve'l-Bâkî

Şehzâdegân hazerâtının

Hüsn-i Hat mu'allimi meşâhîr-i

hattâtîn-i kirâmdan merhûm

Hacı Şevkî Efendi'nin

rûhi-çün lillâhi'l-Fâtîha.

14 Şa'bânü'l-mu'azzam, sene 1304.

Ketebehû Saîd

2.159. MEHMED ŞÜKRÜ (ö. 1854)

Mehmed Şükrü Efendi hüsn-i hattaki kâbiliyeti ve güzel ahlâkı ile tanınmıştır. 1854'te vefât ederek Üsküdar Karacaahmed Mezarlığı'na defnedilmiştir. Mezar taşı celî sülüs ile yazılmıştır. Mezar taşında örfî başlık bulunmaktadır.

*Medîne-i Üsküdar'da Şükrîde
zebânlarda memdûh idi*

*Hüsn-i Hat ve ahlâk-ı hamîde ile
mevsûf idi*

*zemân-ı kalîlde akrânını tevâfuk eyledi
şâkirdânını yetîm edip âhireti ihtiyâr
eyledi*

merhûm ve mağfûr Hattat es-Seyyid

*Mehmed Şükrî Efendi'nin rûhi-çün
Fâtiha.*

Fî 17 Rebûlevvel, sene 1271

Resim 253: Mehmed Şükrü'nün mezar taşı (21.11.2023)

2.160. MEHMED TÂHİR EFENDİ (ö. 1847)

Mehmed Tâhir Efendi, Nakşibendî tarikâtına mensub ve Hacı Mehmed Nûrî Şemsüddin Efendi'nin halîfesi olarak bilinmektedir. Hakkında kaynaklarda başka bir bilgiye rastlanılamamıştır. 1847 yılında vefât etmiştir. Mezar taşı Damad Sükûtî tarafından celî sülûs ile yazılmıştır. 1688 numaralı örfî başlıklı mezar taşı Yahya Efendi Dergâhı hazîresinde bulunmaktadır.

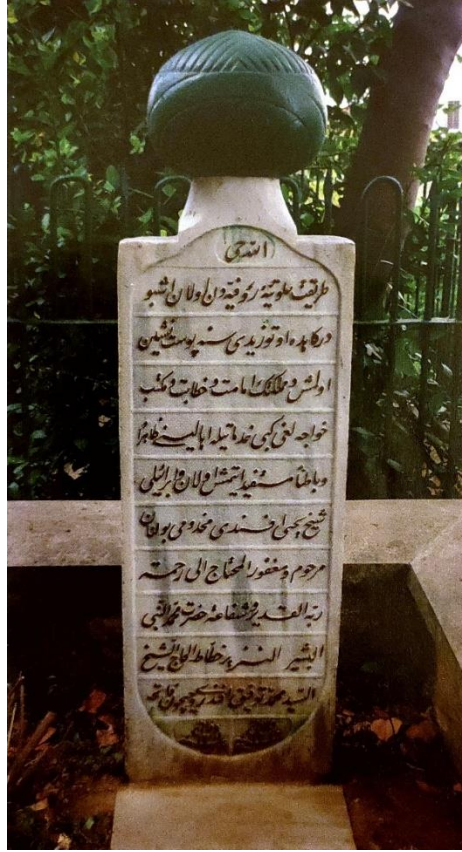
Hüve 'l-Hayyü 'l-Bâkî
Tarikât-i Aliyye-i Nakşibendîyye 'den
eş-Şeyh es-Seyyid el-Hâc Mehmed
Nûrî Şemseddîn Efendi
hulefâsından merhûm ve mağfûr
es-Seyyid Hattat Mehmed Tâhir
Efendi'nin rûhi-çün Fâtiha.
16 Cumâdelâhira 1263

Resim 254: Mehmed Tâhir'in mezar taşı (29.02.2024)

2.161. MEHMED TEVFİK (ŞEYH / ö. 1884)

Mehmed Tevfik Efendi, İbrâilli Şeyh Yahya Efendi'nin oğlu olarak dünyaya gelmiştir. Halvetiyye-Raûfiyye tarikâtına mensub bir zâttır. Dergâhta otuz yedi yıl postnişin olmuştur. Aynı zamanda imamlık, hatiplik ve mektep hocalığı gibi hizmetlerde bulunarak halkına hem zahirî hem de batınî faydalar sağlamıştır. 1884 yılında vefât etmiştir. Mezarı günümüzde Beykoz'da Hâfız Mehmed Efendi Kültür Evi²⁷¹ olarak bilinen yerin bahçesindedir. Mezar taşı ta'lik ile yazılmış olup baş kısmında tarikât tâc-ı şerîfi bulunmaktadır.

Resim 255: Şeyh Mehmed Tevfik'in geçmiş mezar taşı fotoğrafı²⁷²

²⁷¹ Fotoğraflama için gidilen tarihte burası kapalı olduğundan M. Şinasi Acar'ın birkaç sene evvel çekmiş olduğu fotoğrafa yer verilmiştir.

²⁷² M. Şinasi Acar, **İstanbul'un Hattat Mezar Taşları | Gelimli Gidimli Dünya**, Ofset Yapımevi Yay., İstanbul 2023, s. 258.

Allah Hayy

Tarikât-i Halvetiyye-i Raûfiyye'den olan işbu

dergâhda otuz yedi sene postnişin

olmuş ve memleketin imâmet ve hitâbet ve mektep

hocalığı gibi hidemâtiyle ahâlisini zâhiren

ve bâtînen müstefid etmiş olan ve İbrâilli

Şeyh Yahya Efendi mahdûmu bulunan

merhûm ve mağfûr el-muhtâc ilâ rahmeti

Rabbihi'l-Kadîr ve şefâ'at-i Hazret-i Muhammed'ün-Nebî

el-Beşîr en-Nezîr Hattat el-Hâc eş-Şeyh

es-Seyyid Mehmed Teyfik Efendi rûhi-çün Fâtiha.

Vilâdeti sene 1240, vefâtı 1301, fî 16 Rebîulâhir

2.162. MEHMED VASFÎ (ö. 1838)

Mehmed Vasfi Efendi hakkında kaynaklarda hayatı hakkında bir bilgiye ulaşılamamıştır. 1838 yılında vefât etmiş olup kabri Eyüpsultan Türbesi hazîresinde bulunmaktadır. Ta'lik yazılı mezar taşı küçük molla sarıklıdır.²⁷³

Ah mine'l-mevt
Cevâhir bedestâni kethüdâsı
merhûm İsmâil Ağazâde
gençliğine doymayan, murâdına
ermeyen cennetmekân Hâfızü'l-Kur'ân
Hattat es-Seyyid Mehmed Vasfî
Efendi'nin
rûh-i şerîfine ve kâffe-i ehl-i îmân
ervahlarına
el-Fâtiha. Fî 13 Rebîulâhir, sene 1254

Resim 256: Mehmed Vasfî'nin mezar taşı (21.07.2024)

²⁷³ Mehmed Nermi Haskan, **Eyüplü Hattatlar**, Eyüp Belediyesi Yay., İstanbul 2004, s. 137.

2.163. MEHMED ZİHNÎ (ö. 1866)

Mezar taşını Sâmi Efendi'nin yazdığı Mehmed Zihnî Efendi hakkında kaynaklarda bir bilgi bulunamamıştır. Kitâbesinde de hakkında bilgiye yer verilmemiştir. Mehmed Zihnî Efendi 1866'da vefât ederek Merkezefendi Camii hazîresine defnedilmiştir. Sâmi Efendi tarafından yazılan celî sülûs mezar taşının ne yazık ki serpuşu kırılmış ve taşın kendisi üç parçaya ayrılmış vaziyettedir. Taş sonradan yapıştirılarak toprağa dikilmiştir.

Hüve'l-Hayyüllezî lâ-yemût

*Allahu sübhânehu ve te'âlâ hazretleri
hâzin-i kelâm-ı Rabbânî ve vâsıl-ı dâr-ı
Na'im-i*

*samedânî olan Hattat Mehmed Zihnî
Efendi kuluna ve kâffe-i ehl-i îmâne
rahmet*

eyleye lillâhi'l-Fâtîha.

Fi 2 Ramazân, sene 1282.

Ketebehû Sâmi

Resim 257: Mehmed Zihnî'nin mezar taşı (25.02.2024)

2.164. MEHMED ZÜHDÎ (ö. 1848)

Mehmed Zühdi Efendi, Eski Kabasakal Camii imamı vekili Seyyid Abdurrahman Efendi'nin oğludur. 1848 yılında vefât etmiştir. 15792 Numaralı, ta'lik yazılı, örfî başlıklı mezar taşı Karacaahmed Mezarlığı'ndadır.

Hüve'l-Bâkî

Sâbık Kabasakal imâmı

vekîli es-Seyyid Abdurrahman

Efendi'nin mahdûmu, merhûm

Hattat es-Seyyid Mehmed Zühdi

Efendi'nin rûhi-çün Fâtiha.

Fî 20 Şa'ban, sene 1264

Resim 258: Mehmed Zühdi'nin mezar taşı (10.06.2024)

2.165. MİR İSMAİL (ö. 1751)

Kānunî devrinin sonundan Sultan II. Selim ve Sultan III. Murad dönemlerine kadar on dört yıl sadrazamlık yapan Sokullu Mehmed Paşa, Sultan II. Selim'in kızı Esmâhan Sultan ile evlenmiştir. Bir sultanzâde olan oğlu İbrahim Bey “İbrahim Han” diye anılmış, onun da çocuklarına “İbrahim Hanzâdeler” denilmiştir. İşte Mîr İsmail Bey bu İbrahim Hanzâdeler'den Ali Bey'in oğlu olup İstanbul'un Eyüp semtinde dünyaya gelmiştir.

Hüsn-i hat sanatında sülüs-nesih yazıları Eğrikapılı Hoca Râsim Efendi'den, ta'lik yazıyı ise Kâtipzâde Mehmed Refi' Efendi (ö. 1769)'den meşketmiştir. Aynı zamanda “Bâhir” mahlasıyla şiirler yazmıştır. 1751 yılında yaşı yetmişe yakınken vefât etmiştir. Müstakimzâde vefâtına şu târihi düşürmüştür: “Mîr İsmail buldu me'vâda makam”²⁷⁴ Mezarı Eyüp'te Sokullu Mehmed Paşa Türbesi'ndedir. Türbedeki uzun süren restorasyon sebebiyle İstanbul Türbeler ve Müzeler Müdürlüğü Sokullu Mehmed Paşa Türbesi'ne girişe izin vermediğinden Mîr İsmail Bey'in sandukasının fotoğrafı çekilememiştir.

Resim 259: Mîr İsmail'in geçmiş sanduka fotoğrafı²⁷⁵

²⁷⁴ M. Şinasi Acar, **İstanbul'un Hattat Mezar Taşları | Gelimli Gidimli Dünya**, Ofset Yapımevi Yay., İstanbul 2023, s. 191.

²⁷⁵ M. Şinasi Acar, **age.**, s. 191.

2.166. MÎR MUSTAFA (ö. 1613)

Ferhad Paşa'nın oğlu olan Mîr Mustafa Bey ve kardeşi Ahmed Bey babalarından meşk etmişlerdir. Yazıdaki kâbiliyeti bilinmektedir. Şehzâde Mehmed anne tarafından dedesidir. 1613 senesinde vefât ederek Fatih'te Şehzâdebaşı Camii hazîresine defnedilmiştir. Mezarı lahit şeklindedir. Ayak taşında ve baş taşında yazı yoktur. Celî sülûs yazılı mezar kitâbesi baş taşından lahit gövdesine kadar olup dikdörtgen formdadır. Baş ve ayak taşları silindire yakın çokgen biçimindedir ve başlığı yoktur.

Resim 260: Mîr Mustafa'nın mezarı (29.06.2024)

Resim 261: Mîr Mustafa'nın mezar taşı kitâbesi

Merhûm el-muhtâc ilâ rahmeti Rabbihi'l-Gafûr

Mîr-i âlem Mustafa Ağa ibn-i Ferhâd Paşa el-vezîr

rûhi-çün Fâtîha. Fî 24 şehr-i Recebi'l-mürecceb, sene 1022

2.167. MUHAMMED HAMDİ YAZIR (ELMALILI / 1878 - 1942)

Hamdi bey 1878 yılında Antalya Elmalı'da dünyaya gelmiştir. Şer'iyye Mahkemesi'nde başkâtip olan babası Nûman Efendi Elmalı, Burdur'un Gölhisar ilçesine bağlı Yazır köyündendir. İlk-orta öğrenimini ve hâfızlığını Elmalı'da tamamladıktan sonra eğitimi için dayısı Mustafa Efendi ile birlikte İstanbul'a gitmiştir. Tahsili devam ederken Bakkal Ârif Efendi'den sülüs ve nesih yazılarını meşketmiş, Sâmi Efendi'den ise ta'lik ve celî yazılarını öğrenerek icâzetini almıştır. Bir taraftan da kendi çabalarıyla edebiyât, mûsikî ve felsefe öğrenmiştir. Elmalılı M. Hamdi Yazır daha çok ilmi kişiliği ile tanınmış bir müfessirimizdir. Aynı zamanda Türkçe, Arapça, Farsça şiirleri olan bir şair, sülüs, nesih, nk'a, ta'lik, celî ve icâzet nevilerinde eser vermiş bir hattattır. Tezhip ve ciltçilik gibi geleneksel sanatlarla ilgilenmiş, tımkla süslemeler yapmıştır. Fakat ne Türkiye ne de dünya ilim ve sanat çevrelerinde bu yönüyle pek bilinmemektedir.²⁷⁶

1919 yılında Süleymâniye Medresesi'nde müderris olarak göreve başlamıştır. Cumhuriyet'in ilânı ile birlikte görev aldığı kurumlar kapatılınca açıkta kalmıştır. Millî Mücadele sırasında bir sebeple idama mahkûm edilerek Ankara'ya götürülmüştür. Orada geçirdiği kırk günün ardından mahkeme tarafınca suçsuz bulunarak serbest bırakılmıştır. Hamdi Bey evine döndüğünde camiye gitmek haricinde evinden çıkmamıştır. Geçim sıkıntısı çekmeye başlayınca "Metâlib ve Mezâhib" adlı tercüme eserini tamamlamıştır. Bir taraftan da Diyânet İşleri'nin kendisine teklif ettiği tefsir hazırlama işini kabul ederek onun üzerinde çalışmıştır.²⁷⁷

27 Mayıs 1942 yılında kalp yetmezliği sebebiyle vefât etmiştir. Kabri Sahrayıcedid Mezarlığı'ndadır. Baş taşı Latin alfabesi ile ("Hüve'l-Bâkî" dışında), ayak taşı ise ta'likle yazılmıştır.

²⁷⁶ M. Hüsrev Subaşı, "Elmalılı Hamdi Efendi ve Hat Sanatındaki Yeri", **Elmalılı Muhammed Hamdi Yazır Sempozyumu Bildirileri**, DİB, Ankara 1993, s. 318

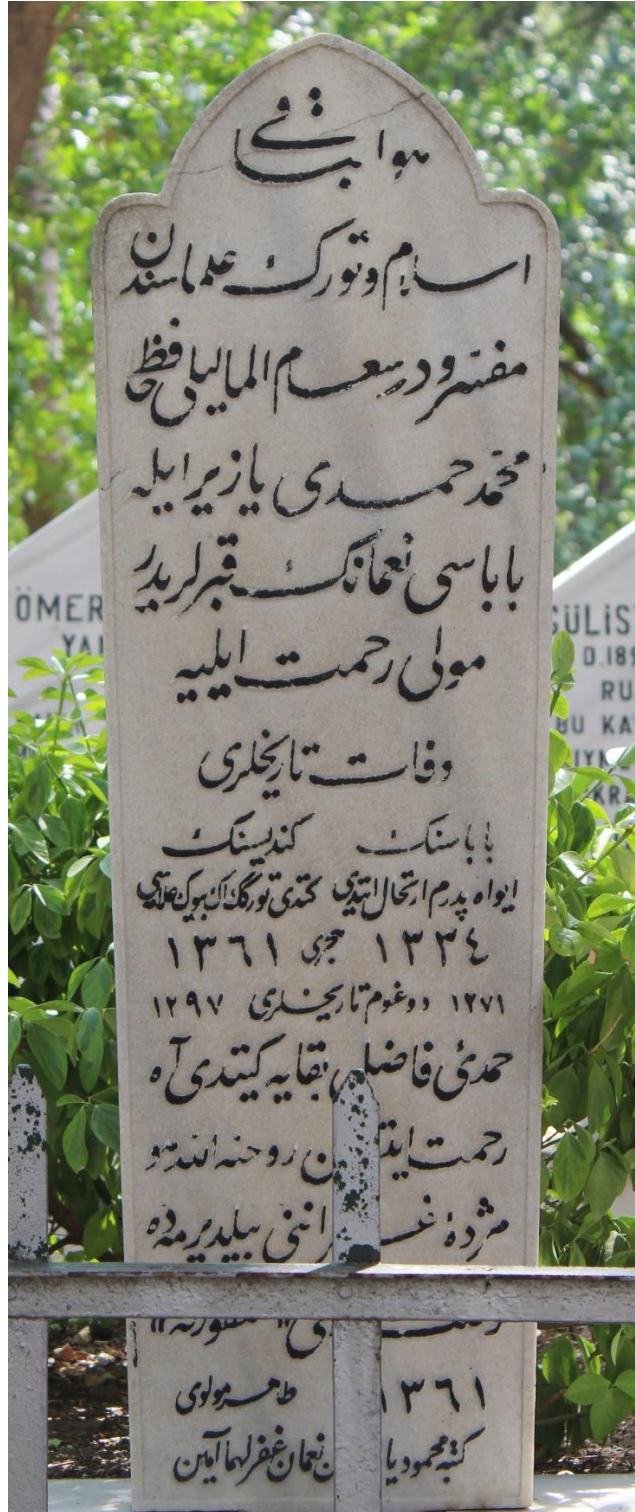
²⁷⁷ Yusuf Şevki Yavuz, "Elmalılı Muhammed Hamdi" mad., **DİA**, TDV Yay., İstanbul 1995, c. 11, s. 57-62.

Resim 262: Elmalılı Hamdi Yazır'ın kabri (20.07.2024)

Resim 263: Elmalılı Hamdi Yazır'ın baş taşı

Resim 264: Elmalı Hamdi Yazır'ın ayak taşı

Hüve'l-Bâkî

*İslâm ve Türk ulemâsından
müfessir ve dersiâm Elmalılı Hafız*

*Mehmed Hamdî Yazır ile
babası Numan'ın kabirleridir*

Mevlâ rahmet eyleye

Vefât târihleri:

<i>Babasının</i>		<i>Kendisinin</i>
<i>Eyyah pederim irtihâl etdi</i>	<i>Gitdi Türk'ün en büyük</i>	
	<i>ulemâsı</i>	
<i>1334</i>	<i>Hicrî</i>	<i>1361</i>

Doğum târihleri:

1271 *1297*

Hamdî'yi fâzıl bekâya gitdi âh

Rahmet etsin rûhuna Allah Hû

Müjde-i gufrânını bildirmede

rıhlet târihi “mağfürün leh”.

1361 Tâhir-i Mevlevî.

Ketebehû Mahmûd Yazır ibn-i Numân gufira lehümâ,

âmin

2.168. MURAD III (SULTAN / 1546 - 1595)

Sultan III. Murad'ın babası II. Selim, annesi ise Nurbânu Sultan'dır. 1574 yılında babasının vefâtı üzerine tahta çıkmıştır ve 1595 yılına kadar, yaklaşık 21 yıl Osmanlı tahtında kalmıştır.

Saltanatı döneminde ilk icrâati Kâbe'nin duvarlarının tamiri olan Sultan III. Murad zamanında Osmanlı İmparatorluğu hem doğuda hem batıda savaşlar yaşamıştır. Osmanlı-Safevî savaşları döneme damgasını vuran savaşlardandır. İkinci büyük cephe ise batıda Habsburg'lara karşı açılmıştır. Bu savaşlar Batı târihinde “On beş yıl savaşları” veyâhut “Uzun harp” olarak adlandırılmıştır. Savaş dönemi klasik Osmanlı'nın temel yapısını derinden sarsmıştır. Osmanlı Devleti başarılar kazandıysa da Avusturya'nın saldırılarıyla bazı kalelerini kaybetmiştir. Savaşlar sırasında Sultan III. Murad 17 Ocak 1595 (6 Cemâziyelevvel 1003) târihinde vefât etmiştir. Vefât sebebi olarak bazı kaynaklar Sultan III. Murad'ın rahatsızlıklarından bahsetmişlerdir. Her bir kaynakta rahatsızlığı farklı şekilde yazılmıştır. Kimisinde soğuk algınlığı, kimisinde mide rahatsızlığı, kimisinde sara hastalığı... Anlaşılan esas sebebi tam bilinmediğinden olsa gerek bu âni vefât saray halkını bir hayli şaşkırtmıştır.

Sultan III. Murad iyi bir sanat eğitimi almış, şiir ve edebiyâtın yanında hat sanatıyla da ilgilenmiştir. Müstakimzâde'nin nakline göre, sülüs, nesih ve ta'lik yazılarda Şeyh Şücâ' Halvetî'den meşk etmiştir.²⁷⁸ Ayasofya Camii mihrabının iki yanında asılı Kelime-i Şehâdet levhasıyla bir âyet levhasının bulunduğu bildirilmekteyse de bugün mevcut değildir. Türk Vakıf Hat Sanatları Müzesi'nde (nr. 255) Murâdî imzalı celî ta'lik bir levhası mevcuttur. Ayrıca İstanbul Üniversitesi Kütüphânesi'nde kendi hattıyla ince ta'lik eserleri vardır (nr. T 5580). İslâm kitap sanatları hakkında en önemli başvuru kaynağı olan Âlî Mustafa Efendi'nin *Menâkıb-ı Hünerverân*'ının onun döneminde yazılmış olması dikkat çekicidir.²⁷⁹ Aynı zamanda "Muradî" mahlasıyla şiirler yazmıştır. Sanat ve mimariye büyük önem vermiş, birçok camii, medrese ve hayır kurumu onun adına yaptırmıştır.

²⁷⁸ M. Hüsrev Subaşı, “Hattat Osmanlı Pâdişahları”, **Osmanlı**, Yeni Türkiye Yayınları, Ankara 1999, c. 11, s. 605.

²⁷⁹ Bekir Kütükoğlu, “Murad III” mad., **DİA**, TDV Yay., Ankara 2020, c. 31, s. 172-176.

Resim 265: Sultan III. Murad Türbesi iç mekânı²⁸⁰

2.169. MURAD IV (SULTAN / 1612 - 1640)

27 Temmuz 1612 yılında İstanbul'da doğmuştur. Babası I. Ahmed, annesi Mâhpeyker (Kösem) Sultan'dır. Sultan I. Mustafa tahttan indirilince yerine henüz 11 yaşında olmasına rağmen annesinin tesiriyle IV. Murad getirilmiştir. Devlet idaresi yaklaşık dokuz sene annesinin etkisi altındaki devlet adamları tarafından yürütülmüştür. Yönetim tam anlamıyla 1632 yılından itibaren Sultan IV. Murad'a geçmiştir. Saltanatı

²⁸⁰ https://upload.wikimedia.org/wikipedia/commons/3/3c/Tomb_of_Sultan_Murad_III_-_07.JPG

esnasında Avrupa'da Otuz yıl Savaşları sürmekteydi, Osmanlı topraklarında ise mezhep problemleri kendini gösteriyordu. Sert mizaçlı, disiplinli yapısı ve cesaretiyle tanınan padişahın zaman zaman kılık değiştirerek İstanbul sokaklarında gezerek halkı ve askerleri denetlediği bilinmektedir.

1629 Yılında Sadrazam Hüsrev Paşa komutasındaki Osmanlı ordusu sefere çıkarak Safevî ordusunu yenilgiye uğratmıştır. 1639'da Kasr-ı Şirin Antlaşması imzalanarak Osmanlı-Safevî savaşı resmen son bulmuştur. Bu antlaşmayla Osmanlı-Safevî sınırı büyük ölçüde belirlenmiştir. IV. Murad aynı zamanda Bağdat Seferi ile de tanınmaktadır. Safevîler'in eline geçen Bağdat'ı geri almak üzere düzenlediği seferi bizzat kendisi yönetmiş ve büyük bir başarı kazanmıştır.

IV. Murad dönemi âlim, şair, târihçi, hattat ve mûsikişinas gibi muhtelif sahalarda yetişmiş fikir adamları bakımından Osmanlı Devleti'nin en dikkate değer dönemi olmuştur. Evliya Çelebi, Kâtib Çelebi, Nef'î, Şeyhülislâm Yahyâ, Veysî, Koçi Bey, Azmîzâde Hâletî gibi edebiyat sahasında önde gelen şahsiyetlerden birkaçı bu dönemde yaşamışlardır. Sert görünen mizacı yanında bilginleri muhafaza etmiş sanatkâr ruhlu bir padişahdır. Yüksek bir edebî kabiliyeti olmamakla birlikte Arapça ve Farsça bildiği, "Murâdî" mahlasıyla şiirler yazdığı bilinmektedir. Kimden meşk ettiği bilinmemekle birlikte özellikle ta'lik ve celîsine merak sarmış, hatt-ı hümâyûnlarda ta'lik kırması kullanmıştır.

Bir gün âniden hastalanan Sultan IV. Murad hastalığının günden güne artmasıyla 8 Şubat 1640 târihinde genç yaşta vefât etmiştir. Mezarı Sultan Ahmet Camii yanındaki babası I. Ahmed'in türbesindedir.²⁸¹

²⁸¹ Ziya Yılmaz, "Murad IV" mad., **DİA**, TDV Yay., Ankara 2020, c. 31, s. 183.

Resim 266: Sultan IV. Murad Türbesi iç mekânı²⁸²

2.170. MURTEZA EFENDİ (ö. 1747)

Nakşibendî tarikâtına mensub hattat hacı Murteza Efendi Rûznâmçe Kalemi'nin baş müdürlüğü, dönemin Tophâne nâzırlığı ve tersâne eminliği görevlerinde bulunmuştur. Tek gözü âmâ olduğundan Yekçeşm diye anılmıştır. Güzel yazıyı Eğrikapılı Mehmed Râsim Efendi'den meşk ederek icâzetini almıştır. 1747'de vefât etmiştir. Kabri Eyüp'te 1744 senesinde kendi yaptırdığı Kaşgârî Şeyh Abdullah Efendi Tekkesi hazîresindedir. Burası günümüzde Kaşgârî Dergâhı veya Kaşgârî

²⁸² <https://www.turkiyenintarihieserleri.com/?oku=3551>

Murteza Efendi Tekkesi diye bilinmektedir. Celî sülüsle yazılmış mezar taşı kafesî sarıktır.

Resim 267: Murteza Efendi'nin mezar taşı (08.09.2023)

Hüve'l-Hallâku'l-Bâkî
Sâhibü'l-hayrât
ve'l-hasenât, sâbıkân
rûznâmçe-i evvel, merhûm el-
Hâc Murteza Efendi
rûhi-çün el-Fâtiha.
Fî 15 Ramazân, sene 1160

2.171. MUSTAFA II (SULTAN / 1664 - 1703)

Sultan II. Mustafa IV. Mehmed ve Gülnûş Emetullah Sultan'ın oğlu olarak dünyaya gelmiştir. 6 Şubat 1695 (21 Cemâziyelâhir 1106) târihinde otuz bir yaşında iken pâdişahlığını ilan ederek tahta çıkmıştır. Birkaç gün sonra Eskicami'de kılıç kuşanma merasimi yapılmıştır.

Tahta çıktığı yıllarda 1683 Viyana Kuşatması'yla başlayan çok uluslu savaşlar çeşitli cephelerde bütün hızıyla sürmekteydi. Bundan dolayı tahta geçer geçmez yaptığı ilk iş devletin kontrolünü kendi eline alma çabası olmuştur. Nitekim Vezîriâzam Sürmeli Ali Paşa'ya hitâben çıkardığı hatt-ı hümayunda Allah'ın kendisine hilâfet nasip ettiğini söylemiş, pâdişahların zevk-i sefâyâ daldıklarında halkın huzur bulamadığından bahsetmiş, böyle bir yanlışa düşmeyerek ataları gibi ordunun başına bizzat geçmek istediğini bildirmiştir. Bir süredir kötü giden savaşların da bu sayede önünü alabileceğini düşünmüştür.

Sultan II. Mustafa, yoğun süren savaşlardan sonra Fransa ile yaptığı savaşı sona erdiren Avusturya'dan gelen barış teklifini kazandığı önceki iki zaferin etkisiyle kabul etmemiş, üçüncü ve sonuncu Avusturya seferine Ağustos-Eylül 1697 (1109 Saferinde) târihlerinde çıkmıştır. Buradan mağlubiyet alarak büyük bir prestij kaybı yaşamıştır. Bu çok cepheli savaşlar Osmanlı Devleti'nin sosyal ve ekonomik yapısını temelinden sarsmıştır. Bu savaş, Osmanlılar için Karlofça Antlaşması'na (1699) giden süreci hızlandırmıştır. Karlofça Antlaşması, Osmanlı'nın Avrupa'da geniş toprak kayıplarını kabul ettiği ilk büyük antlaşma olarak bilinmektedir.

Aslında barış döneminde olmalarına rağmen savaşlardaki başarısızlık ve kaybedilen topraklardan dolayı oluşan genel bir memnuniyetsizliğin pâdişahın doğrudan kendisini hedef alacak derecelere ulaşmasına neden olmuştur. 1703 Yılında patlak veren Edirne Vakası ile pâdişahın tahttan indirilmesi gerçekleşmiştir. II. Mustafa ordularının başında sefere çıkan son Osmanlı pâdişahı olarak târihe geçmiştir.²⁸³

Sultan II. Mustafa aynı zamanda hattat pâdişahlar arasında yer almıştır. Önceleri Sultan Ahmed Camii baş müezzini hattat Hocazâde Mehmed Enverî Efendi'den sülüs ve sülüs celîsi meşk etmiş, hocası 1694'de vefât edince Hattat Hâfız Osman Efendi (ö. 1698)'den aynı yazıları meşke devam etmiştir. Sultan II. Mustafa Osmanlı saltanatını şahsında temsil ederken bile yazdığı hatların altında “Fakir”, “Hakîr”, “Derviş Mustafâ.-yî Âl-i Osman” gibi alçak gönüllü ve dervişçe ifâdeler kullanmıştır. Bu bir bakıma pâdişahın iç dünyasıyla ilgili de ipuçları taşımaktadır.²⁸⁴

²⁸³ Abdülkadir Özcan, “Mustafa II” mad., **DİA**, TDV Yay., Ankara 2020, c. 31, s. 275-280.

²⁸⁴ M. Hüsrev Subaşı, “Hattat Osmanlı Pâdişahları”, **Osmanlı**, Yeni Türkiye Yayınları, Ankara 1999, c.

Yakalanmış olduğu hastalıklara son yaşanan üzüntüler de eklenince Sultan II. Mustafa 1703 yılında vefât etmiştir. Mezarı Hatice Turhan Sultan Türbesi içerisinde baabsının ayak ucunda bulunmaktadır.

Resim 268: Hatice Turhan Sultan Türbesi'nin iç mekânı²⁸⁵

11, s. 606.

²⁸⁵ <https://maps.app.goo.gl/XwrvGYBU7hZV1Mw5>

2.172. MUSTAFA III (SULTAN / 1717 - 1774)

Sultan III. Ahmed ve Mihrişah Emine Sultan'ın oğulları olarak dünyaya gelmiştir. 1757 yılında tahta çıkmıştır. Babası gibi kendisi de hat sanatına ilgi duymuştur. Şekercizâde Mehmed Efendi (ö. 1752)'den dersler almış, az sayıda da olsa güzel eserler bırakmıştır. Şiirle de meşgûl olan pâdişah “Cihangîr” mahlasıyla şiirler yazmıştır.

Saltanatı boyunca Osmanlı Devleti, hem içte hem dışta birçok zorlukla karşı karşıya kalmıştır. Reform yanlısı bir pâdişah olan III. Mustafa, özellikle orduyu modernleştirmek ve devlet maliyesini düzene sokmak için bazı girişimlerde bulunmuştur. Askeri sahada bazı yenilikler için Fransız subay Baron de Tott'u ülkeye davet ederek Osmanlı-Rus savaşının ortasında kendisinden istifade ederek Topçu Mektebi'ni açmıştır (1772). Ancak bu mektep ancak bir sene kadar faaliyet gösterebilmiştir. Hatta pâdişahın vefâtından kısa süre önce kurulan Sûrat Topçuları Ocağı da ne yazık ki pek bir fayda sağlayamamıştır.²⁸⁶ O dönemde Rusya ile savaşlar yoğunluk kazanmıştır. 1768-1774 Osmanlı-Rus Savaşı sonunda imzalanan Küçük Kaynarca Antlaşması Osmanlı için ağır sonuçlar doğurmuştur. Antlaşma, Kırım'ın Osmanlı'dan ayrılmasının ve Rusya'nın Osmanlı iç işlerine karışmasının önünü açmıştır.

Sultan III. Mustafa, bu savaşın kahrı ve alınan yenilgilerin üzüntüsüyle 21 Ocak 1774 târihinde vefât etmiştir. Laleli Camii yanındaki kendi adına yapılan türbesinde medfundur.

²⁸⁶ Kemal Beydilli, “Mustafa III” mad., **DİA**, TDV Yay., Ankara 2020, c. 31, s. 280-283.

Resim 269: Sultan III. Mustafa ve III. Selim'in sandukaları (10.03.2023)

2.173. MUSTAFA AĞA (TOZKONDURMAZ / ö. 1744/45)

İstanbuldur. “Tozkondurmaz” lâkabıyla tanınırdı. Babası Devlet-i Âliyye’den Süleyman Âğa’dır. Hanîf İbrahim Efendi’nin damadıdır. Ayvansaray’da oturmaktadır. Enderûn-ı Hümâyûn’da yetişmiştir. Sır kâtipliğine yükselmiş ve Sultan III. Ahmed zamanında Enderûn’dan ayrılmıştır. Hocazâde Mehmed Efendi’den hüsn-i hat meşketmiştir. Aklâm-ı Sitte’de mâhir, özellikle de celî yazıda ve müsennâda üstün idi.²⁸⁷ H. 1157 (M. 1744/45 yılında) vefât etmiştir. Kabri, kendi semti olan Ayvansaray’da Tokludede Türbesi hazîresindedir. Vefâtına “Mustafa Ağa’ya menzilgâh ola dârü’s-selâm” şeklinde târih düşürülmüştür.²⁸⁸ Celî sülûs yazılı mezar taşı çapraz kafes dilimli yıldız desenli taşkın sarıklı kavuk biçimindedir.

²⁸⁷ Suyolcuzâde Mehmed Necib, **Devhatü’l-Küttâb**, Güzel Sanatlar Akademisi Neşriyatı No: 16, İstanbul 1942, s. 27.

²⁸⁸ Müstakimzâde Süleyman Saadettin, **Tuhfe-i Hattâtîn**, Klasik Yay., İstanbul 2014, s. 474.

Hüve 'l-Hayyü 'l-Bâkî

Sâbikân Sır kâtibi

merhûm Hattat

Mustafa Ağa rūhi-çün

el-Fâtîha. Sene 1157

Resim 270: Mustafa Ağa (Tozkondurmaz)'nın mezar taşı (16.07.2024)

2.174. MUSTAFA EFENDİ (ö. 1803/04)

H. 1218 (M. 1803/04 yılında) vefât eden, Rufâî tarikâtından hattat Mustafa Efendi'nin mezarı Şeyh Hüsametîn Camii hazîresinde bulunmaktadır. Mezar taşı celi sülûs yazılıdır ve başlığı yok olmuştur. Taşın sol tarafı ne yazık ki âdeta kesilerek yok edilmiştir. Mezar taşı kitâbesi ise artık düzleşmeye başladığından yazıların okunması güç durumdadır.

*Lâ İlâhe İllallah
Muhammedün Resûlullah
Tarikât-i Rufâ'iden (kesilmiştir.)
es-Seyyid Hattat merhûm
ve mağfûr Mustafa
Efendi'nin rûhi-çün
rızaen lillâhi'l-Fâtîha.
Sene 1218*

Resim 271: Mustafa Efendi'nin mezar taşı (12.06.2024)

2.175. MUSTAFA EFENDİ (AŞÇIBAŞIZÂDE / ö. 1819)

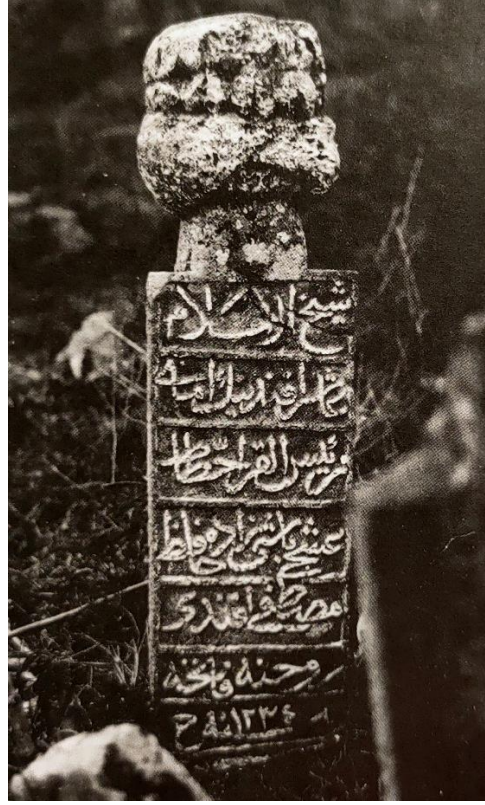
Aşçıbaşızâde Mustafa Efendi, Şeyhüislâm Âşir Efendi'nin imamı, başkurrâ ve hattattır. 1819 yılında vefât ederek Zeytinburnu Silivrikapı-Ayvalık Mezarlığı'na defnedilmiştir. Ancak mezarı İBB Mezarlıklar Müdürlüğü Sistemi'nden bulunamamıştır. Taşın kendisi de mezarlıkta bulunamamıştır. Bundan dolayı taşın konumu belirtilememiştir.

*Şeyhüislâm
Âşir Efendi'nin imâmı
Reîsü'l-kurrâ Hattat
Aşçıbaşızâde Hâfiz
Mustafa Efendi
rûhuna Fâtiha.
8 Cemâziyelâhir, sene 1234*

Resim 272: Hâfiz Mustafa'nın geçmiş mezar taşı fotoğrafı²⁸⁹

²⁸⁹ M. Şinasi Acar, *İstanbul'un Hattat Mezar Taşları | Gelimli Gidimli Dünya*, Ofset Yapımevi Yay., İstanbul 2023, s. 89.

Resim 273: Hâfız Mustafa'nın geçmiş mezar taşı fotoğrafı-2²⁹⁰

2.176. MUSTAFA EFENDİ (CELÂLZÂDE / 1490/91 - 1567)

1490/91 yılında doğduğu kabul edilen Celâlzâde Mustafa, Tosyalı olup hattat Kadı Celâleddin'in (ö. 1528) oğludur.

İlköğretimini memleketinde tamamladıktan sonra İstanbul'a gelerek öğrenimini burada sürdürmüş olan Celâlzâde Mustafa, Dîvân-ı Hümâyûn kâtipliğine atanmıştır. 1524 yılında bir görev üzerine Mısır'a gitmiş, 1525'te döndükten sonra Reîsü'l-Küttâb olmuştur. Yaklaşık on sene bu göreve devam etmiştir. 1534 senesinde Kânunî Sultan Süleyman ile birlikte Irakeyn Seferi'ne katılmış, Bağdat'a girdikten sonra sefer esnasında Seydi Bey vefât edince onun yerine nişancılığa getirilmiştir. 1557'de yaşlılığını ileri sürerek emekliye ayrılmıştır. 1566'da Zigetvar Seferi sırasında ikinci kez nişancılığa getirilmiştir.²⁹¹

²⁹⁰ Fazıl İsmail Ayanoğlu, *Târihi Mezar Taşları İstanbul-2*, İBB Yay., İstanbul 2022, s. 70

²⁹¹ Celia Kerslake, "Celâlzâde Mustafa Çelebi" mad., *DİA*, TDV Yay., İstanbul 1993, c. 7, s. 260-262.

Celâlzâde Mustafa 1567 yılında vefât etmiştir. Eyüp'te kendisine ithafen “Nişanca” semtinde, Nişancı Mustafa Camii hazîresinde kardeşi Celâlzâde Sâlih (ö. 1565) ile yan yana medfunlardır. Mezar taşı kitâbesinin son mısrası ebced hesabıyla hicrî 975 târihini vermektedir. Mezar taşı celî sülûs yazılı olup başlık bulunmamaktadır.

Resim 274: Celâlzâde Mustafa'nın kabri (02.03.2024)

Resim 275: Celâlzâde Mustafa'nın baş taşı

Lâ İlâhe İllâllah

*Celâl oğlu Nişânî ki cihânın
fenâsın gördü azmetdi bekâya
teni hâkî olup aslına râci'
karışdı rûh-i pâki asfiyâya.*

Resim 276: Celâzâde Mustafa'nın ayak taşı

*Muhammed'ün Resûlullah
yeri cennet ola deyû melekler
feleklerden el açdılar duâya
ışidip rûh-i kudsî dedi târih:
İlâhî rahmet eyle Mustafa'ya,
975*

2.177. MUSTAFA EFENDİ (SEYYİD, HÂFİZ / ö. 1836/37)

Merhûm Rûgânî Hacı Yusuf Ağa'nın torunu olan Reisü'l-Hattâtîn Seyyid Hâfız Mustafa Efendi H. 1252 (M. 1836/37 senesinde) vefât etmiştir. Kabri Karacaahmed Mezarlığı Hattatlar Sofası'ndadır. Hattatlar Sofası fotoğrafın çekildiği zaman içerisinde henüz yeni bakım görüp düzenlenmiştir. Taşlar temiz, Sofa bakımlı vaziyettedir. Seyyid Hâfız Mustafa'nın mezar taşı celî sülüs yazılı ve örfî başlıklıdır.

Ni'me-ş şefi'u'l-Kur'ân
Merhûm Rugânî el-Hâc Yûsuf
Ağa'nun hafîdi merhûm ve mağfûr
el-muhtâc ilâ rahmeti Rabbihi'l-Gafûr
Reisü'l-hattâtîn es-Seyyid Hâfız
Mustafa Efendi'nin rûh-i
şerîfi-çün ve kâffe-i ehl-i îmân
ervâhı-çün rızaen lillâhi te'âlâ.
el-Fâtiha. Sene 1252

Resim 277: Seyyid Hâfız Mustafa'nın mezar taşı (21.11.2023)

2.178. MUSTAFA EYYÛBÎ (SUYOLCUZÂDE / 1619? – 1685/86)

İstanbuldur. 1619(?) yılında Eyüp'te doğmuştur. Suyolcu Ömer Efendi'nin oğlu olduğundan “Suyolcuzâde” diye tanınır. Ayrıca Devhatü'l-Küttâb (kâtiplerin soyağacı)'ın yazarı Mehmed Necib Efendi'nin dedesidir. Hüsni-i hat sanatında önce Dede isminde bir hattattan ders almış sonra Aklâm-ı Sitte'yi Derviş Ali'den meşketmiştir. Sultan IV. Mehmed dönemi hattatlarının önde gelenlerindedir. Hâfız Osman'a da hocası Derviş Ali'nin izniyle hocalık etmiştir. Hattat Sâmi Efendi “Benim i'tikâdimca Hâfız Osman, Mustafa Eyyûbî'yle tanıştıktan sonra yazının sırlarına vâkıf olmuştur.” demiştir.²⁹²

H. 1097 (M. 1685/86 yılında) vefât etmiştir. Mezar taşı kitâbesi torunu Necib Efendi'ye aittir. Kabri Eyüp'te Fahri Korutürk Caddesi üzerindeki Mustafa Ağa Çeşmesi yakınında iken îmar çalışmaları nedeniyle mezar taşı 1948 yılında TİEM deposuna kaldırılmıştır. Celî sülüs yazılı mezar taşı ortasından kırık vaziyettedir.

²⁹² M. Şinasi Acar, **İstanbul'un Hattat Mezar Taşları | Gelimli Gidimli Dünya**, Ofset Yapımevi Yay., İstanbul 2023, s. 244.

Hüve'l-Hayyü'l-Bâkî
Allâhu sübhânehu ve te'âlâ
Hattat Suyolcuzâde
Mustafa Efendi kuluna
ve bi'l-cümle mü'minîn ve mü'minâte
rahmet eyleye bi-hürmeti'l-Fâtiha.

Sene 1097

Resim 278: Suyolcuzâde Mustafa Eyyûbî'nin mezar taşı²⁹³

²⁹³ F: Mustafa Murat Bozcu, **TİEM Taş Eserler Koleksiyonu**, Doktora Tezi, MSGSÜ Sosyal Bilimler Enstitüsü Sanat Târîhi ABD, İstanbul 2017, c.1., s. 392.

2.179. MUSTAFA FEVZÎ (HÂFIZ / ö. 1865)

Âriflerin kutbu Ramazânüddîn Mahfî hazretlerinin dergâhında önde gelenlerden postnişin hâfiz Mustafa Fevzî Efendi hattat ve imamdır. 1865 yılında vefât ederek Kocamustafapaşa Sümbülefendi Dergâhı hazîresine defnedilmiştir. Mezar taşı aynı hazîrede bulunan hattat Hâfız Azîz Mahmud Efendi (ö. 1887)'ninkiyle çok benzerdir. Kitâbesi Hâfız Ahmed tarafından celî sülüs olarak yazılmıştır. Başlığı Sümbül Efendi Tarikâtı'na mensub kişilerin kullandığı Sümbülî tâcıdır.

Hû

*Kutbü 'l-ârifîn Ramazânü 'd-dîn
mahfî hazretlerinin hankâhı
postnişîni ve bu makâm-ı âlîde
pîş-kadem ve imâm olan Hattat
Hâfız Mustafa Fevzî Efendi'nin
rûhi-çün rızaen lillah-i Fâtîha.*

Sene 1282

*Fî gurre-i Rebûlevvel, yevm-i
Çarşamba, Hâfız Ahmed*

Resim 279: Mustafa Fevzî Efendi'nin mezar taşı (08.06.2024)

2.180. MUSTAFA FEYZÎ (ö. 1738)

Başhekim Ahmed Efendi'nin oğlu olarak dünyaya gelen Hayâtîzâde hacı Mustafa Efendi kardeşi Mehmed Emin Efendi ile birlikte Enderun'da eğitim görmüşlerdir. Babası gibi Mustafa Feyzî Efendi de pâdişahın baş hekimliğini yapmıştır. Molla Aşkî imamı Ebû Râsim Efendi'den sülûs ve nesih yazılarını öğrenmiştir. 1738 yılında vefât ederek Eyüpsultan Camii hazîresine defnedilmiştir. Mezar taşı celî sülûs hatlı, silindir biçiminde ve başlıksızdır.

Hüve'l-Bâkî
el-merhûm ve'l-mağfûr
Sâbıkân ser etibbâ-yı şehriyârî
Hayâtîzâde el-Hâc Mustafa
Efendi rûh-i şerîfleri
içün el-Fâtiha.
Sene 1151

Resim 280: Mustafa Feyzî'nin mezar taşı (06.10.2023)

2.181. MUSTAFA HALİM ÖZYAZICI (1898 - 1964)

İstanbullu olup 1898 yılında dünyaya gelmiştir. Asıl ismi Abdülhalîm'dir fakat daha ziyade Halîm ismiyle tanınmıştır. Kıyımlı nalıncı Hacı Cemal Efendi'nin oğludur. İbtidâî Mektebi'nden sonra girdiği Haseki Gülşen-i Maârif Rüşdiyesi'nde hocası Hâmid Aytaç kendisindeki yazı kâbiliyetini farkederek Halîm Bey ile ilgilenmiştir. Burada rik'a, sülûs, nesih ve divanî yazılarını ancak okul seviyesinde meşketmiştir. 1914 yılında Sanâyi-i Nefise Mektebi'nin hakkâklık bölümüne kaydolmuş, 1915 senesinde ise Medresetü'l-Hattâtîn'e kaydolarak hat öğrenimine devam etmiştir. Hasan Rızâ Efendi ve Kâmil Akdik'den sülûs, nesih ve rikâ', Mehmed Hulûsi Yazgan'dan ta'lîk, İsmail Hakkı Altunbezer'den celî sülûs ve tuğra, Ferid Bey'den divanî ve celî divanî, Said Bey'den ise rik'a yazılarını meşketmiştir. Yazı öğreniminden kalan vakitte Yeniköylü Nûri Bey ve Bahâeddin Tokathıoğlu ile tezyinî motiflere de çalışmıştır. Burada tüm çeşit yazıları meşkettiyse de icâzetini celî sülûs ve tuğradan almıştır. Halîm Efendi daha sonra Dîvân-ı Hümâyun Kalemî'nde görev yapmaya başlamıştır. Burada her bir kişiye bir mahlas verilmesi âdeti olduğundan Halîm Bey'e de "Zühdi" mahlası verilmiştir. Zaman içerisindeki yazılarında Zühdi diye atmış olduğu imzalarına da rastlanılmaktadır.

1929'da yürürlüğe konulan harf inkılâbı kânunu neticesinde mesleğinden ayrılmak zorunda kalan Halîm Efendi İstanbul'da Topkapı dışında Tepebağ semtinde bir arsa satın alarak bağcılık ile uğraşmış, üzüm yetiştirmiştir. O dönemde yazdığı yazılarında "sâbıkân hattat, halen bâğban" gibi ketebelere rastlanılmaktadır. 1930 senesinin sonunda Vakıflar Umum Müdürlüğü tarafından camilerin yazılarının tamirine karar verilmesiyle bu görevde yer almıştır. 1946 yılında Güzel Sanatlar Akademisi'nde hat hocalığı yapmaya başlamıştır.²⁹⁴

Halîm Efendi 1964 yılında trafik kazası sonucu vefât etmiş olup Eski Kozlu Mezarlığı'na defnedilmiştir. Necmeddin Okyay tarafından Halîm Efendi'nin vefâtına şu târih düşürülmüştür:

Necmiyâ, Hattat Halîm Bey oldu mağfûr-ı İlâh

İlm-i hattın en büyük üstâdı idi, göçdü âh

²⁹⁴ M. Uğur Derman, "Özyazıcı, Mustafa Halîm" mad., **DİA**, TDV Yay., İstanbul 2007, c. 34, s. 135-

Resim 281: Mustafa Halîm Özyazıcı'nın mezar taşı (25.02.2024)

Hüve'l-Hallâku'l-Bâkî

Türk hat sanatının son büyük üstadı Güzel Sanatlar Akademisi eski hat öğretmeni

Hattat Hacı Mustafa Halîm Özyazıcı rûhuna Fâtiha.

D.T. 1898 Ö.T. 1964

2.182. MUSTAFA İZZET EFENDİ (YESÂRİZÂDE / 1770'ler - 1849)

Mustafa İzzet Efendi'nin doğum târihi net olmayıp 1770'lerde doğduğu tahmin edilmiştir. İstanbul'da dünyaya gelmiştir. Babası Yesâri Es'ad Efendi'den meşkederek 1787-88 yıllarında icâzetini almıştır. Önceleri babasının üslûbunda yazarken zamanla kendine has tarzını yakalayıp geliştirmiş, 1824'ten sonra Türk ta'lîk ekolünün öncüsü olarak ta'lîk yazıyı zirveye çıkarmıştır. Babası gibi pek çok mimâri eserde ve âbidede yazıları mevcuttur.

Mollalık, müderrislik, kadılık, kazaskerlik pâyesi görevlerinde bulunmuş olup 1839'da kendisine fiilen Anadolu kazaskerliği, 1846'da ise fiilen Rumeli kazaskerliği verilmiştir. 1842 senesinde Matbaa-i Âmire'nin başına geçtiği sırada Yesârîzâde'nin hurde ta'lîk hattının harf kalıpları dökülerek kitap basımlarında kullanılmıştır. İlk basılan eser Kasapbaşızâde İbrahim Efendi'nin "Risâle-i İ'tikâdiyye"sidir.

Yesârîzâde 23 Haziran 1849'da vefât etmiştir. Tûtî Abdüllatif Efendi Medresesi'nde babası Mehmed Es'ad Efendi'nin yanına defnedilmiştir. 1925 yılında caddenin genişletilmesi esnasında hazîre yolda kalınca mezar taşları TİEM'e kaldırılmıştır. Daha sonra Fatih Camii hazîresine taşınmıştır. Mezar taşı kitâbesi talebesi Ali Haydar Bey tarafından ta'lîk ile yazılmıştır.²⁹⁵

²⁹⁵ M. Uğur Derman, "Mustafa İzzet, Yesârîzâde" mad., **DİA**, TDV Yay., Ankara 2020, c. 31, s. 307-309.

Resim 282: Yesârîzâde'nin mezar taşı (10.11.2023)

Hüve'l-Bâkî

Yesârîzâde

üstâd-ı ekrem merhûm

ve mağfûrûn leh el-Hâc

Mustafa İzzet

Efendi rûhi-çün

rızaen lillâh el-Fâtiha.

Fî 2 Şa'bân, sene 1265

2.183. MUSTAFA NÛRÎ (SEYYİD / ö. 1817)

Seyyid Mustafa Nûri Efendi, Ma'denli Seyyid İsmail Ağa'nın oğlu olarak dünyaya gelmiştir. Kaynaklarda hakkında bir bilgiye rastlanılamamıştır. 1817'de vefât ederek Karacaahmed Mezarlığı'na defnedilmiştir. Celî sülûs yazılı mezar taşında baklava dilimli, yıldız desenli kısa sarıklı kâtibî kavuk mevcuttur.

Resim 283: Seyyid Mustafa Nuri'nin mezar taşı (10.06.2024)

*Almadım dünya murâdın nâ-murâd
oldum bugün*

*vere cennette murâdım bana Hallâk-ı
cihân*

*dâr-ı dünyâda gezerken gül gibi nâzik
tenim*

*ansızın geldi vebâ vermedi hiç emn ü
emân*

Madenli es-Seyyid İsmâil

Ağa'nın mahdûmu merhûm

Hattat es-Seyyid Mustafa

Nûrî Efendi rûhuna Fâtiha.

Fi 15 Zilkâde, sene 1232

2.184. MUSTAFA SIDKÎ (HÂFIZ / ö. 1872/73)

Hafız Mustafa Sıdkî Efendi, Şa'bâniyye tarikâtına mensub ve Şeyh Ahmed Nâzikî Efendi'nin halîfesidir. Canbâziye Camii imamı görevinde bulunmuştur. H. 1289 (M. 1872/73 yılında) vefât ederek Kocamustafapaşa Sümbülefendi Dergâhı hazîresine defnedilmiştir. Mezar taşında beyaz renkte sıyrılmalar mevcuttur. Kitâbesi târihin sol kısmında yazıldığı üzere Hâfız Ahmed tarafından celî sülûs ile yazılmıştır. Mezar taşında çapraz sarıklı başlık mevcuttur.

Resim 284: Mustafa Sıdkî Efendi'nin mezar taşı (08.06.2024)

2.185. MUSTAFA RÂKİM (1758 - 1826)

1758 yılında dünyaya gelen Ünyeli Mustafa Râkım Efendi İstanbul'a gelerek ağabeyi hattat İsmail Zühdî Efendi (ö. 1806)'den küçük yaşta hüsn-i hat meşk etmiş, 12 yaşında icâzetini almıştır. Ağabey kardeş aynı zamanda hâfız imiş.

Mustafa Râkım Efendi müderrislik ve kazaskerlik yapmıştır. Tuğrada muazzam bir inkılâb yapmıştır. Sultan III. Selim, IV. Mustafa, II. Mahmud ve Abdülmecid'in tuğralarını en mükemmel hâline getirmiştir. Hâfız Osman'ın artık geçilemeyerek bir kemâle vardığını gören pek dikkatli ve estetik zevki yüksek celî yazının üstâdı Mustafa Râkım Efendi, onun bütün mükemmel harflerini toparlayarak o zamana kadar görülmemiş istiflerle yeniden ortaya çıkarmıştır.²⁹⁶

1826 yılında vefât etmiştir. Fatih'te kendisi için yaptırılan "Hattat Kazasker Mustafa Râkım Efendi" türbesinde talebesi Hâşim Efendi ile birlikte medfunlardır. Yeşil örtülü sandukasında kafesî destarlı başlık bulunmaktadır. Türbenin dış duvarında bulunan celî sülüs kitâbesi "Mustafa Râkım" ketebelidir. Fakat bu kitâbenin öğrencisi Haşim Efendi tarafından yazıldığı bilinmektedir.²⁹⁷

Resim 285: Mustafa Râkım Efendi türbe kitâbesi (08.10.2024)

²⁹⁶ Süheyl Ünver, "Hattat Mustafa Râkım Efendi", Kemal Matbaası, İstanbul 1953, **50 Sanatsever Serisi**, sy. 3.

²⁹⁷ Betül Sayın, "İstanbul'da Medfun Hattatlar (1786-2009)", **Lale Dergisi**, İstanbul 2023, sy. 7, s. 27.

Resim 286: Mustafa Râkım Efendi'nin sandukası (08.10.2024)

Rahmetullâhi te'âlâ

*Sâbıkân sadr-ı Anadolu ve hâzin-i kelâm-ür Rabbâni Hattat Mustafa Râkım Efendi
rûhi-çün Fâtiha. 1241. Ketebehû Mustafa Râkım*

Resim 287: Mustafa Râkım Efendi türbesi (08.10.2024)

Resim 288: Mustafa Râkım Efendi türbesi (Süheyl Ünver arşivi / 24.9.1981 perşembe)²⁹⁸

²⁹⁸ A. Süheyl Ünver, **Hattat Mustafa Rakım Türbesi 1966**, Süleymaniye Kütüphanesi, İstanbul 1966, s. 5

2.186. MUSTAFA RÂKİM (TAŞMEKTEPLİ / ö. 1767)

Mustafa Râkım Efendi İstanbulludur. Merkezefendi Dergâhı müezzinlerinden “Leylek Müezzin” olarak da tanınan zâtın oğludur. Sülüs ve nesih yazıyı Yedikuleli Seyyid Abdullah’tan meşkederek icâzetini almıştır. Âşık Paşa Camii semtindeki “Taş Mektebi”nde hat hocalığı yaptığından “Taşmektepli” diye anılmaktadır. 1767 yılında vefât etmiştir. Kabri Merkezefendi Mezarlığı’nda bulunmaktadır.²⁹⁹ Mezar taşı kitâbesi celî sülüs ile aruz vezninde manzum türde yazılmış olup son dizisinde tam târih düşürülmüştür.³⁰⁰

Hüve 'l-Hayyü 'l-Bâkî

Hüsn-i Hat fenninde bi-hemtâ o zât-ı

muhterem

ya'ni Mustafa Râkım Efendi ol sahib-i kemâl

azm-i ukbâ eyledi dâr-ı fenâdan el çekip

cennet-i firdevsin uçmağında açdı perr ü bâl

söyleyip yazdım rıdâi rihleti târihini:

*Hakk ana verdi makâm-ı merkezi dârü 'l-
visâl.*

1181

Resim 289: Mustafa Râkım (Taşmektepli)'in mezar taşı (25.02.2024)

²⁹⁹ Müstakimzâde Süleyman Saadetin, **Tuhfe-i Hattâtîn**, Klasik Yay., İstanbul 2014, s. 469.

³⁰⁰ M. Şinasi Acar, **İstanbul'un Hattat Mezar Taşları | Gelimli Gidimli Dünya**, Ofset Yapımevi Yay., İstanbul 2023, s. 203.

2.187. MUSTAFA RÂSİH BEY (ö. 1755/56)

Mustafa Râsîh Bey, Damad İbrahim Paşa'nın tırnakçısı Ahmed Ağa'nın oğludur. H. 1169 (M. 1755/56 yılında) vefât ederek Piyâlepaşa Camii hazîresine defnedilmiştir. 17-246 numaralı mezar taşı celî sülûs yazılıdır. Başlık kısmında çapraz kafes dilimli yıldız desenli taşkın sarıklı kavuk mevcuttur.

Merhûm Dâmâd İbrahim

Paşa tırnakçısı

Ahmed Ağazâde merhûm

ve mağfûr Hattat

Mustafa Râsîh Bey

rûhi-çün el-Fâtiha.

Sene 1169

Resim 290: Mustafa Râsîh Bey'in mezar taşı (02.10.2024)

2.188. MUSTAFA SÂNÎ (ö. 1824)

Seyyid Mustafa Sâni Efendi, Cevâhir Bedesteni bölükbaşlarından İsmail Ağa'nın oğlu olarak dünyaya gelmiştir. Kaynaklarda hakkında başka bir bilgiye rastlanılamamıştır. 1824 senesinde vefât ederek Karacaahmed Mezarlığı'na defnedilmiştir. 7528 numaralı celî sülüs yazılı mezar taşında çubuklu başlıklı kısa sarıklı kavuk mevcuttur.

Yâ Rahîm

Âh efendi ma'sum oğlum

dâr-ı bekâya edeli rihlet

bize yâdigâr kaldı hasret-i firkat

ansızdan gelip ecel vermedi amân

nev-civânım eyle cennetde rahat

Cevâhir Bedestâni bölükbaşy-

larından İsmâil Ağa'nın

ciğerküşesi merhûm Hattat

es-Seyyid Mustafa Sâni Efendi rûhi-çün

Fâtiha. Fî 17 Şaban, sene 1239

Resim 291: Mustafa Sâni'nin mezar taşı (10.06.2024)

2.189. MUSTAFA VASFÎ (SEYYİD / ö. 1853)

Seyyid Mustafa Vasfî Efendi hakkında kaynaklarda herhangi bir bilgiye rastlanmamıştır. 1853 senesinde vefât ederek Karacaahmed Mezarlığı'na defnedilmiştir. 15800 numaralı mezar taşı Mahmudî fesli ve celî sülüs yazılıdır.

*Gelenler bezm-i imkâna olur mest-i fenâ elbet
bu sahbâ-yı ecelden var mıdır nûş etmemiş bir
leb
göçüp ukbâya Seyyid Mustafa Vasfî Efendi
hafî
bu nâr-ı hicrile süzende-dil oldu ahibbâ hep
muhâsip kâtip idi kâtibân-ı ihtisâb içre
olup hattat hem etmişdi hüsn-î hatt-ı meksep
biri mu'cem biri tam iki târihi ile Nâfi'
merhûmun du'â-yı hayrını yâd eyledim ensep
yüzü akıyla me'vâ-yı bekây-i eylesün mesken.
Cenânlar Mustafa olup şefî Vasfî'nin yâ Rab.*

Sene 1269

Resim 292: Seyyid Mustafa Vasfî'nin mezar taşı (10.06.2024)

2.190. MUSTAFA VÂSIF (ÇÖMEZ / ö. 1852)

Hattat Mustafa Vâsif Efendi Kastamonuludur. Gençliğinde İstanbul'a gelmiştir. Hüsn-i hat sanatını Kebecizâde Mehmed Vasfî Efendi'den öğrenmiştir. Üstâdı kendisine "Çömez" adını taktığından o şekilde meşhur olmuştur. Sonrasında Laz Ömer Efendi'den de ders almıştır. Mustafa Vâsif Efendi, Sultan I. Abdülhamid'in türbesinin baş türbedârı imiş. Bir kayda göre ise vaktinin Reisü'l-Hattâtîn'i imiş. Kazasker Mustafa İzzet Efendi kendisinin talebesidir.³⁰¹

1852 yılında vefât ederek Eyüpsultan Camii hazîresine defnedilmiştir. Mezar taşı celî sülüs yazılı ve örfî başlıklıdır.

³⁰¹ Şevket Rado, **Türk Hattatları**, Yayın Matbaacılık, İstanbul 1984, s. 210.

Resim 293: Çömez Mustafa Vâsîf'ın mezar taşı (26.10.2023)

Hüve 'l-Hayyü 'l-Bâkî
Cennetmekân Firdevs-i âşiyân
Gâzi Sultan Abdülhamîd
Han tâbe serâhu hazretlerinin
vakf-ı şerîfi kaymakam vekîli esbâk
ser-levha-i hattâtîn merhûm
ve mağfûr el-muhtâc ilâ rahmeti
Rabbihi 'l-Gafûr el-Hâc Mustafa
Vâsîf Efendi'nin rûhi-çün

Fâtiha. 1269

2.191. MUSTAFA ZEYNÎ EFENDÎ (ö. 1779)

Mustafa Zeynî Efendi'nin mezar taşında söylenilmektedir ki: “Fesahatle (güzel konuşan) Kur'ân'ı ezbere bilen, zamanın hattatı Mustafa Zeynî Efendi, vefâ kaynağı olan saygıdeğer bir kişiydi. Mahmud Paşa Camii'nde uzun yıllar boyunca izzet ve itibâr ile insanlara örnek olmuştu.” 1779 yılında vefât ederek Fatih'te Mahmutpaşa Camii hazîresinde defnedilmiştir. Ancak 02.10.2024 târihinde gidilip araştırıldığı üzere mezar taşı hazîrede bulunmamaktadır. Cami müezzininin dediğinde göre hazîre bu târihten bir ay önce bakım görmüştür. Eski fotoğraflarında zaten duvara dayalı hâlde bulunan celî sülûs yazılı taşı bu bakım esnasında hazîreden kaldırılmış olmalıdır.

Resim 294: Mustafa Zeynî'nin geçmiş mezar taşı fotoğrafı³⁰²

*Bâ-fesâhat Hafizü 'l-Kur'ân Hattât-ı
zemân*

*Mustafa Zeynî Efendi muhterem kân-i
vefâ*

*Câmî'-i Mahmud Paşa 'yı velîde nîce sâl
izzet ü rif'at ile olmuşdu nâsa muktedâ
doymadı ömrüne hayfâ erişüp bâd-ı ecel
gül gibi soldu vücûdu eyledi azm-i bekâ
Hakk te'âlâ ez-kerem kabrini pür envâr
idüp*

*rûz-i mahşerde şefâat ede âna Mustafa
ey Necîbâ kıldı üçler söyledi târîhini:
cennetü 'l-âlâ ola Yâ Rab mekân-ı
Mustafa.*

Sene 1193

³⁰² M. Şinasi Acar, *İstanbul'un Hattat Mezar Taşları | Gelimli Gidimli Dünya*, Ofset Yapımevi Yay., İstanbul 2023, s. 207.

2.192. NAMIK İBRAHİM (ö. 1776)

Küçük yaştan beri hat sanatına ilgili olan Nakşibendî tarikâtına mensub Namık İbrahim, Hüseyin Hablî Efendi (ö. 1744)'den sülüs ve nesih dersleri almıştır. Ayrıca İmrahor imamı Seyyid Abdullah'dan da meşkederek icâzetini almıştır. Özellikle celî yazı ve müsenna yazılarda kâbiliyeti bilinmektedir.³⁰³ Bir de şikeste nesih ve celî divanîde mahâreti olduğu söylenmektedir.³⁰⁴ 1776 yılında vefât ederek Fatih Şehzâdebaşı'ndaki Burmalı Mescid hazîresine defnedilmiştir. Celî sülüs yazılı mezar taşı başlıksızdır.

Resim 295: Namık İbrahim'in mezar taşı (29.06.2024)

Hüve'l-Bâkî
Allah sübhânehu ve te'âlâ
merhûm ve mağfûr
Hattat Nâmık İbrâhîm
kuluna ve bi'l-cümle mü'minîn
ve mü'minâte rahmet eyleye
âmîn bi hürmeti Sûreti'l-
Fâtiha.
Sene 1190

³⁰³ Şevket Rado, **Türk Hattatları**, Yayın Matbaacılık, İstanbul 1984, s. 173.

³⁰⁴ Suyolcuzâde Mehmed Necib, **Devhatü'l-Küttâb**, Güzel Sanatlar Akademisi Neşriyatı No: 16, İstanbul 1942, s. 133.

2.193. NECMEDDİN OKYAY (1883 - 1976)

Necmeddin Okyay 28 Ocak 1883 yılında İstanbul'un Üsküdar semtinde doğmuştur. Yeni Vâlîde Camii imamı ve Mahkeme-i Şer'iyeye başkâtibi olan Mehmed Abdünnebî Efendi'nin oğludur. Henüz mektep yıllarında Kasapzâde Hâfız Mehmed Efendi ile başladığı hıfz eğitimine Hâfız Şükrü Efendi ile devam ederek hıfzını tamamlamıştır.

Hüsn-i Hat talimine Ravza-i Terakkî Mektebi'nde Hasan Talat Bey'den rîk'a, divanî, celî divanî yazılarını meşkederek başlamış ve icâzetini almıştır. 1902'de hocası, Necmeddin Efendi'yi Filibeli Bakkal Ârif Efendi (ö. 1909) ile tanıştırmak kendisiyle hat talimine devam etmesine vesile olmuştur. İdâdî'ye gittiği yıllarda hat meşkine devam etmesine müsaade edilmeyince mektepten ayrılmıştır. Bir gün bir parça ebru kağıdı ilgisini çekmiş, bu sanata doğru yönelenerek 1903 yılında Özbekler Tekkesi şeyhi Edhem Efendi'den ebru, kağıt boyama, aher, ince marangozluk dersleri almaya başlamıştır. Edhem Efendi'nin aracılığı ile Sâmi Efendi ile yeniden hat sanatına devam etmiş, ta'lik ve sülüs-nesih yazılardan 1905-1906 yıllarında icâzetini almıştır. Hat sanatına olan merakı ile eski hat üstâdlarına ait yazılardan bazılarını toparlamıştır. Medresetü'l-Hattâtîn'de evvela talebe olarak bulunarak orada Hacı Kâmil Akdik'ten sülüs, Tuğrakeş İsmail Hakkı Altunbezer'den celî sülüs ve tuğra meşketmiştir. Ardından 1916 yılında ebru ve âhar hocalığı yapmaya başlamıştır. Medresetü'l-Hattâtîn'de hocalık yaptığı bu zamanlarda yazılı ve çiçekli ebru çeşitlerini bulmuştur. Cilt sanatına olan hevesi ile Bahâeddin Efendi'den de bu sanatı öğrenmiştir. 1925'ten sonra Hattat Mektebi, Şark Tezyînî Sanatlar Mektebi ve Devlet Güzel Sanatlar Akademisi'nde hocalık görevine devam ile cilt ve yazı muallimliği yapmıştır.

Bunların yanında 1907 senesinde babasının vefâtı üzerine Yeni Vâlîde Camii imamlığı görevini de devralarak 1947'ye kadar da imamlık ve hatiplik görevlerini sürdürmüştür.³⁰⁵

³⁰⁵ M. Uğur Derman, "Okyay, Mehmed Necmeddin" mad, **DİA**, TDV Yay., İstanbul 2007, c. 33, s. 343-345.

Pek çok sanatı oldukça iyi seviyede yapıyor olması nedeniyle “Hezârfen” lakabıyla bilinen Necmeddin Okyay 5 Ocak 1976 yılında vefât etmiştir. Kabri Karacaahmed Mezarlığı’ndadır. Mezar taşı oğulları ile ortak olup Latin alfabesiyle yazılıdır.

Resim 296: Necmeddin Okyay’ın mezar taşı (05.10.2023)

Hezârfen Necmeddin Okyay

D. 1883-Ö. 05.01.1976

Oğlu Sâmi Okyay

D. 1910-Ö. 12.06.1933

Oğlu Mehmed Sacit Okyay

D. 1914-Ö. 19.04.1999

Ruhlarına Fâtîha.

2.194. NÛRÎ EFENDÎ (SEYYÎD / ö. 1818)

Seyyid Nûri Efendi hakkında kaynaklarda bir bilgiye rastlanılamamıştır. 1818 yılında vefât etmiştir. Kabri Kocamustafapaşa Sümbülefendi Dergâhı hazîresinde bulunmaktadır. Mezar taşı celî sülüs yazılıdır ve taşında çubuklu başlıklı kâtibî kavuk mevcuttur.

Resim 297: Seyyid Nûri'nin mezar taşı (08.06.2024)

Yâ Hû

*Azmedip göçdü cihândan vâlideynin bir
gülü*

bir nihâlî tâze idi ola cennet bülbülü

*Hakk te'âlâ rahmetinle rûhunu şâd
eylesin*

*hasretiyle firkatiyle yakdı bu cân ü teni
ta'n-ı tâ'una vuruldukta dedim târîhini:*

*merhûm Hattat es-Seyyid Nûri Efendi
oldu şehîd-i kâmilî*

rızaen lillâhi'l-Fâtiha.

Fî 9 Rebûlâhir, sene 1233

2.195. NÜRİ KORMAN (1868 - 1951)

Nûri Korman İstanbullu olup 1868 yılında Ortaköy’de dünyaya gelmiştir. Henüz kırk günlükken Beşiktaş’a taşınmışlardır. “Beşiktaşlı” namıyla tanınmıştır. Soyadı kanunu ile “Korman” soy ismini almıştır.

Sanat hayatında sülüs ve nesih yazıları Hattat Alâeddin Bey şakirdlerinden Süleyman Efendi’den, Şevkî Efendi’nin talebesi Nevşehirli Osman Efendi’den ve Alâeddin Bey’den meşketmiştir. Alâeddin Bey’in rahatsızlığı dolayısıyla Muhsinzâde Abdullah Bey’e uzun yıllar devam ederek icâzetini almıştır. Ayrıca Zeki Dede’den de ta’lik yazı meşketmiştir. 1893-94 yıllarında Matbaa-i Âmire’de baş hattatlık yapmıştır. 1908 senesinde hacca gitmiş dönüşte bir buçuk sene Mısır’da kalarak orada hat öğrenmek isteyenlerle ilgilenmiştir. Ardından İstanbul’a dönerek Medresetü’l-Hattâtîn’de sülüs-nesih yazıda hat hocalığı yapmıştır. Bir süre sonra Güzel Sanatlar Akademisi’nde hocalığa devam etmiştir.³⁰⁶ Aynı zamanda musikişinas bir zattır.

12 Eylül 1951 târihinde Beşiktaş Akaretler’deki evinde vefât etmiştir. Yahya Efendi Türbesi hazîresine defnedilmiştir. Mezar taşı Latin alfabesiyle yazılıdır.

Resim 298: Nûri Korman’ın mezar taşı (29.02.2024)

³⁰⁶ İbnülemin Mahmud Kemal İnal, **Son Hattatlar**, Ketebe Yay., İstanbul 2021, s. 205-207.

Güzel Sanatlar

Akademisi

Profesörlerinden

Beşiktaşlı Hattat

Nûri Korman

D. Ö. 14. Eylül. 951

Kızı Âmine Mehlika

Akerdem

Hanımefendi.

D. 31.1.1921-Ö. 18.8-1977

Ruhlarına Fâtiha.

2.196. NÛRÎ MEHMED (ö. 1737/38)

Nûrî Mehmed Efendi, mezar taşında yazdığına göre Damad Hasan Paşa'nın hazînedârıdır. H. 1150 (M. 1737/38 yılında) vefât etmiştir. Karacaahmed'te medfundur. 10419 Numaralı, celî sülüs yazılı mezar taşı iki kabrin arasında sıkışmış vaziyettedir. Taşa yalnızca yukarıdan bakılabilmektedir. Taşında çapraz kafes dilimli yıldız desenli taşkın sarıklı kavuk mevcuttur.

Hüve'l-Hayyü'l-Bâkî
Merhûm Dâmâd Hasan Paşa
hazînedârı merhûm
ve mağfûr Hattat
Nûrî Mehmed Efendi
rûhuna rızaen Lillah-i'l
-Fâtiha.
Sene 1150

Resim 299: Nûrî Mehmed'in mezar taşı (21.11.2023)

2.197. OSMAN EFENDİ (ö. 1815)

Osman Efendi taşında yazdığı üzere Trabzonlu Hacı Mustafa kaptanın oğlu olarak dünyaya gelmiştir. 1815 yılında vefât etmiştir. Fatih'in Vefa Caddesi'ndeki Şeyh Ebu'l-Vefa Türbesi hazîresine defnedilmiştir. Mezar taşının numarası 135'tir. Başlığı çubuklu, kısa sarıklı kavuk tipindedir. Kitâbesi celî sülûs ile yazılıdır.

Hüve'l-Bâkî

*Âh ile zâr kılarak tazeliğime doymadım
çün ecel peymânesi dolmuş murâdım almadım
hasreten fânî cihânda tûl-i ömür sürmedim
firkatên takdîr bu imiş tâ ezelden bilmedim*

Trabzonlu el-Hâc Mustafa

kapudânın mahdûmu merhûm Hattat

Osman Efendi rûhi-çün Fâtîha.

Sene 1230

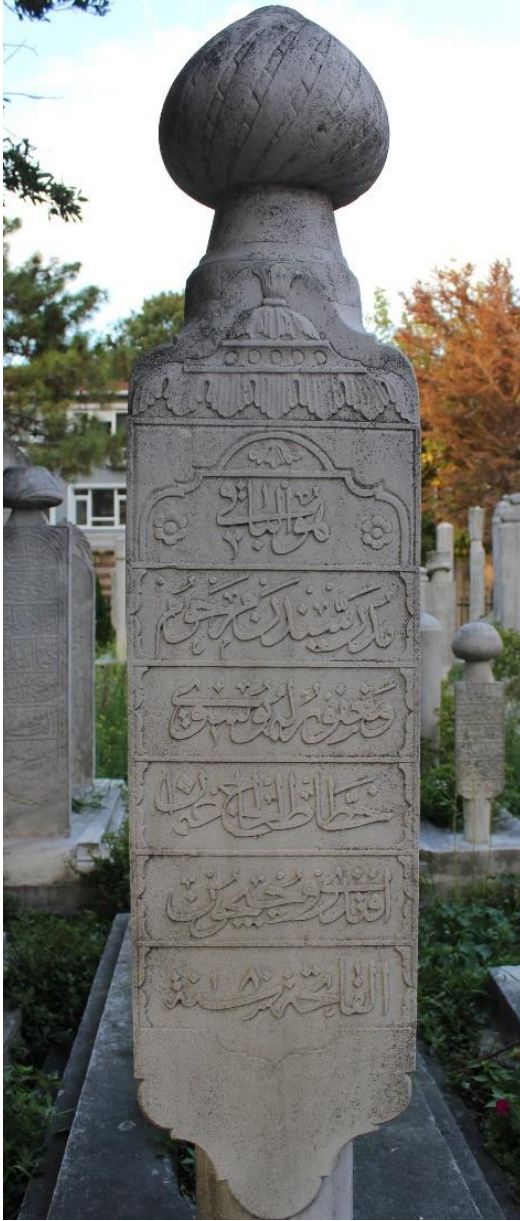
Fî 15 Zilhicce.

Resim 300: Osman Efendi'nin mezar taşı (01.07.2024)

2.198. OSMAN EFENDİ (BOSNALI / ö. 1767)

Bosnalı Osman Efendi müderris olup, İbrahim Rodosî (ö. 1787)'den yazıyı meşk etmiştir. 1767 yılında vefât etmiştir. Mezar taşı celî sülüs yazılıdır.

Hüve'l-Bâkî

Müderrisînden merhûm

ve mağfûrîn leh Bosnevî

Hattat el-Hâc Osman

Efendi rûhi-çün

el-Fâtiha. Sene 1180³⁰⁷

Resim 301: Bosnalı Osman Efendi'nin mezar taşı (06.10.2024)

³⁰⁷ Tuhfe-i Hattâfîn'de vefât târihi 1181 olarak verilmişse de mezar taşında yer alan târih 1180'dir.

2.199. OSMAN EFENDİ (HÂCE-İ BOSTANCIYÂN / ö. 1829)

Osman Efendi'nin hayatı hakkında kaynaklarda bir bilgiye rastlanılamamıştır. 13 Şubat 1829 Cuma günü vefât etmiştir. Mezar taşı Eğrikapı Mezarlığı'nda Hattat Mehmed Râsim Efendi'nin kabri yanında bulunmuştur. Hattat Râsim Efendi'nin yanında olması onun talebesi olma ihtimâlini akla getirmektedir.³⁰⁸ Örfî başlıklı mezar taşı celî sülûs yazılıdır.

*Hüve'l-Hallâku'l-Bâkî
merhûm ve mağfûr
el-muhtâc ilâ rahmeti Rabbihi'l-Gafûr
hâce-i Bostancıyân Hattat
el-Hâc Osman Efendi'nin
ruhî-çün el-Fâtiha.
Fî sene 8 Şaban 1244.*

Resim 302: Osman Efendi'nin mezar taşı (09.05.2024)

³⁰⁸ Mehmed Mermi Haskan, **Eyüplü Hattatlar**, Eyüp Belediyesi Yay., İstanbul 2004, s. 152.

2.200. OSMAN EFENDİ (HÂFİZ / 1642 - 1698)

1642 yılında İstanbul'da doğmuştur. Babası Haseki Sultan Camii müezzini Ali Efendi'dir. Öğrenim çağında Köprülüzâde Mustafa Paşa himâyesinde devrin ilimlerini öğrenmiş, küçük yaşta ise Kur'ân-ı ezberleyerek hâfız olmuştur.

Hat öğrenimine “Şeyh-i Sâni” diye anılan Büyük Derviş Ali'den başlamıştır. Hocası artık yaşlandığından dolayı daha iyi yetişmesini sağlamak amacıyla talebesini Suyolcuzâde Mustafa Eyyûbî (ö. 1686)'ye göndermiştir. Hâfız Osman on sekiz yaşında icâzetini almıştır. Yazıda geldiği noktayı kâfi bulmayan Hâfız Osman yine o yıllarda Şeyh üslûbunun en iyi hattatlarından Nefeszâde İsmail Efendi (ö. 1678)'ye başvurarak yazının inceliklerini öğrenmiş ve zamanla bu üslûba özgün estetik güzellikler katarak artık bambaşka bir üslûb oluşturmuştur. En iyi talebesinin Yedikuleli Seyyid Abdullah (ö. 1731) olduğu söylenmiştir.

Sultan II. Mustafa ve Şehzâde III. Ahmed'e sarayda hat hocalığı yapmıştır. Sultan II. Mustafa yazı yazarken hocasının hokkasını tutacak kadar kendisine hürmet edermiş. Bu konu hakkında bir anı anlatılmıştır: Bir gün sarayda meşk esnasında pâdişah Hâfız Osman'ın hokkasını tutarken bir kişi “Artık Hâfız Osman gibi bir hattat yetişmez” deyince Hâfız Osman “Sultanımız gibi hocasının hokkasını tutan sultanlar geldikçe daha nice Hâfız Osmanlar yetişir hünkârım” demiştir.

Şeyh Hamdullah ile aralarında güçlü bir manevî bağ bulunan Hâfız Osman bir gün Şeyh'in mezar taşına isminin yazılmasını istememesine karşın en azından duâya vesile olabilmesi adına taşa Şeyh'in adını yazmak istemiştir. Bir gece rüyâda Şeyh Hamdullah'ın mezarı başında oturduğunu görmüş, taşı yazmak için izin isteyince Şeyh Efendi: “Oğlum bak benim taşım yazılıdır.” demiştir. Dikkatle baktığında taşın zaten koyu yeşil renkte yazılı olduğunu görmüş ve yazmaktan vazgeçmiştir.

Hâfız Osman 3 Aralık 1698 yılında vefât etmiştir. Sünbül Efendi Dergâhı hazîresine defnedilmiştir. Mezar taşını “hüsn-i hattı biz bildik, Hâfız Osman Efendimiz yazdı” sözünü söyleyen Ağakapılı İsmail Efendi yazmıştır.³⁰⁹ Taşı başlıksızdır.

³⁰⁹ Ömer Faruk Dere, **Hattat Hâfız Osman Efendi**, Korpus Kültür Sanat Yay., İstanbul 2009.

Allahu sübhânehu ve te'âlâ

Hattat

Hâfız Osman kuluna ve bi'l-

cümle

mü'minîn ve mü'minâte

rahmet eyleye

bi hürmeti Sûreti'l-Fâtîha.

Sene 1110

Resim 303: Hâfız Osman'ın mezar taşı (08.06.2024)

2.201. OSMAN EFENDİ (İKİNCİ / ö. 1830)

Osman Efendi, Altıpoğaç Camii imamlığını yapmıştır. 1830 yılında vefât ederek imamlık yaptığı Altıpoğaç Camii hazîresine defnedilmiştir. Mezar taşında örfî destarlı başlığı mevcuttur. Kitâbesi celi sülûs hat ile yazılıdır.

Hüve'l-Bâkî

Beni kıl mağfiret ey Rabbi Yezdân

bi-Hakk-ı Arş-ı a'zâm nûr-ı Kur'ân

gelüp kabrim ziyaret eden ihvân

edeler rûhuma bir Fâtîha ihsân

Altıpoğaç Camî'-i şerîf

imâmı merhûm Hattat Osman

Efendi rûhuna el-Fâtîha.

Fî 11 Ramazan, sene 1245.

Resim 304: Osman Efendi'nin mezar taşı (16.07.2024)

2.202. OSMAN EFENDİ (SEYYİD HACI / ö. 1751)

Hattat Seyyid Osman Efendi hakkında kaynaklarda herhangi bir bilgiye rastlanmamıştır. 1751’de vefât ederek Karacaahmed Mezarlığı’na defnedilmiştir. 404 Numaralı mezar taşı celî sülüs yazılıdır. Başlık kısmında çapraz kafes dilimli, yıldız desenli başlıklı, taşkın sarıklı kavuk mevcuttur.

Hüve'l-Hallâku'l-Bâkî
Allah sübhânehu ve te'âlâ
talebe-i ulûmdan Hattat
Seyyid Hacı Osman kuluna
ve bi'l-cümle mü'minîn ve mü'minâte
rahmet eyleye bi hürmeti Sûre-
ti'l-Fâtiha.

Sene 1164

Fî 13 Ramazan

Resim 305: Seyyid Osman'ın mezar taşı (13.06.2024)

2.203. OSMAN FEVZİ OLCAY (1887 - 1973)

Osman Fevzi Olcay, 1887 yılında Amasya’da doğmuştur. Kara Vaiz olarak bilinen Ahmed Hilmi Efendi’nin oğlu olan Olcay, eğitimine Amasya’daki çeşitli okullarda başlamış ve daha sonra Amasya’da erkek öğretmen okulu olarak bilinen Darümuallimîn’den mezun olmuştur. İstanbul’da bir yıl süren eğitiminin ardından babasının görev yaptığı medresede eğitim almıştır. Bunun yanı sıra hüsn-i hat sanatına duyduğu ilgiyle yazıda kendini geliştirmiştir. Farklı devlet görevlerinde bulunmasının yanı sıra, savaş dönemlerinde orduya katılarak hizmet etmiştir. Özellikle İstanbul Kütüphâneleri Kitap Tasnif Komisyonu’ndaki çalışmaları sırasında tuttuğu notlar ve topladığı kaynaklar, yazdığı eserlerin oluşumunda önemli rol oynamıştır. Amasya ile ilgili eserler başta olmak üzere birçok târihî esere imza atan Olcay, bu eserlerin neredeyse tamamını eski harflerle ve kendi el yazısıyla yazmıştır.³¹⁰ 1973 yılında vefât ederek Karacaahmed Mezarlığı’na defnedilmiştir. Mezar taşı Latin alfabesiyle yazılıdır.

Resim 306: Osman Fevzi Olcay’ın mezar taşı (13.06.2024)

³¹⁰ Mevlüt İlhan, Ermiş Dandan, **Osman Fevzi Olcay’ın Muhtasar Menâkıb-ı Mevlânâ İsimli Eseri**, İÜ Yay., Amasya 2022, s. 189.

Amasya Müverrihi

Hattat

Osman Fevzi Olcay

Rûhuna Fâtîha.

D. 1304

Ö. 11.12.1973

2.204. OSMAN NÛRÎ (KAYIŞZÂDE / ö. 1894)

Kayışzâde Hâfız Osman Aslen Burdurludur. Bu sebeple “Burdurî” diye de tanınır. Gençliğinde İstanbul’a gitmiştir. Kazasker Mustafa İzzet Efendi’den sülûsnesihi meşk ederek icâzetini almıştır. Hocasının vefâtı sonrasında gözde talebelerinden Muhsinzâde Abdullah Bey’den yazı talimine devam etmiştir. Hayatını diğer görevlerinin yanında mushaf yazarak geçirmiştir.

Yüz yedinci ve en sonki mushafının Yusûf Sûresi’ndeki “Ersilhü ma’ana gaden yerta’u (Onu yarın bizimle beraber gönder, gezsin” meâlindeki âyetini yazdığı³¹¹ gün 11 Mart 1894 (4 Ramazan 1311)’te terâvih namazını kıldırırken rükûda vefât etmiştir. Merkezefendi Mezarlığı’na defnolunmuştur. Mezar taşı kitâbesinin hocası Muhsinzâde Abdullah Bey tarafından celî sülûs ile yazıldığı bilinmektedir.³¹² Mezar taşı başlığı örfî destarlı kavuktur.

³¹¹ Ali Rıza Özcan, **İstanbul’un 100 Mezar Taşı**, İBB Kültür A.Ş. Yay., İstanbul 2010, s. 116.

³¹² Muhittin Serin, **Hat Sanatı Târîhi Ekoller ve Tâkipçileri-1**, Kubbealtı Yay., İstanbul 2019, s. 429.

Resim 307: Kayışzâde Hâfız Osman'ın mezar taşı (25.02.2024)

Hüve'l-Bâkî

Yüz yedinci Mushaf-ı Şerîf'in

Sûre-i Yûsuf'daki

“Ersilhu ma'anâ gaden yerta'u”

âyet-i kerîmesine kadar tahrîr eden

ve terâvih namâzını kaldırır iken

esnâ-yı rükû'da vefât eden

meşâhîr-i hattât ve mu'allim-i sibyândan

Burdurî Kayışzâde el-Hâc

Hâfız Osman Efendi'nin

rûhi-çün rızaen lillâh Fâtîha.

Fî 5 Ramazân yevm-i pazartesi, sene 1311

2.205. OSMAN REBİİ ÖNOL (1915 - 2000)

Hattat pâdişahlarımızdan Sultan III. Ahmed (ö. 1730) ve Reîsü'l-Hattâtîn Muhsinzâde Abdullah Bey (ö. 1899) ile Hattat Muhsinzâde Mehmed Rahmi Bey ahfadından, hattat ve emekli Kurmay Kıdemli Albay Osman Rebiî Öno1, 1915 yılında İstanbul'da dünyaya gelmiştir. Kısa bir süre Saim Özel (ö. 2005) ve beş yılı aşkın bir süre Hasan Çelebi (ö. 2025)'den sülûs, nesih ve celî sülûs meşk etmiştir.³¹³ Osman Rebiî Öno1 2000 yılında vefât etmiştir. Beylerbeyi Küplüce Mezarlığı 1. Ada'ya defnedilmiştir. Mezar numarası 109'dur. Mezar taşı kitap biçiminde, yerde ve yıpranmış durumdadır.

Hattat
Osman Rebiî
Öno1
Em. Kur. Albay
1915 – 30.4.2000

Resim 308: Osman Rebiî Öno1'un mezar taşı (16.03.2025)

³¹³ <https://phebusmuzayede.com/170816-hattat-osman-rebi-onol>

2.206. OSMAN ZEKİ BEY (HÂFİZ / ö. 1891)

Hattat ve hâfız Osman Zeki Bey, Hakkakzâde Mustafa Hilmi Efendi (ö. 1851-52)'nin oğlu olarak İstanbul'da dünyaya gelmiştir. Babasından sülüs, nesih ve saîr yazıları meşketmiştir. Bunun yanında fenn-i hakkâkî de öğrenmiştir. Babasının vefâtından sonra bir süre matbaacılık yapmıştır. 1859 yılında Enderûn-ı Hümâyûn'a girerek, fevkalâde bir tahsîl ve terbiye şansı ile yüksek ilimlerden mezun olmuştur. Aynı zamanda pâdişahın huzurunda neyzenlik yapmıştır.³¹⁴ 1891 senesinde vefât eden Osman Zeki Bey Çemberlitaş'ta Sultan II. Mahmud Türbesi hazîresinde medfundur. Lahiti incelikle taşa hâkkedilen bezemelerle doludur. Baş ve ayak taşı silindirik formdadır. Ayak taşı yazısız ve tezyînatsızdır, baş taşı ise celî sülüs hat ile yazılmıştır.

Resim 309: Hâfız Osman Zeki Bey'in mezarı (08.11.2023)

³¹⁴ <https://www.ketebe.org/sanatkar/hakkakzâde-osman-zeki-bey-709> .

Resim 310: Osman Zeki Bey'in mezar taşı (02.10.2024)

Hüve'l-Hallâku'l-Bâkî
Ser-kurenâ-yı Hazret-i şehriyârî
iken irtihâl-i dâr-ı bekâ eden
merhûm ve mağfûr el-muhtâc
ilâ rahmeti Rabbihi'l-Gafûr
ulûm-ı âliyeden me'zûn
ve meşâhir-i hattâtînden el-Hâc
Hâfız Osman Zeki Bey'in
kabirleridir, rûh-i şerîfine Fâtiha.

Sene 1308

2.207. ÖMER BİN NUH (ö. 1699)

İstanbullu olan Ömer bin Nuh, Meşhur Hekimbaşı Nuh Efendi'nin oğludur. Siyahî Ahmed Efendi'den ta'lik hattı öğrenmiştir. Hocası vefât edince Durmuşzâde Ahmed Efendi'ye devam ile icâzetini almıştır. 1699 yılında vefât etmiştir. Fatih'te Sünbül Efendi Türbesi içinde Sünbül Sinan Efendi'nin yanında medfundur. Müstakimzâde'ye göre vefât ettiğinde yirmili yaşlarda idi.³¹⁵ Mezar taşı ta'lik hat ile yazılıdır. Lahitinde örfî destarlı kavuk mevcuttur.

Resim 311: Ömer Efendi'nin lahiti (08.06.2024)³¹⁶

*Reîsü'l-hükemâ hille-i cennet
ciğerpâresi kim gark-ı tufan
o beynel ulemâ göçdü ukbâya
kalıp ahabab-ı hüsn-edâ
Cenâb-ı yâr-ı vâsıl
dedi Remzi târihi Ömer Efendi
el-Fâtiha
fî sene 1111*

³¹⁵ Şevket Rado, **Türk Hattatları**, Yayın Matbaacılık, İstanbul 1984, s. 108.

³¹⁶ Ömer Efendi'ye ait lahit kitâbesinin yan yüzeylerinde de yazılar devam etmektedir.

2.208. ÖMER EFENDİ (DİLÂVERAĞAZÂDE / ö. 1758)³¹⁷

İstanbul Ömer Efendi'nin babası gümrük emindir. Yazıya olan ilgisi neticesinde Seyyid Abdullah Efendi'den sülüs-nesih meşkederek icâzetini almıştır. Hurda şikeste ta'lik yazıda da zamanının en iyisi olduğu söylenmiştir. Devlet hizmetinde çalışarak başkâtipliğe kadar yükselmiştir.³¹⁸ 1758 yılında vefât ederek Kocamustafapaşa Sümbülefendi Dergâhı hazîresine defnedilmiştir. Celi sülüs yazılı mezar taşında çapraz destarlı başlık tipi mevcuttur.

Hüve'l-Hallâku'l-Bâkî

Merhûm ve mağfûr leh

Nahlbentli hattat

Ömer Efendi

rûhi-çün el-Fâtiha.

Sene 1171.

Resim 312: Ömer Efendi'nin mezar taşı (08.06.2024)

³¹⁷ Buradaki hattat Ömer Efendi'nin, vefât târihinin ve medfun olduğu yerin aynı olması sebebiyle Dilâverağazâde Ömer olabileceği düşünülmüştür.

³¹⁸ Şevket Rado, **Türk Hattatları**, Yayın Matbaacılık, İstanbul 1984, s. 159.

2.209. ÖMER NÛRÎ (HÂFİZ / ö. 1843)

Hattat ve hâfız Ömer Nûrî Efendi, merhûm Silahdarzâde Mehmed Bey'in imamıdır. 1843 yılında vefât etmiştir. Mezarı Beylerbeyi Küplüce Mezarlığı'ndadır. Mezar taşı ta'lik yazılıdır ve örfî başlığı mevcuttur.

Hüve'l-Hayyü'l-Bâkî
Silahdarzâde Mehmed Beyefendi
merhûmun imâmı merhûm
ve mağfûr el-muhtâc ilâ rahmeti
Rabbihî'l-Gafûr Hattat
Hâfız Ömerü'n-Nûrî Efendi'nin
rûhi-çün rızaen lillah-i
te'âlâ el-Fâtiha.
Sene 1259
Fî 12 Rebîulevvel

Resim 313: Hâfız Ömer Nuri'nin mezar taşı (20.07.2024)

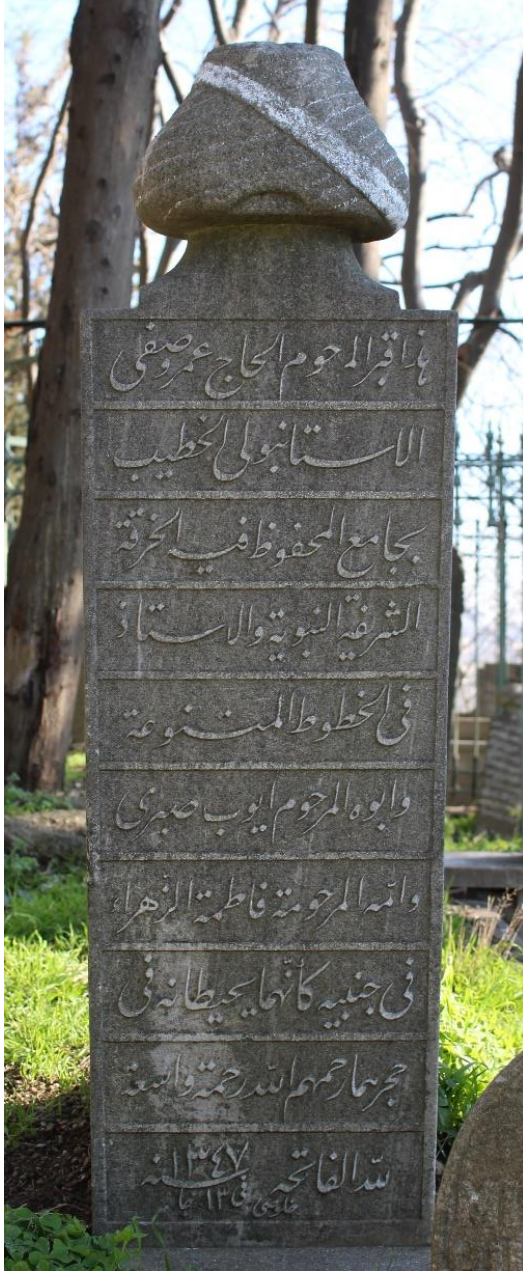
2.210. ÖMER VASFÎ (HATİP / 1880 - 1928)

Ömer Vasfî Efendi 1880 yılında İstanbul'da dünyaya gelmiştir. Babası Hırka-i Şerîf Câmîi imamı Eyüb Sabri Efendi'dir. Neyzen ve hattat Emin Efendi (ö. 1945)'nin ağabeyidir.

Yazı talimine Kadri Efendi'den sülüs yazıyla başlamıştır. Ayrıca Aziz Efendi'den de sülüs ve nesta'lık yazmıştır. Sonrasında Sâmi Efendi (ö. 1912)'den yeniden nesta'lık meşketmiş, celî sülüs ve nesta'lık öğrenerek icâzetini almıştır. Bunlar hâricinde Münir İsmetî Bey'den divânî, Kâmil Akdik (ö. 1941)'den dîvânî ve sülüs meşketmiştir.

25 Kasım 1928 yılında vefât etmiştir. Eyüp'te Gümüşsuyu Mezarlığı'na defnedilmiştir.³¹⁹ Mezar taşı Hûlûsî Yazgan (ö. 1940) tarafından ta'lik ile yazılmıştır. Mezar taşında çapraz sarıklı başlık mevcuttur.

³¹⁹ Muhittin Serin, **Hat Sanatı Târîhi Ekoller ve Tâkipçileri-1**, Kubbealtı Yay., İstanbul 2019, s. 487.

Resim 314: Hatip Ömer Vasfi'nin mezar taşı
(24.02.2024)

Haza kabri 'l-merhûm el-Hâc Ömer Vasfî

el-İstanbulî el-Hatîb

bi-câmî'i 'l-mahfûz fîhi 'l-Hırkati 'ş-

Şerîfete 'n-nebeviyye ve 'l-üstâz

fî 'l-hutûti 'l-mütenevviâ

ve ebûhu 'l-merhûm Eyyûb Sabrî

ve ümmühü 'l-merhûme Fâtımatü 'z-

Zehrâ

fî cenbeyhi kâennehümâ yuhîtâne fî

hicrihimâ, rahimehumullâh rahmeten

vâsi'a

Lillâhi 'l-Fâtıha. Fî 13 Cemâziyelevvel,

*sene 1347. **Hulûsî***

2.211. ÖMER VASFÎ (LAZ / ö. 1825)

Trabzonlu olması sebebiyle “Laz Ömer” olarak tanınan Ömer Efendi, Hacı Mustafa Efendi’nin oğludur. Hüsn-i hat sanatına hocası Hâfız Yusuf ile başlayıp Yamakzâde Sâlih Efendi (ö. 1776) ile devam ederek rikâ’ ve sülüs-nesih yazılarını meşkedip icâzetini almıştır. Bu sırada kendisine “Vasfî” mahlası verilmiştir. 1794 yılında Galatasaray Mektebi’nde hat hocalığına tâyîn edilmiş, vefâtına kadar bu görevini sürdürmüştür. 1794’ten sonra Enderûn-ı Hümâyun’da da hat hocası olarak vazifelendirilmiş, her iki sarayda da eş zamanlı olarak çalışmıştır.

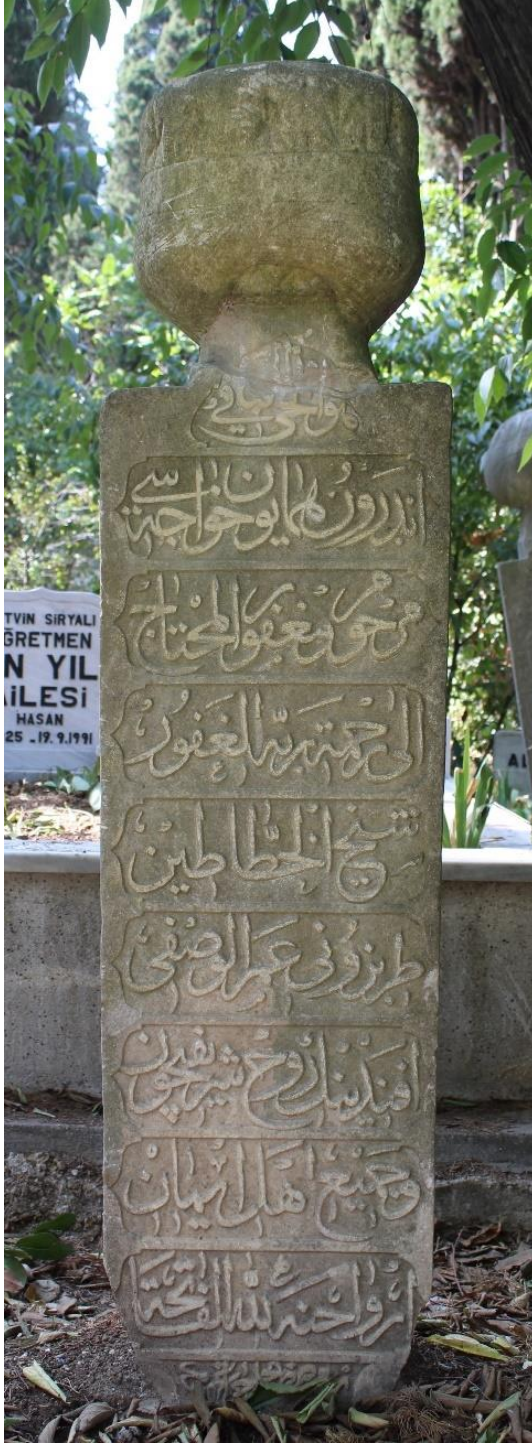
Laz Ömer Vasfî Efendi 8 Nisan 1825 (19 Şâban 1240) senesinde vefât etmiştir. Kabri Karacaahmed Mezarlığı’ndadır. Kîtâbesi Mustafa Hilmî Efendi tarafından celî sülüs ile yazılmıştır. Mezar taşındaki baklava dilimli, yıldız desenli kâtibî kavuk mevcuttur.

Resim 315: “Şeyhü’l-Hattâîn”

Resim 316: Ketebe kaydı: “Nemekahû Mustafa Hilmî çerâğü’l-merhûm”

Resim 317: Laz Ömer Vasfî'nin mezar taşı (05.10.2023)

Hüve'l-Hayyü'l-Bâkî
Enderûn-i Hümayûn hocası
merhûm ve mağfûr el-muhtâc
ilâ rahmeti Rabbihi'l-Gafûr

Şeyhü'l-Hattâtîn

Trabzonî Ömerü'l-Vasfî
Efendi'nin rûh-i şerîfi-çün

ve cemî'-i ehl-i îmân
ervâhına lillâhi'l-Fâtîha.

Fî 19 Şa'ban, sene 1240.

Nemekahû Mustafa Hilmî çerâğü'l-
merhûm

2.212. RÂSİH HALÎL (ö. 1803)

Râsih Halil Efendi hakkında kaynaklarda herhangi bir bilgiye rastlanılamamıştır. 1803 senesinde vefât etmiştir. Eyüp'te Nakkaş Hasan Paşa Türbesi hazîresine defnedilmiştir. Mezar taşı celî sülûs hatlıdır. Başlık kısmında çubuklu kâtibî kavuk bulunmaktadır.

Resim 318: Râsih Halil'in mezar taşı (16.07.2024)

2.213. RECEP BERK (1914 - 1978)

Hüve'l-Hayyü'l-Bâkî

*Hazret-i Allah kılsın rûhuna sâd rahmeti
kabrini pür-nûr ede Hakk'ın o nûr-i izzeti
gitdi bu bâğ-ı cihândan gonca-fem bu
nev-civân*

*hûrilerle gülşen-i cennetde etsün ülfeti
âh ile târîh-i fevtin safdil bir cân dedi:
etti hoş Hattat Râsih Halîl Efendi
dârü'l-karâra rıhleti, rûhi-çün el-Fâtiha.*

Fî 15 Safer, sene 1218

Recep Berk, Nuruosmaniye Camii'nin baş müezzini'dir. Sülüs ve nesih yazıları Halîm Özyazıcı (ö. 1964)'dan meşuk ederek icâzetini almıştır. 28 Haziran 1978 târihinde vefât etmiştir. Latin alfabesiyle yazılı mezar taşı Zeytinburnu Topkapı-Çamlık Mezarlığı'nda bulunmaktadır.

Resim 319: Recep Berk'nin mezar taşı (06.07.2024)

Nuri Osmaniye Camii

Müezzini Hattat

Recep Berk'in

Rûhuna Fâtiha.

1914-1978

2.214. RECEP EFENDİ (ö. 1694/95)

Hattat Recep Efendi hakkında kaynaklarda hiçbir bilgiye rastlanmamıştır. H. 1106 (M. 1694/95 yılında) vefât etmiştir. 15073 numaralı ve celî sülüs yazılı mezar taşı Karacaahmed Mezarlığı'nda bulunmaktadır.

*Merhûm ve mağfûr
Hattat Recep Efendi
Allah rızâsı-çün
Fâtiha. Sene 1106*

Resim 320: Recep Efendi'nin mezar taşı (21.11.2023)

2.215. REMÎ ALÎ (ö. 1756)

Remî Ali İstanbullu olup, hüsn-i hatta sülüs ve nesih yazıları Şekerzâde Seyyid Mehmed Efendi'den meşkederek icâzetini almıştır.³²⁰ 1756 yılında vefât etmiştir. 14732 Numaralı celi sülüs yazılı mezar taşı Karacaahmed Mezarlığı'ndadır.

Resim 321: Remî Ali'nin mezar taşı (21.11.2023)

³²⁰ Müstakimzâde Süleyman Saadettin Efendi, **Tuhfe-i Hattâfîn**, Klasik Yay., İstanbul 2014, s. 308.

2.216. RIZA ALİ (ö. 1751/52)

Rıza Ali Efendi hakkında kaynaklarda bir bilgiye rastlanılamamıştır. Ancak mezar taşından anlaşılacağı üzere kendisi devletin resmî kayıtlarının güvenilir sorumlularından imiş. H. 1165 (M. 1751/52 senesinde) vefât etmiştir. Kafesî destarlı, celî sülüs hatlı mezar taşı Atik Ali Paşa Camii hazîresinde bulunmaktadır.

*Merhûm ve mağfûr
el-muhtâc ilâ rahmeti
Rabbihî'l-Gafûr
emîn-i Defter-i Hâkânî
Rıza Alî Efendi
rûhi-çün.
el-Fâtiha.
Sene 1165*

Resim 322: Rıza Ali'nin mezar taşı (25.07.2024)

2.217. SA'DEDDİN EFENDİ (HOCA / 1536/37 - 1599)

Hoca Sa'deddin Efendi İstanbullu olup H. 943 (1536/37 târihinde) doğmuştur. Yavuz Sultan Selim (ö. 1520)'in çok sevdiği nedimi Hasan Can Çelebi'nin oğludur. Sarayda babasının etkisiyle iyi bir eğitim almış olup meslek çağına gelince 1556 yılında Murad Paşa Medresesi müderrisliğine atanmıştır oradan sonra 1564'te Bursa Yıldırım Bayezid Medresesi'ne geçmiştir. Şehzâdelik zamanında Sultan III. Murad (ö. 1595)'a hocalık yaptığından "Hoca" namıyla tanınmıştır. Şehzâde Murad vefât edince Manisa'ya gönderilmiştir. III. Murad'ın saltanata çıkışıyla (1574) birlikte İstanbul'a dönen Sa'deddin Efendi "hâce-i sultânî" ünvanını alarak sarayda çok önemli bir yer edinmiştir. III. Murad'ın saltanatından sonra III. Mehmed (ö. 1603) zamanında ise Sa'deddin Efendi'nin saraydaki yeri daha da güçlenmiştir. Bir taraftan devlet işlerine yardım ederken seneler içerisinde gelişen durumlarla birlikte 1598 yılında hâce-i sultânîliğinin yanı sıra şeyhülislâmlığa getirilmiş ve bu ikisini aynı anda yürüttüğü için kendisine "Câmiu'r-Riyâseteyn" denilmeye başlanmıştır.

Şeyhülislâm Ebussûud Efendi'ye intisap ettiği ve medrese tahsilini tamamladığı yıllarda (1556) kendisinden sülûs-nesih ve ta'lîk yazılarını öğrenerek icâzetini almıştır.

2 Ekim 1599 târihinde III. Murad için Ayasofya'da okunacak mevlide gitmek üzere evinde abdest alırken fenalaşmıştır. Yine de camiye gitmiş orada vefât etmiştir. Kabri Eyüp'te Saçlı Abdülkâdir Mescidi hazîresindedir. Oğlu Hocaşâde Es'ad Efendi ile lahitleri birdir. Vefâtına "Nâgehan göçtü Hoca Sa'deddin" mısrasıyla târih düşürülmüştür.³²¹

³²¹ Şerafettin Turan, "Hoca Sâdeddin Efendi" mad., **DİA**, TDV Yay., İstanbul 1998, c. 18, s. 196-198.

Resim 323: Hoca Sa'deddin ve Hocazâde Es'ad efendilerin kabri (26.10.2023)

2.218. SADIK EFENDİ (ES'AD AĞAZÂDE / ö. 1813)

Sâdık Efendi, Hacı Esad Ağa'nın oğlu olarak dünyaya gelmiştir. Kaynaklarda hakkında bir bilgiye rastlanmamıştır. 1813 yılında vefât etmiştir. Celî sülüs yazılı, çubuklu kâtibî kavuklu mezar taşı Sultan II. Bayezid Türbesi hazîresindedir.

Hüve'l-Bâkî

*Hacı Es'ad Ağazâde âh kim
tıfl iken Sâdık Efendi-i güzîn
Ârif-i sâhib edeb hattat iken
doymadı genç yaşında bu nâzenîn
dâm-ı tâ'ûna giriftâr oldu âh
uçdu rûhu bülbül-i huld-ı berrîn
vere Hakk bâkîlere sabr-ı cemîl
ana rahmet ede Rabbü'l-âlemîn
fevtine târîh için ey Mazhar
dedi: "Dâ'im mûnis ola hûri ayn"
rûhi-çün rızaen lillah-i Fâtiha.
Fî 12 Rebîulevvel, sene 1228*

Resim 324: Es'ad Ağazâde Sadık'ın mezar taşı (01.07.2024)

2.219. SADİ BELGER (1916 - 1976)

Türk cerrahisinin kıymetli sîmâlarından Operatör Doktor M. Sâdi Belger, Asker hekimlerimizden Albay Hasan Tevfik Bey ile Nazmiye Hanım'ın altı çocuğundan en küçüğü olarak 1916 yılında İstanbul'un Boyacı Köyü'nde dünyaya gelmiştir. İlk tahsil yeri olan Cağaloğlu Koca Reşid Paşa Mektebi'ni bitirdikten sonra, İstanbul Erkek Lisesi'ne devam ederek oradan 1934 yılında mezun olmuştur. Üniversite'de İstanbul Tıp Fakültesi'ni kazanmış, burayı bitirdikten sonra 1940'ta Haydarpaşa Numune Hastanesi'nde göreve başlamıştır. 1948 yılında ise ihtisasını tamamlayarak operatör ünvanını almıştır. Meslekî bilgisini genişletmek için Avrupa'ya giderek 1950 ve 1951 yıllarında Paris, Londra, Stokholm, Kopenhag, Torino ve Genevre'nin en meşhur hastanelerini görmüştür. 1954'de Vakıf Gurebâ Hastanesi'nin cerrâhî servisine şef olmuştur. 1960'da Türk Cerrâhî Cemiyetinin başkanlığına seçilmiştir. 1974 yılında emekliye sevk edilene kadar görevini sürdürmüştür.

Tahsil çağlarında iyi basketbol ve voleybol oynar, iyi yüzermiş. Henüz okul yıllarında resim ve karikatür ile sanat hayatına adım atmıştır. Karikatürde çizgileri sağlam ve hünerlidir, "Sâdi" yahud "Emekli" imzaları ile bazı karikatürleri vardır.³²² Hat sanatına ise kendisine tedaviye gelen Halîm Özyazıcı (ö. 1964) ile tanışması sayesinde başlamıştır. Kısa zamanda Hâlim Hoca ile ahab olduğu gibi, ondan ta'lik meşketmeye de başlamıştır. Daha sonra Necmeddin Okyay (ö. 1976)'dan ta'lik hattının inceliklerini öğrenerek 1963 yılında icâzet almıştır. Hat sanatına çok sayıda kıt'a ve levha hediye eden Sadî Belger, resme olan ilgisini de kaybetmemiş, özellikle yağlı ve suluboya resimler ile çalışmalarını sürdürmüştür.³²³

Sadi Belger 2 Mart 1976 târihinde vefât etmiştir. Kabri Merkezefendi Mezarlığı'ndaki aile mezarlığındadır.

³²² <https://istanbulansiklopedisi.org/handle/rek/6485>

³²³ <https://www.ketebe.org/sanatkar/sadi-belger-736>

Resim 325: Sadi Belger'in kabri (07.03.2025)

<i>Dr. Hasan Tefvik (d. 1864 – ö. 1933)</i>	<i>Güzin Belger (d. 1914 – ö. 1937)</i>	<i>Nazmiye H. Belger (d. 1877 – ö. 1963)</i>
<i>Güzide Belger (d. 1897 ö. 1976)</i>	<i>Avukat Savni Belger (d. 1915 – ö. 1982)</i>	<i>Operatör Dr. Sadi Belger (d. 1916 – ö. 1976)</i>
<i>A. Mehfaret Belger (d. 1901 – ö. 1996)</i>	<i>Prof. Dr. Lem'i Belger (d. 1913 – ö. 1994)</i>	<i>H. Tefvik Belger (d. 1947 – ö. 2023)</i>
		

2.220. SÂLİH ÇELEBİ (CELÂLZÂDE / 1494/95 - 1565)

Salih Çelebi, Celâlzâde Mustafa'nın kardeşidir. H. 900 (M. 1494/95 yılında) babasının kadılığı sırasında Vulçitrın'da doğmuştur. Tahsilini tamamladıktan sonra Kemalpaşazâde'nin derslerine devam ederek müderris olmuştur. Şeyh Hamdullah (ö. 1520)'dan da hat dersleri alarak yazı öğrenmiştir.

Meslek hayatında Edirne ve İstanbul'daki birçok medresede müderrislik yapmış bunun yanında bazı önemli kadılık görevleri de yapmıştır. 1544 yılında Halep kadılığına tâyin olmuş kısa süre sonra yeniden İstanbul'a dönmüştür. Zaman içerisinde Şam ve Mısır kadılıklarında da bulunmuştur. Hayatının geri kalanını Eyüp'ün Nişanca semtinde ağabeyi Celâlzâde Mustafa'nın camisi yakınındaki evinde geçirmiştir. İlmî araştırmalar ve eser te'lifiyle zamanını geçirmiştir.

Ağabeyinden iki sene önce vefât eden Celâlzâde Sâlih, Eyüp'te ağabeyinin yaptırdığı Nişancı Mustafa Camii hazîresine defnedilmiştir. Manzum mezar taşı kitâbesi ise Mustafa Çelebi'ye aittir.³²⁴ Mezar taşı celî sülûs kitâbeli olup başlık bulunmamaktadır.

Resim 326: Celâlzâde Sâlih'in kabri (02.03.2024)

³²⁴ DİA, "Celâlzâde Sâlih Çelebi" mad., DİA, TDV Yay., İstanbul 1993, c. 7, s. 262-264.

Resim 327: Celalzâde Sâlih'in baş taşı

Lâ İlâhe İllâllah

Muhammedün Resûllullah

Rabbîyallah

ve Nebiyyî Muhammed

ve dînî el-İslâm

*Dâr-ı dünyâ menzil-i fânî imiş
erse ger takdîr-i hayy-i lâ-
yemût
avn-i Hakk ile bir âzerdi ferîd
azm-i taraf-ı ahret kıldı bu dem
rihlet-i sâlini ma'lûm etmeye
dedi hâtif bu duâ târîhidir:*

Resim 328: Celâlzâde Sâlih'in ayak taşının sağdan görünümü

*Hep geçer mîr-ü vezîr-ü pâdişâh
saçılır toprağa tuhm-ı izz-ü câh
fazl-ü irfân-u ulûm sipâh âna
rahmeti te'âlâ Hakk'dan lutf-
hâh
istedi Hakk'dan Nişânî pür-
günâh
Kabr-i Sâlih cennet ola yâ İlâh,
973*

Resim 329: Celâlzâde Sâlih'in ayak taşının soldan görünümü

2.221. SÂMÎ EFENDÎ (İSMÂİL HAKKI SÂMÎ / 1838 - 1912)

Mezar taşında yazan tam ismiyle İsmail Hakkı Sâmî Efendi, 13 Mart 1838 (16 Zilhicce 1253) yılında İstanbul'da dünyaya gelmiştir. Babası Yorgancılar kethüdâsı Hacı Mahmud Efendi'dir. Mâliye Kalemlîği'nde, Dîvân-ı Hümâyûn Mühimme Kalemlîği'nde, Nişan Kalemî hulefalığında ve aynı kalemin mümeyyizliğinde görev yapmıştır.

Boşnak Osman Efendi'den sülûs ve nesih yazıları, Recâî Efendi'den celî sülûsü, Kıbrısîzâde İsmâil Hakkı'dan ve Ali Haydar Bey'den nesta'lîki Nâsîh Efendi'den divânîyi ve Mümtaz Efendi'den rik'ayı meşketmiştir. Özellikle celî yazılarda mahâretini gösteren Sâmî Efendi'nin "celî yazmadıkça hattın esrarına vâkîf olunmaz" dediği nakledilmektedir. Celî sülûste Mustafa Rakım'ın, celî nesta'lîkte ise Yesârîzâde'nin üslûbunu benimseyip geliştirmiş âdeta kendi ekolünü ortaya koymuştur. Osmanlı Türk Hat Sanatı Sâmî Efendi ile 19.yy.'da altın çağını yaşamıştır.

2 Temmuz 1912 (16 Recep 1330)'de vefât etmiş, Fatih Camii hazîresine defnedilmiştir.³²⁵ Kitâbesi Kâmil Akdik tarafından celî sülûs ile yazılmıştır. Mezar taşında Azizî fes başlık bulunmaktadır.

³²⁵ Muhittin Serin, **Hat Sanatı Târîhi Ekoller ve Tâkipçileri-1**, Kubbealtı Yay., İstanbul 2019, s. 453.

Resim 330: Sâmi Efendi'nin mezar taşı (10.11.2023)

Hüve'l-Hallâku 'l-Bâkî
Fezâil-i ahlâkı ve hutût-ı
mütenevviada olan
kemâl-i ehliyet ve iktidârı
sebebiyle memdûh
ve makbûl-i enâm olarak vedâ'-ı
âlem-i fânî
iden mütehayyizân-ı ricâl-i devlet-i
aliyyeden sâbıkân
nişân-ı hümâyûn kalemi mümeyyizi
üstâd-ı muhterem
merhûm ve mağfûriin leh edîb-i bî-
müdânî
Mevlânâ İsmâil Hakkı Sâmi Efendi
rûh-ı
şerîfine el-Fâtîha.
1330. Ketebehû tilmîzi'l-merhûm
el-Hâc Kâmil

2.222. SELİM III (SULTAN / 1761 - 1808)

Sultan III. Selim, 1761 yılında İstanbul'da doğmuştur. Babası Sultan III. Mustafa, annesi Mihrişah Sultan'dır.

1789 yılında amcası I. Abdülhamid'in vefâtı üzerine tahta çıkmıştır. Saltanatı döneminde Osmanlı Devleti, hem içerde hem dışarda ciddi sorunlarla karşı karşıya kalmıştır. III. Selim, devletin çöküşünü durdurmak ve modernleşmesini sağlamak amacıyla "Nizam-ı Cedid" (Yeni Düzen) adı verilen bir dizi yenilik hareketine girişmiştir. Özellikle orduyu Avrupa tarzında yeniden düzenlemeye çalışmış, Batılı eğitim kurumları açmış ve dış ilişkilerde modern diplomatik temsilcilikler kurduştur. Ancak bu yenilik hareketleri, özellikle Yeniçeriler ve geleneksel düzenin savunucuları tarafından tepkiyle karşılanmıştır. Tüm bu tepkilerin sonucunda 1807 yılında Sultan III. Selim Kabakçı Mustafa isyanıyla tahttan indirilmiş ve yerine II. Mustafa geçirilmiştir. 1808 yılında ise Alemdar Mustafa Paşa ve etrafında toplanan III. Selim destekçileri saraya darbe girişimiyle III. Selim'i yeniden tahta çıkarmayı planladılarsa da saraya vardıklarında ne yazık ki III. Selim'in boğularak öldürüldüğünü görmüşlerdir. Daha sonrasında Alemdar'ın katillerin peşine düşerek hepsini ölümle cezalandırması halk tarafından takdir edilmiştir.³²⁶ Sultan III. Selim, babasının Laleli'de bulunan türbesi içerisinde babasının yanında yatmaktadır.

Sanata ve özellikle mûsikîye çok düşkün olan III. Selim, birçok klasik Türk müziği eseri bestelemiş, aynı zamanda hat ve şiirle de ilgilenmiştir. Türk mûsikîsinde makam icâd etmiş, ekol olmuş bestekar kimliği ile biliniyor olmasının yanında, dedesi III. Ahmed ve babası III. Mustafa'nın izinde iyi bir eğitim görmüş ve Abdülkadir Şükrü Efendi (ö. 1806)'den iki farklı hat meşk etmiştir.³²⁷

³²⁶ Kemal Beydilli, "Selim III" mad., **DİA**, TDV Yay., İstanbul 2009, c. 36, s. 425-426.

³²⁷ M. Hüsrev Subaşı, "Hattat Osmanlı Pâdişahları", **Osmanlı**, Yeni Türkiye Yayınları, Ankara 1999, c. 11, s. 607.

Resim 331: Sultan III. Selim'in sandukası (10.03.2023)

2.223. SELİM SIRRI PAŞA (1884 - 1895)

Kandiyeli Helvacızâde Salih Efendi'nin oğlu olarak 1884 yılında Kandiye'de dünyaya gelmiştir. 1860'ta Hanya'ya giderek evkaf kâtipliği, sonrasında İstanbul'a dönerek meclis kâtipliği yapmıştır. 1867'de Yanya vilâyeti mektupçuluk muavinliğinde bulunmuştur. Ardından İzmir valisi Hekim İsmail Paşa'nın isteği üzerine İzmir'de vilâyet mektupçu muavinliğine tâyin edilmiştir. 1869'da Prizren, 1872'de Tuna vilâyetlerinin mektupçuluklarına getirilmiştir. Mektupçuluklardan sonra yine çeşitli illerde mutasarrıflık ve valilik görevlerinde bulunmuştur. Kalp hastalığından 1895 yılında İstanbul'da vefât etmiştir.³²⁸ Kabri Çemberlitaş'ta Sultan II. Mahmud Türbesi hazîresindedir. Mezar taşı ta'lik yazılı ve silindir formundadır.

³²⁸ İbnülemin Mahmud Kemal İnal, **Son Hattatlar**, Ketebe Yay., İstanbul 2021, s. 558-559.

Hüve'l-Hallâku'l-Bâkî
Te'lifât-ı dîniyesiyle ilây-ı
Millet-i İslâmiyye ve hüsn-i dâr-ı
(silinmiştir)-yı devlet-i Osmâniyye içinde
bir mevkî-i mümtâz ihrâz etmiş
olan giritli Sırrı Paşa
merhûmun rûhi-çün Fâtiha.

Resim 332: Selim Sırrı Paşa'nın mezar taşı (08.11.2023)

2.224. SIRRÎ EFENDİ (ŞEYH / 1853 - 1904)

Eşrefzâde Rûmî hazretlerinin değerli evlatlarından olup, 1853 yılında Bursa'da Şabanîyye Dergâhı'nda dünyaya gelmiştir. Yine Bursa'da Ahmed-i Gazzî Dergâhı'nın postnişinliğini yapmıştır. Bursalı Zeki Dede ile İranlı hattatlardan ta'lik meşk etmiştir. Ardından Bursa'da Hoca Hasan Efendi'den icâzetini almıştır. 1904 senesinde İstanbul'da Aydınzâde Dergâhı'nda zikir sırasında 'Hû' ismini tilâvet ederken rûhunu teslim etmiştir. Kabri Karacaahmed Mezarlığı'ndadır. Mezar taşı Mehmed Nûrî Efendi tarafından ta'lik ile yazılmıştır.

Hû

*Eşrefzâde-i Rûmî hazretlerinin
evlâd-ı kirâmından Bursa'da Ahmed-i Gazzî
Dergâh-ı şerîfi postnişini olup
Aydınzâde Dergâhı'nda esnâ-yı zikirde
ism-i Hû tilâvetiyle teslim-i ruh
eden Şeyh Sırrî Efendi'nin
kabr-i şerîfleridir, rûhi-çün el-Fâtiha.*

Ketebehû-l fakir Mehmed Nûrî.

Sene 1322 ve 1320

Resim 333: Şeyh Sırrî Efendi'nin mezarı (21.11.2023)

Resim 334: Ketebe kaydı: “Ketebehû 'l-fakîr Mehmed Nûrî sene 1322 ve 1320”

2.225. SUÛD YAVSİ EBUSSUÛDOĞLU (1882 - 1948)

İstanbuldur. 1882 yılında Beşiktaş Kuruçeşme’de dünyaya gelmiştir. Asıl ismi Suûd olup daha ziyâde “Suûdü'l-Mevlevî” olarak tanınmaktadır. Dîvân-ı Hümâyun Kuyûd Odası mümeyyizi Şeyh Rızâ Saffet Bey’in oğludur. Aynı zamanda ünlü hattat Şevket Vahdetî Efendi’nin torunudur. Babasının sanatkâr ve devlet adamlarından oluşan çevresinden faydalanmıştır. Babasıyla sülûs-nesih meşklerine başlamış, tamama erdikten sonra yazının inceliklerine vâkıf olabilmek adına Hacı Nûri Korman ve Muhsinzâde Abdullah Beylerin derslerine devam etmiştir. Aynı zamanda iyi bir şairdir.

Yazıdaki hüneri neticesinde 1899 yılında Dîvân-ı Hümâyun Mühimme Kalemi’nde göreve başlamıştır. Sonrasında hemen Kâmil Akdik’den divânî, Sâmi Efendi’den celî divânî yazılarını, İsmail Hakkı Altunbezer’den ise tuğra çekmesini öğrenmiştir. Uzun süre Divân’da görev almış bunun yanında medreselerde hat hocalığı yapmıştır. Cumhuriyet’e geçiş esnasında görev aldığı kurumların kapatılmasıyla yazı yazarak geçimini sağlayabilmek için 1924 yılında Bâbîâli yokuşunda bir dükkan açmıştır. Son dönemlerinde Merkez Efendi Camii imamlığı ve türbe bekçiliği de yapmıştır.³²⁹

³²⁹ Muhittin Serin, “Suud Yavsi Ebussuudoğlu” mad., **DİA**, TDV Yay., İstanbul 2009, c. 37, s. 579-580.

Suûd Bey 28 Ağustos 1948 yılında vefât etmiştir. Görev yaptığı Merkez Efendi Camii'nin hazîresine defnedilmiştir. Mezar taşı kitâbesi celî sülûs ile Mustafa Hâlim Özyazıcı tarafından yazılmıştır.

Resim 335: Suûd Yavsi Bey'in mezar taşı (21.07.2024)

Hüve'l-Bâkî

Hakk sübhânehu ve te'âlâ hazretleri bu hânkâh-ı

âlî bendesi hattat ve şâ'ir, Ebû-s su'ûd

zâde Su'ûd-ül Mevlevî kuluna ve bi'l-cümle

ehl-i îmâne rahmet eyleye bi hürmeti Sûreti'l-Fâtîha.

1299. Ketebehû Halîm

2.226. SÜLEYMAN I (KĀNUNÎ / 1494 - 1566)

Kānunî Sultan Süleyman, 1494 yılında Trabzon'da doğmuştur. Babası Yavuz Sultan Selim, annesi Hafsa Hatun'dur. Çocukluğunu babasının sancak beyi olarak görev yaptığı Trabzon'da geçirmiştir. Oradan sırasıyla Kefe'ye, İstanbul'a ve Manisa'ya yerleşmiştir. Manisa'daki günleri babasının 21-22 Eylül 1520 (8-9 Şevval 926'da) târihinde vefât etmesi üzerine tahta geçmesiyle son bulmuş ve İstanbul'a dönmüştür. 46 yıl boyunca tahtta kalmıştır. Kānunî Sultan Süleyman, Osmanlı târihinde en uzun süre pâdişahlık yapan hükümdardır.

Tahta geçtiği dönemde Osmanlı hem doğuda hem batıda güçlü bir konumdaydı. Kānunî, bu mirası daha da büyütülmüştür. Saltanatının ilk on yılı, batıda ve doğudaki siyaseti kadar iç politikasının oluşumunda ve devletin dinî ideolojisinin yerleşmesinde hayatî bir rol oynamıştır. Doğuda Safevîler'le, batıda Avusturya ve Macar krallıklarıyla mücadele etmiştir. İlk seferi olan Belgrad harekâtı askerî açıdan olduğu gibi aynı zamanda devletin vizyonu açısından da sembolik bir önem taşımaktadır. Nitekim Belgrad seferi başarı ile sonuçlanmıştır (1521). Sultan

Süleyman ilk siyasî faaliyetlerinde Fatih Sultan Mehmet'in yolunda ilerlemeye çalışmıştır. Akdeniz'in hâkimiyeti açısından önem arz eden Rodos'u almıştır (1522). Üçüncü büyük seferine çıkan Sultan Süleyman Mohaç Meydan'ında Macarlar ile yaptığı savaşı kazanarak Budin'e girmiştir. Bu savaşta Macar krallığının bir anlamda sonu gelmiştir (1526). Dördüncü büyük seferi ise Viyana Kuşatması (1529) olmuştur. Bunlar gibi önemli askerî başarılar onun döneminde yaşanmıştır. Osmanlı toprakları, Kānunî zamanında üç kıtaya yayılmıştır. Batı'ya olan seferlerden sonra Doğu'ya eğilerek İslâm'ın koruyuculuğunu üstlenme misyonu ile hareket etmiştir.³³⁰

"Süleyman the Magnificent" (Muhteşem Süleyman) olarak Batı'da tanınırken, Doğu'da "Kānunî" ünvanını almıştır. Bu ünvanı, İslâm hukuku ile örfî hukuku birleştirerek sistemli bir kânun yapısı oluşturmasından dolayı almıştır. Pek çok alanda adaletli düzenlemeler yaparak hukuk sistemini güçlendirmiştir.

Kānunî, aynı zamanda güçlü bir kültür ve sanat hamisi idi. Kendi de dîvân sahibi bir şairdi; "Muhibbî" mahlasıyla yazdığı şiirlerle dîvân edebiyâtının önemli isimleri arasında sayılmıştır. Yazdığı Türkçe ve Farsça şiirlerden oluşan dîvânın biri eski harflerle olmak üzere üç kez yayınlanmıştır. Aynı zamanda Müstakimzâde ve ondan naklen Habîb Efendi, adı tam verilmeyen ve "Hattat-ı Sülüs" denilen bir üstadın meşkini tamamladığını söylemektedir. Buna karşılık hatt-ı hümâyûnlarında ta'lîk kullandığı görülen pâdişahın Osmanlı arşivlerindeki el yazıları dışında ne ta'lîk ne de sülüs ile yazdığı sanat eseri özelliği taşıyan herhangi bir kıt'ası günümüze ulaşabilmiş değildir.³³¹

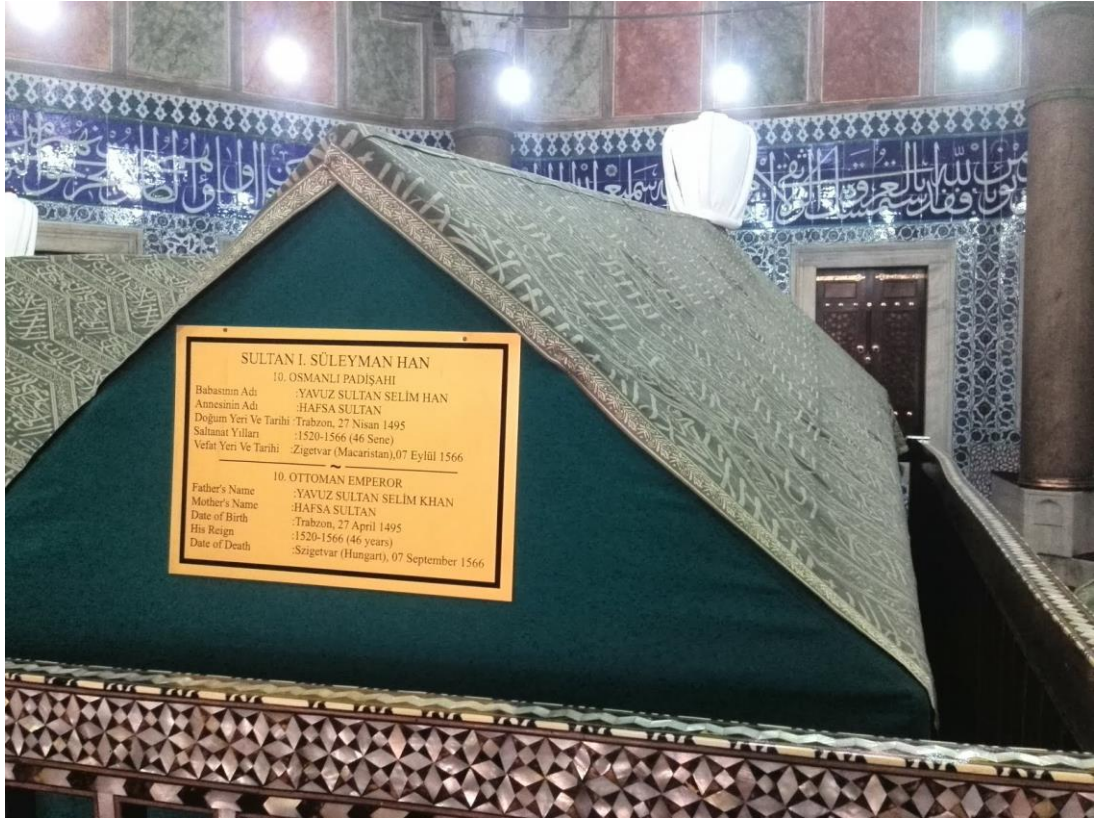
Onun döneminde Osmanlı sanatı da altın çağını yaşamıştır. En büyük mimar Mimar Sinan onun döneminde yetişmiş ve başyapıtı Süleymâniye Camii, bu dönemde inşa edilmiştir.

6-7 Eylül 1566 (20-21 Safer 974) yılında pâdişah hastalığının giderek artmasına rağmen yine de Zigetvar Kalesi'nin kuşatılmasını dikkatle takip ederken hastalığına yenik düşerek vefât etmiştir. Vefâtı bu kuşatma süreci içerisinde bir süre gizli tutulmuştur. Başarıyla sonuçlanmanın ardından İstanbul'a döldükten sonra

³³⁰ Feridun Emecen, "Süleyman I" mad., **DİA**, TDV Yay., İstanbul 2010, c. 38, s. 74-75

³³¹ M. Hüsrev Subaşı, "Hattat Osmanlı Pâdişahları", **Osmanlı**, Yeni Türkiye Yayınları, Ankara 1999, c. 11, s. 605.

pâdişahın vefât haberi resmen ilân edilmiş, üçüncü defa 23 Kasım'da Süleymaniye Camii'nde cenaze merâsimi yapılmıştır. Şeyhülislâm Ebüssuûd Efendi'nin kıldıracağı cenaze namazının ardından Süleymâniye Camii'nin yanındaki türbesine defnedilmiştir. Türbesi, klasik Osmanlı türbe mimârisinin zarif örneklerinden biridir. Hazîresi dönemin seçkin devlet adamları ve âlimlerinin mezar taşlarını da içermektedir.

Resim 336: Kânunî Sultan Süleyman'ın sandukası³³²

³³² https://www.tarihduragi.com/2016/09/kanuni-sultan-suleyman-turbesi.html#google_vignette

Kānunî Türbesi Celî Sülüs Giriş Kitâbesi:

Hüve'l-Bâkî

Cennetmekân, Gazi, Sultan Süleyman Han b. Sultan Selim Han

azze Allâhu mekâmehû

974 senesinde rahmet-i Rahmân'a kavuştu.

Târih: 974 H / 1566 M

2.227. SÜLEYMAN EFENDİ (ŞEYHZÂDE / ö. 1819)

Hattat Şeyhzâde Süleyman Efendi hakkında kaynaklarda herhangi bir bilgiye rastlanılamamıştır. 1819'da vefât etmiştir. Celî sülüs hatlı ve baklava dilimli, yıldız desenli, kâtibî başlıklı mezar taşının Fatih'te Erdibaba Tekkesi hazîresinde olduğu söylenmektedir. Ancak adı geçen yere gidilerek araştırılmıştır ki geçmişte Erdibaba Tekkesi olarak gösterilen yer bugün bahçesi olan güzel bir mekân haline getirilmiştir ve orada da bir mezar taşına rastlanılamamıştır. Dolayısıyla taşın konumu da belirtilememiştir.

*Verâ-ı merkadde medfun
üstâd-ı kâmil-i küllisi
Hattat Şeyhzâde Süleymân
Efendi kuluna rahmet eyleye
rûhi-çün bi hürmeti 'l-Fâtiha.
Sene 1234, fi 9 Ramazan*

Resim 337: Şeyhzâde Süleyman'ın geçmiş mezar taşı görseli³³³

³³³ M. Şinasi Acar, **İstanbul'un Hattat Mezar Taşları | Gelimli Gidimli Dünya**, Ofset Yapımevi Yay., İstanbul 2023, s. 260.

2.228. SÜLEYMAN RÂİB (ö. 1858)

Süleyman Râib Efendi, Enderûn-ı Hümâyûn'da Hırka-i Şerîf hademeliğinden ayrılmıştır. 1858 yılında vefât etmiştir. Karacaahmed Mezarlığı'nda medfundur. 6298 envanter numaralı celî sülüs yazılı mezar taşı silindir formundadır. “Efendi'nin rûhi-çün Fâtiha” satırı ve târih satırı toprağa gömülü hâlde bulunmuştur.

Resim 338: Süleyman Râib'in mezar taşı (10.06.2024)

Hüve'l-Bâkî

Enderûn-ı Hümâyûn'da

*Hırka-i Şerîf hademe-
liğinden muhreç el-Hâc*

Hattat Süleyman Râib

Efendi'nin rûhi-çün Fâtiha.

Fî 20 Şaban, sene 1274

2.229. SÜLEYMAN SA'DEDDİN (MÜSTAKİMZÂDE / 1718 - 1788)

Müderriş Hacı Mehmed Emin Efendi'nin oğlu olarak 1718'de İstanbul Atık Ali Paşa'da dünyaya gelen Süleyman Efendi'nin dedesi Hacı Mehmed Müstakim olduğundan kendisi "Müstakimzâde" diye anılırdı. Babasından ilk tahsilini almaya başlamış sonradan birçok değerli hocadan çeşitli ilimler öğrenmiştir. Nakşibendî tarikâtına mensub idi. Yazıya olan merakı ile Eğrikapılı Mehmed Râsim Efendi'den sülüs ve nesih meşketmiştir. Fındıkzâde İbrahim, Kâtipzâde Mehmed Refi' (ö. 1769) ve Dedezâde Seyyid Mehmed Efendilerden ise ta'lîk öğrenmiştir.³³⁴ "Tuhfe-i Hattâtîn" en mühim eserlerinden biridir. 1788 yılında vefât etmiştir. Mehmed Emin Tokadî Türbesi hazîresinde medfundur. Mezar taşı başlığı yıldız desenli kavuktur. Kitâbesi celî sülüs ile yazılmıştır.

³³⁴ Şevket Rado, **Türk Hattatları**, Yayın Matbaacılık, İstanbul 1984, s. 181.

Ah mine'l-mevt
Allahu sübhânehu ve te'âlâ hazretleri
merhûm ve mağfûrîn leh târik-i
Nakşibendî
Tokadî Şeyh Mehmed Emîn Efendi
hazretlerinin hulefâsından ilmen
ve târikan ve sinnen Şeyh Müstakîmzâde
Süleymân Sa'deddin
Efendi'nin rûhi için
âmmeten cemî'an mü'minîn ve mûminât
ervâhı için el-Fâtîha. Fî 23 Rebûlâhir,
sene 1202

Resim 339: Müstakîmzâde Süleyman Sa'deddin'in mezar taşı (10.07.2024)

2.230. ŞEFİK BEY (1819 - 1880)

Şefik Bey, İstanbul'un Beşiktaş semtinde Kılıç Ali mahallesinde 1819 yılında dünyaya gelmiştir. Osmanlı arşivi nüfus defterlerinde ise doğum târihinin 1814 olarak geçtiği görülmüştür. Divân-ı Hümâyûn memurlarından Süleyman Mahir Bey'in oğludur. Mustafa İzzet Efendi, Sultan Abdülmecid'in ikinci imamlığına tâyîn olununca onun yerine, Mûsika-i Hümâyûn ve Hademe-i Hümâyûn yazı hocalığına kıymetli talebesi Şefik Bey getirilmiştir. 1849³³⁵ yılında başladığı muallimlik görevini otuz dört sene sürdürdükten sonra emekliye ayrılmıştır.³³⁶ Sultan Abdülmecid, Şefik Bey'e 11 Eylül 1849 yılında rütbe-i hâcegânî vermiştir. O sıralarda Sakız Adası'nda ihya ettiği camideki kendi yazılarından oluşan levhalara gerekli ise ilaveler yapılarak yerlerine asılması görevini Şefik Bey'e vermiştir. Kaynaklarda bahsi geçen bu eserler hakkında bir malumat bulunamadığı söylenmiştir. Ayrıca 1854 yılında vuku bulan Bursa depreminde Ulu Cami'nin yazılarının onarılması görevi Sersikken Abdülfettah Efendi, Mücellidbaşı Mehmed Efendi ve Şefik Bey'e verilmiştir.³³⁷

Hüsn-i hat sanatına Ali Vasfî Efendi (ö. 1837)'den sülûs-nesih meşk ederek başlamış olan Şefik Bey, hocası vefât edince teyzesinin eşi olan Kazasker Mustafa İzzet Efendi (ö. 1876)'ye devam ederek 1835 senesinde icâzetini almıştır. Ayrıca Ali Haydar Bey (ö. 1861)'den ta'lik yazıyı meşketmiş, bunun yanında divânî, rik'a ve siyâkat yazılarını da öğrenmiştir.³³⁸

Şefik Bey 1880 (H. 1297) yılında vefât etmiştir. 524 Numaralı kabri Yahyâ Efendi Dergâhı hazîresinde bulunmaktadır.

³³⁵ M. Uğur Derman'ın "Ömrümün Bereketi 2" kitabında bu târihin 1879 olduğu yazılmıştır.

³³⁶ İbnülemin Mahmud Kemal İnal, **Son Hattatlar**, Maarif Basımevi, İstanbul 1955, s. 384.

³³⁷ Sümeyra Dursun, **Hattat Şefik Bey ve Eserleri**, Ketebe Yay., İstanbul 2023, s. 17-25.

³³⁸ Sümeyra Dursun, **age.**, s. 33.

Resim 340: Şefik Bey'in mezar taşı (28.07.2024)

Âh mine'l-mevt
Çün ecel geldi ana olmaz amân
cürmünü afveyle yâ Rabbe'l-Mennân
mağfîret kıl olmasın hâli yamân
mazhar-ı nûr-ı şefâ'at kıl her zamân
Mûsika-i Hümâyûn hocası
Hattat Şefik Bey rûhuna Fâtiha.
Sene 1297

2.231. ŞEREF AKDİK (1899 - 1972)

Şeref Akdik, 12 Mayıs 1899 târihinde Reisü'l-Hattâtîn Kâmil Akdik Efendi'nin oğlu olarak İstanbul'un Fatih semtinde dünyaya gelmiştir. Babasının yönlendirmesi ile resim dersleri almaya başlamıştır. Bunun yanında babasından Aklâm-ı Sitte'yi de meşk etmiştir. 1911'de Fatih Merkez Rüşdiyesi'ne giderken "Osmanlı Ressamlar Cemiyeti" tarafından çocuklar arasında düzenlenen resim yarışmasında ikincilik ödülü almıştır. 1915 yılında Sanayi-i Nefise Mektebi'ne girmiştir. Orada Çallı İbrahim ve Hikmet Onat'ın atölyelerinde çalışmış ve 1924 senesinde mezun olmuştur. Ardından Gazi Osman Paşa Lisesi'nde bir yıl resim öğretmenliği yapmıştır. 1926 yılında Fransa'ya gitmiştir. 1928'e kadar Paris'teki

Julian Akademisi'nde Paul Albert Laurens atölyesinde çalışmalarına devam ettikten sonra yurda dönmüştür. Sonrasında Sivas, Ankara ve İstanbul'da çeşitli okullarda öğretmenlik yapmaya devam etmiştir. 1950 senesinde Moda'da kendi atölyesini açmıştır. 1951'de de İstanbul Devlet Güzel Sanatlar Akademisi'ne atanmıştır. Akademi'den 1964 yılında emekliye ayrılarak çalışmalarına husûsî atölyesinde devam etmiştir.³³⁹ 1972 yılında vefât ederek Karacaahmed Mezarlığı'na defnedilmiştir. Mezar taşı Latin alfabesi ile yazılıdır.

Resim 341: Şeref Akdik'in mezar taşı (13.06.2024)

³³⁹ <https://www.ketebe.org/en/artist/seref-akdik-917> .

2.232. ŞERİFE AYŞE SİDDİKA (ö. 1826)

Eski Tire voyvodası Seyyid İsmail Ağa'nın kızı hattat Şerîfe Ayşe Sıddıka Hanım Osman Üveysi Efendi'den ta'lik meşk ederek 1816-17 yıllarında icâzet almıştır.³⁴⁰ 1826'da vefât ederek Karacaahmed Mezarlığı'na defnedilmiştir. Mezar taşı kitâbesi celî sülüs ile yazılıdır.

*Bulmayıp derdine şifâ bu civân
gençliğine doymayıp gitti hemen
sâbık Tire voyvodası Seyyid
İsmâil Ağa'nın kerîmesi merhûme
ve mağfûre Hattat Şerîfe
Ayşe Sıddıka Hanım rûhuna
el-Fâtiha.*

Fî 13 Zilhicce, sene 1241

Resim 342: Şerîfe Ayşe Sıddıka'nın mezar taşı (10.06.2024)

³⁴⁰ M. Şinasi Acar, *İstanbul'un Hattat Mezar Taşları | Gelimli Gidimli Dünya*, Ofset Yapımevi Yay., İstanbul 2023, s. 249.

2.233. ŞERİFE FATMA FİTNAT (ö. 1834)

Dersiâm Şeyh Hasan Efendi'nin kızı hattat Şerîfe Fatma Fitnat Hanım 1834'te vefât etmiştir. Beşiktaş'ta Yahya Efendi Dergâhı hazîresine defnedilmiştir. 1763 numaralı ve celî sülûs ile yazılı mezar taşının başlık kısmı boyunlu formdadır.

Hüve'l-Hallâku'l-Bâkî

Dersi'âm Şeyh Hasan

Efendi'nin kerîmesi

merhûme ve mağfûrîn lehâ

cennetmekân Firdevs-

âşiyân Hattâte âlime

Şerîfe Fâtma Fitnat Hanım

rûhi-çün el-Fâtiha.

Fî 17 Muharrem, sene 1250

Resim 343: Şerîfe Fatma Fitnat'ın mezar taşı (28.07.2024)

2.234. ŞERİFE FATMA MEVHİBE (ö. 1856)

Fatma Mevhibe Hanım, Hasib Paşa'nın kızı olarak dünyaya gelmiştir. Yazıyı Hakkâkzâde Mustafa Vasfî Efendi'den meşketmiştir.³⁴¹ 1856 yılında vefât etmiştir. Kabri Eyüp'te Mihrişah Sultan Türbesi hazîresinde bulunmaktadır. Mezarı lahit formundadır. Mezar taşı Mehmed Zeki Efendi tarafından ta'lik hat ile yazılmıştır.

Resim 344: Şerife Fatma Mevhibe'nin lahiti (26.10.2023)

³⁴¹ Mehmed Nermi Haskan, **Eyüplü Hattatlar**, Eyüp Belediyesi Yay., İstanbul 2004, s. 52.

Resim 345: Şerîfe Fatma Mevhibe'nin baş taşı

Hüve'l-Hayyû'l Lâ-Yemût

*Dest-i sayyâd-i ecelden bu fenâ-i destinde
mürğ-i ruhu kimin ayâ ki, selamet buldu
duhter-i sa'd-ı eseri işte Hasip Paşa'nın
nev şükûfte gül iken berk-i hayatı soldu
hayfa ve mahdûme-i hattate ve nazık
nâhun-ı dest-i kaza tarre-i ömrün buldu
cümle ahlâkı hüsn-i mecmuası olmuş idi
dide-i müstemiân anın için kan doldu
eyledim cevher-i târihim ânâ seng-i nişan
Mevhibe Hanım'ın arâmgâhı huld oldu.*

Sene 1273

Kitâbenin devamı (Taşın yan yüzü):

*Efâhim-i vükelây-ı
saltanât-ı seniyyeden
Evkâf-ı Hümayûn
Nâzırı Devletlû
el-Hâc Mehmed Hasîb
Paşa hazretlerinin
kerîme-i muhteremeleri
ve Hazîne-i mezbûre
tahsilât müdürü
izzetlû el-Hâc Mehmed Emin
Beyefendi 'nin
halîleleri merhûme
ve mağfûrûn lehâ
hattâte Şerîfe
Fatma Mevhibe Hanım-
efendi 'nin rûh-i
şerîfi-çün el-Fâtîha.*

Sene 1273.

Ketebehû Mehmed Zekî el-Mevlevî

2.235. ŞEVKET MEHMED SAİD (SİYÂMİZÂDE / ö. 1764)

Siyâmizâde Şevket Mehmed Saîd Efendi hakkında kaynaklarda herhnagi bir bilgiye rastlanılamamıştır. 1764 yılında vefât etmiştir. Kabri Sultanahmet'te Sokullu Mehmed Paşa Camii hazîresindedir. Mezar taşının başlık kısmında çapraz kafes dilimli taşkın sarıklı kavuk bulunmaktadır. Kitâbesi ise celî sülûs yazılıdır.

Sübhâne'l-Hayyü'l-Bâkî

Mehmed Şevket Saîd meskenidir bu mezâr

âkıbet hüsn-î bahârın hazân etdi rûzigâr

nâ-murâd gitti cihândan ermedi

maksûduna

cennet-i Firdevs-i âlâ ola ana gülizâr

merhûm Siyâmizâde Hattat

Şevket Mehmed Saîd, şâkird-i

muhâsebe-i evvel rûhi-çün.

el-Fâtîha.

Sene 1178

Resim 346: Siyâmizâde Şevket Mehmed Saîd'in mezar taşı (01.07.2024)

2.236. ŞEVKET PAŞA (ö. 1860)

Şevket Paşa İstanbullu olup ricâlden Nişancı Ali Bey'in oğludur. Tahsilini tamamladıktan sonra Divân-ı Hümâyûn'a girmiştir. Sadâret Müsteşarlığı, 1854'te Meclis-i Vâlâyı Ahkâm-ı Adliye azalığı, 1857'de vezâret rütbesi ve Tanzimat Meclisliği azalığı gibi birtakım memuriyetlerde bulunmuştur. Sülûs, nesih, rik'a ve divânî hatlarda mâhir idi.³⁴²

15 Mart 1860 târihinde vefât etmiştir. Celî sülûs hatlı mezar taşında Azizî fes başlık türü bulunmaktadır.

Hüve'l-Hayy
Rahmetullâhi te'âlâ aleyh
vüzerâ-yı izâm-ı saltanat-ı seniyyeden
ve Meclis-i Âlî-yi Tanzîmât a'zâsından
olup irtihâl-i âlem-i bekâ eden
es-Seyyid Süleyman Şevket Paşa'nın
rûhi-çün Fâtiha.
Fî 22 Şa'bân, sene 1276, leyletü'l-cum'a

Resim 347: Şevket Paşa'nın mezar taşı (06.10.2023)

³⁴² Ömer Faruk Dere, *Eyüpsultan'da Taşa İşlenen Medeniyet*, İBB Kültür A.Ş. Yay., İstanbul 2011, s. 271.

2.237. ŞEYH HAMDULLAH (1426-36 / 1520)

Hamdullah Efendi Amasya'da dünyaya gelmiş olup doğum târihi net olmamakla birlikte 1436 veyâhut 1426-1430 yılları³⁴³ arasında doğmuş olabileceği kaynaklarda yer almaktadır. “Şeyh” namıyla tanınmaktadır. Sühreverdiyye Tarikâtı pîri Mustafa Dede'nin oğludur. Yazıya Hayreddin Mar'aşî'den (ö. 1472?) meşkederek başlamıştır. Aynı zamanda Yâkût'un (ö. 1299) yazılarını inceleyip taklit etmeye çalışarak yazıda ilerlemiştir. Şeyh Hamdullah henüz Amasya'da iken Sultan II. Bayezid (ö. 1512) da orada vâli olarak bulunmakta, Hamdullah'a ara sıra yazı yazdırmaktaydı. Zaman içerisinde Şeyh Hamdullah ve II. Bayezid arasında hocatalebe aynı zamanda bir dostluk ilişkisi oluşmuştu. Sultan II. Bayezid 1481 yılında tahta çıkmak için İstanbul'a dönmüş, bu dostluk neticesinde Şeyh Hamdullah'ı da İstanbul'a davet etmiştir. Kendisine sarayda kâtiplik ve yazı hocalığı görevlerini vermiş ayrıca haremde de bir yer tahsis etmiştir. Şeyh yazısını orada yazar, pâdişah geldiğinde orada görüşür, sohbet ederlermiş. Bir gün Sultan II. Bayezid, Şeyh'e Yâkût'un kıt'a formunda yedi yazısını verip “himmet buyurun bize Yâkût'un üslûbundan daha güzel bir üslûp icâd edin” demiştir. Bunun üzerine Şeyh aylarca uğraştan sonra kendisine özgün, Yâkût'un üslûbundan daha güzel bir yazı ortaya çıkarmıştır. Şeyh Kur'ân-ı Kerîm'e hizmet ettiğinden pâdişah kendisini tüm ulemâdan yukarıda tutarmış. Hatta Şeyh'e Üsküdar tarafında iki köy verdiği kaynaklarda yazılmıştır.

Şeyh Hamdullah yazıda olduğu kadar başka alanlarda da mahâretli imiş. Yay yapar, ok atar, iyi yüzer, elbise diker, avcılık yaparmış. Neredeyse 110 yıl yaşadığı kaynaklarda belirtilmiş olup ihtiyarlığında bile güzel yazdığı aktarılmıştır. Son devirleri Kânunî Sultan Süleyman (ö. 1566) zamanına gelmiş olup, pâdişah Şeyh'e bir Mushaf-ı Şerîf yazdırmak istemişse de ihtiyarlığını görünce bu arzusunun vazgeçerek Şeyh'in duasını istemiş, birçok ihsanda bulunmuştur.³⁴⁴

Şeyh Hamdullah, 1520 yılında vefât etmiştir. Kabri Karacaahmed Mezarlığı'nda dokuzuncu adadadır. Şeyh'in mezarı etrafına da onun yakınları ve talebeleri defnedilmiş olup o bölgeye “Hattatlar Sofası” veyâhut “Şeyh Sofası” adı

³⁴³ Muhittin Serin, “Hamdullah Efendi, Şeyh” mad., **DİA**, TDV Yay., İstanbul 1997, c. 15, s. 449-452.

³⁴⁴ Nefeszâde İbrahim, **Gülzâr-ı Savâb**, Güzel Sanatlar Akademisi Neşriyatı, İstanbul 1938, s. 18.

verilmiştir. Mezar taşı numarası 15789'dur. Baş ve ayak taşı celî sülüs hatla yazılmıştır.

Resim 348: Şeyh Hamdullah'ın mezarı (15.09.2023)

*Reîsü 'l-hattâtîn Hamdullah
el-ma'rûf bi-ibn eş-Şeyh rahmetullâhi aleyh.*

927

Resim 349: Şeyh Hamdullah'ın baş taşı

2.238. VELİYÜDDİN EFENDİ (ö. 1768)

Şeyhülislâm Veliyüddîn Efendi İstanbulludur. Durmuşzâde Ahmet Efendi'den ta'lik hattını öğrenmiştir. Bilhassa celî yazıda eşi olmayan bir üstad olduğu söylenmiştir. Kadılık ve kazaskerlik görevlerinde bulunmuştur. 1759'da Şeyhülisâm olmuştur.³⁴⁵ 1768 yılında vefât etmiştir. Kabri Eyüp Nişanca'da Şeyh Murad Buhârî Dergâhı hazîresindedir.

Hüve'l-Bâkî
Sâniyen mesned-ârâyi sadr-ı fetvâ
iken
vedâ-i âlem-i fânî eden Şeyhülislâm
merhûm ve mağfûr Veliyüddîn
Efendi
rûhi-çün el-Fâtiha.
Sene 1182

Resim 350: Veliyüddîn Efendi'nin mezar taşı (02.03.2024)

³⁴⁵ Şevket Rado, **Türk Hattatları**, Yayın Matbaacılık, İstanbul 1984, s. 170.

2.239. YUSUF ZİYA (ö. 1854)

Yusuf Ziyâ Efendi'nin hakkında kaynaklarda bir bilgi bulunamamıştır. 1854 yılında vefât etmiştir. Karacaahmed Mezarlığı'na defnedilmiştir. Celî sülüs yazılı mezar taşında örfî başlık mevcuttur.

Resim 351: Yusuf Ziya'nın mezar taşı (21.11.2023)

*Lâ İlâhe İllâllah Muhammedun
Resûlullah*

Kâle'n-Nebî Aleyhi's-Selâm:

Efdalü'z-zikri "Lâ İlâhe İllâllâh"

ve efdalü'd-du'â-i "Elhamdülillâh"

Merhûm ve mağfûr es-Seyyid Hattat

Yûsuf el-Ziyâ bi-Hâfizü'l-Kur'ân

rûhi-çün ve kâffe-i ehl-i îmân

ervahlarî-çün el-Fâtiha.

Fî 21 Safer, Sene 1271

2.240. ZÂHİDE SELMA HANIM (1857 - 1895)

Meşhur Sadrazam Âli Paşa'nın kızı Zâhîde Selma Hanım 1857 yılında İstanbul Bebek'te doğmuştur. Henüz tahsili devam ederken yazıya olan merakı ile Kazasker Mustafa İzzet Efendi'den meşkederek icâzetini almıştır. 1895'te vefât ederek Süleymâniye Camii hazîresine defnedilmiştir. 11 Numaralı ve celî sülûs yazılı taşı silindir formundadır. Mezar taşının hem camiye bakan yüzü hem de hazîreye bakan yüzünde kitâbe vardır. Ancak camiye bakan yüzündeki kitâbe aşınmaya başlamıştır ve ketebesini yazılmamıştır. Bundan olacaktır ki hazîreye bakan yüzüne aynı kitâbe yeniden farklı bir istif ile yazılmış ve târihin altına ketebe konulmuştur.

Resim 352: Ketebe: “*sevvedehu Vasfi*”

Resim 353: Selma Hanım'ın mezar taşı (10.11.2023)

Hüve'l-Bâkî

Sadr-ı esbâk es-Seyyîd Mehmed

Emîn Alî Paşa merhûmun

kerîmesi ve Piyâde Reîs-i

sânîsi Hüseyin Nâzım Paşa'nın

halîle-i muhteremesi Hattâte-i

şehîre merhûme ve mağfûrîn leha

Zâhide Selma Hanımefendi'nin

rûhi-çün rızaen lillâh el-Fâtîha.

Sene 1313. Sevvedehu Vasfî

2.241. ZEKİ DEDE (1821 - 1881)

Bursalı Zeki Dede, Refik Efendi'nin oğlu olarak 1821'de Bursa'da dünyaya gelmiştir. Mevlevî tarikâtından olup câmi imamlığı ve mahkeme-i Şer'iyye kâtipliği yapmıştır. Nesta'lık hattını İmâd üslûbunda Mirzâ Aga Efşâr'dan meşkederek mezun olmuştur. Bu alanda zamanının önde gelen hattatları arasında meşhur olmuştur. Bursa Bâbızemin Camii'nde imamlık, Mahkeme-i Şer'iyye'de katiplik yapmıştır. 1854 yılında Bursa depreminden sonra İstanbul'a göçmüştür. Mesnevî tecdriyi yanında kitap istinsah ederek ve levha yazarak geçimini sağlamıştır. Fetvâhâne'de nesta'lık hocalığı yanında Yusuf Kâmil Paşa konağında maaş karşılığı Mesnevî okutmuş, kütüphânesinde hâfız-ı kütüp olarak çalışmıştır. 1874'te Üsküdar Mevlevîhânesi şeyhliğine tâyin edilmiştir. Zeki Dede'nin Belgrad Ormanı'nda Kırım şehitleri için ayrılan alanda celî nesta'lık hattı ile bir kitâbesi bulunmaktadır. Kitâbenin bir yüzünde kibleyi gösteren mihrap alınlığında "Küllemâ dehale aleyhâ Zekerîyye'l-mihrap" âyeti³⁴⁶ yazılıdır. Kitâbenin diğer cephesinde ise Osmanlı-Kırım savaşındaki on üç şehit adına Sırrî mahlaslı şâir tarafından 1870 târîhli bir manzum kitâbe yazılmıştır.³⁴⁷ Zeki Dede 1881 yılında vefât etmiştir. Kabri Üsküdar Mevlevîhânesi'nde iç kısımda bulunmaktadır. Sandukası kapıdan girince en sağda pencere yanındadır.

³⁴⁶ Âl-i İmrân 3/37

³⁴⁷ Muhittin Serin, **Hat Sanatı Târîhi Ekoller ve Tâkipçileri-2**, Kubbealtı Yay., İstanbul 2019, s. 730.

Resim 354: Zeki Dede'nin sandukasının genel görünümü (06.10.2024)

Resim 355: Zeki Dede'nin sandukası (06.10.2024)

2.242. ULAŞAMADIKLARIMIZ

Araştırmalar boyunca bazı önemli hattatların nerede defnedildiğine dair kaynaklarda bilgi olmasına rağmen mezar taşları günümüze ulaşmayanları buraya eklemek uygun görülmüştür. Verilen hattatlar alfabetik olarak sıralanmıştır.

Ahmed Şemseddin Karahisârî (ö. 1556): Sütlüce’de Şeyh İshak Cemâleddîn Karamânî Tekkesi hazîresine defnedilmiştir. Mezar taşı kitâbesi sağlığında kendisi, ölüm yılı ise evlatlığı Hasan Çelebi tarafından yazılmıştır. Kabri belirsizdir.³⁴⁸

Ali b. Yahyâ es-Sûfî (ö. 1478): Babasından kısa bir süre sonra vefât etmiştir. Kabri Karacaahmed Mezarlığı’nda “Hattatlar Makberesi” denilen yerdedir. Şeyh Hamdullah’ın oraya defnedilmeyi istemesi de bundan dolayı olmuştur.³⁴⁹ Kabri bugün mevcut değildir.

Hacı Emin Bey (ö. 1929): Hattat Hacı Emin Bey 1929 yılında seksen dört yaşında iken vefât etmiştir. Edirnekapı dışında Mısır Tarlası’nda yatmaktadır.³⁵⁰ Mezarının tam nerede olduğu bilinmemektedir.

Hâfız Osman Enverî (1836/37 – 1926): 1926 yılının 28 Ocak günü, doksan yaşına yaklaşırken vefât etmiştir. Karacaahmed Mezarlığı’na defnedilmiştir. Ne yazık ki, bugün torunlarınca Karacaahmed Camii’nin kuzey duvarına bakan alanda bulunduğu ifade edilen kabrine zamanında bir mezar taşının dahi dikilernemiş olması sebebiyle, bu milletin bağrından çıkmış nice isimsiz kahramanlar gibi onun da yattığı yer kesin olarak bilinmemektedir.³⁵¹

Hasan Çelebi (ö. 1594’ten sonra): Sütlüce’de hocasının yakınına defnedilmiştir, mezarı bugün mevcut değildir.³⁵²

Hasan Hüsni (Karinâbâdlı / ö. 1914): Hasan Hüsni Efendi Fatih Camii hazîresine defnedilmiştir. Ancak yapılan yer etütleri sonucunda ne yazık ki mezarının mevcut olmadığı tespit edilmiştir.

³⁴⁸ Muhittin Serin, *age.*, s. 138.

³⁴⁹ Ekrem Hakkı Ayverdi, “Ali b. Yahyâ es-Sûfî” mad., *DİA*, TDV Yay., İstanbul 1989, c. 2, s. 458.

³⁵⁰ Mustafa Koç, *Revnakoğlu’nun İstanbul’u / İstanbul’un İç Tarihi* / Fatih, Fatih Belediyesi Kültür Yay., İstanbul 2021, c. 3, s. 1074

³⁵¹ M. Hüsrev Subaşı, “Tokatlı Hattat Hâfız Osman Enverî”, *Türk Tarihinde ve Türk Kültüründe Tokat Sempozyumu Bildirileri* (2-6 Temmuz 1986), Ankara 1987, s. 552-553.

³⁵² Muhittin Serin, *age.*, s. 146.

Hasan Tahsin Efendi (1851 – 1915): 13 Aralık 1915 (H. 5 Safer 1334) târihinde vefât etmiştir. Eyüp'te Bahariye sırtlarında Kaşgâri Dergâhı civârında kendisinden önce genç yaşta vefât eden kızının yanına defnolunduğu yazılmıştır.³⁵³ Fakat bir derin deryâ olan Eyüp'ün sırtlarında mezar taşının tam nerede olduğu bilinmemektedir.

İsmail Sâdık Kemâl Paşa (1824 – 1892): Sultan Ahmed Camii civârında bulunan Dügümlü Baba türbesine defnedilmiştir. Tekkenin Cumhuriyet döneminde bakımsız kalması sebebiyle 1965 yılında yıkılmıştır. Türbe içerisinde bulunan kabirler Sultan I. Ahmed'in türbesinin bulunduğu bahçeye taşınmıştır. Taşınan mezarlardan sadece Dügümlü Baba'ya ait mezar taşı kalmıştır. İsmâil Sâdık Kemâl Paşa'nın kabrine ise rastlanılamamıştır.³⁵⁴

Mehmed Hulûsi Yazgan (ö. 1940): Hulûsi Efendi'nin mezarının hiç değilse Edirnekapı'daki yaklaşık konumu itibârî ile bilinebilmesi için hat sanatı alanındaki literatürler taranmış, alanın duayen hocalarına danışılmış ve İBB Mezarlıklar Müdürlüğü sisteminden araştırılmışsa da ne yazık ki kabir konumuna dair herhangi bir bilgiye ulaşılamamıştır. Tüm araştırmalar esnasında Edirnekapı Mezarlığı'nda Hulûsi Yazgan'a ait olduğu iddia edilen "Yazgan" soy isminde aile mezarlığı bulunmuş ancak mezar sahipleriyle görüşülmesi sonucunda bunun sadece bir isim benzerliği olduğu anlaşılmıştır.

Mehmed Nazif Bey (ö. 1913): Yahyâ Efendi Dergâhı hazîresindeki kabrinin kitâbesi olmadığı gibi yeri de şimdi belli değildir.³⁵⁵

Mehmed Refî' (Kâtipzâde / ö. 1769): Çarşamba'da Kovacı Dede Türbesi hazîresinde Şeyhülislâm Ankaravî Mehmed Emin Efendi'nin yanına gömülmüştür. 20. yüzyılda yapılan yol genişletilmesi sırasında kabri ve mezar taşı ortadan kaldırılmıştır.³⁵⁶

Mehmed Tahir Efendi (ö. 1845/46): Eyüp Kırkmerdiven'de Hâkim Kutbeddîn Mektebi civârına defnedilmiştir. Ancak mezar taşı mevcut değildir.³⁵⁷

³⁵³ M. Hüsrev Subaşı, "Tokat'lı Hattat ve Hafız-ı Kütüp el-Hâc Hasan Tahsin Efendi (1851-1915)", **Tokat Tarih ve Kültür Sempozyumu Bildirileri/1-3 Kasım 2012**, Tokat 2012, c. 3, s. 369.

³⁵⁴ Rıdvan Çetin, "İsmâil Sâdık Kemâl Paşa'nın Manzum Tefsir-i Kemâl'i", İğdir 2022.
<https://dx.doi.org/10.7827/TurkishStudies.63713>

³⁵⁵ M. Uğur Derman, "Mehmed Nazif Bey" mad., **DİA**, TDV Yay., Ankara 2003, c. 28, s. 502-503.

³⁵⁶ Muhittin Serin, "Kâtipzâde Mehmed Refî'" mad., **DİA**, TDV Yay., Ankara 2022, c. 25, s. 42-44.

³⁵⁷ <https://www.ketebe.org/en/artist/mehmed-tahir-efendi-854>

Mustafa Dede b. Hamdullah (ö. 1538/39): Kabri Üsküdar Karacaahmed Mezarlığı'nda babasının yanındadır.³⁵⁸ Ancak kabri bugün mevcut değildir.

Suyolcuzâde Mehmed Necib (ö. 1758): Eyüp'te Mustafa Ağa Çeşmesi yakınında dedesi Suyolcuzâde Mustafa'nın yanına defnedilmiştir. Fakat buradaki mezarlar şehir planlama çalışmaları sonucu ortadan kaldırılmıştır.³⁵⁹

Şükrullah Halife: Vefât târihi net bilinmemekle birlikte 1543/44'te hayattadır. Kabri Şeyh Hamdullah'ın yanındadır.³⁶⁰ Ancak bugün mevcut değildir.

Yahyâ Sûfî (ö. 1477/78): Fâtih Sultan Mehmed Han zamanının önde gelen hattatlarından olup en müstesnâ eserlerinin bulunduğu Fatih Camii'nin hazîresine defnedilmiştir. Ancak yapılan yer etütleri sonucunda ne yazık ki mezarının mevcut olmadığı tespit edilmiştir.

Böylece yukarıdaki isimler de dahil edildiği takdirde tezde ele alınan İstanbul'da medfun hattatların sayısı 257'ye ulaşmaktadır.

³⁵⁸ Muhittin Serin, "Mustafa Dede" mad., **DİA**, TDV Yay., Ankara 2020, c. 31, s. 293.

³⁵⁹ Muhittin Serin, *age.*, s. 178.

³⁶⁰ Muhittin Serin, **Hat Sanatı ve Meşhur Hattatlar**, Kubbealtı Yay., İstanbul 2003, s. 135.

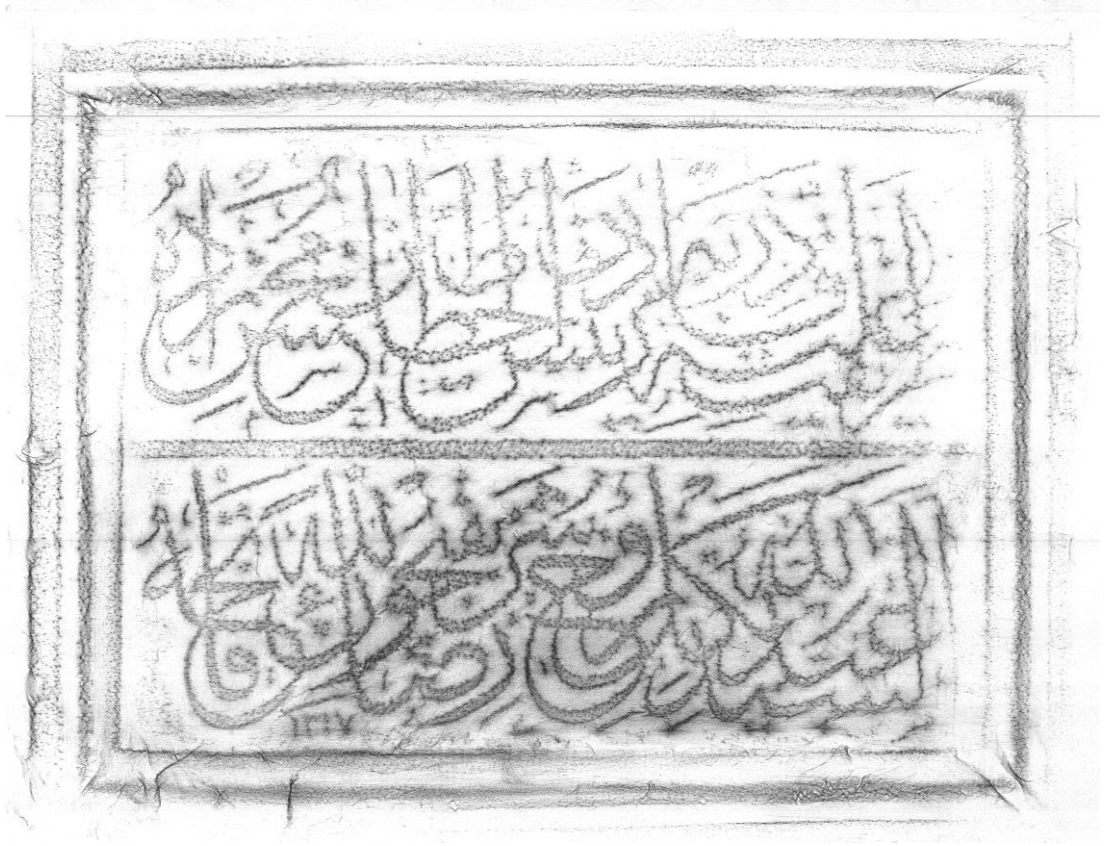
ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

3. HATTAT MEZAR TAŞI KİTÂBELERİNDE ESTETİK

Mezar taşlarında serpuşlar, hatlar, tezyîni unsurlar hem tasarımları hem de taş işçiliği bakımından fevkalâde estetik görünüme sahiptir. Tez içerisinde verilen bazı taşlar günümüze kadar sağlıklı ulaşabilmeleri nedeniyle “Hattat Mezar Taşı Kitâbelerinde Estetik” başlığı altında “Hatları Bakımından, Tezyînâtı Bakımından ve Taş İşçiliği Bakımından” başlıklarıyla kısaca ele alınacaktır. Tezin hacmini zorlamamak maksadıyla bu mezar taşları içerisinden hat, tezyînât ve taş işçiliği bakımından öne çıkanları ele almak uygun olacaktır.

3.1. HATLARI BAKIMINDAN

3.1.1. Abdullah Bey (Muhsinzâde / 1832/33 – 1899)

Resim 356: Muhsinzâde Abdullah'ın mezar taşı kalıbı

Günümüzde sonradan zemini boyanmış, kitâbesi varaklanmış taşlara nazaran taşın doğal renginin korunmasına önem verilmiş Muhsinzâde Abdullah'ın mezar taşı alışıl gelmişin dışında bir forma sahiptir. Hamîdî fesli mezar taşı dikdörtgen biçimde olup, iki satır hâlinde celî sülûs hatla yazılmıştır. Her bir satır kendi içerisinde girift formdadır. Kitâbesinde ketebe mevcut değildir.

Resim 357: “*Reîsü’l-Hattâtîn Muhsinzâde*”

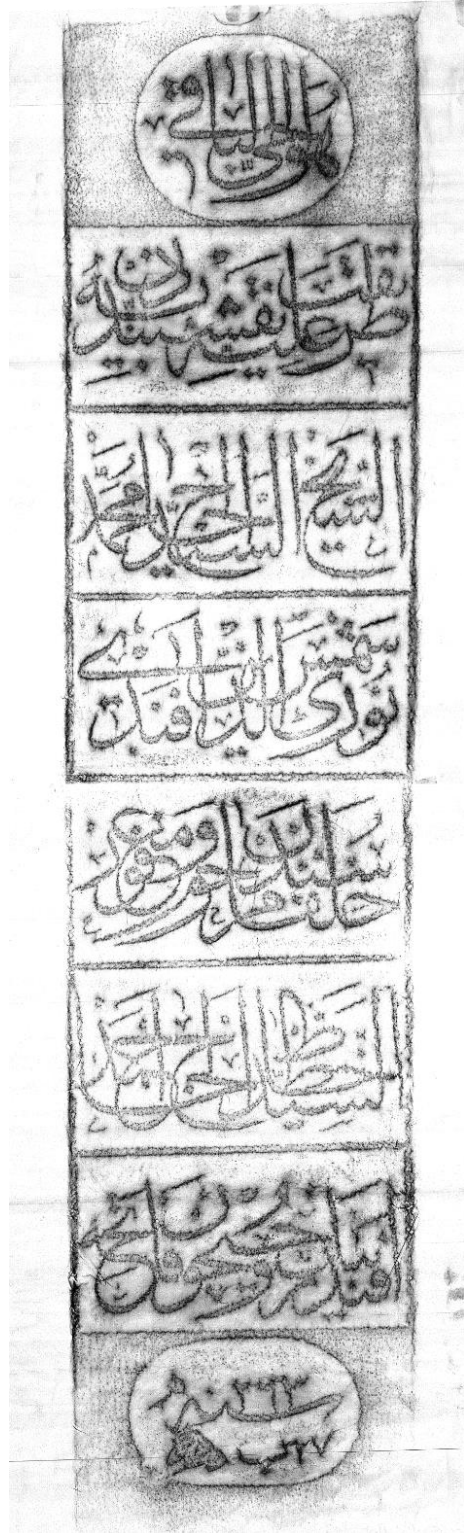

Resim 358: Mezar taşının alt bölümündeki bezeme

Kitâbenin hemen aşağısında, yere kadar uzanan mermer kaideye geçişte Avrupâî tarzda kıvrımlı yapraklarla işlemler mevcuttur. Bu sade ve zarîf taşa alt kısmındaki bezemeler hoş bir hava katmıştır.

3.1.2. Ahmed Efendi (Hacı / ö. 1847)

Resim 359: Hacı Ahmed Efendi'nin mezar taşı kalıbı

Resim 360: Hacı Ahmed'in mezar taşı başlığı ve "*Hüve'l-Hayyü'l-Bâkî*"

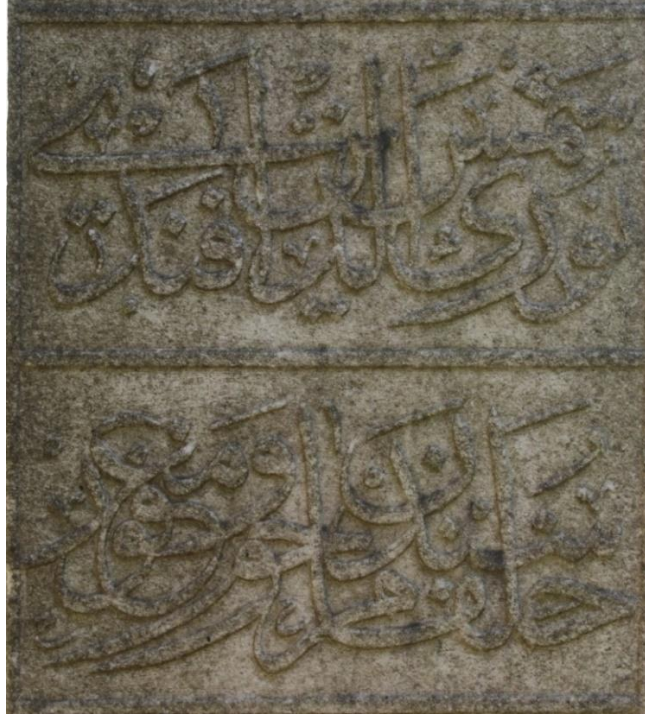
1688 numaralı Mehmed Tâhir Efendi (ö. 1847)'nin mezar taşının hemen bitişiğindeki taş ise Hacı Ahmed Efendi'ye aittir. Mezar taşı numarası 1687'dir. Bu iki taş için dikkat çeken şudur ki her ikisi de tıpatıp aynı ölçülerde ve görünümündedir. Taşların hattatı aynıdır. İki taşın kitâbesinde de aynı yazı kalıbı kullanılmıştır. Sadece isim kısımlarında kendi adları yazmaktadır. Bir de vefât ettikleri ay farklıdır. Vefât yılları dahi aynı olan zâtlar hakkında kaynaklarda pek bir bilgi bulunamamış olsa da pek çok şeyleri aynı olduklarından kardeş oldukları düşünülebilir.

Resim 361: *“Tarikāt-i aliyye-i Nakşibendîyeden”*

Resim 362: *“eş-şeyh es-Seyyid el-Hâc Mehmed”*

Resim 363: “Nûri Şemsüddîn Efendi, hulefâsından merhûm ve mağfûr”

Resim 364: “es-Seyyid Hattat el-Hâc Ahmed, Efendi'nin rûhi-çün Fâtiha”

“*el-Hâc Ahmed*” ifâdesindeki “Cim” ve “Ha” harflerinin üst kısımları birbirine bitişmiştir.

Resim 365: “*fi 27 Recep, sene 1263*” ve imza

Hacı Ahmed Efendi'nin vefât ayı 27 Recep'dir. Târihte 1 rakamı bulunmamaktadır. Ketebesini ise Damad Sükûti'ye aittir.

3.1.3. Ali Haydar (Melekpaşa Torunu / 1802 - 1870)

Yesârizâde Mustafa İzzet Efendi'den ta'lik meşkederek icâzetini alan, aynı zamanda “Melek Paşa Hafîdi” olarak da bilinen Ali Haydar Bey'in mezar taşı, kendisinin de usta olduğu yazı, ta'lik ile yazılıdır. Mezar taşının hattatı ise talebelerinden Sâmi Efendi (ö. 1912)'dir.

Taşa genel itibâriyle bakıldığında târih ile beraber 11 satırdan oluştuğu görülmektedir.³⁶¹ Bu satırların dikkat çeken özelliği yukarıdan aşağı inildikçe her satırın daralarak gitmesidir. İlk satırda yer alan “*Hüve'l-Bâkî*”deki ferahlık ve yer bolluğu git gide azalmıştır. Aslında kalem kalınlığı son satıra kadar aynıdır. Bu durumda hattatın yazıları sığdırabilmek için sona doğru sıkıştırmış olabileceği ihtimali düşünülebilir. Tüm bu kitâbeyi ise zarif bir yaprak motifi çevrelemiştir.

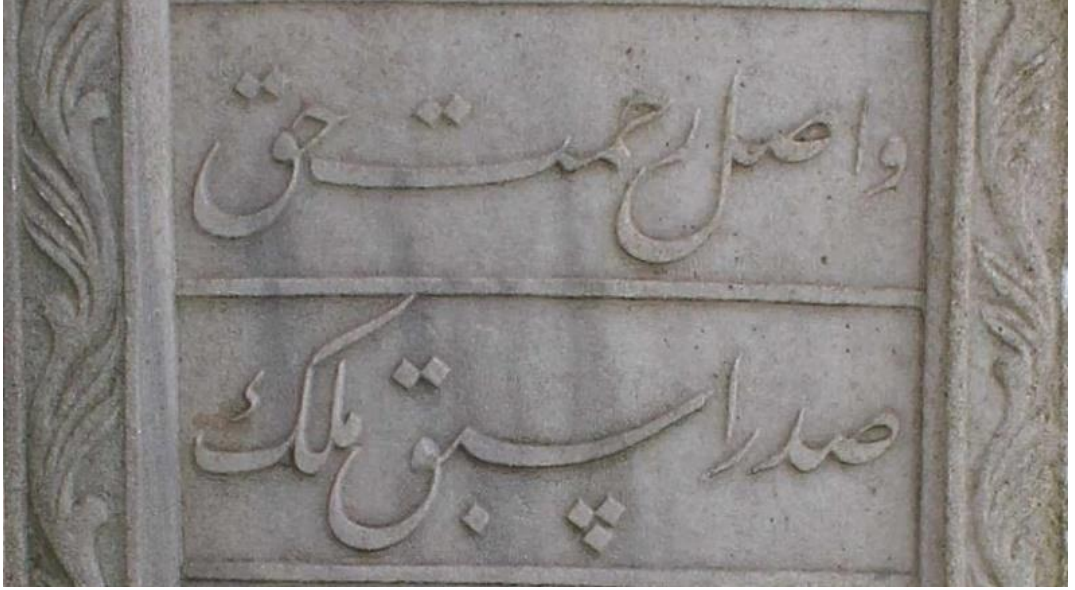
Resim 366: Ali Haydar Bey'in mezar taşı başlığı ve “*Hüve'l-Bâkî*”

³⁶¹ Taşın görseli “2.2.23. Ali Haydar (Melekpaşa Torunu) (ö. 1870)” başlığı altında bulunmaktadır.

Ali Haydar Bey'in mezar taşı başlığı, destarın oval başlık üzerine çapraz şekilde sarıldığı sarıklı başlık türüdür. Bu form “Örfî destar” veya “ulemâ sarık formu” olarak da kabul edilir. Daha ziyâde orta dereceli medreseliler, ulemâ, küçük ve orta dereceden kadılar, imamlar, vakıf görevlileri, dervişler, şeyhler ve son dönemde esnaf tarafından kullanılmıştır.³⁶²

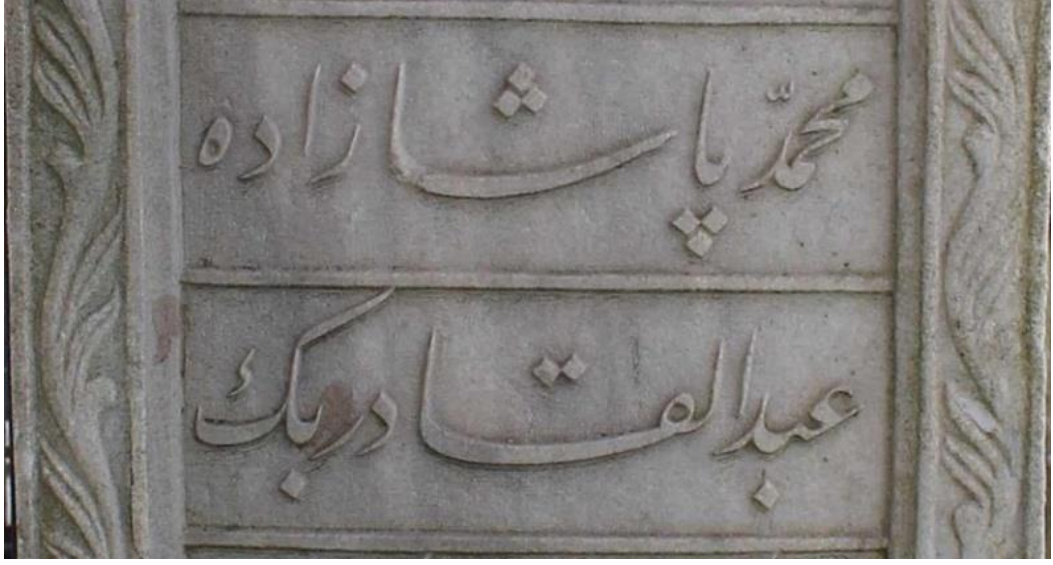
Sâmi Efendi'nin incelikle yazmış olduğu ta'lik yazıyı şu şekilde değerlendirebiliriz:

“*Hüve'l-Bâkî*”de sondaki iki uzun hafif derinlikli çanaklar birbirine paralel durumdadır. Bu duruş istife tatlılık katmıştır. Ayrıca satırlar arasında en geniş alan taşın tasarımı gereği “*Hüve'l-Bâkî*” istifine tanınmıştır. Bu ilk satırdan altıncı satıra kadar görülebilen ferahlık altıncı satırda yerini sıkışıklığa bırakmaya başlamıştır.

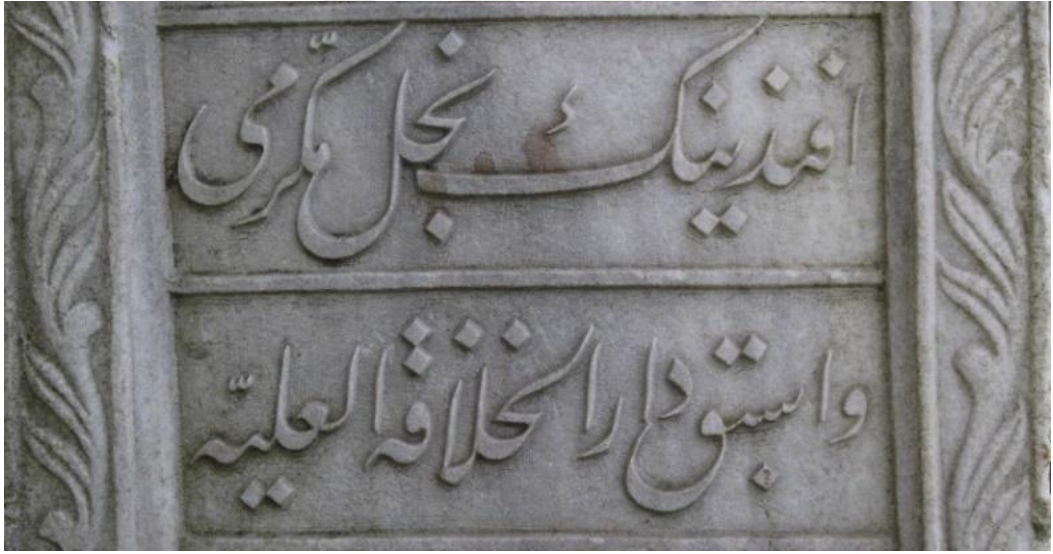

Resim 367: “*Vâsıl-ı rahmeti Hakk, sadr-ı esbâk Melek*”

³⁶² Emine Güzel, *Taşlarda Saklı Medeniyet | Osmanlı Erkek Mezar Taşlarında Serpuş Biçimleri*, Çizgi Kitâbevi Yay., İstanbul 2019, s. 116.

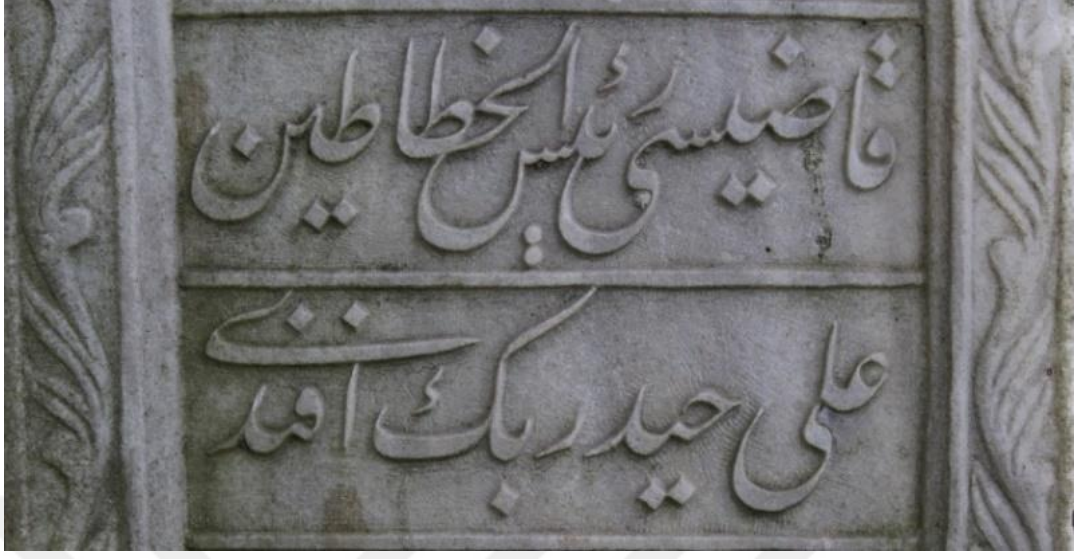
Resim 368: "Mehmed Paşazâde, Abdülkâdir Bey"

Resim 369: "efendinin necl-i mükerremi, ve esbâk Dârü'l-Hilâfetü'l-Âliyye"

İlk altı satırda harf çanaklarının hepsi eşit uzunlukta ve neredeyse alt alta olacak şekilde harfler satıra dizilmiştir. Çanaklı harfler arasında uyumun yakalandığı bu dizilim göze hoş gelmektedir.

Sâmi Efendi'nin elinden çıkan harfler hakkı yenmeden, kıvrımlar bozulmadan, ta'lik yazının kendine has nokta şekli bile zarar görmeden taş ustalıkla hakkedilmiştir.

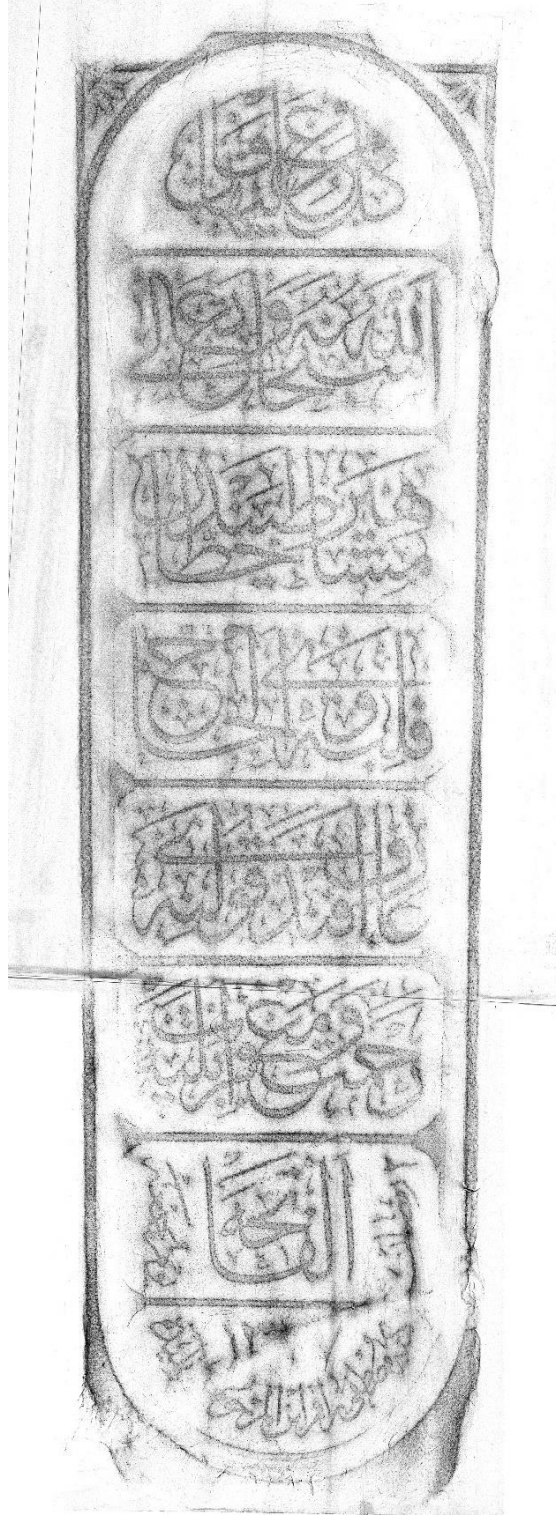
Resim 370: “kadısı Reîsü’l-hattâtîn, Ali Haydar Beyefendi”

Resim 371: “rûhi-çün Fâtiha, 1287”

Ali Haydar Bey’in vefât târihi olan 1870 yılından beri kitâbesindeki ince ta’lik zarar görmeden taşın iyi korunduğunu söyleyebiliriz. Bir tek “rûhi-çün” deki “Nûn” harfinin sağ tarafında küçük bir aşınma mevcuttur. En sonda ise minik boyutta bir târihe yer verilerek kitâbe sonlandırılmıştır.

3.1.4. Ârif Efendi (Bakkal / 1839 - 1909)

Resim 372: Bakkal Ârif Efendi'nin mezar taşı kalıbı

Şevkî Efendi (ö. 1887)'nin talebelerinden Bakkal Ârif Efendi'nin mezarı Edirnekapı'da bulunmaktadır. Mezar taşı demir parmaklıklarla çevrili olup kocaman bir ağaç gövdesinin bitişiğindedir. Bundan dolayı taşın fotoğrafı neredeyse ağacın gövdesi arasına girip çekilmiştir. Mezar taşı kitâbesi talebesi ve oğlu Mustafa Râkım Unan Bey (ö. 1949) tarafından celî sülûs ile yazılmıştır.

Resim 373: Mezar taşı başlığı ve “Kullü men aleyhâ fân”

Mezar taşında çapraz destarlı örfî kavuk kullanılmıştır. Toplamda sekiz satırdan oluşan kitâbesinin ilk satırı “Kullü men aleyhâ fân”³⁶³ ibâresidir. Taş zemininin sonradan yeşile boyanması ve harflerin varaklanmasından olacaktır ki bazı yerlerde harflerin kalem hakkının yendiği gözlemlenmiştir. “Mim” harfinin gözleri

³⁶³ “Yerin üstünde ne varsa fânidir.” (Rahman/26).

boyadan mütevellit kısılmış, “Lâm” harfinin çanağı ve “Ayn” harfinin küpü birbirine değecek kadar yakınlaşmıştır. Aynı alanda “Mim” harfinin kuyruğunu ikinci “Lâm” harfinin kesmesiyle orada bir sıkışıklık göze çarpmaktadır. “Fe” harfinin gözü ise tıpkı “Mim” harfininki gibi kısılmıştır. Harekeler fazla varaktan kalınlaşmış kalem hareketleri görülmez olmuştur.

Resim 374: “Allâhu sübhânehu ve te'âlâ, meşâhîr-i hattâtînden”

Râkım beyin hattıyla “Tı”lar, “Fe”ler, harf çanakları yumuşacık dönüşlere sahiptir. Bakkal Ârif Efendi'nin mezar taşı seyre dalanlar için âdeta bir görsel şölendir.

Resim 375: “*Filibevî el-Hâc, Árif Efendi kuluna*”

Üst satırda yer alan “*el-Hâc*” ifâdesinde keşîde içerisine küplü harf yerleştirilmesi ve alt alta satırlarda yer alan keşîdeli “*Ye*” harflerinin kullanımı satır hâlinde devam eden istife güzellik katmıştır.

Resim 376: “rahmet ve mağfiret eyleye”

Resim 377: “el-Fâtiha”, târih ve ketebe

Son olarak “el-Fâtiha” ibâresini ve târihi çevreleyen “Ketebehû Mustafa Râkım İbnü'l-merhûm ve tilmîzihi” imzâsı bulunmaktadır. Taşta tam târihin üstünden geçen bir kırık vardır fakat taşın sonradan boyanması ile bu kırık doldurulmuştur.

3.1.5. Hâmid Aytaç (1891 - 1982)

Hâmid Bey'in kitâbesi talebelerinden hattat Hasan Çelebi (ö. 2025) tarafından yazılmıştır.

Resim 378: Müsenna tarzda “Hâmid” istifi ve “Hüve'l-Bâkî”

Mermer yapılı mezar taşında herhangi bir tezyîni unsur kullanılmamış olup yazı güzel bir istif ile kitâbede yerini almıştır. Toplamda dört satırdan oluşan kitâbenin ilk satırı en geniş satır olup “Hüve'l-Bâkî”ye ve müsenna tarzda yazılan “Hâmid” istifine ayrılmıştır. “Hüve'l-Bâkî”, aynalı olarak yazılan Hâmid Efendi'nin isminin tam ortasında ve yukarısında yuvarlak formda, daha küçük ağızlı kalemle yazılmıştır.

Resim 379: “Kibâr-ı hattâtinden merhûm ve mağfûr el-muhtâc”

Resim 380: “Îlâ rahmet’i Rabbihi’l-Gafûr hattât-ı şehîr fi’l-âlem”

Resim 381: “Hâmidü’l Âmidî rûhi-çün el-Fâtiha.”

“Şehîr” ve “hattâtîn” kelimelerinin üst üste geldiği noktada şehîr kelimesinin kıvrımları hattâtîn kelimesinin kıvrımlarına yerleştirilmiştir.

Harflerin anatomik güzelliği, tatlılığı; satırlar, harfler ve kelimeler arasındaki oranlarla hattat Hasan Çelebi bizlere âdeta seyirlik bir tablo sunmuştur.

Resim 382: “vilâdeti 1309”

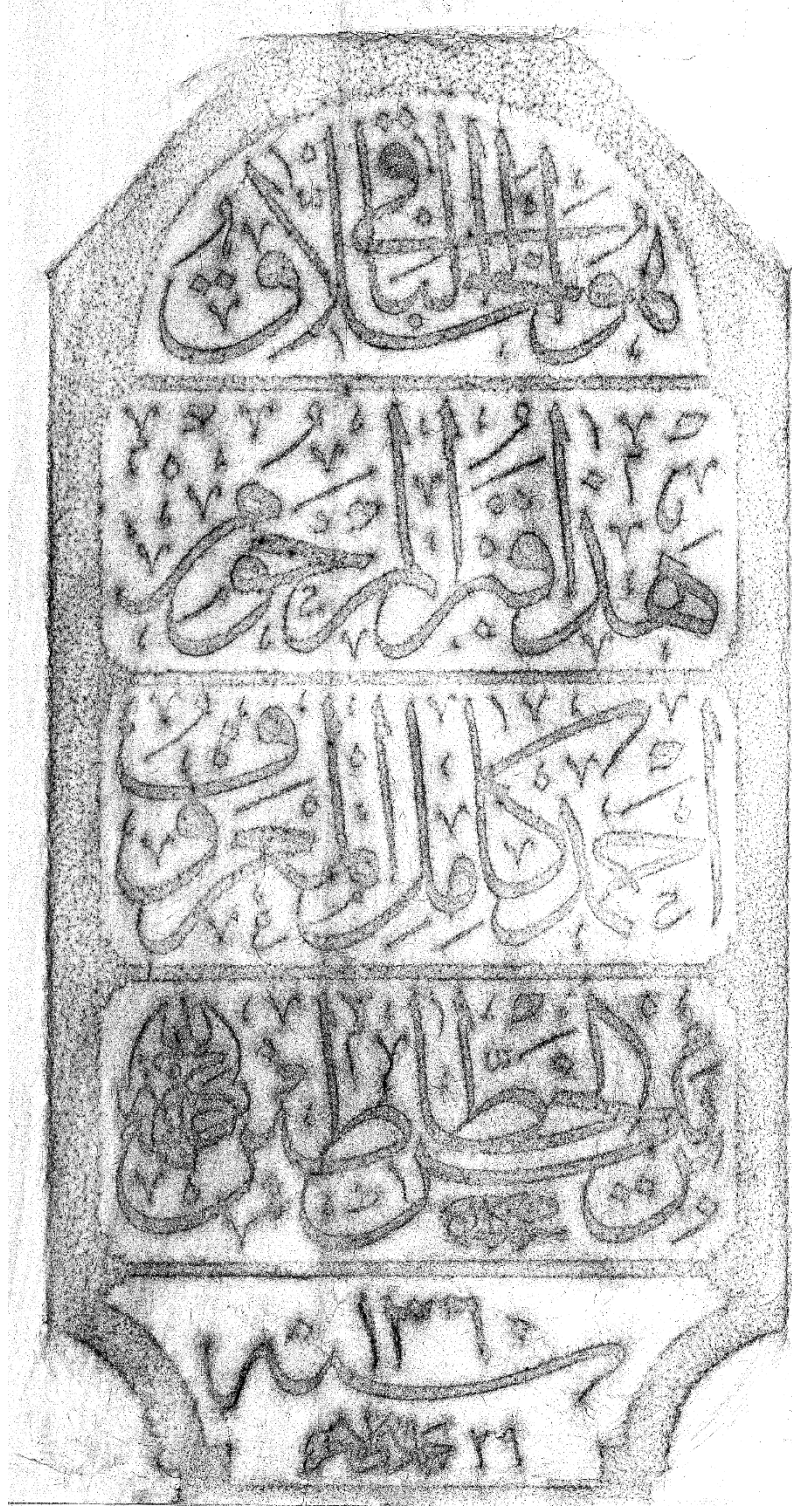
Resim 383: “vefâtü 1402”

Dördüncü satırın içerisinde en aşağıda Hâmid Efendi'nin doğum ve ölüm târihleri, her ikisinin ortasında ise Hasan Çelebi'nin tek başına bir sanat örneği olan imzası yer almaktadır.

Resim 384: “Ketebe tilmîzihû Çelebi”

3.1.6. Kâmil Akdik (1861 - 1941)

Resim 385: Kâmil Akdik'in mezar taşı kalıbı

Kâmil Akdik'in mezar taşı diğer taşların çoğunluğundan farklı olarak başlıksızdır. Tepe kısmı dört köşeli olacak şekilde biçimlendirilmiştir. Kâmil Efendi'nin mezar taşı oğlu Şeref Akdik tarafından celi sülüs hat ile yazılmıştır.

Resim 386: “*Hüve 'l-Hallâku 'l-Bâkî*”

Beş celi sülüs satırdan oluşan kitâbesinin ilk kısmında bizi yarım daire içerisinde “*Hüve 'l-Hallâku 'l-Bâkî*” istifi karşılamaktadır. Mezar taşı kitâbesi sonradan siyah renk ile boyanmıştır. Ancak zaman içerisinde boyadaki dökülmeler sanki yazıda kopmalar olmuş görüntüsüne neden olmuştur. Boya nedeniyle “He” harfinin içi ve “Vav-Fe” harflerinin gözleri dolmuştur, zülfeler kalınlaşmıştır. Şeref Akdik'in zarif ketebesini fazlaca boyaya maruz kaldığından okunuşu zorlaşmıştır.

Resim 387: “*Haza kabri 'l-merhûm*”

Resim 388: “Ahmed Kâmil el-ma'rûf”

Resim 389: “Bi Reîsi 'l-Hattâtîn”

Şeref Akdik, “Bi-Reîsi 'l-Hattâtîn” satırının sonuna çok güzel bir istif ile Rahmetullâhi aleyh ibâresini yerleştirmiştir. “Sîn” harfinin keşîdesinin aşağısında oluşan boşluğa ise ketebesini yazmıştır.

Resim 390: Târih ve ketebe

Resim 391: “Rahmetullâhi aleyh” istifi

Kendi içinde dikey ve oval şekilde istiflenen “Rahmetullâhi aleyh” bu taşın en dikkat çekici kısmı olabilir. İstifte akış sağlanılmak amacıyla Lafzatullah her iki ucundan aşağıya uzatılmıştır. “Ha” harfinin alt kısmında bir kopma görülmektedir.

Resim 392: İmza: “Şeref bin Kâmil”

3.1.7. Kazasker Mustafa İzzet (1801 - 1876)

Kazasker Mustafa İzzet Efendi'nin kabri Karaköy'de Kaadirihâne Tekkesi Hâziresi, bugünkü adıyla Hacı Piri Camii Hazîresi'nde bulunmaktadır. Mezar taşı yazıları sonradan altın varakla kaplanmıştır. Taş oldukça temiz görünümlüdür. Bu târihlerden kalıp kararmaya yüz tutmuş taşlara nazaran Mustafa İzzet Efendi'nin taşının bakımdan geçirildiği görülmektedir.

Resim 393: Mezar taşı başlığı ve “*Hüve'l-Hayyü'l-Kadim*”

Kazasker Mustafa İzzet Efendi'nin mezar taşında örfî destar başlığı bulunmaktadır. Mezar taşı kitâbesini ise talebelerinden Muhsinzâde Seyyid Abdullah Bey (ö. 1899) celî sülûs ile yazmıştır.

Resim 394: Mezar taşında 2 ve 3. satırlar

Kitâbesi on bir satırdan oluşmaktadır. Her satırda Muhsinzâde Efendi güzel bir satır istifi ile harflerini dizmiştir. İkinci satırın sonunda “*hattâfîn*” kelimesi görülmektedir.

Resim 395: Mezar taşında 4 ve 5. Satırlar

Beşinci satırda “Dal”, “Vav” ve “Ra” harfleri dikkat çekmektedir.

Resim 396: Mezar taşında 6 ve 7. satırlar

Resim 397: Mezar taşında 8 ve 9. satırlar

Resim 398: Mezar taşında 10 ve 11. satırlar

Onuncu satırda kullanılan küplü harfler aynı hizaya oturtulmuştur. Satırın sonundaki “*Mustafa*” kelimesinin istifi yazıya güzellik katmıştır. Son satırın özellikle son kısmında bir sıkışıklık farkedilmektedir. Kitâbe boyanmasaydı harflerin daha ferah kalabileceği düşünülmektedir.

Resim 399: “*Ketebehû Muhsinzâde Abdullah*”

Muhsinzâde Seyyid Abdullah Efendi'nin yazmış olduğu kitâbenin sonunda ketebe ikiye ayrılmıştır. İlkinde “*Ketebehû Muhsinzâde Abdullah*” ikincisinde ise devamı olan “*Min Telâmîz-i müşârünileyh*” ibâreleri yer almaktadır. Tıpkı Kâmil Akdik'in mezar taşındaki ketebenin aynı sebepten kalınlaşması ve okunurluğunun azalması gibi burada da kullanılan varaktan dolayı aynı etkiler mevcuttur.

Resim 400: “*Min telâmîz-i müşârünileyh*”

3.1.8. Mehmed Tâhir Efendi (ö. 1847)

Resim 401: Mehmed Tâhir Efendi'nin mezar taşı kalıbı

Tahir Efendi hakkındaki bilgi, araştırıldığı ve İbnülemin Mahmud Kemal İnal'ın "Son Hattatlar" eserinde "Tahir Efendi" başlığı altında söylediğine göre sadece mezar taşında yazılanlar kadar sınırlıdır. Yahya Efendi Türbesi hazîresinde şadırvan yolu izlenilerek yukarılara doğru çıkıldığında sağ tarafta kalan o güzel celî sülûs hatlı mezar taşı dikkat çekmektedir.

Resim 402: Mehmed Tâhir'in mezar taşı başlığı ve "*Hüve'l-Hayyü'l-Bâkî*"

1688 numaralı mezar taşında örfî destarlı kavuk bulunmaktadır. Oval bir çerçeve içerisinde "*Hüve'l-Hayyü'l-Bâkî*" istifi vardır.

Resim 403: “*Tarikāt-i aliyye-i Nakşibendîyeden*”

Resim 404: “*eş-şeyh es-Seyyid el-Hâc Mehmed*”

Harflerin kaideleri bozulmadan yazılmıştır. Özellikle küplü ve çanaklı harflerin anatomileri ustalıklı korunmuştur. Hakkâk çanaklardaki yumuşak dönüşleri olduğu gibi taşa hakketmiştir. “Elif” harflerinin zülfeleri ise diğer harflere nazaran biraz kalındır.

Resim 405: “Nûrî Şemsüddîn Efendi, hulefâsından merhûm ve mağfûr”

Harfler yazı genelinde güzel yazılmış ve taşa hakkedilmiştir. İstifte sadece “mağfûr” kelimesinde alanın biraz daraldığı gözlemlenmiştir.

Resim 406: “*es-Seyyid Hattat Mehmed Tâhir, Efendi'nin rûhi-çün Fâtiha*”

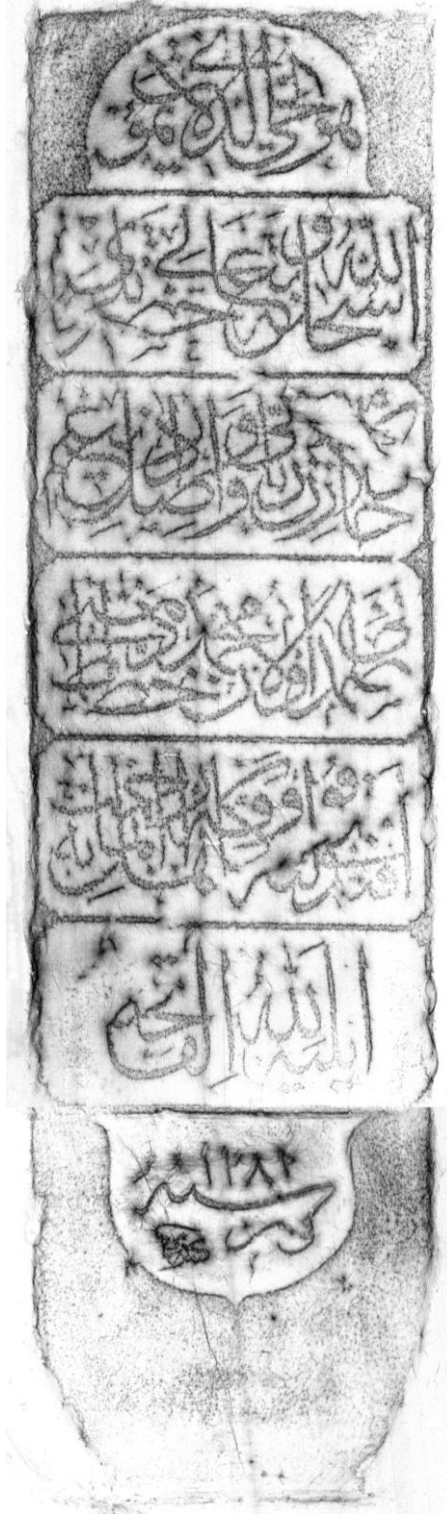
Taşta genel olarak bu zamana kadar pek fazla aşınma olmamıştır. Taşta yalnızca zamana bağlı olarak kirlenme ve kararmalar mevcuttur. Yer yer kenar kısımlarda kırılmalar vardır. Kitâbe hâlâ netliğini korumaktadır.

Resim 407: “*16 Cumâdelâhira 1263*” ve imza

Son olarak yine oval bir çerçeve içerisinde târih ve ketebe kısmı vardır. Târihte 1 rakamı bulunmamaktadır. Ketebesini ise Damad Sükûtî'ye aittir.

3.1.9. Mehmed Zihnî (ö. 1866)

Resim 408: Mehmed Zihnî'nin mezar taşı kalıbı

Mehmed Zihnî Efendi'nin mezar taşı kitâbesi hattat Sâmi Efendi tarafından celi sülüs ile yazılmıştır. İstif, harf anatomileri, kaideler ve kelimeler içerisindeki uyum pek güzeldir. Yazı hakkâk tarafından korunarak taşa işlenmiştir. Kitâbe âdeta bizlere hat tâlimi yapabilecek netlikte ve güzelliindedir.

Mezar taşının başlığı var idiyse de kırılmıştır. Kendisi ise iki yerden kırılmış olup üç parça hâindedir. Ancak taş güzelce yapıştirilip ayağa kaldırılmış, Merkez Efendi Camii Hazîresi'nde en ön sırada yerini almıştır.

Resim 409: Zihnî Efendi'nin mezar taşından 1. ve 2. satırlar

Taş toplamda yedi satırdan oluşmaktadır. İlk satırı “*Hüve'l-Hayyû'llezî-lâ yemût*”, son satırı ise târih ve ketebedir. Her bir satırı estetik açıdan değerlendirmeye çalışırsak, güzel bir istifile yazılan “*Hüve'l-Hayyû'llezî-lâ yemût*” satırında “Dal”

harfinin ucundan “Te” harfine geçiş incelikle yapılmıştır. “Vav” harfinin ucunda kopma meydana gelmiştir.

Resim 410: Zihnî Efendi'nin mezar taşından 3. ve 4. satırlar

İkinci ve üçüncü satır köşelerinde kırık görölmektedir. Vav harflerinin gözleri biraz küçölmüştür. “Na'im” kelimesinde “Lam” harfinin çanağı ile “Ayn” harfindeki küpün çanağı birbirine bişişecek kadar yaklaşmıştır.

Resim 411: Zihnî Efendi'nin mezar taşından 5. ve 6. Satırlar

Beş ve altıncı satırda kırık devam etmektedir. Bazı harflerin uç kısımlarında kopmalar olmuştur.

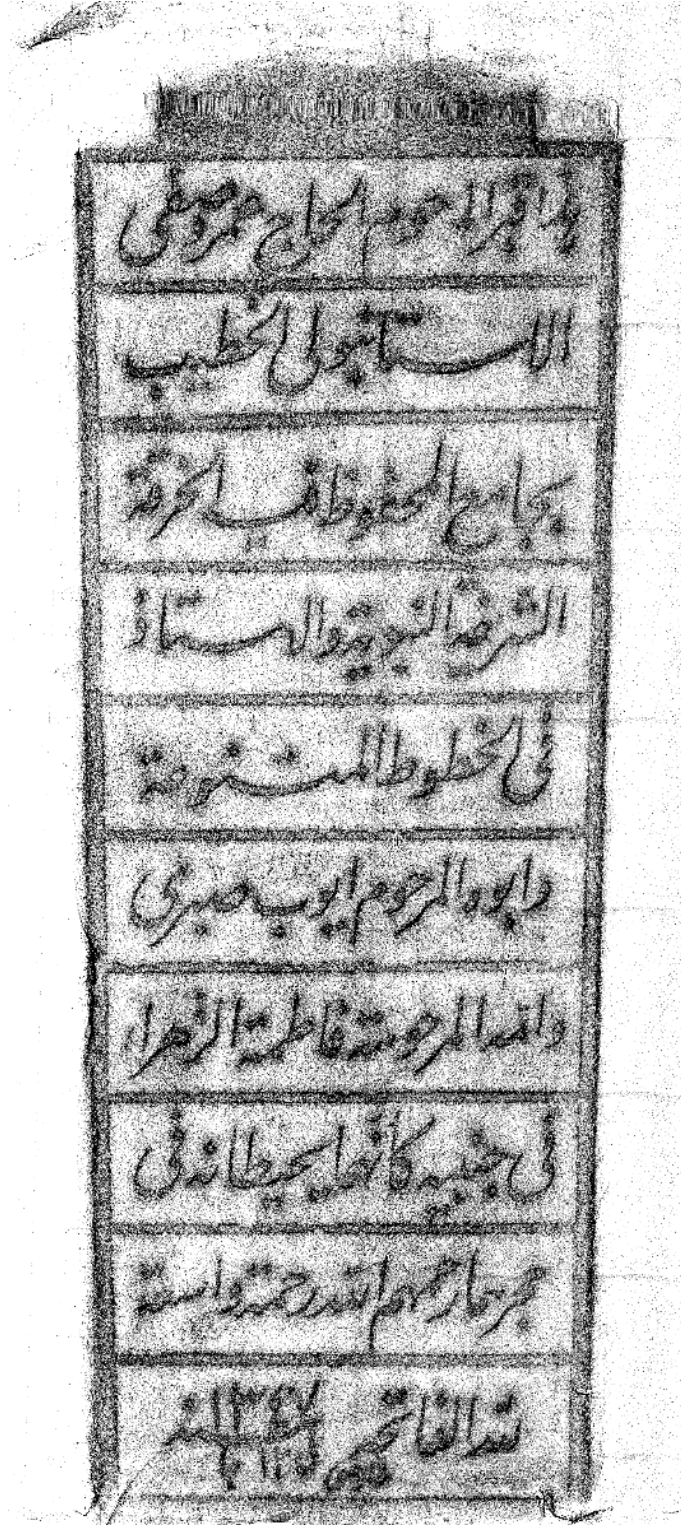
Resim 412: Târih ve imza

Târihi “fî 2 Ramazan, sene 1282”dir. Sol köşedeki boşluğa ise Sâmi Efendi’nin ketebesini yerleştirilmiştir.

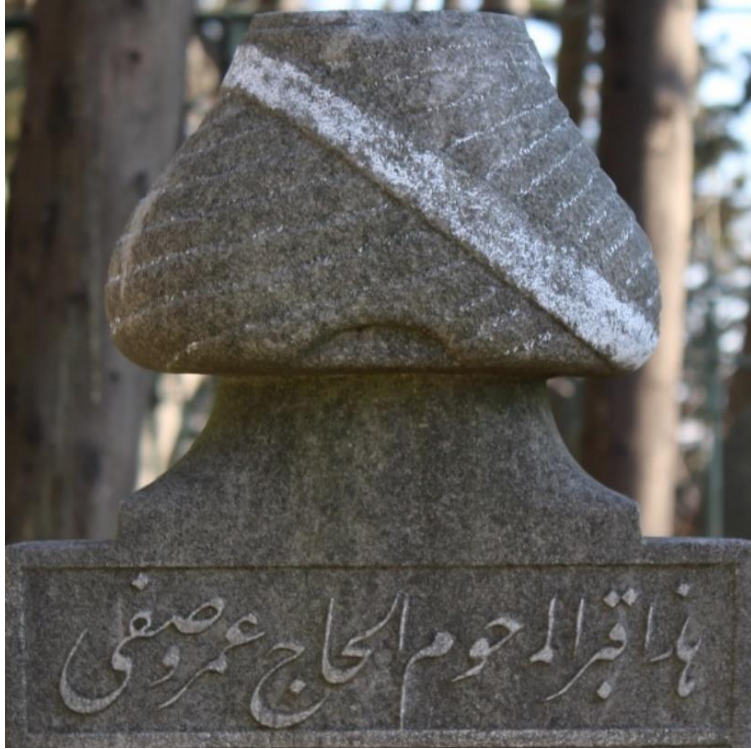
Resim 413: “Ketebehû Sâmi”

3.1.10. Ömer Vasfî (Hatip / 1880 - 1928)

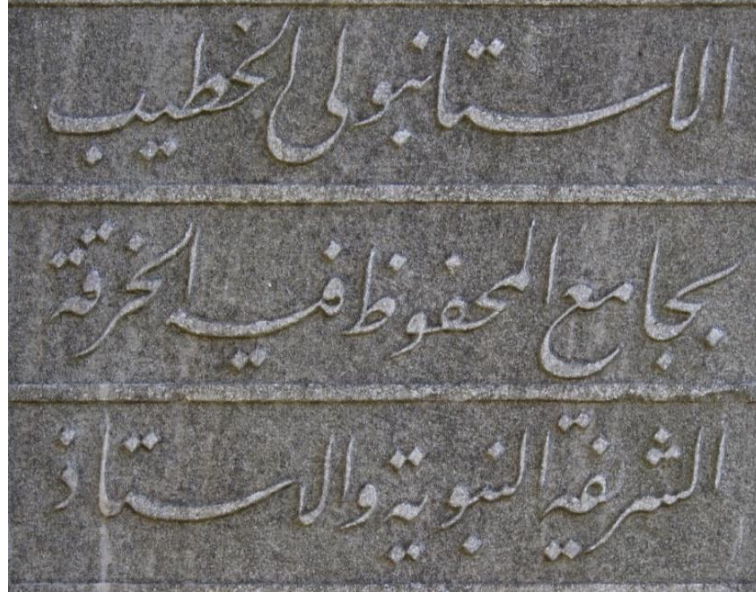
Resim 414: Hatip Ömer Vasfî Efendi'nin mezar taşı kalıbı

Hatip Ömer Vasfi Efendi'nin mezarı kardeşi Neyzen Mehmed Emin Yazıcı (ö. 1945) ile yan yana bulunmaktadır. Ömer Vasfi Efendi'nin mezar taşı kitâbesi toplamda on ta'lîk satırından oluşmakta olup ta'lîk ustası Hulûsi Yazgan (ö. 1940) tarafından yazılmıştır.

Resim 415: Mezar taşı başlığı ve “*Haza kabri 'l-merhûm el-Hâc Ömer Vasfi*”

Örfî destarlı başlığı bulunmaktadır. Mezar taşlarında genel olarak ilk satırda görülen “*Hû, Hüve 'l-Bâkî...*” ibâreleri Ömer Vasfi Efendi'nin taşında yer almamıştır.

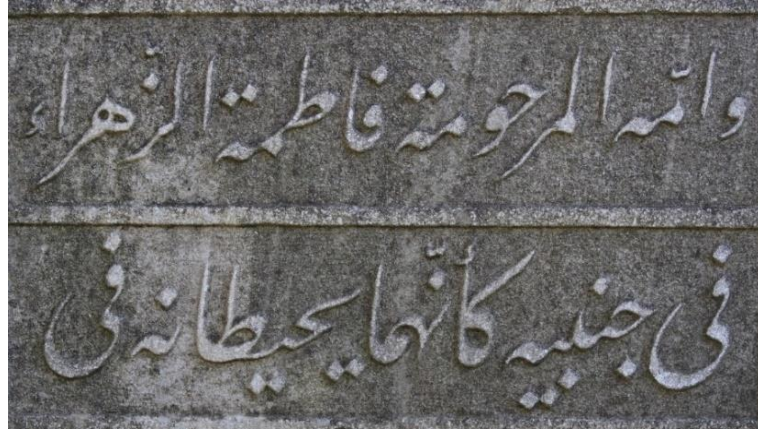

Resim 416: Hatip Ömer Vasfî Efendi'in mezar taşından 2. 3. ve 4. satırlar

Harflerin keşîdeleri orantılıdır. Dikey harfler birbirlerine paralel ve eşittir. Tüm harfler birbiri içerisinde uyumlu ve ölçülüdür.

Resim 417: Hatip Ömer Vasfî Efendi'in mezar taşından 5. ve 6. satırlar

Resim 418: Hatip Ömer Vasfi Efendi'nin mezar taşından 7. ve 8. Satırlar

Kitâbesi Hulûsi Efendi tarafından öyle sevimli ve ince bir ta'lik ile yazılmıştır ki mezar taşı bir tablo gibidir. Harfler zarif ve miniktir. Yazı taşa derince hakkedilmiştir, bundan dolayı henüz yazıda bir aşınma ve düzleşme yoktur. Aradan geçen yıllar yazıda henüz deforme yapmamıştır. Sadece taşa havaya ve zamana bağlı bir kararma mevcuttur. Hakkâk, Hulûsi Efendi'nin hattına önem vererek yazıyı aynen koruyarak incecik şekilde dikkatle taşa işlemiştir.

Resim 419: 9. satır, duâ, târîh ve ketebe

Son satırda “*Lillâhi'l-Fâtîha, fî 13, sene 1347, Cemâziyelevvel, Hulûsi*” yazmaktadır.

3.1.11. Sâmi Efendi (İsmail Hakkı Sâmi / 1838 - 1912)

Sâmi Efendi Fatih Camii hazîresinde medfun olup, hazîrede 2023 yılının sonlarında İBB tarafından restorasyon çalışmaları yürütülmektedir.

Mezar taşı mermer bir zemin üzerinde olan Sâmi Efendi'nin baş taşında Azîzî fes mevcuttur. Ardından “*Hüve'l-Hallâku'l-Bâkî*” ifâdesi ile temiz ve net yazılmış kitâbesi başlamaktadır. Kitâbesi târih ve ketebe kısımlarıyla birlikte toplamda 11 satırdan oluşmaktadır. Her bir celî sülüs satır kendi içinde girift tarzda istiflenmiştir. Kitâbenin zemini nefti yeşil rengine boyanmış, yazılar altın varaklanmıştır.

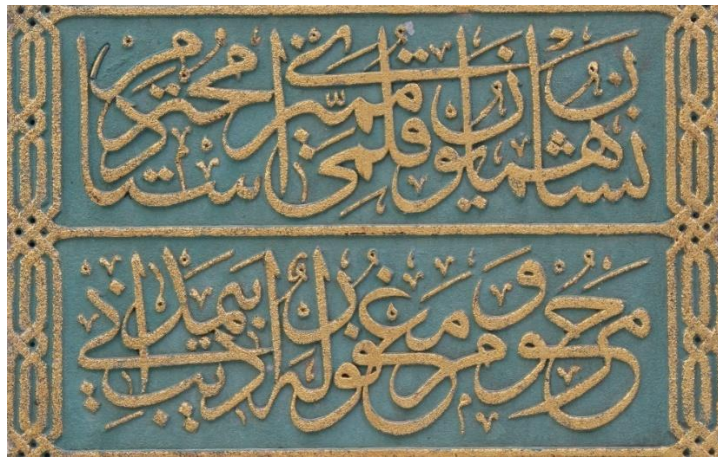
Resim 420: Sâmi Efendi'nin mezar taşı başlığı ve “*Hüve'l-Hallâku'l-Bâkî*”

Resim 421: Mezar taşında 2. ve 3. satırlar

Resim 422: Mezar taşında 4. ve 5. satırlar

Resim 423: Mezar taşında 6. ve 7. satırlar

Resim 424: “Mevlânâ İsmâil Hakkı Sâmi Efendi rûh-ı, şerîfine el-Fâtiha. 1330”

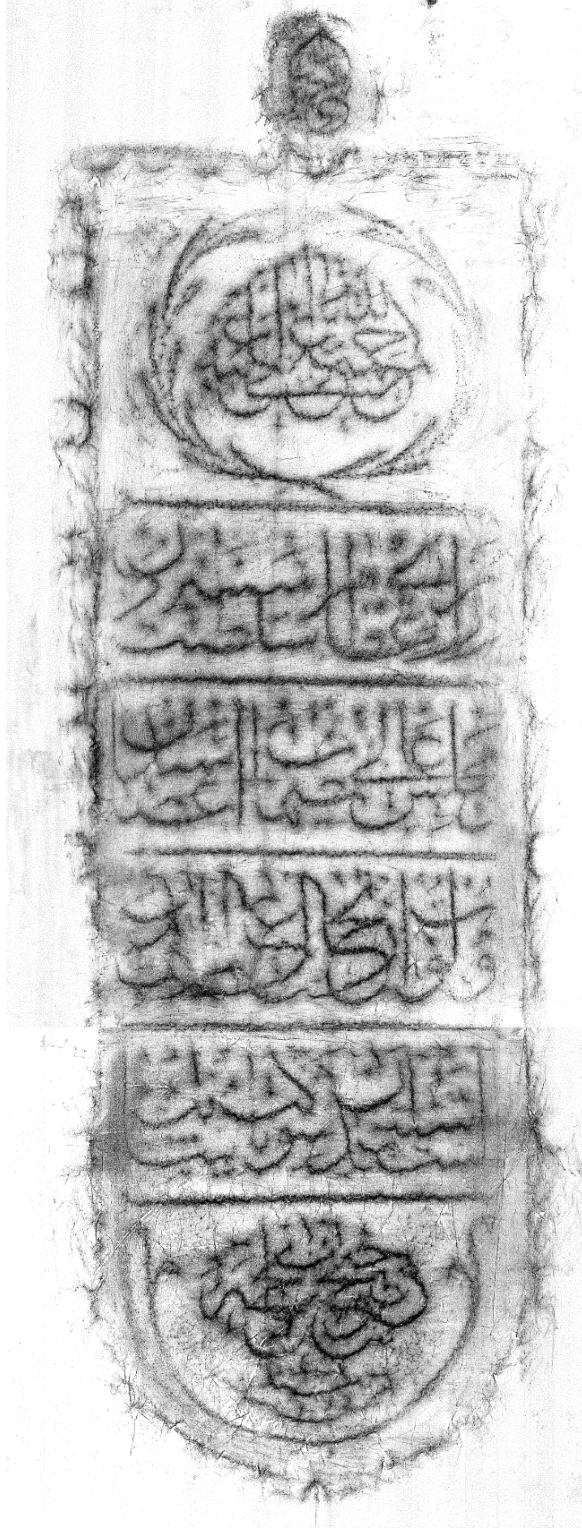
Resim 425: “Ketebehû tilmîzi'l-merhûm el-Hâc Kâmil”

Kitâbenin hattatı meşhur hattatlardan Kâmil Akdik olup ketebe kısmında “*Ketebehû tilmîzi'l-merhûm el-Hâc Kâmil*” şeklinde kendi içinde ayrıca istiflenmiş imzası yer almaktadır.

Resim 426: “*1330. Ketebehû tilmîzi'l-merhûm el-Hâc Kâmil*”

3.1.12. Şevket Paşa (ö. 1860)

Resim 427: Şevket Paşa'nın mezar taşı kalıbı

Resim 428: Mezar taşı başlığı

Şevket Paşa'nın mezar taşının başlık kısmında Azîzî fes mevcuttur. Taş altı satırdan oluşmaktadır. “*Hüve'l-Hayy*” için bir satır açılmamış olup başlığın hemen altına oval formda yazılmıştır. Kitâbesi Şevket Vahdetî Efendi (ö. 1871) tarafından celî sülüs hatla pek güzel istiflenmiştir. Taş zamana yenik düşerek kumlaşmaya başlamış, bazı yerlerde netlikler kaybolmuş ve yazılar biraz incelmıştır. Öyledir ki alınan kalıpta, yazıların sanki normal bir kalemle yazılmışçasına durduğu gözlemlenmiştir.

Resim 429: Oval formda “*Hüve'l-Hayy*” istifi

Şevket Paşa'nın mezar taşında Şevket Vahdetî Efendi'nin yapmış olduğu istifler oldukça dikkat çekmektedir. Tüm taşın kenarları yaprak ve gül motifleriyle çevrilidir. Başlığın hemen altında oval formda yazılan “*Hüve'l-Hayy*” istifinin ise ayrıca kenarları yaprakla çevrilmiştir. Bu istif kendi başına minik bir tablo olabilecek güzelliğindedir.

Resim 430: Etrafı bezemeli “*Rahmetullâhi te’âlâ aleyh*” istifi

Taştaki dikkat çeken güzel istiflerden ikincisi ilk ve en geniş satırdaki “*Rahmetullâhi te’âlâ aleyh*” istifidir. Üç küplü harf özenle istife yerleştirilerek oluşturulmuştur. “Ye” harfinin kuyruğu üç küplü harfin de içinden geçmekte, âdeta üçünü de tutan bir kol görevi görmektedir. Lafzatullah’ın zülfesi aşağı doğru uzatılmış “Ra” harfine bağlanmıştır. Bu güzel istifin etrafını simetrik yapraklar çevrelemiştir.

Resim 431: Şevket Paşa’nın mezar taşından 2. ve 3. satırlar

Resim 432: Şevket Paşa'nın mezar taşından 4. ve 5. satırlar

Resim 433: "rûhi-çün Fâtiha" istifi

Üçüncü farklı istif ise "rûhi-çün Fâtiha" tasarımıdır. İki küplü harf kullanılmış, bunların yanına ve içine vav-fe başları yerleştirilmiştir.

Resim 434: “fi 22 Şa'bân, sene 1276, leyletü'l-cum'a”

Kitâbenin imzası Şevket Vahdeti Bey'e aittir. Ketebe kısmının zamana yenik düşerek yok olmaya başladığı görülmektedir.

3.2. TEZYİNÂTI BAKIMINDAN

3.2.1. Mustafa Halîm Özyazıcı (1898 - 1964)

Resim 435: Halîm Özyazıcı'nın mezar taşından detay

Halîm Efendi'nin mezar taşının tezyînî bakımından ele alınmak istenmesinin asıl sebebi alışılmış tüm mezar taşlarından çok farklı bir forma sahip olmasıdır. Taşı açık bir kitap şeklinde biçimlendirilmiş, yere yakın olarak konumlandırılmıştır. Taşın sol üst köşesine bir kamış ve bir hokka yapılmıştır. Orta kısmında ise kitaptan ayrı bir

parça kağıt üzerine daire içerisinde “*Hüve’l-Hallâku’l-Bâkî*” istifi yerleştirilmiş, kenarları rûmi motifler ile süslenmiştir.

3.2.2. Mustafa Vâsif (Çömez / ö. 1852)

Resim 436: Çömez Mustafa Vâsif’in baş taşından detay

Mustafa Vâsif Efendi’nin mezar taşı şekil itibâriyle kenarlardan dalgalıdır. Başlığı örfî destarlı başlıktır. Baş taşının üst kısmında simetrik şekilde on üç adet (birisi ortada) altışar yapraklı çiçek kabartmaları mevcuttur. Ortadaki çiçekten yukarıya doğru yapraklar çıkmıştır. Çiçekler dallarla birbirlerine bağlıdır. Kitâbenin etrafı ise dalgalı formda bu çiçek ve yaprakların küçükleri ile çevrilidir.

Resim 437: Çömez Mustafa Vâsîf'ın ayak taşından detay

Ayak taşı tamamen tezyîni detaylardan meydana gelmiştir. Baş taşının kenarları dalgalı formu ayak taşı için de geçerlidir. Taşın alt kısmında bir saksıdan çıkan dallar, yapraklar ve çiçekler aynı sarmal biçimi tekrar ederek taşın en yukarisına kadar ulaşmıştır. Saksının da altında ortada bir çiçek motifi ve taşı saran hareketli kurdele işlemlerine rastlanmaktadır. Saksının altındaki bu tezyîni kompozisyonun aynısı baş taşının aşağı kısmında da aynı yerde bulunmaktadır.

3.2.3. Sâmi Efendi (İsmail Hakkı Sâmi / 1838 - 1912)

Resim 438: Sâmi Efendi'nin ayak taşı

Bir dönem Medresetü'l-Hattâtîn'de tuğra ve celî sülüs, ardından ise Şark Tezyînî Sanatlar Mektebi'nde ve Güzel Sanatlar Akademisi'nde tezhip dersleri vermiş olan hattat ve müzehhip İsmail Hakkı Altunbezer (ö. 1946), Sâmi Efendi'nin şık görümlü ayak taşının tezyînâtının sahibidir. Bu şahane bezeme ince işçilikle taşta hakkedilmiştir. Tıpkı baş taşında olduğu gibi ayak taşının da bezeme kısmının zemini nefti yeşil renginde, rûmî motifler ise altın varaklıdır.

Ayak taşının tezyînâtı, rûmiler ile oluşturulmuş dendanlı şemse tarzında bir form veyâhut 4/1 simetrisi ile oluşturulmuş rûmili ve rûmilerden oluşturulmuş iki tepelikli bir form olarak tanımlanabilir.

3.2.4. Şerîfe Fatma Mevhîbe (ö. 1856)

Fatma Mevhîbe hanımefendinin mezarı lahit biçiminde olup bir baş ve bir ayak taşından oluşmaktadır. Lahiti hanımefendinin zerâfetini yansıtan derin oymalı tezyîni unsurlar barındırmaktadır.

Resim 439: Fatma Mevhîbe Hanım'ın ayak taşı

Bu tezyîni unsurlar barok üslûbunda motiflerdir. Ayak taşının alt kısmından başlayıp baş kısmına kadar uzanan birbirlerine zıt yönde kıvrımlı yapraklar vardır. En tepede yine barok tarzındaki hanım mezarı başlığı görülmektedir. Aynı başlık baş taşında da mevcuttur.

Resim 440: Fatma Mevhîbe Hanım'ın lahitinden detay

Lahit gövdesinin ön kısmında, ortada vazoda çiçekler ve vazonun dibinden başlayan sağa sola simetrik olarak uzanan büyük kıvrımlı yaprak kabartmaları yer almaktadır.

Resim 441: Fatma Mevhîbe Hanım'ın lahitinin yan yüzeyi

Lahitin yan yüzeyinde ise tamamen o yüzeyi kaplayan barok tarzda bir çarkıfelek motifi mevcuttur.

3.3. TAŞ İŞÇİLİĞİ BAKIMINDAN

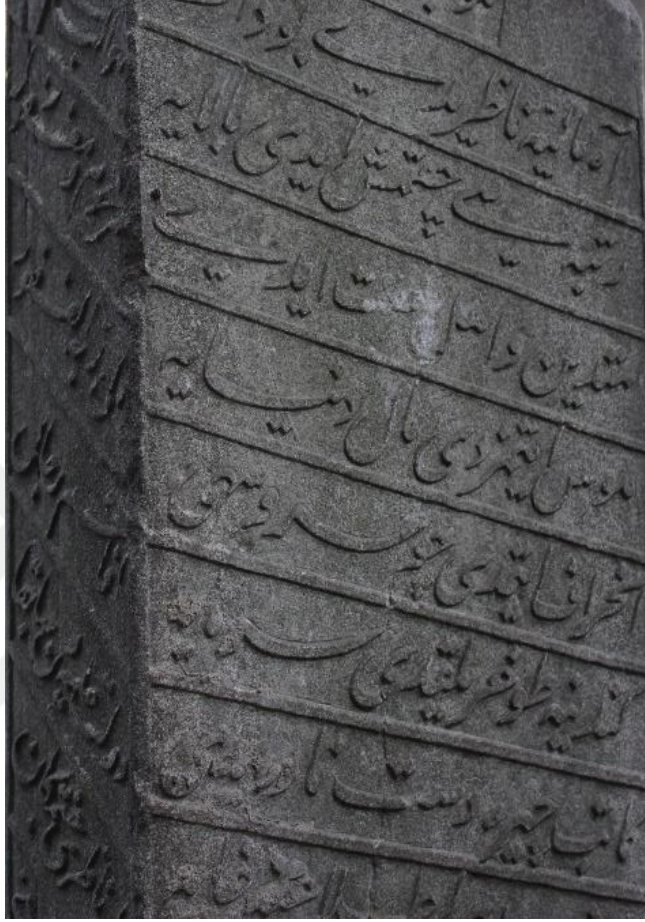
Bütün medeniyetlerde târih boyunca en önemli sanat faaliyetlerinden birisi hakkâklık olmuştur. Arapça “hakk (حَكْ)”, “bir şeyi diğerine sürtmek, kaşımak, kazımak” kökünden türetilen terim “taş, maden, fildişi, ahşap gibi çeşitli sert maddeler üzerine oyma ve kazıma yapma sanatı” anlamını taşımaktaysa da bugün hakkâklık denilince akla yalnız taş ve maden kazımacılığı (özellikle mühür) gelmektedir.³⁶⁴

Bir mezar taşının hattının ve hattatının önemli olduğu kadar onu hakkeden hakkâkı da önemlidir. Yazıyı hattatın kaleminden çıktığı şekilde koruyarak taş aktarabilmek bir ustalık işidir.

Taş işçiliği bakımından ele alınan bu mezar taşları daha ziyâde kitâbenin hattatın elinden çıktığı gibi taş hakkedilebilmesi ve günümüzde hâlâ yazıların bozulmamış olmasına göre değerlendirilmiştir.

³⁶⁴ Mehmet Zeki Kuşoğlu, “Hakkâklık” mad., **DİA**, TDV Yay., İstanbul 1997, c. 15, s. 204-205

3.3.1. Hüsni Efendi (1820 - 1849)

Resim 442: Hüsni Efendi'nin taşından detay

Hüsni Efendi'nin mezar taşının ön ve yan yüzeyleri ince ve küçük ta'lik hat ile kaplıdır. Ta'likler yazıldığı yüzeylerde hafif eğimli konumlandırılmıştır. Taş ustası her bir satır arasındaki çizgiyi paralelliği bozmadan çekebilmiş, bu ince ta'lik hattına zarar getirmeden doğruca taş hakkede bilmiş, yan ve ön yüzeylerdeki yazıları birbirine taşırmamıştır. Ayrıca küçük olmasına rağmen kitâbeyi taş derin hakkettiğinden, taşın rengi koyulaşsa bile, hâlâ okunabilmekte ve yazının kıvrımları görülebilmektedir.

3.3.2. Mehmed Şevket Vahdetî (1833 - 1871)

Resim 443: Şevket Vahdetî Efendi'nin taşından detay

Şevket Vahdetî Bey vefât edeceğini hissedince mezar taşı kitâbesini kendisi hazırlamıştır. Pek güzel istif örnekleriyle dolu bu yazıyı hakkâk özenle taşa işlemiştir. Daha evvel söylenildiği gibi bu taşın da hakkâkının kim olduğu belli değildir, ancak taşa bakıldığında hat sanatına vâkıf olduğu düşünülebilir. Hârikulâde istif örnekleriyle dolu bu taş Eyüp'te Ebussuud Efendi Hazîresi'nde görülebilmektedir.

3.3.3. Mehmed Zihnî (ö. 1866)

Resim 444: Mehmed Zihnî Efendi'nin taşından detay

Zihnî Efendi'nin mezar taşında, Sâmi Efendi'nin elinden çıkan celî sülüs hattın kusursuzca taşa hakkedildiğini görebiliriz. Hakâkının kim olduğu bilinmeyen ve âdeta bir tablo olan bu yazıya bakıldığında, hakkâkın belki de hat sanatına, harf anatomilerine, kaidelere vâkîf bir kimse olduğu düşünülebilir. Oyma işlemini bir nebze derinden yaptığından, yazı da ince ve çabuk yok olabilecek bir yazı olmadığından Zihnî Efendi'nin mezar taşı bugün hâlen Merkezefendi Camii Hazîresi'nde görülebilmektedir.

3.3.4. Ömer Vasfî (Hatip / ö. 1928)

Resim 445: Hatip Ömer Vasfî Efendi'nin taşından detay

Hulûsi Efendi'nin elinden çıkan ta'lîk hat, yer yer ip kadar incelen kıvrımlar barındırmasına rağmen hakkâk yazıyı taşa özenle ve incecik hakketmiştir. Üstelik taşa derin hakkedildiğinden aradan geçen yıllara rağmen ip inceliğine ulaşan yazı detayları hâlâ açıkça gözlemlenebilmektedir.

DEĞERLENDİRME VE SONUÇ

Defin geleneği içerisinde kabir yerini belirlemek üzere târîh boyunca çeşitli yöntemler ve dikili taş biçimleri kullanılmıştır. Selçuklular'ın Anadolu'ya gelmesiyle başlayan mimârî yapılanma ve onu destekleyen mezar taşları zaman içerisinde farklı farklı üslûplar kazanmıştır. Anadolu'da Selçuklu, Beylikler ve Osmanlı dönemine ait mezar taşı kullanımı daha ziyâde bir sanduka-lahit formunda mezarın baş ve ayak ucuna bir şâhide yerleştirilmesi sûretiyle olmuştur. Beylikler ve Erken Osmanlı döneminde de Selçuklu etkisi devam etmiştir. Osmanlı Devleti'nin 14. yy'da Anadolu'ya hâkim olmasıyla serpuşlar yerini almaya başlamış, gövdesi kitâbeli, alt kısmı ince tarzdaki mezar taşları yaygınlaşmıştır. 16. yy'da yatay bir taşın baş ve ayak kısımlarına birer şâhide konarak oluşturulan kabir formları Selçuklu anlayışının yerini almıştır. Böylece Osmanlı'nın estetik, sanat ve zerâfet anlayışı tüm ihtişamıyla mezar taşlarında kendini göstermeye başlamıştır. 18-19. yüzyıllarda Osmanlı döneminde her alanda kendisini hissettiren batı anlayışı, bir sanat eseri olan mezar taşlarına da yansımış, Barok ve Rokoko'nun etkisi yer yer görülmeye başlamıştır.

19. yüzyılın sonlarına kadar Osmanlı mezar taşlarının büyük bir çoğunluğu henüz iyi durumdaydı ve sayıları hayli fazlaydı. Şehrin dışını çevreleyen mezarlıklar olduğu gibi yerleşim bölgelerinde de bugünkü gibi çok sayıda mezarlık mevcuttu. Ancak zamanla şehir merkezinin içinde ve dışındaki mezarlıklar artan şehirleşme faaliyetleri neticesinde gündün güne yok olmaya yüz tutmuş ve bunların bir kısmı ayakta kalabilmiştir.

16. yy.'da Şeyh Hamdullah ile zirveye ulaşan Türk hat sanatı yüzyıllardır bu coğrafyada en güzel şekillerini alarak sürdürülmüştür. Hattatlarımıza ait mezar taşları tüm İstanbul içerisinde yayılmış, Eyüp ve Fatih semtleri ile Üsküdar'daki Karacaahmet Mezarlığı'nda hattat kabirlerinin yoğunlaştığı gözlemlenmiştir. 16. yy.'a kadar vefât etmiş kişilerin mezar taşlarında -başlığının sonradan konulduğunu düşündüğümüz İshak Cemâleddin Efendi (ö. 1527)'nin kabri hâriç- genel olarak serpuş bulunmamaktadır. 16. yy.'dan 19. yy. sonlarına kadar hattatların mezar taşlarında kullanılan başlık türleri diğer herkes gibi onların da bağlı oldukları tarikâtı ve toplumsal statülerini yansıtacak cinsten olmuştur. Bir başlık o toplumdaki pek çok farklı meslek ve statü sahibi kişiler tarafından kullanıldığından sadece hattatlara ait bir

başlığın var olduğu söylenilememektedir. 19. yy.'ın sonlarından 20. yy.'ın başlarına yaklaştıkça başlık kullanımının azaldığı ve bir süre sonra tamamen bittiği söylenilebilir.

Mezar taşlarındaki kitâbelerin çoğunlukla sülüs veya ta'lik celîsi ile yazıldığı gözlemlenmiştir. Zaman içerisinde kimi taşlar aşınmış ve kitâbesi zarar görmüş, kimisi iyi derecede korunmuştur. Kimi taşlar ise koruma amacıyla boyanmış ve hatta varaklanmıştır. Fakat netice itibâriyle genel olarak yazıların tahrip olduğu, boyanın etkisiyle yazı kaidelerinin bozulduğu üzülmeye söylenebilir. Kitâbe metinlerinde bazı hattatlar için “hattat” ibâresinin yazılmadığı da görülmüştür. Ayrıca kimi hattat kitâbeleri klasik olarak serlevha ile başlayıp hattat hakkında bilgiler verilir ve dua ve târih ile bitirilmişken kimilerinde ise sanatlı mersiyelere rastlanmıştır. Yine bazı hattat mezar taşlarında hattatların ketebesine yer verilmişken bazılarında terkedildiği görülmüştür.

Tezin içeriğinde 241 hattat kabri ele alınmıştır. Tezdeki alfabetik sıralama belirli bir vefât târihi aralığını kapsamadan İstanbul'da medfun ve ulaşılabilen hattat kabirlerini içermektedir. Burada hiçbir yayında adı geçmeyen “Ömer bin Nuh (ö. 1699), Ömer (Dilâverağazâde / ö. 1758), Hasan Efendi (Molla / ö. 1762), Hasan Efendi (Molla / ö. 1826), Osman Efendi (Hâce-i Bostancıyân / ö. 1829), Mustafa Vasfî (Seyyid / ö. 1853), Mehmed Emin Âli Paşa (1814 - 1871), Ahmed Hulûsî Efendi (ö. 1873), Ali Fuad Bey (ö. 1885), Selim Sırrı Paşa (1884 - 1895), Abdülkâdir Belhi (1839 - 1923), Osman Fevzi Olcay (1887 - 1973), Sadi Belger (1916 - 1976), Recep Berk (1914 - 1978), Ali Rüştü Oran (1925 - 1998), Osman Rebiî Önel (1915 - 2000), Ali Selçuk Erkurt (1941 - 2020), Hasan Çelebi (1937 - 2025)'nin mezar taşlarına ulaşılarak teze ilâve edilmiştir. Ayrıca İstanbul'da medfun hattat Osmanlı padişahları da (Bayezid II (Sultan / 1448 - 1512), Süleyman I (Kânunî / 1494 - 1566), Murad III (Sultan / 1546 - 1596), Murad IV (Sultan / 1612 - 1640), Mustafa II (Sultan / 1664 - 1703), Mustafa III (Sultan / 1717 - 1774), Selim III (Sultan / 1761 - 1808), Abdülaziz (Sultan / 1830 - 1876) teze eklenmiştir. Sayın Acar'ın mezar taşlarını eserine aldığı Abdullah Efendi (Yedikuleli / 1670/71 – 1731), Mehmed Emin (Tophâneli / ö. 1759), Ali Vasfî (ö. 1765/66), Afif İbrahim (Hocapaşalı / ö. 1767), Mustafa Zeynî Efendi (ö. 1779), İbrahim Efendi (Türbedâr / ö. 1787/88), Mustafa Efendi (Aşçıbaşızâde / ö. 1819), Süleyman Efendi (Şeyhzâde / ö. 1819), Ebûbekir Râşid (ö. 1858), Mehmed

Râsim (Sikkeken / ö. 1884)'in mezar taşlarının yapılan yer etütleri ve İBB Mezarlıklar Müdürlüğü sistemindeki tarama neticesinde yerlerinde bulunmadığı ve kaybolduğu tespit edilmiştir. Ayrıca ta'lik üstâdı Hulûsi Yazgan (ö. 1940)'ın mezarı gerek resmî kurumlara müracaat gerek hat sanatının duayen isimlerine sormak sûreti ile araştırılmış ise de, ne yazık ki Edirnekapı'da medfun olduğu dışında bir bilgiye ulaşılamamıştır. 231 hattatın mezar taşları hâlen mevcuttur. Bunlar içerisinde Ahmed III (Sultan / ö. 1736), Mîr İsmail (ö. 1751) ve Abdülmecid (Sultan / ö. 1861) 'in buldukları türbelerin restorasyonda olması sebebiyle T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı İstanbul Türbeler Müze Müdürlüğü'nün bu türbelere giriş izni vermemesinden dolayı sandukalarının fotoğrafı çekilememiştir. 8 padişahın ise sandukalarının fotoğrafları kaynak göstermek sûretiyle teze eklenmiştir. Netice itibâriyle tez içerisinde 241 hattattan 220 hattatın 2023-2025 yıllarında tarafımda çekilmiş güncel mezar taşı fotoğrafları mevcuttur. Bunlar dışında İstanbul'da olduğunu bildiğimiz fakat günümüzde mezarı kayıp olan hattatlar tezin içerisinde "Ulaşamadıklarımız" başlığı altında ismen zikredilmiştir. Bu tezde belirtilenlerin dışında da hattat kabirleri elbette mevcuttur. Fakat bu ayrı bir çalışmanın konusu olacaktır.

M. Şinasi Acar'ın Mart 2004'te yayımlanan ilk baskısında İstanbul'da medfun toplamda 88 hattat mezar taşı/sanduka fotoğraflarıyla birlikte yer almaktadır. Bu mezar taşlarından Mehmed İlmî (ö. 1924) ve İsmail Hakkı Altunbezer (ö. 1946)'e ait mezar taşı ortaktır. Dolayısıyla kitapta 88 hattata ait 87 mezar taşının/sandukanın görseli yer almaktadır. Bu kitapta bazı istisnâlar dışında (Şeyh Hamdullah ve çevresinde yatanlar gibi; Mehmed Hulûsî (ö. 1874) & Mehmed Şevkî (ö. 1887) & Mehmed Saîd (ö. 1924) gibi aynı yerde medfun olanlar bir arada verilmiştir ayrıca kitabın en sonunda sonradan birkaç hattat daha eklenmiştir.) hattatlar vefât târihi dikkate alınarak kronolojik olarak sıralanmıştır.

Acar'ın eserinin 2023 baskısında, ilk baskıda verilen 88 hattat tekraren yer almış, ilâveten alfabetik sırada 127 hattata daha yer verilerek toplamda 215 sayısına ulaşılmıştır.

İki yıllık bir süre zarfında tamamlanan bu tez çalışması sayesinde İstanbul'da medfun hattat sayısının 241'e yükseltilebilmiş olması ileride yapılabilecek çalışmalar sonucunda bu sayının daha da artacağı istikametinde ümit vermektedir. İstanbul mezarlıklarındaki hattatlarımızın kabir konumlarının bu tez ile artık bilinir ve

ulaşılabilir olması, yakın gelecekte çok daha güzel çalışmaların ortaya konmasına yönelik atılacak adımlar için de bir cesaret kaynağı olacaktır umudunu taşıtmaktayız.

KAYNAKÇA

- ACAR M. Şinasi, **İstanbul'un Hattat Mezar Taşları | Gelimli Gidimli Dünya**, Ofset Yapımevi Yay., İstanbul 2023.
- AKTEPE M. Münir, "Ahmed III" mad., **DİA**, TDV Yay., İstanbul 1989, c. 2, s. 34-38.
- AKTEPE M. Münir, "Esad Efendi, Hocazâde" mad., **DİA**, TDV Yay., İstanbul 1995, c. 11, s. 340-341.
- ÂLÎ Gelibolulu Mustafa, **Menâkıb-ı Hünerverân**, Büyüyen Ay Yay., İstanbul 2012.
- ALGAR Hamid, "Nakşibendiyye" mad. **DİA**, TDV Yay., İstanbul 2006, c. 32, s. 342-343.
- ARASLI Azer, **İstanbul Osmanlı Mezar Taşları Başı ve Başlıkları**, Lisansüstü Araştırma Tezi, İstanbul Devlet Mühendislik ve Mimarlık Akademisi Mimarlık Fakültesi Mimarlık Târîhi ve Restorasyon Kürsüsü, İstanbul 1980, s. 65.
- ARSLAN Aslı Sağıroğlu, **Seyyid Burhaneddin Hz. Mezarlığı'ndaki Mezarlar ve Mezar Taşları | Anadolu Selçuklu Dönemi ve Beylikler Devri**, Kayseri 2018.
- ASLANAPA Oktay, **Türk Sanatı**, İstanbul 1984.
- ATASOY Nurhan, **Derviş Çeyizi | Türkiye'de Tarikat Giyim-Kuşam Târîhi**, T.C Kültür Bakanlığı Yay., İstanbul 2000.
- ATAY Onur Muhammet, **Eyüpsultan'daki Osmanlı Mezarlıkları ve Mezar Taşları**, T.C Eyüp Sultan Belediyesi Şehir ve Medeniyet Okulu Şehir Estetiği Atölyesi, İstanbul 2018, s. 1-12.
- AYANOĞLU Fazıl İsmail, **Târîhî Mezar Taşları İstanbul-2**, İBB Miras, İstanbul 2022.
- AYVERDİ Ekrem Hakkı, "Ali b. Yahyâ es-Süfi" mad., **DİA**, TDV Yay., İstanbul 1989, c. 2, s. 458.
- AYVERDİ Ekrem Hakkı, **Fatih Devri Hattatları ve Hat Sanatı**, İstanbul Matbaası, İstanbul 1953.
- AZAMAT Nihat, "Elif Efendi, Hasîrîzâde" mad., **DİA**, TDV Yay., İstanbul 1995, c. 11, s. 37-38.

- BARIŞTA Örcün, “Eyüpsultan’dan Bazı Çocuk Mezar Taşları”, **1. Eyüpsultan Sempozyumu**, Eyüpsultan Belediyesi Kültür Yay. İstanbul 1997, s. 172-180.
- BARTHOLD V.V., **Orta Asya Türk Târîhi Hakkında Dersler**, Kültür Yay, Ankara 1975.
- BELLİ Oktay, **Kırgızistan’da Taş Balbal ve İnsan Biçimli Heykeller**, Arkeoloji ve Sanat Yay., İstanbul 2003.
- BERK Süleyman, **İstanbul’un 100 Hattatı**, İBB Kültür A.Ş. Yay., İstanbul 2012.
- BERK Süleyman, **Zamanı Aşan Taşlar | Zeytinburnu’nun Târîhi Mezar Taşları**, Zeytinburnu Belediyesi Kültür yay., İstanbul 2016, c. 1.
- BEYDİLLİ Kemal, “Âlî Paşa, Mehmed Emin” mad, **DİA**, TDV Yay., İstanbul 2004, c. 2, s. 425-426.
- BEYDİLLİ Kemal, “Mahmud II” mad., **DİA**, TDV Yay., Ankara 2003, c. 27, s. 352-357.
- BEYDİLLİ Kemal, “Mustafa III” mad., **DİA**, TDV Yay., Ankara 2020, c. 31, s. 280-283.
- BEYDİLLİ Kemal, “Mustafa IV” mad., **DİA**, TDV Yay., Ankara 2020, c. 31, s. 283-285.
- BOZCU Mustafa Murat, **TİEM Taş Eserler Koleksiyonu**, Doktora Tezi, MSGSÜ Sosyal Bilimler Enstitüsü Sanat Târîhi ABD, İstanbul 2017, c.1, s. 392.
- BOZKURT Nebi, “Mezarlık” mad, **DİA**, TDV Yay., Ankara 2004, c. 29, s. 519-522.
- BOZKURT Nebi, “Kavuk” mad. **DİA**, TDV Yay., Ankara 2022, c. 25, s. 71-72.
- ÇAVUŞ Fatih, **Osmanlı Mezar Taşlarının Sırları**, Bilge Yay., İstanbul 2018.
- ÇETİN Nihad M., **İslâm Kültür Mirâsında Hat Sanatı**, IRCICA, İstanbul 1992.
- ÇETİN Onur, “Eski Türk İnanç Sistemi ile Osmanlı Mezar Taşlarının Etkileşimi”, Ankara Yıldırım Beyazıt Üniversitesi, **Türk Ekini Dergisi**, sy. 8, s. 90-91.
- ÇETİN Rıdvan, “İsmâil Sâdık Kemâl Paşa’nın Manzum Tefsîr-i Kemâl’i”, İğdır 2022, s. 364. <https://dx.doi.org/10.7827/TurkishStudies.63713>
- DALMIŞ Emin, **Orta Çağda Ahlat**, Doktora Tezi, T.C. Adıyaman Üniversitesi Lisansüstü Eğitim Enstitüsü Târîh Anabilim Dalı, Adıyaman 2021, s. 326.
- DAŞ Ertan, **İzmir’de Taş Çiçekler**, İzmir Büyükşehir Belediyesi Yay., İzmir 2012.

- DERE Ömer Faruk, **Eyüpsultan'da Taşa İşlenen Medeniyet**, İBB Kültür A.Ş. Yay., İstanbul 2011.
- DERE Ömer Faruk, **Hattat Hâfız Osman Efendi**, Korpus Kültür Sanat Yay., İstanbul 2009.
- DERMAN M. Uğur, “Abdül Fettah Efendi” mad., **DİA**, TDV Yay., İstanbul 1988, c. 1, s.203.
- DERMAN M. Uğur, “Ahmed Râkım Efendi” mad., **DİA**, TDV Yay., İstanbul 1989, c.2, s. 117.
- DERMAN M. Uğur, “Ali Haydar Bey” mad., **DİA**, TDV Yay., İstanbul 1989, c. 2, s. 395-396.
- DERMAN M. Uğur, “Altunbezer, İsmail Hakkı” mad., **DİA**, TDV Yay., İstanbul 1989, c. 2, s. 343-344.
- DERMAN M. Uğur, “Ârif Efendi, Filibeli” mad., **DİA**, TDV Yay., İstanbul 1991, c. 3, s. 364.
- DERMAN M. Uğur, “İbrâhim Rodosî” mad., **DİA**, TDV Yay., İstanbul 2000, c. 21, s. 348-349.
- DERMAN M. Uğur, **Medresetü'l-Hattâtîn Yüz Yaşında**, Kubbealtı Yay., İstanbul 2015.
- DERMAN M. Uğur, “Mehmed İlmî Efendi” mad., **DİA**, TDV Yay., Ankara 2003, c. 28, s. 491.
- DERMAN M. Uğur, “Mustafa İzzet, Yesârîzâde” mad., **DİA**, TDV Yay., Ankara 2020, c. 31, s. 307-309.
- DERMAN M. Uğur, “Mehmed Nazif Bey” mad., **DİA**, TDV Yay., Ankara 2003, c. 28, s. 502-503.
- DERMAN M. Uğur, “Okuyay, Mehmed Necmeddin” mad, **DİA**, TDV Yay., İstanbul 2007, c. 33, s. 343-345.
- DERMAN M. Uğur, **Ömrümün Bereketi: 3**, Kubbealtı Yay., İstanbul 2019.
- DERMAN M. Uğur, “Özyazıcı, Mustafa Halim” mad., **DİA**, TDV Yay., İstanbul 2007, c. 34, s. 135-137.
- DERMAN M. Uğur, “Vefâtının Yirminci Yıl Dönümünde Hattat Mâcid Ayrıl”, **Sandoz Bülteni**, İstanbul 1981, yıl.1 sy. 2.

- DERMAN M. Uğur, “Yazır, Mahmut Bedrettin” mad., **DİA**, TDV Yay., İstanbul 2013, c. 43, s. 365-366.
- DERMAN M. Uğur, “Yesârî Mehmed Esad” mad., **DİA**, TDV Yay., İstanbul 2013, c. 43, s. 486-487.
- DİA, “Celâlzâde Sâlih Çelebi” mad., **DİA**, TDV Yay., İstanbul 1993, c. 7, s. 262-264.
- DURŞUN Sümeyra, **Hattat Şefik Bey ve Eserleri**, Ketebe Yay., İstanbul 2023.
- EL-YESÛÎ Luvis Ma’luf, **el-Müncid**, Daru’l-Maşrık, Beyrut 2012
- EMECEN Feridun, “Süleyman I” mad., **DİA**, TDV Yay., İstanbul 2010, c. 38, s. 74-75.
- GÖKAY Orhan Şaik, **Dedem Korkutun Kitabı**, Başbakanlık Kültür Müsteşarlığı Yay., İstanbul 1973.
- GÜNAY Ünver, GÜNGÖR Harun, **Başlangıçlarından Günümüze Türklerin Dinî Târîhi**, Rağbet Yay., İstanbul 2003.
- GÜZEL Emine, **Taşlarda Saklı Medeniyet | Osmanlı Erkek Mezar Taşlarında Serpuş Biçimleri**, Çizgi Kitabevi Yay., İstanbul 2019.
- HABÎB, **Hat ve Hattâtan**, İstanbul 1305
- HASKAN Mehmet Nermi, **Eyüplü Hattatlar**, Eyüp Belediyesi Yay., İstanbul 2004.
- İBRAHİM Nefeszâde, **Gülzâr-ı Savâb**, Güzel Sanatlar Akademisi Neşriyatı, İstanbul 1938.
- İNAL İbnülemin Mahmud Kemal, **Son Hattatlar**, Ketebe Yay, İstanbul 2021.
- İNAN Abdülkadir, **Târîhte ve Bugün Şamanizm | Materyaller ve Araştırmalar**, TTK Yay., Ankara 1986.
- İŞLİ Necdet, “Karacaahmet Mezarlığı” mad., **DİA**, TDV Yay., İstanbul 2001, c. 24, s. 375-377.
- İŞLİ Necdet, “Edirnekapı Mezarlığı” mad., **DİA**, TDV Yay., İstanbul 1994, c. 10, s. 448-449.
- ROUX Jean Paul, **Orta Asya Târîh ve Uygarlık**, Kabalcı Yay.
- KERSLAKE Celia, “Celâlzâde Mustafa Çelebi” mad., **DİA**, TDV Yay., İstanbul 1993, c. 7, s. 260-262.
- KOÇ Mustafa, **Revnakoğlu’nun İstanbul’u / İstanbul’un İç Târîhi / Fatih**, Fatih Belediyesi Kültür Yay., İstanbul 2021, c. 3, s. 1074.

- KUTLU Mehmet, KUTLU Leila, “Berel’deki 11. Kurgan ve Pazırık Kültürü”, Pamukkale Üniversitesi, **Sanat Târîhi Dergisi**, Denizli 2020, s. 173-207.
- KUŞOĞLU Mehmet Zeki, “Hakkâklık” mad., **DİA**, TDV Yay., İstanbul 1997, c. 15, s. 204-205.
- KÜÇÜK Cevdet, “Abdülmeçid” mad., **DİA**, TDV Yay., İstanbul 1988, c. 1, s. 259-263.
- KÜÇÜK Cevdet, “Abdülaziz” mad., **DİA**, TDV Yay., İstanbul 1988, c. 1, s. 179-185.
- KÜTÜKOĞLU Bekir, “Murad III” mad., **DİA**, TDV Yay., Ankara 2020, c. 31, s. 172-176.
- LAQUEUR Hans-Peter, **Hüve’l-Bâki | İstanbul’da Osmanlı Mezarlıkları ve Mezar Taşları**, İstanbul 1993.
- NECİB Suyolcuzâde Mehmed, **Devhatü’l-Küttâb**, Güzel Sanatlar Akademisi Neşriyatı No: 16, İstanbul 1942.
- OCAK Ahmet Yaşar, “Bektaşilik” mad. **DİA**, TDV Yay., İstanbul 1992, c. 5, s. 373-379.
- ONAY İbrahim, “İslamiyetten Önce Türklerde Ölüm Anlayışı ve Defin Yöntemleri”, **Gümüşhane Üni. Sosyal Bilimler Elektronik Dergisi**, Gümüşhane 2013, c. 4, sy. 7, s. 234-241.
- ÖGEL Bahaeddin, **Dünden Bugüne Türk Kültürünün Gelişme Çağları**, Türk Dünyası Arş. Vakfı Yay, İstanbul 1988.
- ÖNDER Mehmet, “Konya Mezar Taşlarında Şekil ve Süsler”, **Türk Etnografya Dergisi**, TTK, Ankara 1969, sy. 62, s. 5-16.
- ÖNGÖREN Reşat, “Karamânî, Cemâleddin İshak” mad., **DİA**, TDV Yay., İstanbul 2001, c. 24, s. 448-449.
- ÖZCAN Abdülkadir, “Feridun Ahmed Bey” mad., **DİA**, TDV Yay., İstanbul 1995, c.12, s. 396-397.
- ÖZCAN Abdülkadir, “Mustafa II” mad., **DİA**, TDV Yay., Ankara 2020, c. 31, s. 275-280.
- ÖZCAN Abdülkadir, “Süleyman II” mad., **DİA**, TDV Yay., İstanbul 2010, c. 38, s. 75-80.
- ÖZCAN Ali Rıza, **İstanbul’un 100 Mezar Taşı**, İBB Kültür A.Ş. Yay., İstanbul 2010.
- ÖZENDES Engin, **Osmanlı’nın Son Başkenti İstanbul**, Yapı Yay. İstanbul 1999.

- ÖZKAFA Fatih, “İstanbul ve Hat Sanatı”, **Bir Fotoğrafın Aynasında | İstanbul’un Meşhur Hattatları**, İBB Kültür A.Ş. Yay., İstanbul 2010, s. 142-143.
- ÖZSARAY Mustafa, “Osmanlı Belgelerinde Kullanılan Târih Türleri”, **Hazine-i Evrak Arşiv ve Târih Araştırmaları Dergisi**, sy. 1, İstanbul 2019, s. 28-41.
- PAKALIN M. Zeki, **Osmanlı Târih Deyimleri ve Terimleri Sözlüğü**, MEB Yay., İstanbul 1983, c. 1.
- POLAT Eyüp, “Kırgızistan Devlet Târih Müzesi Bahçesinde Yer Alan Balballar”, Erciyes Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, **Uluslararası Beşerî Bilimler ve Eğitim Dergisi**, Kayseri 2019, s. 1064-1081.
- RADO Şevket, **Türk Hattatları**, Yayın Matbaacılık, İstanbul 1984.
- SÂDEDDİN Müstakimzâde Süleyman, **Tuhfe-i Hattâtîn**, Klasik Yay., İstanbul 2011.
- SÂDEDDİN Müstakimzâde Süleyman, **Tuhfe-i Hattâtîn**, Klasik Yay., İstanbul 2014.
- SÂMÎ Şemseddin, **Kâmûs-ı Türkî**, Dersaadet 1317.
- SAMSAKÇI Mehmet, **Ölüme Açılan Estetik Kapı | Türk Mezar Taşı Edebiyatı**, Kitabevi Yay, İstanbul 2015.
- SAYIN Betül, “İstanbul’da Medfun Hattatlar (1786-2009)”, **Lale Dergisi**, İstanbul 2023, sy. 7, s. 1-34.
- SERİN Muhittin, “Alparslan, Ali” mad., **DİA**, TDV Yay., Ankara 2020, c. Ek-1, s. 85-87.
- SERİN Muhittin, “Batanay, Kemal” mad., **DİA**, TDV Yay., İstanbul 1992, c. 5, s. 139-140.
- SERİN Muhittin, “Hamdullah Efendi, Şeyh” mad., **DİA**, TDV Yay., İstanbul 1997, c.15, s. 449- 452.
- SERİN Muhittin, **Hat Sanatı Târihi Ekoller ve Tâkipçileri-1**, Kubbealtı Yay., İstanbul 2019.
- SERİN Muhittin, **Hat Sanatı Târihi Ekoller ve Tâkipçileri-2**, Kubbealtı Yay., İstanbul 2019.
- SERİN Muhittin, **Hat Sanatı ve Meşhur Hattatlar**, Kubbealtı Yay., İstanbul 2003.
- SERİN Muhittin, “Kâtibzâde Mehmed Refî” mad., **DİA**, TDV Yay., Ankara 2022, c. 25, s. 42-44.
- SERİN Muhittin, “Mustafa Dede” mad., **DİA**, TDV Yay., Ankara 2020, c. 31, s. 293.

- SERİN Muhittin, “Suud Yavsi Ebussuudoğlu” mad., **DİA**, TDV Yay., İstanbul 2009, c.37, s. 579-580.
- SİPAHİ Barış, ÇETİN Ayten, “1697-1910 Yılları Arasında Osmanlı Kültüründe Muhasebecilerin Mezar Taşlarının Karakteristik Özellikleri”, **Muhasebe ve Finansman Dergisi**, 2010, sy. 48, s. 232-241.
- SUBAŞI M. Hüsrev, “Ayrıl, Macit” mad., **DİA**, TDV Yay., İstanbul 1991, c. 4, s. 284.
- SUBAŞI M. Hüsrev, “Aytaç, Hamit” mad., **DİA**, TDV Yay., İstanbul 1991, c. 4, s. 287-289.
- SUBAŞI M. Hüsrev, “Bir Târihi Kimlik Belgesi Olarak Eriyip Giden Mezarlıklarımız”, **Dergâh / Aylık Edebiyat San’at ve Kültür Dergisi**, İstanbul 1996, sy. 80, s. 20-22.
- SUBAŞI M. Hüsrev, “Elmalılı Hamdi Efendi ve Hat San’atındaki Yeri”, **Elmalılı Muhammed Hamdi Yazır Sempozyumu Bildirileri**, DİB, Ankara 1993, s. 318-330.
- SUBAŞI M. Hüsrev, “Eyüpsultan ve Civarındaki Mezar Taşı Kitâbelerinin Hat San’atı ve Târihi Açısından Önemi”, **1. Eyüpsultan Sempozyumu**, Eyüpsultan Belediyesi Kültür Yay. İstanbul 1997, s. 181-197.
- SUBAŞI M. Hüsrev, “Hattat Osmanlı Padişahları”, **Osmanlı, Yeni Türkiye Yayınları**, Ankara 1999, c.11, s. 603-609.
- SUBAŞI M. Hüsrev, “Mezar Taşları Üzerine”, **Bülten Dergisi**, İstanbul 1994, sy. 5, s. 10.
- SUBAŞI M. Hüsrev, “Tokatlı Hattat Hâfız Osman Enverî”, **Türk Târihinde ve Türk Kültüründe Tokat Sempozyumu Bildirileri (2-6 Temmuz 1986)**, Ankara 1987, s. 549-564.
- SUBAŞI M. Hüsrev, “Tokat’lı Hattat ve Hafız-ı Kütüp el-Hâc Hasan Tahsin Efendi (1851-1915)”, **Tokat Târih ve Kültür Sempozyumu Bildirileri/1-3 Kasım 2012**, Tokat 2012, c. 3, s. 369-387.
- SÜMBÜLLÜ Ziya, “Eski Türklerde Defin Şekilleri Üzerine Bir İnceleme”, Atatürk Üni., **Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi**, Erzurum 2004, c. 4, sy. 2, s. 62-72.
- SÜMER Faruk, **Oğuzlar (Türkmenler) Târihleri – Boy Teşkilatı – Destanları**, Ana. Yay., İstanbul 1980.

- SÜREYYA Mehmed, **Sicill-i Osmânî II**, Sebil Yayınvevi, İstanbul 1996.
- TANRIKORUR Ş. Barihüda, “Mevleviyye” mad. **DİA**, TDV Yay., Ankara 2004, c. 29, s. 468-475.
- TANYU Hikmet, “Ağaç” mad., **DİA**, TDV Yay., İstanbul 1988, c.1, s. 456-457.
- TEZCAN Hülya, “Fes” mad. **DİA**, TDV Yay., İstanbul 1995, c. 12, s. 415-416.
- TOPALOĞLU Bekir, “Ağaç” mad., **DİA**, TDV Yay., İstanbul 1988, c.1, s. 457-459.
- TURAN İlhami, “Barın, Mehmet Emin” mad., **DİA**, TDV Yay., İstanbul 1992, c. 5, s. 70-72.
- TURAN Şerafettin, “Bayezid II” mad., **DİA**, TDV Yay., İstanbul 1992, c. 5, s. 234-238.
- TURAN Şerafettin, “Hoca Sâdeddin Efendi” mad., **DİA**, TDV Yay., İstanbul 1998, c.18, s. 196-197.
- ULUDAĞ Süleyman, “Halvetiyye” mad., **DİA**, TDV Yay., İstanbul 1997, c. 15, s. 393-395.
- USTURA Nilgün, BALATA Refet Yalçın, **Bergama Müzesi Osmanlı Dönemi Mezar Taşları**, Kültür ve Turizm Bakanlığı Yay. Ankara 2009.
- UZUN Mustafa İsmet, “Abdülbâki Ârif Efendi” mad., **DİA**, TDV Yay., İstanbul 1988, c. 1, s. 195-198.
- ÜNVER A. Süheyl, **Hattat Kazasker Mustafa İzzet Hayatı ve Eserleri**, Kemal Matbaası, İstanbul 1953, 50 Sanatsever Serisi, sy. 9.
- ÜNVER A. Süheyl, **Hattat Mahmud Celaledin Efendi ve İstanbul Fethini Müjdeleyen Hadis**, Kemal Matbaası, İstanbul 1953, 50 Sanatsever Serisi sy. 4.
- ÜNVER A. Süheyl, **Hattat Mustafa Râkım Efendi**, Kemal Matbaası, İstanbul 1953, 50 Sanatsever Serisi, sy. 3.
- ÜNVER A. Süheyl, **Hattat Mustafa Rakım Türbesi 1966**, Süleymaniye Kütüphânesi, İstanbul 1966, s. 5.
- ÜNVER A. Süheyl, “İsmail Hakkı Altunbezer (Tuğrakeş İsmail Hakkı Bey) 1869-1946”, **Arkitekt**, İstanbul 1946, sy. 175-176, s. 109-111.
- ÜNVER A. Süheyl, **İstanbul’un En Eski Mezarlığı Hakkında Tokmaktepe**, Süleymaniye Kütüphânesi, İstanbul 1950, s. 3.

YAVUZ Yusuf Şevki, “Elmalılı Muhammed Hamdi” mad., **DİA**, TDV Yay., İstanbul 1995, c. 11, s. 57-62.

YÜCEDAĞ İsmail, **Osmanlı Epigrafisi | Kitâbeler ve Mezar Taşları**, İdeal Kültür Yay., İstanbul 2017.

YILMAZER Ziya, “Murad IV” mad., **DİA**, TDV Yay., Ankara 2020, c. 31, s. 183.

İNTERNET

<https://www.fikriyat.com/galeri/tarih/ii-bayezid-kimdir-sultan-ii-bayezid-donemi-kulliyeleri/11>

<https://www.fikriyat.com/yazarlar/ugur-derman/2022/08/19/mezar-kitabelerinde-yazi-sanatimiz-i>

<https://istanbulansiklopedisi.org/handle/rek/6485>

<https://www.ketebe.org/en/artist/ali-rustu-oran-129>

<https://www.ketebe.org/en/artist/mehmed-tahir-efendi-854>

<https://www.ketebe.org/en/artist/seref-akdik-917>

<https://www.ketebe.org/sanatkar/ali-selcuk-erkurt-130>

<https://www.ketebe.org/sanatkar/hakkakzade-osman-zeki-bey-709>

<https://www.ketebe.org/sanatkar/hasan-celebi-350>

<https://www.ketebe.org/sanatkar/ibrahim-rusdi-efendi-423>

<https://www.ketebe.org/sanatkar/sadi-belger-736>

<https://maps.app.goo.gl/oxqcecxnr1aSLuS9>

<https://maps.app.goo.gl/XwrvvYBUf7hZV1Mw5>

<https://phebusmuzayede.com/170816-hattat-osman-rebi-onol>

<https://www.tarihincinden.com/2020/11/osmanli-donemi-mezar-tasi-baslik.html>

<https://www.turbe.gen.tr/kanuni-sultan-suleyman-turbesi.html>

<https://www.turkiyeninustalari.org/tr/ustalar/hat-sanati/hasan-celebi>

<https://www.turkiyenintarihieserleri.com/?oku=3551>

EKLER

4. M. Şinasi Acar ile Röportaj

E.M.B: Hocam buraya gelmeden evvel özgeçmişinizi okudum. Aslında İTÜ Elektrik Fakültesi'nden yüksek mühendis olarak mezun olmuşsunuz. Sormak istediğim, ilk olarak hat sanatı hayatınızın neresinde dahil oldu, bu sanata nasıl ilgi duyup gönül verdiniz?

Ş.A: Çocukluğa kadar gidiyor aslında... Meraklı bir çocuktum. Babaannemin evinde bir levha vardı babama sormuştum ne yazıyor burada diye işte galiba Arapça bir şeydir filan diyerek babam geçiştirdi yani o zaman. Daha sonra da babaannem onu eskiciye satmış şu anda yok. İlk çıkış noktası burası. Bütün iş hayatım boyunca edebiyata meraklı bir insan olduğum için çeşitli teknik makaleler yazıyordum. Emekli olduktan sonra hat sanatıyla da ilgiliyim işte ufak çapta bir koleksiyon oluşturmaya çalışıyorum. Bir gün içimden geliyor hat sanatı ve hattatlık diye bir makale yazayım diye düşünüyorum. Fakat bir yandan da düşünüyorum, bu kadar adam var sana mı kaldı bu iş diye (gülüyor). Sonra dedim ki ben bunu yazacağım. İbnülemin Mahmud Kemal İnal'ın Son Hattatlar kitabında bir yerde İranlı Habib diye birisinden bahsediyor. Onun da "Hat ve Hattâtân" diye bir kitabı var. Fakat Habib Bey'e çok kızıyor yanlış yazmış, iyi dikkat etmemiş, titiz değil vs. diye. Ama bir yerde de diyor ki o kitapta, bizimkiler birbirini yemekten oturup da iki satır yazı yazmamışlar, yine Habib Bey Allah razı olsun ki bir şeyler yazmış. Onu okuyunca yazmaya karar verdim. Oturdum yazdım kendi kendime ama bu makale yayımlansın mı yayımlanmasın mı bilemedim. Sonra birkaç tane tanıdığım çok sevdiğim insanlar var Hüseyin Gündüz, Faruk Taşkale, Savaş Çevik... Yazımı onlara gösterdim ve benim beklediğimden daha çok beğendiler. O zamanlarda "Antik Dekor" dergisi çıkıyordu. Birinci kalite hamur kağıtlı, kuşe kağıtlı, büyük ebatlı, fevkalâde matbaa açısından başarılı bir dergi idi. Yazıyı oraya verdik. Çıktığında herkes çok beğendi, pozitif izlenimler edindim. Ondan sonra "yahu sen malzemelerle ilgili de bir şey yaz" dediler bana. "Gülzâr-ı Savâb" var malzemelerle ilgili yazılmış ama eski edebiyata meraklı, kelime haznesi oldukça geniş sayılabilecek bir insan olmama rağmen ben bile zor anlıyorum onu. Yavaş yavaş bu fikre de olumlu baktım ve "Eski Kağıtlar, Mühre ve Makaslar", "Eski Mürekkepler,

Hokka ve Divitler”, “Kamış Kalem, Kalem Tıraş ve Maktalar” diye üç tane tane ayrı malzeme yazısı yazdım. Bir de mühendis olmanın faydasını da bazen görüyorum. Mesela altı kalem yazıda her yazı türü için kalem uçlarının eğimini incelediğimde: sülüste şu kadar, muhakkakta şu kadar... gibi yorumlarda bulundum. Hüseyin Gündüz bu yorumumu çok beğendi. Tüm bunlar aslında bana cesaret veren noktalar oldu. Daha sonrasında dediler ki: sen formları da yaz. Kıt’a ve murakka’lar, el yazması kitaplar, levhalar, hilyeler... bu makaleler de Antik Dekor dergisinde çıktı. Sonra 1999 Osmanlı’nın kuruluşunun 700. Yıl dönümünde Antik Dekor dergisinden dediler ki: biz senin bu makalelerinden “Türk Hat Sanatı Araç Gereç ve Formlar” diye bir kitap oluşturmak istiyoruz. Böylece ilk kitabım yayımlandı ve o çevrede tanınmaya da başladım.

E.M.B: Hattatların mezarları ve mezar taşları hat sanatından dallanmaya başlayan daha farklı bir ilgi alanı aslında. Bu konu hakkında bir araştırma yapmak, araştırmalarınızı kitap hâline getirmek... fikrinizin doğuşu nasıl oldu acaba?

Ş.A: Başka konularda da yazıyordum. Okçuluk ile ilgili birtakım konularda yazıyordum. Nişan taşları, bent taşları, sadaka taşları gibi taşlar konusunda da makaleler yazıyordum. Sonra sıra mezar taşlarına geldi. 90’lı yıllarda mezar taşlarına ilgi duyuyordum. Bana sorarsanız mezar taşları Osmanlı’nın heykelleri gibi, olağanüstü güzellikler. Ama bütün hepsini yazmak mümkün değil. Sonra dedim ki: “Sen hat sanatıyla ilgilisin dolayısıyla hattat mezar taşlarını yaz. Hatta her hattatın mezar taşını koyma, ünlü hattatların mezar taşlarını koy”. Bu şekilde kendi alanımı daraltmaya çalıştım. Herhangi bir yardım almam söz konusu olmadığı gibi konudan bahsedince etraftakiler tarafından da garipteniyordum. Sağdan soldan bilgi toplayarak, mezarlığa giderek araştırarak zannediyordum 90 tane kadar hattatın mezarına ulaştım. Sonra haklarında ufak da olsa biraz bilgi yazayım, insanların biraz da olsa o hattat hakkında bilgisi olur dedim. Zaten çoğu hakkında hiçbir bilgi yok. Şimdi elbet insan böyle bir şeyler yazınca onun yayımlanmasını çok istiyor. Para vs. ikinci planda kalıyor. Yayımlanması esas oluyor. En azından benim için böyle.

Mezar taşı hakkında yazdığım makaleleri topladığımda yakınlığımız olduğundan Antik Dekor dergisi ile görüştüm. Kendileri biraz soğuk davrandı bana ve dediler ki: “Biz bunu basamayız, bizim okuyucumuz bunu istemez, onlar mezardan

mezar taşından hoşlanmazlar”. Şaşırdım ve peki dedim. Sonra ne yapabilirim diye düşünürken dergide vaktiyle yazı işleri müdürlüğü yapmış arkadaşım Yılmaz Uyar’ı aradım ve durumdan bahsettim. “Art Dekor” dergisinden bahsetti. Ona gidelim dedi. Yazı işleri müdürü Akadur Töleğen ben basarım dedi ve iki sayı üst üste yazılarımı Art Dekor dergisinde bastı. Neticede bunları topladık ve 1. baskı kitap çıktı. 2. baskıyı hayal bile etmiyordum o zamanlar. Kitabı çıkarmamdaki amaç bu mezar taşlarına sahip çıkılması idi. Bu sırada belediyelere de bir öneride bulundum: “Siz profesyonel olarak sadece hattatların değil bütün eski taşları fotoğraflayın, kitâbelerini okumayı bilenlere okutun, taşın resmi, kitâbesi, yeri diye bunları bilgisayar ortamında neşredin. Bakmak isteyen insanlar taşın yerini kime ait olduğunu bilir, böylelikle bu taşlar kaybolmaz.” Diye bir öneride bulundum. Enteresan şekilde Zeytinburnu Belediyesi bunu aynen uyguladı. O zaman gördüm ki benim kitabıma girmeyen hattatlar varmış orada. Neyse ondan sonra Eyüp Belediyesi, Karacaahmet Mezarlıklar Müdürlüğü, Beykoz Belediyesi bunları arşivledi. Bazıları ise kitap hâlinde bastırıldı. Sonra ben kendi kitabımdan tanıdığım yerlere hediye ettim. Mesela Datça Belediyesi’ne verdim. Gördüm ki Datça Belediyesi kendi mezarlıklarındaki eski taşların olduğu bir kitap hazırlamış, ne kadar hoşuma gidiyor böyle olması... (gülüyor)

Daha önce formlar hakkında yazmıştım. Bunlar içerisinde ferman, berat ve vakfiyeler vardı. Mezar taşlarındaki sistem ile ferman ve beratlardaki sistem hemen hemen aynıdır. İkisi de öncelikle Allah’ı anarak başlıyor, sonra klişe bir ifâde, kişi hakkında bilgi, en sonda da târih belirtiliyor. Bu sistem hakkında fikir edindikten sonra artık mezar taşlarındaki her bir ifâde için, mesela “Hüve-l Bâkî” için her seferinde bir sözlük koymak anlamsız hâle geliyor. Ama o mezar taşına has bir ifâde var ise mutlaka sayfanın aşağısında bir yerde belirtmek gerekiyor. Ben de kitaplarımda bunu yaptım. Kitabımın baş bölümünde ölümün hayatın bir parçası olduğunu, dolayısıyla mezarlık ve mezar taşlarından ürkecek bir şey olmadığını belirttim. Bizim çocukluğumuzda İstanbul’da mezarlıklar ile evler iç içeydi. Biz bir ürküntü duymazdık. Her caminin bir hazîresi olur, onlar ile bir arada yaşırdık yani... Ben hatırlıyorum bir târihte Zincirlikuyu Mezarlığı’nın girişine “Her can ölümü tadacaktır” yazmışlardı. Bundan rahatsız olan insanlar çıkıyor diye gazetelerde haber çıkmıştı. Yahu peki sen ölmeyecek misin? (gülüyor.)

E.M.B: Peki hocam 2004 yılında yayımladığınız ilk kitabınız olan “Ünlü Hattatların Mezarları / Gelimli Gidimli Dünya”da yer alan hattatları ve geçen sene baskısı yayımlanan ikinci kitabınızdaki hattatları ilk etapta belirleyişiniz nasıl oldu?

Ş.A: *Birincisinde dikkat ettiyseniz “Ünlü Hattatların Mezarları” dedim. Çünkü o kitapta o zamana kadar hiç yapılmamış bir şeye niyetlenmişim, yardımcım da olmadığından alanı daraltmak istemişim. Biliyorsunuz iki türlü hattat var. Birincisi sanat açısından yazı yazarlar, ikincisi canlı bir matbaa makinesi gibi çalışan, kitap istinsah eden hattatlar. Hatta matbaanın çıkışına karşı çıkan hattatlar da bu ikincileri zaten, yoksa sanat açısından yazarlar için niçin olumsuz bir durum olsun. Onlar zaten kendilerine özgü bir şey yapıyorlar. Birinci kitabımda bu sanat açısından yazı yazar hattatları ele aldım. İkinci kitabımın ise çıkışını hayal bile etmiyordum. Evet diğer kitaplarımın ikinci baskıları yapıldı ama bu kitabım biraz farklı oldu. İnsanlar hoşlanmıyor mezar kavramından, değişik bakıyorlar. Neyse... Geçen senenin şubat mart aylarında dostum Mehdi Bey beni aradı ve dedi ki: “Senin Ünlü Hattatların Mezarları | Gelimli Gidimli Dünya kitabından arkadaşlar edinmek istiyorlar, bulamıyorlar. Bu kitabın ikinci baskısını yapalım”. Tabi ilk kitabımda yer almasını istediğim ama o zamanlar arayıp bulamadığım hattatlar da vardı. Mesela Şefik Bey’in taşını Yahya Efendi Dergâhı hazîresinde bulamamamın sebebi taşının o zamanda yüz üstü toprağa düşmüş olmasıymış. Çok seneler sonra bir haber geldi ki Şefik Bey’in taşı bulunmuş. Yani o araştırdığım dönemde bulamayınca mecburen birinci kitaba koyamamıştım. Ama ikinci baskıya koyabildik. İkinci baskıya ayrıca az önce bahsettiğim kitap istinsah eden hattatları da koyduk. Ayrıca tesadüfen bulduğumuz hattatlar da oldu. Tabi burada artık kitabın ismini değiştirdik. Ünlü hattatların demedik, “İstanbul’un Hattat Mezar Taşları” dedik. “Gelimli Gidimli Dünya” adı kaldı çünkü mezar ve mezar taşından hoşlanmayan insanları bile ürkütmeyen bir ifade olduğu için seviyorum. Bunlar haricinde kitaplardaki hattatlar için Müstakimzâde Süleyman Saadettin Efendi’nin Tuhfe-i Hattâtîn kitabındaki çeşitli hattatlardan hakkında bir şey bulabildiklerimize yer verdik. İbnülemin Mahmud Kemal İnal’ın Son Hattatlar kitabından da yararlandık. Eyüplü Hattatlar diye bir kitap var ona baktık. İstanbul Ansiklopedisi’ne baktık.*

Ben küçükken İstanbul'da iki büyük yıkım oldu. Birinde ortaokul zamanındaydım. O zaman Adnan Menderes zamanıydı. Vatan ve Millet Caddeleri açılmıştı. Bu caddeler İstanbul'un en yoğun meşid, mezarlık, türbe, tekke olan yerleriydi. Buralar buldozerlerle yok edildi. Ancak Yesârî ve Yesârîzâde gibi çok ünlü olan hattatların mezar taşları zar zor kurtarıldı ve Fâtih Camii hazîresine nakledildi. Dolayısıyla Tuhfe-i Hattâtîn'in o bölgeyi işaret ettiği mezarlar bugün yok. Mesela Edirnekapı'da E5 açıldığında çok büyük bir yıkım yapılmıştı. Bir de yeni mezar yeri açılın diye Âşiyân Mezarlığı'nda büyük bir yıkım yapılmıştı. Hasan Rıza Efendi'nin mezarını aramaya gittiğimde orada büyük bir futbol sahasının yarısı kadar bir alanı kazmış ve bütün Osmanlı mezar taşlarını oraya üst üste atmışlardı. Boğazı görüyor diye en makbul(!) mezarlık orası imiş...

Müstakimzâde, Tuhfe-i Hattâtîn'de bir hattat için "şu caminin hazîresinde" gibi bir ifâde kullandıysa o taş orada çok büyük ihtimalle hâlâ duruyordur. Kilitli olduğu için çalınma ya da kırılma gibi bir olasılığı olmaz, oranın imamı da oraya sahip çıkar. O yüzden Müstakimzâde'nin o ifâdeyi kullandığı hattatlar için gidip hazîreyi araştırıp taş bulunmaya çalışılabilir. Bizim bulduklarımızın üzerine de bu şekilde ekleyebilirsiniz.

İkinci kitabımızda, ilk kitaptaki yaklaşık 90 hattata ek yaparak toplamda 215 hattata kadar çıktık. Şimdi 120 tane daha ek hattat geliyor. Seneye de Üçüncü kitabımızı çıkaracağız.

E.M.B: İlk kitabınız ve ikinci kitabınız arasındaki farklardan biraz bahsedebilir misiniz?

Ş.A: İlk kitapta ünlü hattatların olması ikincisinde hattatların daha genel ele alınması durumundan bahsetmiştim zaten. Onun dışında tasarım farkı var. İlk kitabımdaki hattatları Son Hattatlar'ın etkisinde kalarak ölüm târihlerine göre sıralamıştım. Fakat böyle olunca bir hattatı bulmanın fevkalâde zor olduğunu gördüm. İkinci baskıda alfabetik sıraladık. Hattatların birkaç tane adı olduğundan bu sefer de öyle bir zorluk çıktı. Mesela buna bir örnek verecek olursam, kitabımda yer alan Râkım Efendi, Büyük Rakım Efendi değil diğeri, sonradan ölüm târihinden anladık ki Küçük Râkım Efendi imiş. Ama o zaman kitabı yetiştirmeye çalıştığımızdan bunu fark edememişim. Üçüncü baskımızda onu düzeltereğim. İkinci kitabımızdaki alfabetik

sıralı isimleri yazarken, hattatın en çok kullanılan ismini daha büyük ve kalın harfler ile yazdık. İçindekiler bölümünde ise hattatın üç adı varsa üçünü de yazdık. Bu bir yere kadar işe yaradı. Ahmed Râkım Efendi'de örnek verdiğim üzere işe yaramadı, orada hata yaptım. Yine de tabii ki alfabetik sıralama olan ikinci kitap birincisinden daha iyi oldu. Ayrıca birinci kitaba saygımdan önsözünü ikincisine hiç değiştirmeden aynen koydum. Kitabın boyutunu ikincisinde de birincisi ile aynı yaptık. Birinci kitapta kitâbeler için özel bir tasarım yapmamıştık, daha doğrusu aklımıza dahi gelmemişti. İkincisinde her kitâbeye sayfa renginden biraz daha koyu satırlar koyduk. Farkları bu şekilde.

E.M.B: Kitabınızda Şeyh Hamdullah, Hatip Ömer Vasfî Efendi gibi pek meşhur hattatların yanında Abdullah Efendi, Ebezâde Mehmed Saîd, Hüseyin Carullah gibi adına pek fazla âşinâ olmadığımız hattatlar da mevcut. Hatta öyle ki literatür taramam esnasında pek çoğunun hakkında bir bilgiye ulaşma konusunda oldukça zorlandım. Siz bu hattatların varlığından nasıl haberdar oldunuz ve kendilerinin kabirlerine ulaşmak nasıl mümkün oldu?

Ş.A: O noktada herkesin aklına gelebilecek yöntemleri kullandık. Tesadüfen bilen var mı, bu konuda herhangi bir makale yazılmış mı... Mesela Karacaahmet'te Osman Bey var. Bize çok yardımcı oldu. Kendisi Karacaahmet Mezarlıklar Müdürlüğü'nün personeli. Hattat mezar taşlarına meraklı birisi. Osman bey hattatların mezar taşları konusunda bir arşiv oluşturmuş. Oradaki hattat mezarlarının yerini bize o gösterdi. Bunun yanında Talip Mert'e söyledim. O da tesadüfen eline geçmiş birtakım mezar taşı resimlerini yolladı.

E.M.B: Hüsrev hocam İBB BİMTAŞ'ın 2009 senesinde yapmış olduğu bir projeden bahsetmişti. Konu mezar taşları da olunca proje hakkında detaylı bilgi edinebilmem için BİMTAŞ'a giderek projede yer alan yetkili birisiyle görüşmemi arzu etmişti. Orada bana verilen bilgiye göre çok kapsamlı, binlerce mezar taşının envanterinin çıkarıldığı bir proje yapılmış o dönemde. Sizin bu proje hakkında bilginiz var mı Şinasi hocam? Bu projeden hattat mezar taşları da çıkmış mıdır? Kitabınızı çıkarırken bu proje size yardımcı oldu mu?

Ş.A: Ben ilk defa senden duyuyorum, hiç haberim yok.

E.M.B: Hocam hattatların mezar taşları ve kabir konumları konusunda kaynak bir kitap niteliği taşıyan “Gelimli Gidimli Dünya” eserinizde bildiğim kadarıyla taşların fotoğraflamaları Mustafa Yılmaz Bey’e ait. Kendisinin bu projeye dahil olması nasıl oldu?

Ş.A: Kendisi ile çeşitli vesilelerle önceden tanışmıştık. Eskişehir’e evime de geldi. Kitabın ikinci baskısı söz konusu olunca Mustafa Bey’i aradım: “Ben böyle böyle bir kitap yaptım biliyorsunuz, bütün fotoğraflarını da ben çekmiştim. Şimdi ikinci kitap için bir talep var. Bunun gerçekleşebilmesi için Anadolu Üniversitesi’nden Teyfik Fikret Uçar hoca tasarımını, Dilek Gürbüz kızımız uygulamasını yapacak. Sen de benim söyleyeceğim hattatların fotoğrafını bedeli karşılığında çekersen senin de katkın ile bu kitap çıkacak. Ben çekemem dersin de bu kitap kalacak. Çünkü ben şu anda İstanbul’a gelip bunları yapacak fiziksel güce sahip değilim”. Dedim. Teklifimi kabul etti ve biz başladık. Ben hattatın ismini söylüyorum, Mustafa Bey gidiyor arıyor buluyor fotoğraflıyor. Kendisinin çok büyük katkısı var.

E.M.B: Hocam kitabınızın içeriğini ve oluşma sürecini sizlerden dinledim. Bunların yanında kitap çıkarma süreciniz esnasında neler yaşadığınızı da fazlasıyla merak ediyorum ve unutamadığınız hatıralar olabileceğini düşünüyorum. İlk baskıyı ve ikinci baskıyı çıkarma öncesi hazırlık süreçlerinizde veyâhut yer etütlerinizde unutamadığınız hatıraları sizlerden dinlesek mi ne dersiniz?

Ş.A: İlk kitabım “Ünlü Hattatların Mezarları | Gelimli Gidimli Dünya”yı yazmaya başlayacağımda Karacaahmet Mezarlığı’na gittim. Müdürlüğe giderek: “Efendim ben böyle bir çalışmaya başlıyorum, bana Şeyh Hamdullah’ın mezarını tarif edebilir misiniz?” Dedim. Adam: “Neyiniz oluyor?” dedi. Böyle bir cevap almayı hiç beklemiyordum. Şaşırdım ve hiç cevap veremedim. Dedim ki: “Efendim benim çok acil bir işim çıktı, tekrar geleceğim size”. Ve oradan ayrıldım... Yani 500 sene önce vefât etmiş Şeyh Hamdullah neyiniz oluyor diye soruyor adam. Bu kadar büyük bir bilgisizlik vardı. O gün anladım ki kimseden bir fayda yok bu işi kendim yapmalıyım.

Karacaahmet’te bir tane daha anım var. Birinci kitabın hazırlığı esnasında 90-95’li senelerde Hattatlar Sofasında yerde yarısı kırılmış bir taş vardı. Onu çektim. Tabi o zamanlar imkânlar pek yok, filme çekiyoruz. Eskişehir’e döndükten sonra

baktım fotoğrafa, beğenmedim. Her hafta da İstanbul'a gidiyordum o zamanlar. Ertesi hafta gittim taşı arıyorum arıyorum yok. Neyse geri döndüm. Başka hafta taşı yeniden çekmek üzere bu sefer daha önceki çektiğim fotoğrafı elime alarak gittim yerini rahat bulabilmek için. Yeni yapılan mezar taşlarını görüyorum, orada yerde yatması lazımdı ama yok. Hakikaten de aklıma gelmiyor. Karacaahmet'te çalışan iki tane adam da o esnada uzaktan beni izliyormuş. Yanıma geldiler. Ne arıyorsun dediler. Fotoğrafi gösterdim: "Ben bunu 1 ay önce çektim beğenmedim yeniden çekicem ama şimdi yok". Dedim. Bana bulamazsın dediler. Neden diye sordum. Elleriyle aşağıyı işaret ettiler. Ben yine anlamıyorum ne demek istediklerini. Yahu hocam dediler, aşağıda o toprağın altında... dediler. Neden? Diye sordum. "Bizden yeni bir mezar yeri istediler, biz de yer açmak için açtık toprağı o taşı da oraya gömdük orada duruyor". Dediler... Bahsettiğim taş kitabımda yer alan Mehmed Ârif Efendi (ö. 1889)'dir.

Bir de, Merkezefendi Mezarlığı'na çekim yapmak için gide gele oradaki görevliler ile ahbab olduk. Beni de sevdiler. Bir gün dediler ki: "Hocam biz sana yer ayarladık." Ben anlamamazlıktan geliyorum, ne yeri diyorum (gülüyor). "Hocam daha erken belki ama..." Falan derlerken artık anladığımı itiraf ettim: "Yahu daha erken değil mi benim için?" Dedim. "Ya abi burada bulunmuyor, şimdiden bulunsun sizin yeriniz, ileride çok değer kazanır burası". Dediler. Kabul etmedim ben tabii. "Yahu biz senin gibi adam görmedik, biz sana kendimiz teklif ediyoruz sen kabul etmiyorsun. Buraya gelip bize mezar yeri için yalvarıyor insanlar". Dediler. (gülüyor) Çünkü bir şeyleri tahrip edecekler korkusu var içimde... Bu da bana çok ilginç gelen bir anımdır.

E.M.B: Peki hocam tüm bu süreçlerde resmî bir engel ile karşılaşma durumunuz oldu mu hiç?

Ş.A: Yok karşılaşmadım.

E.M.B: Hocam sohbet çok güzel gidiyor. Sorularımızın sonlarına yaklaşırken izniniz olursa bir de gelecek ile ilgili fikirlerinizi, düşüncelerinizi dinlemek isterim. Her iki kitabınız da İstanbul'da medfun olan hattatları içermekte. İstanbul'daki hattat mezarları konusunda hedefinize ulaşabildiniz mi? İleride acaba çalışmanızı İstanbul dışına da taşımayı düşünüyor musunuz?

Ş.A: Şu anda biz Mustafa Bey'in gayreti ile, uzaktan benim de katkı ile çalışmamızı devam ettiriyoruz. İkinci kitaptaki 215 hattatın üzerine şu anda 120 hattat daha geldi. Toplam 335 oldu. Belki 350 de olabilir bilemiyoruz. Üçüncü baskıyı 2025'ten önce düşünmüyoruz. Bir de geçen gün Mustafa Bey bana en son 7 hattat mezar taşı gönderdi. Bunlardan 1 tanesi Kastamonu'da bir hanım hattat, Bursa'dan da 6 hattat. Ama Bursa'da bi 6-7 tane daha var. Onlara da başladık. Ama tabi bunların çok büyük sayılara ulaşması mümkün değil. Biraz da oralardan gayret gelmesi lazım.

E.M.B: Mesela Amasya'da Şeyh Hamdullah ekolü olduğunu biliyoruz. Amasya'da bu aileden/ekolden bir mezar taşı günümüzde mevcut mudur? Bu konu hakkında bir duyum aldınız mı ya da bir bilginiz var mı?

Ş.A: Hayır hiç bilmiyorum, bir duyum da almadım. Benim mesela en çok üzülüğüm şeylerden birisi Şeyh Hamdullah döneminde yaşamamış Karahisârî'nin mezar taşının kayıp olması. Sütlüce'nin oralarda bir yerde imiş ama şimdi yok.

E.M.B: Gelimli Gidimli Dünya serisi yayımlandıktan sonra sizlere okuyucular tarafından nasıl bir dönüş oldu ya da bir dönüş oldu mu?

Ş.A: Dönüş oldu. Mesela ilk kitap çıktıktan sonra beni bir hanım aradı. Ben sizinle tanışmak istiyorum dedi. Ben Eskişehirdeyim dedim. Biliyorum ben gerekirse Eskişehir'e gelirim dedi. Her hafta İstanbul'a geliyorum, o zaman müsait olduğum bir zamanda sana söyleyeyim bir yerde buluşalım dedim. Buluştuk. Bu hanım mezarlıklara, türbelere çok meraklı imiş. Gidiyormuş oraları temizliyormuş, oralarda yatıyormuş falan. Bu işlere takıntılı imiş. Bana bir sürü şey anlattı anlattı... Hanım bana hayran imiş... Bir süre sonra artık gitmem gerektiğini, toplantım olduğunu söyledim. "Ben de sizinle gelebilir miyim?" Dedi. Ben de iyi niyetli olduğumdan e gel buyur dedim. Dolmuşla Kadıköy'e gittik. Kadıköy'den Karaköy'e geçtik. Oradan Tünel'e bindik. Gideceğimiz yerin kapısına kadar gittik. Bana karşı aynı konuya olan ilgiden fazlaca yakınlık hissediyor, koluma dahi girmiş vaziyette idi. Ondan sonra dedim ki: "Benim artık içeri girmem lazım seni almazlar." "E peki ben gideyim o zaman dedi." (gülüyor). Daha sonra sürekli telefon etmeye başladı. Konularla ilgili bir sürü şey anlatıyor anlatıyor... Bir süre sonra eşim de durumdan hoşlanmamaya

başladı. Bir gün mecbur kaldı eşim: “Bir daha bizi arama, eşimi rahatsız etme”. Dedi. Daha sonra bir daha aramadı (gülüyor). Bu da böyle bir anımdır.

Bir de bir gün Amerika'dan birisi aradı. Buradaki vezir-i âzam mı vezîr mi öyle birisinin doktora tezini yapıyormuş. Kitabımdaki bir resmi kullanmak için izin istedi. Tabii ki kullanabilirsiniz dedim. Aradan bir sene falan geçti. Amerika'dan bana bir kitap geldi. Aaa dedim görünce, o kişinin çalışması imiş. Adam bana karşılığını o şekilde ödemişti. Çok olumlu dönüşler oluyor.

E.M.B: Hocam ilerleyen zamanlarda sizlerden yine bu konular üzerine bir çalışma görebilecek miyiz diye soracaktım ki üçüncü kitabınızın çıkış haberini verdiniz.

Ş.A: Evet üçüncü kitap son olur diye tahmin ediyorum. Mesela önceki kitaplarımızda gözden kaçan birkaç hatamız var. Râkım Efendi'deki hatadan bahsettim. O bilinmeyen bir Râkım Efendi değil, Ahmed Râkım Efendi. Bu yanlışlık üçüncü baskıda düzelecek.

E.M.B: İkinci kitabınız çok sınırlı sayıda basılmış diye duydum. Acaba devamı gelecek mi?

Ş.A: Aslında 1000 adet basıldı. 200'er tane sponsorlara veriyoruz. Dört sponsor vardı. 800 tane gidince 200 tanesi bize kaldı. Tabi bu sırada bize yardımcı olan herkese mutlaka kitaptan veriyorum.

E.M.B: Hocam inanılmaz güzel bir sohbeti... Sizlere bana vakit ayırdığınız, sorularımı içtenlikle cevapladığınız için çok çok teşekkür ederim. Benim sizler için hazırladığım sorular bu kadardı. Sizin önemli gördüğünüz, benim sormayı atladığım kısımlar olabilir. Onun için sizin eklemek istediklerinizi büyük bir memnuniyetle dinlemek isterim...

Ş.A: Sağol, çok teşekkür ederim. Sen zaten benim akıl edemediklerimi dahi sordun. Çok güzeldi...

Eskişehir - 18.10.2024

Şinasi Acar – Elif Maide Barut

5. Fotoğraflar

F: M. Şinasi Acar

F: M. Şinasi Acar ve Elif Maide Barut

F: Eğrikapı Mezarlığı'nda mezar taşı çekimi

F: Ayvansaray Tokludedede Türbesi Hazîresi'nde mezar taşı çekimi

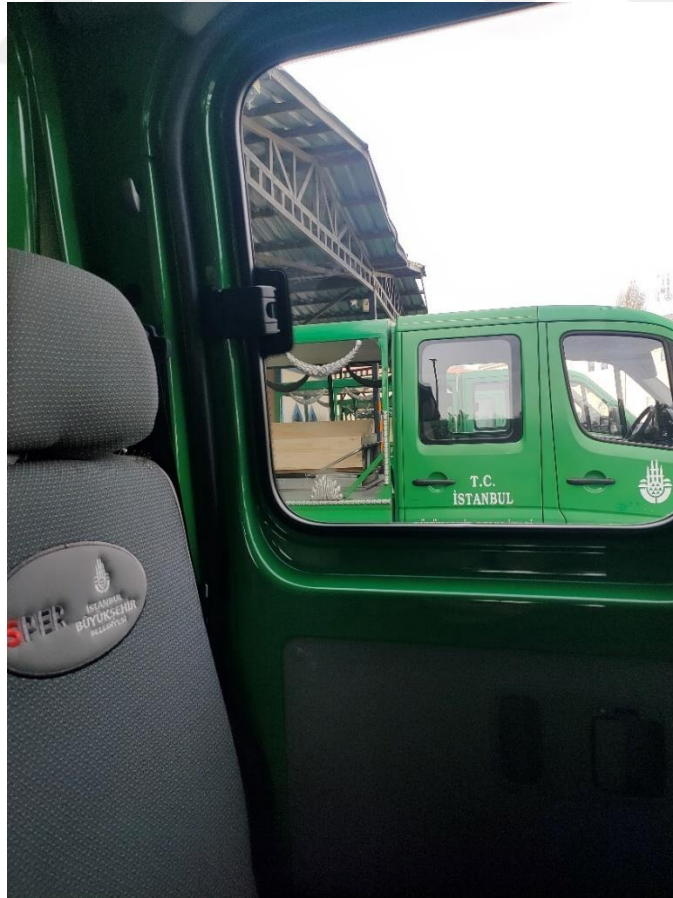
F: Kâmil Akdik'in mezar taşı kalıbı alınması esnasında

F: Zihnî Efendi'nin mezar taşı kalıbı alınması esnasında

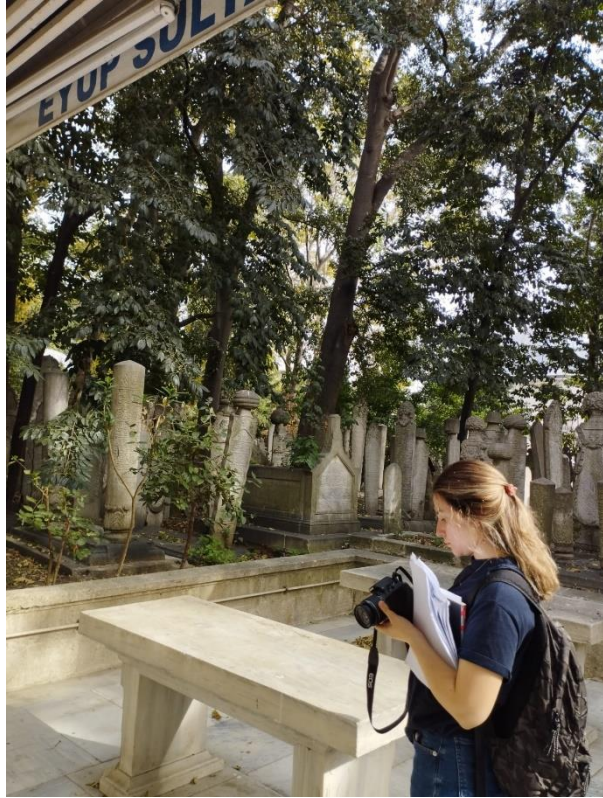
F: Mehmed Efendi (ö. 1767-68)'nin mezar taşı yerden kaldırılarak temizlenmiştir.

F: Mezarlıklar arası geçiş için cenaze aracında yolculuk ânı

F: Bakkal Ârif Efendi'nin fotoğraf çekimi esnasında

F: Eyüpsultan Camii hazîresi

F: Eyüpsultan Camii ve türbe hazîrelerine giriş için güvenliklerle görüşme

F: Şeyh Hamdullah Efendi'nin mezar taşından bir ân

Kronolojik Hattat Listesi

1. SULTAN II. BAYEZİD (1448 - 1512)
2. CAFER ÇELEBİ (TÂCÎZÂDE / ö. 1514)
3. ŞEYH HAMDULLAH (1426-36 – 1520)
4. İSHAK CEMÂLEDDİN (1400'ler - 1527)
5. SEYYİD İBRAHİM (KÜÇÜK EMİR EFENDİ / ö. 1528/29)
6. SÂLİH EFENDİ (CELÂLZÂDE / 1494/95 - 1565)
7. SULTAN I. SÜLEYMAN (KÂNUNÎ / 1494 - 1566)
8. MUSTAFA EFENDİ (CELÂLZÂDE / 1490/91 - 1567)
9. FERHAD PAŞA (ö. 1575)
10. AHMED FERİDÛN BEY (ö. 1583)
11. ABDULLAH KİRÎMÎ (ö. 1591)
12. SULTAN III. MURAD (1546 - 1595)
13. HOCA SA'DEDDİN (1536/37 - 1599)
14. DEMİRCİKULU YUSUF (ö. 1611)
15. MİR MUSTAFA (ö. 1613)
16. ES'AD EFENDİ (HOCAZÂDE / 1570 - 1625)
17. SULTAN IV. MURAD (1612 - 1640)
18. HÂFİZ MEHMED PAŞA (KÜÇÜK ÇAVUŞ / ö. 1650)
19. MUSTAFA EYYÛBÎ (SUYOLCUZÂDE / 1619? – 1685/86)
20. RECEP EFENDİ (ö. 1694/95)
21. HÂFİZ OSMAN (1642 - 1698)
22. ÖMER BİN NUH (ö. 1699)
23. SULTAN II. MUSTAFA (1664 - 1703)
24. MEHMED EFENDİ (KÜÇÜK ÇELEBİ / ö. 1706)
25. ABDÛLBÂKÎ ÂRİF (ö. 1713)

26. MEHMED SAÎD (AHMED EFENDİZÂDE / 1704 - 1722)
27. PÎR AHMED (ÇİVİCİZÂDE / ö. 1726/27)
28. AHMED AĞA (KOLYOZLUZÂDE / ö. 1730)
29. SEYYİD ABDULLAH (YEDİKULELİ / 1670/71 - 1731)
30. ZÜHDÎ İSMAİL EFENDİ (ESKİ ZÜHTÜ / ö. 1731)
31. ABDURRAHMAN BEY (ö. 1735)
32. HÜSEYİN EFENDİ (ö. 1735)
33. SULTAN III. AHMED (1673 - 1736)
34. NÛRİ MEHMED (ö. 1737/38)
35. MUSTAFA FEYZÎ (ö. 1738)
36. İSMAİL EFENDİ (İSHAKZÂDE / ö. 1738/39)
37. FATMA TÛTÎ (ö. 1740/41)
38. ŞEYH İSMAİL SAÎD (ö. 1741)
39. MUSTAFA AĞA (TOZKONDURMAZ / ö. 1744/45)
40. MEHMED HİLMÎ (ö. 1746)
41. MURTEZA EFENDİ (ö. 1747)
42. İSMAİL EFENDİ (BOSNALI / ö. 1748)
43. MÎR İSMAİL (ö. 1751)
44. SEYYİD OSMAN (ö. 1751)
45. HASAN EFENDİ (AĞAZÂDE / ö. 1751/52)
46. RIZA ALÎ (ö. 1751/52)
47. NALBUR HASAN EFENDİ (ö. 1752)
48. ALÎ EFENDİ (KONEVÎ / ö. 1752-53)
49. MEHMED EFENDİ (ŞEKERZÂDE / ö. 1753)
50. AHMED EFENDİ (ö. 1755/56)
51. MEHMED AĞA (BALIKÇIZÂDE / ö. 1755/56)
52. MUSTAFA RÂSİH BEY (ö. 1755/56)

53. MEHMED RÂSİM (EĞRİKAPILI / 1688 - 1756)
54. REMÎ ALİ (ö. 1756)
55. ABDULLAH EFENDİ (ö. 1756/57)
56. ÖMER EFENDİ (DİLÂVERAĞAZÂDE / ö. 1758)
57. MEHMED EMİN (TOPHÂNELİ / ö. 1759)
58. HÂFİZ MEHMED (ö. 1760)
59. HALÎL EFENDİ (ö. 1760)
60. AHMED EFENDİ (MESTCİZÂDE / ö. 1760/61)
61. MOLLA HASAN (ö. 1762)
62. ŞEVKET MEHMED SAÎD (SİYÂMÎZÂDE / ö. 1764)
63. ALİ VASFÎ (ö. 1765/66)
64. AFİF İBRAHİM (ö. 1767)
65. HABÎBE HATUN (ö. 1767)
66. HÜSEYİN CÂRULLAH (ö. 1767)
67. KÂŞİF EFENDİ (ö. 1767)
68. MUSTAFA RÂKİM (TAŞMEKTEPLİ / ö. 1767)
69. OSMAN EFENDİ (BOSNALI / ö. 1767)
70. MEHMED EFENDİ (ö. 1767/68)
71. VELÎYÜDDİN EFENDİ (ö. 1768)
72. SEYYİD ABDULLAH (ö. 1768/69)
73. ABDULLAH EFENDİ (RODOSÎZÂDE / ö. 1770/71)
74. SULTAN III. MUSTAFA (1717 - 1774)
75. MEHMED EMİN (TUĞRAKEŞ / ö. 1775/76)
76. MEHMED SÂİD RÂŞİH (ö. 1776)
77. NAMIK İBRAHİM (ö. 1776)
78. DERVİŞ ALİ (ÜÇÜNCÜ / ö. 1778)
79. HACI AHMED EFENDİ (ö. 1778)

80. MUSTAFA ZEYNÎ EFENDÎ (ö. 1779)
81. MEHMED EMİN RECÂÎ (ö. 1780)
82. MEHMED SAÎD (ö. 1781)
83. MEHMED SAÎD (EBEZÂDE / ö. 1782-83)
84. İBRAHİM RODOSÎ (ö. 1787)
85. İBRAHİM EFENDÎ (KAVAFZÂDE / ö. 1787)
86. İBRAHİM EFENDÎ (ö. 1787/88)
87. SÜLEYMAN SA'DEDDİN (MÜSTAKÎMZÂDE / 1718 - 1788)
88. AHMED ÂRİF (EBEZÂDE / ö. 1790)
89. MEHMED RÂŞİD (DÜRRÎZÂDE / ö. 1790)
90. ABDÜLKÂDİR HAMDÎ (ö. 1795)
91. MEHMED EFENDÎ (ö. 1795/96)
92. MEHMED SELİM (ö. 1797)
93. ES'AD YESÂRÎ (1730? - 1798)
94. SEYYİD ALÎ (ö. 1800/01)
95. İBRAHİM NAMİK (ö. 1801)
96. ALÎ VEHBÎ (ö. 1803?)
97. RÂSİH HALÎL (ö. 1803)
98. MUSTAFA EFENDÎ (ö. 1803/04)
99. HÂFİZ İBRAHİM EFENDÎ (ö. 1804/05)
100. ABDURRAHMAN HİLMÎ (ö. 1805)
101. HÂFİZ MEHMED EMİN (ö. 1806)
102. İSMAİL ZÜHDÎ (ö. 1806)
103. SULTAN III. SELİM (1761 - 1808)
104. DERVİŞ ALÎ (ö. 1809)
105. MAHMUD EFENDÎ (ö. 1812)
106. SEYYİD İSMAİL HAKKI (ö. 1812)

107. ŐIRİN ALİ AĞA (ö. 1812 veya 1822)
108. HÂFİZ İBRAHİM EFENDİ (ö. 1813)
109. MEHMED BEHÇET EFENDİ (ö. 1813)
110. MEHMED REŞİD (ö. 1813)
111. SADIK EFENDİ (ES'AD AĞAZÂDE / ö. 1813)
112. OSMAN EFENDİ (ö. 1815)
113. AHMED RESÂ (ö. 1815/16)
114. HÂFİZ İBRAHİM AFİF (ö. 1816)
115. SEYYİD MUSTAFA NÜRİ (ö. 1817)
116. SEYYİD NURİ (ö. 1818)
117. HÂFİZ MUSTAFA (AŐCIBAŐIZÂDE / ö. 1819)
118. SÜLEYMAN EFENDİ (ŞEYHZÂDE / ö. 1819)
119. MEHMED RÂŞİD (ö. 1824)
120. MUSTAFA SÂNÎ (ö. 1824)
121. ÖMER VASFÎ (LAZ / ö. 1825)
122. MOLLA HASAN (ö. 1826)
123. MUSTAFA RÂKİM (1758 - 1826)
124. ŞERİFE AYŞE SİDDİKA (ö. 1826)
125. HASAN EFENDİ (ö. 1827)
126. MAHMUD CELÂLEDDİN (ö. 1829)
127. OSMAN EFENDİ (ö. 1829)
128. OSMAN EFENDİ (ö. 1830)
129. İBRAHİM SÜKÛTÎ (ö. 1834)
130. ŞERİFE FATMA FİTNAT (ö. 1834)
131. MEHMED RIF'AT KÂMİL (ö. 1835)
132. SEYYİD HÂFİZ MUSTAFA (ö. 1836/37)
133. ALİ VASFÎ (ö. 1837)

134. MEHMED VASFÎ (ö. 1838)
135. SULTAN II. MAHMUD (1785 - 1839)
136. HÂFİZ ÖMER NÛRÎ (ö. 1843)
137. MEHMED SADULLAH (ARAPZÂDE / 1766 - 1843)
138. MEHMED HÂŞİM (ö. 1845)
139. MEHMED SADULLAH (ö. 1845)
140. HACI AHMED EFENDÎ (ö. 1847)
141. MEHMED TÂHİR EFENDÎ (ö. 1847)
142. MEHMED CELÂLÎ (ö. 1847/48)
143. MEHMED EFENDÎ (MUHARREMZÂDE / ö. 1847/48)
144. MEHMED ZÛHDÎ (ö. 1848)
145. HÛSNÎ EFENDÎ (1820 - 1849)
146. MUSTAFA İZZET EFENDÎ (YESÂRÎZÂDE / 1770'ler - 1849)
147. İBRAHİM RÛŞDÎ EFENDÎ (ö. 1851)
148. İSMAİL ZÛHDÎ (ö. 1851)
149. MUSTAFA VÂSİF (ÇÖMEZ / ö. 1852)
150. SEYYİD MUSTAFA VASFÎ (ö. 1853)
151. MAHMUD RAHMÎ (ö. 1854)
152. MEHMED ŞÛKRÛ (ö. 1854)
153. YUSUF ZİYA (ö. 1854)
154. HASAN RÂŞİD (ö. 1856)
155. ŞERİFE FATMA MEVHİBE (ö. 1856)
156. MEHMED ABDÛLHALÎM (ö. 1857)
157. AHMED EFENDÎ (ö. 1858)
158. EBÛBEKİR RÂŞİD (ö. 1858)
159. SÛLEYMAN RÂİB (ö. 1858)
160. ŞEVKET PAŞA (ö. 1860)

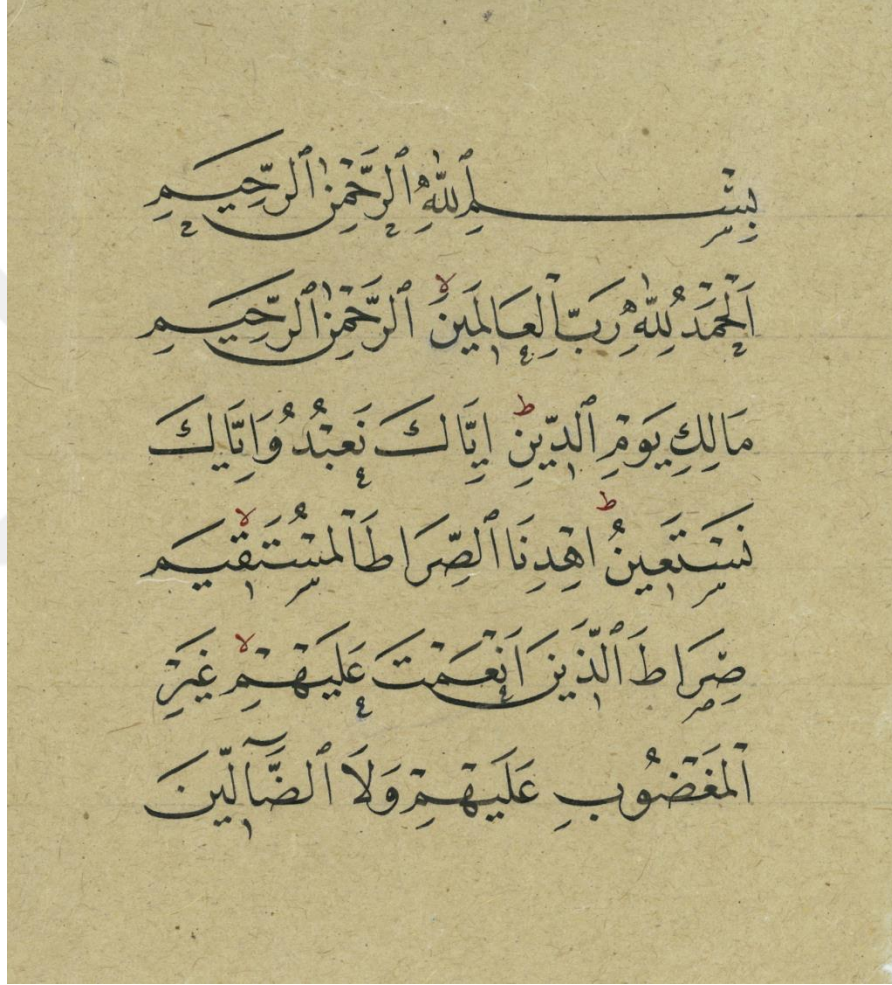
161. SULTAN ABDÜLMECİD (1823 - 1861)
162. KIBRİSİZÂDE İSMAİL HAKKI (1785 - 1862)
163. AHMED RÂKİM (KÜÇÜK RÂKİM, İKİNCİ RÂKİM / ö. 1862/63)
164. MEHMED ŞEVKÎ (ö. 1864)
165. HÂFİZ MUSTAFA FEVZÎ (ö. 1865)
166. MEHMED BÂHİR (1790 - 1865)
167. MEHMED RÂSİM (ö. 1866)
168. MEHMED ZİHNÎ (ö. 1866)
169. ALİ HAYDAR (MELEKPAŞA TORUNU / 1802 - 1870)
170. MEHMED EMİN ÂLİ PAŞA (1814 - 1871)
171. MEHMED RİF'AT (ö. 1871)
172. MEHMED ŞEVKET VAHDETÎ (1833 - 1871)
173. MUSTAFA SIDKÎ EFENDİ (ö. 1872/73)
174. AHMED HULÛSİ EFENDİ (ö. 1873)
175. HABÎBE HANIM (ö. 1873)
176. MEHMED HULÛSÎ (ö. 1874)
177. MEHMED ŞÂKİR RECÂÎ (1804 - 1874)
178. KAZASKER MUSTAFA İZZET (1801 - 1876)
179. SULTAN ABDÜLAZİZ (1830 - 1876)
180. MAHMUD HİLMÎ (ö. 1877)
181. ŞEFİK BEY (1819 - 1880)
182. HATİCE HANIM (ö. 1881)
183. ZEKÎ DEDE (1821 - 1881)
184. AHMED MECDÎ DEDE (ö. 1884)
185. MEHMED RÂSİM (ö. 1884)
186. ŞEYH MEHMED TEVFİK (ö. 1884)
187. ÂLİ FUAD BEY (ö. 1885)

188. EBÛBEKİR NÂSİH (1824 - 1885)
189. HÂFİZ AZİZ MAHMUD (ö. 1887)
190. MEHMED ŞEVKÎ (1829 – 1887/88)
191. MEHMED ÂRİF EFENDİ (ö. 1889)
192. HÂFİZ OSMAN ZEKİ BEY (ö. 1891)
193. HÂLİD EFENDİ (1866 - 1892)
194. HÂFİZ OSMAN NÛRİ (KAYIŞZÂDE / ö. 1894)
195. ALİ RÂSİM EFENDİ (ö. 1895)
196. SELİM SIRRI PAŞA (1884 - 1895)
197. SELMA HANIM (1857 - 1895)
198. ABDÛLFETTAH EFENDİ (1815 - 1897)
199. SEYYİD ABDULLAH BEY (MUHSİN ZÂDE / 1832/33 - 1899)
200. HÜSEYİN HÂMİD (ö. 1901)
201. MEHMED İZZET (1841 - 1904)
202. ŞEYH SIRRÎ (1853 - 1904)
203. BAKKAL ÂRİF EFENDİ (1839 - 1909)
204. SÂMİ EFENDİ (İSMAİL HAKKI SÂMİ / 1838 - 1912)
205. HASAN RİZÂ (1849 - 1920)
206. ABDÛLKÂDİR BELHÎ (1839 - 1923)
207. MEHMED İLMÎ (1839 - 1924)
208. MEHMED SAÎD (1867 - 1924)
209. MEHMED ELİF EFENDİ (1850 - 1927)
210. ÖMER VASFÎ (HATİP / 1880 - 1928)
211. MEHMED AZİZ RİFÂÎ (1872 - 1934)
212. KÂMİL AKDİK (1861 - 1941)
213. ELMALILI HAMDİ YAZIR (1878 - 1942)
214. MEHMED EMİN YAZICI (1883 - 1945)

215. İSMAİL HAKKI ALTUNBEZER (1873 - 1946)
216. SUÛD YAVSİ EBUSSUÛDOĞLU (1882 - 1948)
217. NÛRİ KORMAN (1868 - 1951)
218. MAHMUD BEDRETTİN YAZIR (1895 - 1952)
219. MEHMED BAHAEDDİN ERSİN (1878 - 1959)
220. MÂCİD AYRAL (1891- 1961)
221. MUSTAFA HALİM ÖZYAZICI (1898 - 1964)
222. ABDÛLKÂDİR SAYNAÇ (1881 - 1967)
223. FEYHAMAN DURAN (1886 - 1970)
224. ŞEREF AKDİK (1899 - 1972)
225. OSMAN FEVZİ OLCAY (1887 - 1973)
226. NECMEDDİN OKYAY (1883 - 1976)
227. SADİ BELGER (1916 - 1976)
228. RECEP BERK (1914 - 1978)
229. KEMAL BATANAY (1893 - 1981)
230. HÂMİD AYTAÇ (1891 - 1982)
231. EMİN BARIN (1913 - 1987)
232. MAHMUD ÖNCÜ (1913 - 1994)
233. ALİ RÜŞTÜ ORAN (1925 - 1998)
234. BEKİR PEKTEN (1913 - 1998)
235. OSMAN REBİİ ÖNOL (1915 – 2000)
236. ALİ ALPARSLAN (1925 - 2006)
237. BAHA DOĞRAMACI (ö. 2015)
238. ALİ SELÇUK ERKURT (1941 - 2020)
239. HASAN ÇELEBİ (1937 - 2025)
240. HULÛSÎ MEHMED EMİN (ö. ?)
241. İSMAİL HAKKI SALİH (ö. ?)

ESER RAPORU

No: 1

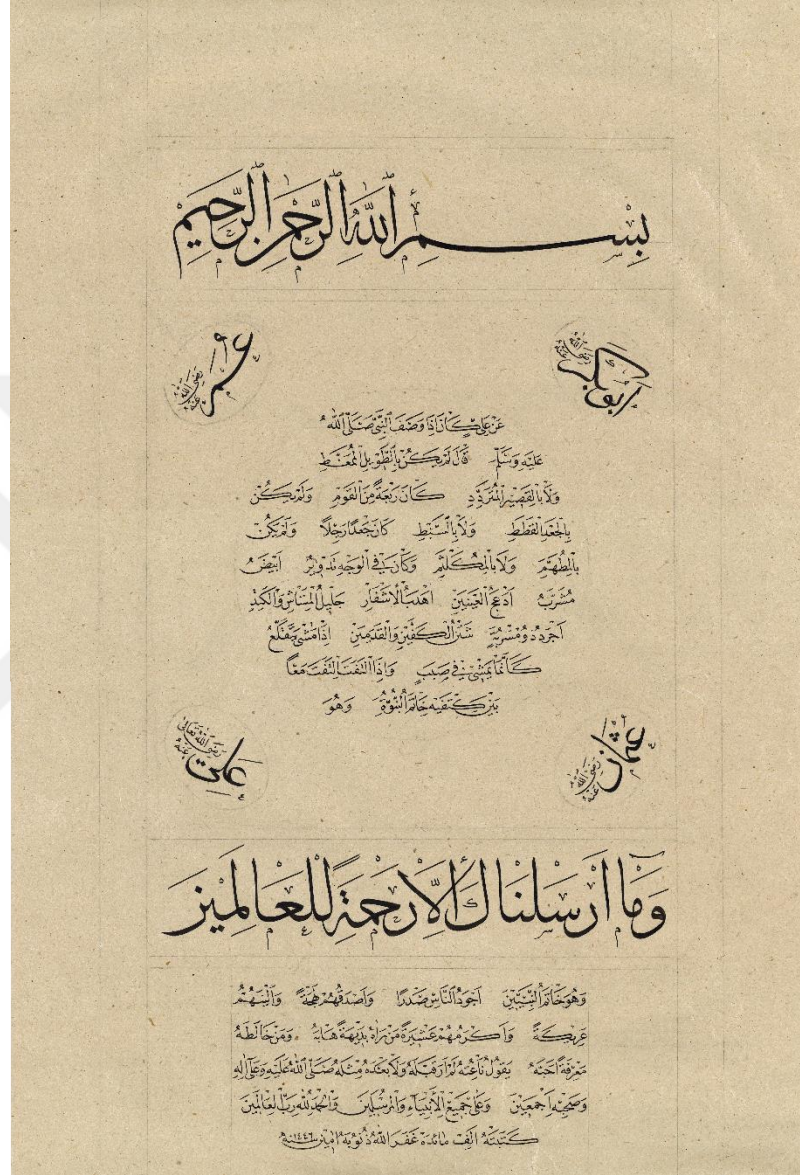

- Adı** : Fâtiha
Yazı Çeşidi : Nesih
Târihi : 1444/2023
Kalem Kalınlığı : 0,8 mm
Eb'adı : 16 x 18 cm
Diğer Özellikler : Altı satır hâlinde Fâtiha Sûresi yazılmıştır.

No: 2

- Adı** : Taklit yazı / Kullü men 'aleyhâ fân
Yazı Çeşidi : Celi sülüs
Târihi : 1446/2024
Kalem Kalınlığı : 9 mm
Eb'adı : 30,5 x 42 cm
Diğer Özellikler : Hâmid Aytaç'ı taklîden yazılmıştır.

Adı : Hilye-i Şerîf

Yazı Çeşidi : Sülüs-Nesih

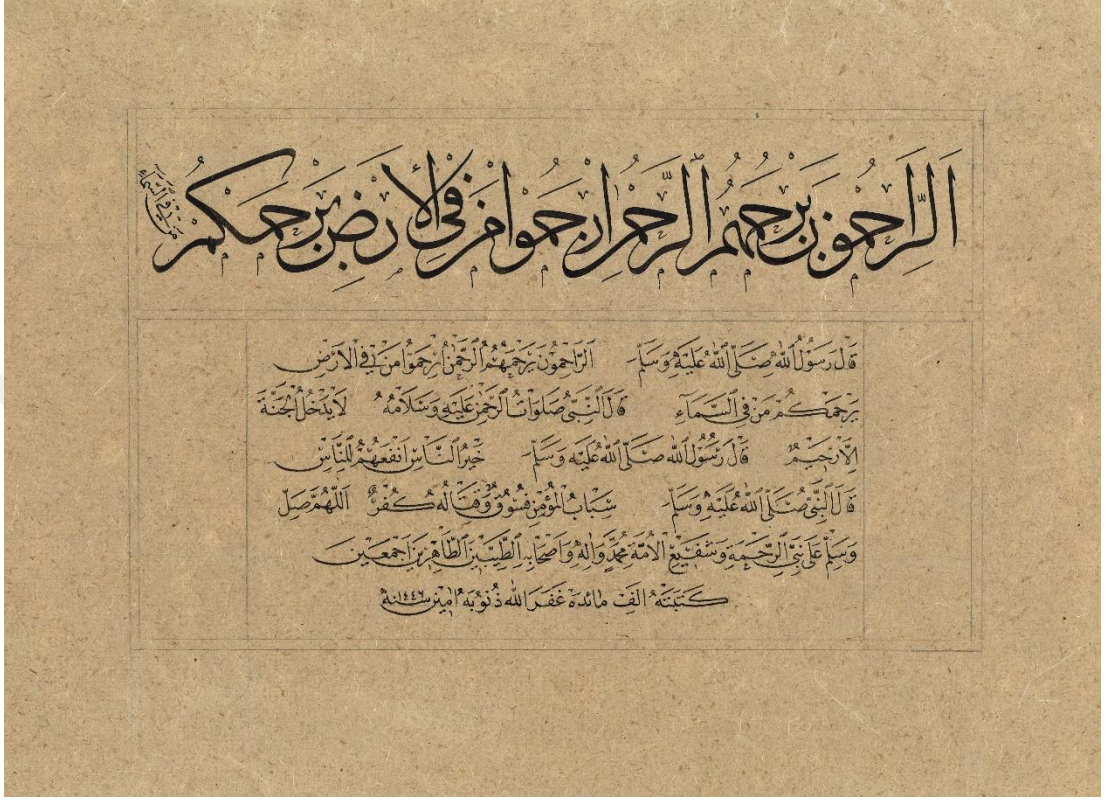
Târîhi : 1446/2024

Kalem Kalınlığı : Sülüs: 2 mm / Nesih: 0,5 mm

Eb'adı : 34,5 x 51,5 cm

Diğer Özellikler : Peygamber Efendimiz'in fiziki özellikleri anlatılmıştır.

No: 4

- Adı** : Kıt'a
Yazı Çeşidi : Sülüs-Nesih
Târîhi : 1446/2024
Kalem Kalınlığı : Sülüs: 2 mm / Nesih: 0,5 mm
Eb'adı : 26 x 37 cm
Diğer Özellikler : Şevkî Efendi'nin bir kıt'a'sı yazılmıştır.

No: 5

- Adı** : İstif / Merhûm ve mağfûr el-muhtâc ilâ rahmet'i Rabbihi'l-Gâfûr
Yazı Çeşidi : Cefî Sülüs
Târihi : 1446/2024
Kalem Kalınlığı : 4 mm
Eb'adı : 20 x 44,5 cm
Diğer Özellikler : Mezar taşlarında kullanılan bu ibâre istiflenmeye çalışılmıştır.

MEZAR TAŞI KALIPLARI

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

الحمد لله الذي هدانا لهذا
أما كنا لنجدن ما كنا نعبد

إلا هو هو العزيز العليم
الحمد لله الذي هدانا لهذا

أما كنا لنجدن ما كنا نعبد
إلا هو هو العزيز العليم

الحمد لله الذي هدانا لهذا
أما كنا لنجدن ما كنا نعبد

إلا هو هو العزيز العليم
الحمد لله الذي هدانا لهذا

أما كنا لنجدن ما كنا نعبد
إلا هو هو العزيز العليم

الحمد لله الذي هدانا لهذا
أما كنا لنجدن ما كنا نعبد